





# HISTORIAL ÉRTÉKEZÉS

A'

NEMES

SZÉKELY NEMZET'  
EREDETÉRŐL,  
HADI ÉS POLGÁRI  
INTÉZETEIRŐL  
a' régi időkben.

---

Készítette

RÁLLAY FERENTZ,

Pensio~~n~~ált Kapitányauditor.

---

NAGY ENYEDEN,

Nyomtatott a' Ns. Ref. Kollégium' betűivel  
Fiedler Gottfried által 1829.

*Non erat is populus quem pax tranquilla  
juvaret*

*Quem sua libertas immotis pasceret armis.*

*Lucanus.*



# Fő Méltóságú

és

## Kegyelmes Uram!

**M**időn Könyvemet Excellentziádnak ajánlom, egyszer'smind Excellentziád' Személye, és a' Nemes Székely Nemzet iránt hártalan Tiszteletemet akarom bébizonyítani.

Méltóztasson azt Excellentziád töllem kegyesen elfogadni, és a' Nemes Székely Nemzetet ezután is atyaiképpen pártfogolni, mely jóllehet régtől fogva sok viszontagságok között hányattatva ma is az ép nemzettek' sorában diszes helyet foglal el. -- Egyik fényes ágazatja a' hajdani nagy Magyar Nemzetnek Isteni Gondviselésből sok századoknak szélvészzeit szerencsésen kiállotta, 's a' szép lelki és testi tehetségekel biró maradék megérdemli a' gondos apólgatást, mely nél-

kül a' legszebb plánta virág se hoz meg érett gyümölcsöket. — Tartsa meg az Isten Excellenziádat még sokáig a' haza' közjávára, melynek Előmozdításában legszebb Bérét találta fel Excellenziád mindenkor fényes hivatala terheinek

A' ki is mély tisztelettel maradtam

Excellenziádnak

Igaz tisztelő Szolgája

a' Szerző.

---

## E L Ő S Z Ó.

---

**A'** Nemes Székely Nemzet régi állapotjának megcsesmeretése dignus vindice Nodus; ha csak valamenyire is Engel kívánságának eleget tettem (vindiciae anonymi p. 353.) nem kis mértékben örvendhetek munkámnak. Reményilem, hogy a' dologhoz értők is részt vesznek ezen örömben.

A' még e' munka mellett is fenn maradt Hiánosságokat Hézakokat Hazánk tudóssai és a' Familiák kipótolhatják Észrevételeikkel idővel, melyeknek velem közlését bizodalmoson kérem.

Ha az előadás és stílus nem mutatnak elég gyakorlott kézre, a' dolgok' bővsége ezt a' Hiánytis kipótolja. Rerum copia verborum copiam gignit, et si est honestas in rebus ipsis de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis Cicero.

Nem titkolhatom el ez uttal abbéli kívánságomat, hogy bár a' Nemes Magyar, és Székely Nemzet köz költségén egy két érdeemes Férjfiakat megbírálnának, kik az országban lévő könyv, és Levéltárokat ex professo vizsgálnák meg, és a' kijegyzésre méltókat a' Nemzet ditsösségeért, és a' maradéknak' tanítására nézve köz világra hoznák, kikben a' familiáknak is bizodalmok lenne, hogy a' mit ártalom nélkül magános levél tárokból lehetne a' világal közölni ezen az uton általok közöltetnének is.

---



# I. SZAKASZ.

## A' Székely Nemzet' Eredetéről.

§. 1.

### *Székely Föld.*

Azt a' földet, mely Erdély napkeleti részén elnyulik napnyugotról napkeletre, vagy is a' Nyárad 's Maros öszve szakadásától kezdve a' csiki Gimesi 'passusig. Északról Délre vagy is a' Gyergyószéki Piritskehavas-tól Bodzáig egyaránt csak nem 15. német mértföld hozzá nem érte aranyos szeket, a' Székely Nemzetnek Eleji szállották meg egy időben.

Északra 's napkeletre hegyek zárják el Moldvától, Délre Oláh Országal 's a' Szász földel határos, napnyugotra Küküllő 's Torda Vármegyék' széleivel szomszéd a' Maros folyovíznél fogva. Esméretesebb Folyóvizei a' Székely földnek Maros, Olt, Békény, Nyárad, két Küküllő, Gagy, fejeér Nyikó, két Homoród, Vargyas, Kormos, Baroth, Ajta, Feketeügy, Kovászna, Kászon, Szépviz. Régen hét fő székekből állott, majd aranyos is a' XIII. Században Torda Vármegyéből kiszakasztatván nyöltz Székekre oszlott a' Székelynép 's négy fia Székekre ugy mint Udvarhely, Sepsi, Kézdi, Or-

bai, Miklosvár (Erdővidék) Csik, Maros, Aranyos, Székekre, Bardotz, Keresztur, Gyergyó, Kászoni székekre. (lásd §. 2. 3. II. Szakasz és §. 5. IV. Szakasz) Nro. 1-mo.

§. 2.

*Vélekedések a' Székelyek Eredetéről.*

Honnan 's mikor szállotta meg a' székely nép a' mái lakta földét — különböznek az értelemek. Aranyos székről diplomatikai bizonyosságaink vagynak a' XIII-dik Századból, nem így a' többi székekről ha az első megtelepedés idejéig fel akarunk menni, 's a' még vitatások alatt lévő dologban hasonló meghatározottsággal szólani. A' régi történeteket, kivált a' költözködő Nemzetek' Böltsőjét vastag homáj fedezte el, melyet Thunmann Gatterer Schlötzer 's utánnok Engel nem hozhattak egészen tisztában.

Azonban nekünk magyaroknak is szabad megszólamlanunk, mert mi a' Nemzet' nyelvét 's belső alkotványainkat jobban esmerjük mint az idegenek. Bod Péter, Benkö, Felmer, előttök Deseritzki, Joannes Pistorius és mások nyilván állítják a' székelyeknek egyes származásokat a' Hunnusoktól, kik Attila alatt egész Európát megreszkettették. Timon Fasching Pray Palma a' Németek közzül Schlötzer más értelemben

---

Nro. 1. A' Székelyek Geographiai helyhezeteokről utasitattik az olvasó Benkö. és Timon munkáikra, az újabb idökböl ide tartoznak Demian, Lipszki, Lichtenstern, a' régiek közül Marsili, Reichersdorf, Bonbardi, Krechvitz, Lakatos.

vagynak: nevezetesen Fasching és Pray azt állítják, hogy a' felyebb megirt székely föld lakossai IV. Bela szállítványai a' határ széleken, még pedig Faschnig szerint Jász és Philisteusnép fajokból Pray szerint Paczincitákból. — Ezekről eltávozva Schlötzer Kun nemzet maradékának mondja lenni a' Székelyeket, kik magyar nyelvet és szokást vettekfel. (Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen pag. 183. — 184. — 206. — 219. — 222. )

Fasching és Pray megczáfolására fel hozza Benkö in Transilv. Generali T. 1. pag. 388. aranyos széknek IV. László által adott és 1289-ben 17. September költ szabadság Levelét, melyből kitetszik, hogy a' kézdi Székelyek már IV. Bela alatt a' Tatárok ellen vagy is helyeseben a' Mongol pusztításkor jelesen viselték magokat, (Nro. 2-do) említi továbbat a' 11-dik Andrástól nyert szabadság Levelét a' Szászoknak 1224-ből melyben a' székely földről emlékezet van téve. De vagynak ezeknél régibb oklevelei is a' székelyeknek p.o. Lörintz Milkoviai Püspök levele a' kézdi orbai sepsi Praesbiterekhez 1096-ból, melyben a' Székelyeket a' püspöki templom' felépítésére segedelemért kéri, modván *hogy az a' püspökség érettek 's régi Elejeikért állítatott fel* (Milkovia P. 1 p. 55.) Theodoricus Cumanus Püspöknek van más Levele *ad Decanos Zehelios* 1228-ból melyben ez a' hely fordul elő. *Mit árt néktek a' név változ-*

---

Nro. 2-do Az eredeti oklevél megvan a' Kolosmonostori Levél tárbán, kivan pedig nyomtatva ezen Gyűjteményben.

A' Nemes Székely Nemzet' Constitutiójai 's Privilegiumi Pesth 1818.

*tatus* ( t. i. a' Milkovia és Cumania) *nemzetetek eránt a' püspökség' régi eránya 's munkássága megmaradt: nem helyesé, hogy Christus Urunk Ecclesiájában a' Farkas és Bárány együtt legeljenek? így a' Székely- a' Cumanussal 's Oláhval* ( Olachus ) ( Milkovia p. 116. ) A' Csik Somlyói Klastrom régiségére mutat az a' kö, mely a' falban van csinálva, hól az úgy nevezetett *Lábas házból* a' sütőben mennek, mely köre fel van metszve cc. 's alatt 1208. az az *conventus csikien-sis* mely azt mutatja, hogy ott már 1208-ban és az előtt is Szerzetesek laktak.

Hogy a' Székelység nem IV. Bela vagy más magyar király' szállítványa azokon kívül, melyek alább következnek, kitetszik abból is, hogy különben valami adomány Levelének kellett a' szállítványnak lenni földjéről, mint van aranyos székről a' kézdi székelyeknek, úgy a' Szász telepeknek 11-dik András Királytól, a' Bissenusoknak Kunoknak és más orosz, orosz német telepeknek magyar országon, de ilyen adomány levélről a' leg régibb kronikák sem emlékeznek. Különösön ki kell itt ereszkednem Schlötzer vélekedése ellen, kinek több méltatlan vádjai a' székelység ellen magok helyeken megérintve lesznek.

Schlötzer semmivel sem bizonyít, hogy a' székelység eleinte szolgálja nép Kun maradvány, és későbbi szállítása valamelyik magyar királynak, honnan tudja azt is, hogy régi Kun nyelvét és szokásait elfelejtette, a' magyarokét pedig felvette? Ellenben bizonyos, hogy a' székelyeknek leg régibb időktől fogva *Cumanusok, Oláhok, Szászok* voltak szomszédjaik, kiktől magyar nyelvet és szokásokat nem tanulhatott a' szállítvány



(mert a' kunok is Schlötzer szerint tatár fajuk voltak.) Más az, hogy ily változás kevés idők alatt nem eshetett meg: de már Mátyás Királyunk' idejétől el kezdve ellene mondhatatlan okleveleket és régibb írók' bizonyosságait lehet olvasni munkámban arról, hogy a' székelyek velős szép magyarsággal írtak akkor is, nem csak, hogy magyarul jól beszéltek, mely Jelenetnek okát, kivált ha a' székelység Schlötzer szerint későbbi szállítvány bajos lenne meg magyarázni.

E' mellett ha nem volt Székelység még 1089-ben mint Schlötzer mondja l. e. p. 508. úgy későbbben kellett a' Szállításnak megessni. Elhalgatom az 1096-béli oklevelet, melynek Schlötzer nem akar hitelt adni, de maga hozzfel 1211. 1213. 1222-ből okleveleket, melyekben miklosvár és a' Székelyek általján fogva emlitetnek, melyekből régi megtelepedésekre lehet következtetni a' Székelyeknek. Ugyanis Wilhelm Erdélyi Püspök 1213-ban teszi a' határozást, hogy ha a' Német Rendnek adott Bartzasági földön *magyarok* és *székelyek* telepednének meg, ezeknek Dezmáit magának tartja fenn, az egyéb Jövevényektől való Dezmák a' Rendnek maradjanak: ennek természetes oka nem más volt, hanem az, hogy a' magyarok és székelyek úgy is a' országban laktak régtől fogva, kiknek át plántálásával a' Bartzaságra a' Német Rend magának nem szerezhett érdemet, melynek az adománylevelek szerint kötelességül tétetett, a' nekik adott földet meg népesíteni, de nem az országban már bennlakókkal, hanem idegenekkel Jövevényekkel (coloni hospites advenae) mert külömben az országnak ereje semmit se nevedett volna, 's így czél nélkül lett volna az egész adomány is: másik fő kötelessége volt

a' Német Rendnek a' kumanusok bécsapásai ellen oltalmazni azon határ széleket a' tölloek béhozandó coloniakkal, 's alkalmasint is hihető, a' mit Schlötzer se látszik tagadni, hogy erre az időre esik a' Bartzasági szászok' b'jövetele az országban; valamint más részről Wilhelm Püspök' rendeléséből következtetni lehet hogy azon sok magyar faluk, melyek kivált a' régibb időkben a' Bartzaságon voltak ( III-dik Szakasz §. 6. ) székelv földről önkéntesen át szállongólt telepek voltak, kik ( mint hogy a' székelység rég lakván már a' székelv földön, és mindenkor szapora nemzet lévén §. 4. III. szak. ) mint újj rajok a' szomszéd Bartzasági földre vették magokat. Illyen értelemben vagynak magok is a' Bartzasági magyar faluk apatza kriszba 's több: lakossai, mint azt panaszos irásokban az arendatorok' sanyargatásaik felett 1744. körül emlékezetben is hagyták, melyet Benkü kéziratí Gyűjteményeiben meg lehet találni. Hogy a' székelység hasonló rajokat eresztettki kebeléből moldva országban és Torda aranyos földjére is világos az 1-ső Szakasz 11. §, és a' IV. Szakasz 5-dik §-ból.

Azt kérdeem most már, hogy ha Székelység 1089-ben még nem vólt, ha az Kun faju szállítvány, mely időre esik annak megtelepítése? Schlötzer még Quid pro quo se határozza el az idejét: úgy de minden Historicusok meg egyezése szerint 970. 1087. 1124. 1239. azon Evék ( mert későbbi időkről nints miért szóllani ) melyekben először Petsenének vagy Bissenusok, majd Kunok jöttek bé a' magyar földre lakni: Schlötzer értelme szerint 1087-ben nem kell még székelységről gondolkodni, és így 1124-ben esik a' megtelepítés! — De ki hinné azt már, hogy az újj szállítvány 1211-ig úgy

megszaporodott, hogy nem csak megszállott nagy kiterjedésű földjét megnépesítette, hanem rajokat is eresztetett ki kebeléből? ki hinné azt, hogy Kun nyelvét és szokásait ezen kevés idő alatt egészen elfelejtette? hiszen Lofó Pethus fija és Buthus ( a' Botosok ma is élnek ) már 1291-beli oklevélben említetnek ( §. 5. II-dik Szakasz ) hiszen a' Halom Örlözt Jenő Medgyes 's a' t. Nemek és ágazatok ( §. 3. II-dik Szakasz ) tős gyökeres elnevezések a' székelységnél Zsigmond és Mátyás Királyaink' idejéből igen régi nemzetségi felosztását bizonyítják a' székely földnek: hiszen az 1451-beli Constitutióban *Consuetudo ab antiquo tempore adprobata* kifejezés van, sőt könyvemből világos az is, hogy nem hogy régi szokásain és nyelvén feladott volna a' Székelység, de azokhoz minden időben erőssen ragaszkodott, és sajátságait nyelvében szokásaiban törvényeiben mindenkor leghűségesebben megtartotta magoknak magyar felekezeteiknek bizonyításáik szerint a' legrégibb időkből, kik jobban esmérhették a' székelyeket mint Schlötzer, kinek a' Nemzet' belső alkotásáról okleveleiről 's a' t. nem volt, de nem is lehetett tiszta eszmérete.

A' Milkoviai Püspökök Leveleit 1036, — 1228-ból miért tartja Schlötzer költöttöknek okát nem adta; hiszen Benkő 1408-ban költ hiteles más után közli a' legrégibbet, 's nints is azoknak foglalatjokban semmi csuda, a' mi az akkori környülállásokkal egyben nem férne; pusztá tagadás pedig nem segíthet az ily dolgokban. Ekképen Thurotzi Bela Jegyzője és más régi kronikáink' bizonyításait tejességgel megvetni nagy hirtelenség, annyal is inkább, minthogy látom, hogy Schlötzer is itt ott ezen kufőket némely állításainak

megerősítésére használja, a' mit, ha azok teljességgel megvetendők, nem kellett volna tenni: de a' mellett ex professo és critikai kidolgozással nints is még egyiknek is hiteles volta eddig elé ledöntve, oraculumi módon pedig ( vox authoritatis ) minden más Nemzetek' kronikáit letiporhatjuk mi is.

Végre méltán kérdehetjük azt is, hogy ha a' Székelység Kun maradék és szállítvány, hogy esik hogy a' Kun Székelyek felekezeteik ellen vitézkedtek? (§. 5. IV Sz.) hogy esik, hogy vélek mint akkor hatalmasabb féllel egyben nem kötötték magokat? 's mivel bizonyítja Schlötzer, hogy ők zsoldosi voltak V, István IV. László III-dik András Királyainknak? kik nem hogy zsoldot kaptak volna de az oklevél szerint még Lovakkal is felsegitették a' megszorult Királyt: de ha zsoldosok lettek volna is mi tartoztatta őket az elpártolástól, ha oly iromba vadnépek voltak, milyenekké akarja Schlötzer tenni őket? egy szóval az eredeti oklevelet lehető pusztá állítással megczáfolni? .

Engel 's utánna más magyar Historiát íróink megismerik a' Székelyek Rokonságát a' mái magyar Nemzettel, kik együtt jöttek ki Lebediásból Atelkuzuba, vagy is Moldovába Bessarabiában Oláhországba, kiket osztán a' Petsenének 's Bulgárok ezen utolsó Tanyáikból a' mái székely föld 's moldvai hegyek közzé szorítottak, míg a' Nemzet' nagy része Arnulph mellett Svatoplug ellen hartzolt: mely állítás szerint 893-tól fogva laknak a' székelyek a' mái székely földön. Engel nem csak tagadja a' Székelyeknek 's általján fogva a' magyar Nemzetnek atyafiságát, hanem gyalázatnak tartja a' Nemzetre nézve is, minden historiai Datumok el-

len azt hinni, hogy a' derék magyar Nemzet a' Mongol Kalmukfajú béesett szemü és puffadt testü Hunnukokkal atyafiságban volt (*Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenlaender* Halle 1797. 1. Theil p. 244. *Vindiciae anonymi* 1802. p. 347.)

Meg kell vallani, hogy egy oly jó Ethnologussal mint Engel bajos ellenkezésben jönni, 's bár ijjeztő festésével a' Hunnukoknak önnszeretetünknel fogva el akar is tiltani bennünket ebben a' Tárgyban újabb vizsgálatot vagy kételkedést is tenni; vigasztalom magamat más részről Spittler éppen ide illő szavaival.

Szép Jelenet mind a' két esetben, akár a' Finusi akár a' Kalmuki Eredetet hidgyük; hogy tudta magát a' jó szívü Vitéz és pallérozott magyar Nemzet, akármelyik fajból származott legyen is a' kettő közzül, úgy kiformalni, mint az magát kiformalta. A' Nemzetek Historiájiban kevés példa van erre, 's nem kell ezen derék Jelenetet az által meghomajositani, hogy a' Magyarok' Elejüket a' historia ellen szépen fesse le valaki — s miért kellene az utolsó négy vagy öt századok' Magyarjait az általok érdemlett dicsőségtől megfosztani, hogy őseiket felmagasztaljuk (*Entwurf der Geschichte der Europäischen Staa. n* Berlin 1794. p. 249.)

### §. 3.

#### *Hazai Írók' Bizonyságai a' Székelyek' Hunnusi Eredetökről.*

A' Székely Nemzetnél köz hagyomán, mely az atyákról fijaikra száll, hogy a' Székelység Hunnus maradvány Attila idejéből. Tudom én azt hogy minden

régi nemzet szerette homájos eredetét vagy az Istenekhez felvinni, vagy valami rendkívül való világ szerte esmeretes Epochától elkezdni, de mind a' mellett is figyelemre méltók a' Székelység' katonai 's polgári öszve szerkeztetésekben elő forduló különösségek, szokások és nyelvek, melyek őket Árpád' több magyarjaitól kivált a' régibb időkben oly igen megkülömböztették, melyekről írott Hagyománjaink vagynak, és ha a' Hunnus eredetét el nem fogadjuk, úgy azon Jelenetek bővebb felvilágosításra várnak.

A' Nemzetnek egész öszve állását mint hadi népnek, az ebből kifolyó polgári alkotványaiival együtt lejjebb elő fogom terjeszteni, megemlítvén itten csak az írott hagyománokat, melyek a' Székelység' Hunnus eredetére mutatnak, vagy legalább bém bizonyítják, hogy már a' régibb időkben a' Székelység Árpád' magyarjaitól megkülömböztetett. Thurotzi Kronikája nyilván állítja a' Székelység Hunnus eredetét, a' hely így van benne.

*Azon Hunnusokon kívül, kik Chabat kísérték három ezer Férjfi a' Hunnusnemzetből a' hartz veszejéből szaladás által mentvén ki magát Pannoniában maradt, a' Csiglamezején megszállott (Nro. 3.) de félvén a' napnyugoti népektől kik Attilara haragadtak Erdélybe Pannonia hatarszéleire mentek (Nro. 4.) 's hogy meg ne esmerjek őket mint Hunnusma-*

Nro 4.) Cziglamezen a' mai Czegléd némelyek szerint Paulus de Chygula Vajda ítélőmester elője már a' XI-dik századbeli Fordai metalis levélben.

Nro. 5.) Erdélevv, Erdévveelve Erdőelve vagy Erdőeleje, úgy Havasalföld íratott Havaselyenek az az Havasele-

*radványokat nem Hunnusoknak vagy Magyaroknak hanem Székelyeknek nevezték el magokat a' magok nyelvén. Senki sem kételkedik az én időmbe is hogy ezek a' Székelyek az először kijött Hunnusok' maradvékai, idegen vérrel nincsenek is elegyítve, 's a' földek felosztásában is sokat különböznek a' többi magyaroktól P. I. c. 24.*

Legnagyobb nehezség erre a' helyre az, hogy három ezer Ember hogy tudott megmaradni Erdélyben ellenséges népek közt, hogy tarthatta az meg magát a' magyarok kijöveteléig Arpád alatt, 's hogy is szaporodhatott? Azon felelet mellett mely alább §. 2. II-dik Sz. előjő itt csak azt jegyezem meg, hogy a' számban hibázhatott Thurotzi, vagy pedig a' kézírás mely nyomtatás alá ment, hibás volt.

Hogy a' Kronika sok rosz kéziratok után nyomtatott ki ezzel bizonyítom. — Johan Lucius Dalmatia 's Horváthországok leírójának volt egy igen jó kézírata, melyet a' Vaticanumi könyvtárban tett bé, melyet öszve vetvén a' kinyomtatott Kronikával, úgy találta, hogy egész szakaszok vagy hiánnosok a' nyomtatásban, vagy értelmet rontó sok hibákkal rakva van (Nro. 5.)

jének. Heltai Kronikájában szélire íratattatik Havaselvő Vejda Havaselvőd föl Havaselvőd támadua e egymásra.

Nro. 5.) p. o. a.) qui civitatem magnam a' kézírásban qui civitatem albam b.) qui circa Palatinum sua tabernacula — a' kézírásban qui circa Balatum Balaton tó mellett c.) Werbulch helyett vér d.) caesis multis millibus ex iisdem a' kézírásban caesis multis militibus ex iisdem 's a' t.

A' felhoztam hely Thurotzból legalább arra mutat hogy már az ő idejében 's az előtt is közönséges vélekedés volt a' Székelység' Hunnusi - származása, mert 'Thurotzi is régi Kronikákból szedte ki a' maga Historiáját mint Lambecius Joannes Lucius és Bél Mátyás állítják. (Nro. 6.)

Keza Simon a' XIII-dik Századból L. I. c. 4. azt írja azok a' Székely-ek (Zeculi) *Hunnus maradványok kik megtudván hogy a' magyarok újra vissza jöttek Pannoniában u' viszajövőőknek Ruthenia határain eleikbe mentek.*

Béla Király' Jegyzője is emlékezik a' Székelyekről mondván elébb Attila Király' népei voltak, a' magyaroknak békességesen elejikbe mentek, 's a' Sereg előtt az első had Lineában lovagoltak, Menomorath ellen

---

a' 81-dik fejezet nagyon hiánnos és csonka lásd Johan Lucius de Inscriptionibus una cum notis ad memoriale Pauli de Paulo et ad Palladium fuscum addendis item et corrigendis in opere de Regno Dalmatiae et Croatiae nec non variis Lectionibus Chronici Hungariae inscripti Venetiis 1673.

Nro. 6.) In Diario Itineris Cellensis, Segm, XXXI. 60. 61, 62 additam 11, 267. így szól Lambecius A' Császári könyvtárban meg van most is valamely névtelen irónak pergamen kéziratja in folio a' Spanyol és Déák kéziratok közt 456. mely 1558-ból való; a' nézést nagyon megérdemli, aranyozott betűkkel van felékesítve, melyből vette Thurotzi János két Szakaszait. Lucius is így ítél L. c. T. III. p. 169.



az avant Gardeba vóltak *praecedentibus Siculis in prima acie* Collect. Schwandtner c. 5o. p. 39.

Werantz Antal Esztergomi Érsek a' XVI. Században ilyen tanubizonyyságot tesz *Szokásaikban, törvényeikben, Életmódjokban, ki vévén a' vallást egészen különböznek a' magyaroktól, még nyelvekben is, melyen Elejiknek szokása szerint beszélnek*: ugyan csak ez az Író mondja *Siculos autem Hunnorum genus esse nemo ambigit.* Kovachich scriptores Rerum: Hung. minores Budae 1798. T. II. p. 106.

Székely István a' Világ' Kronikájában (Cracoviae 1558.) így ír: *Erdélyben a' Moldvaság felett szallanak még, holott mind e' mai napiglan lakoznak, és nem Magyaroknak, hanem Szekelyeknek hivatnak, kik még most is különböznek a' többi Magyaroktól Törvényekkel és Irásokkal.*

Oláh Miklos Ersek Attiláról írt könyvében éppen úgy beszél mint Thurotzi 's azt mondja, *hogy a' Székelyek idegenekkel nem szeretnek vérésgben jöni, erkölcsökben szokásaikban, törvényeikben nagyon, különböznek a' több magyaroktól.*

Bonfinius L. I. Dec. I. *A' Székely népek a' nemes Scytháktól származnak* le Istvánfi L. IV. *A' Székelyek kik Erdélyben Olytoz (Aytossum) körül laknak mely moldvat elválasztja, a' régi Scythak' maradványaiknak tartatnak* Werbötzi ki a' maga idejében nagyon tanult Ember vólt Trip. P. III. T. 4-to így szóll *Erdély részeiben laknak a' nemes privilegizált Székelyek, az először bé jött Scythanépek sarjazati* Erre mutat az 1506-ban készült Agyagfalvi Constitutió-

ban elő forduló kifejezés is. *Hogy így az igen nagy Scythiából reánk maradt tökéletes hívségnek dicsérete köztünk megmaradjon:* mert meg kell vallani, hogy a' Székely Nemzet máig is sokat tart Attila Hunnusaitól való származására.

Ennyi sok tanubizonyságok után a' leg régibb időkből mikor a' magyarok talán jobban esmertek még a' székelyeket mint ma, bajos egy könnyen eldisputálni az Idegeneknek a' székelyek' hunnus származását azoktól, kik vagy a' nemzethez tartoznak, vagy köztök huzomos ideig lakván szemmellátott minden napi tanui voltak régi eredeti színeknek, testi lelki erejeknek cselekedeteiknek, és képzeteknek.

#### §. 4.

#### *Hunnus Írás a' Székelyeknél.*

Megérdemli különösen a' figyelmet a' felyebb érdekllett hely Székely István Kronikájából, hól a' Székelyek különös írása modját említi. Hogy hunnus írást értett könnyen el lehet hinni a' következő tanubizonyságok után. Bél Mátyás, a' ki de veteri Literatura Hunno Scythica értekezett is (ki jött Lipsiában 1718-ban) ki is nyomtatta a' hunnus alphabetumot, melyet ő Kapusi Sámuelről Fejérvári Theologiae Doctortól, más példányban pedig Meier Jánostól Tigurumból kapott. Debreczeni Professor Csipkés Komárominak meg volt az hasonlóképen (Hungaria illustrata p. 23. — 24.) csak hogy nem lévén Typussa ahoz való azt nem nyomtathatta ki. Úgy hirt azzal otrokotsi Foris Ferentz is, ki azt Venetiában szerezte meg. Csipkés Komáromi azt is mondja, hogy a' Debreczeni könyvtárban hunnus

betűkel írt könyv volt az ő idejében még, mely után Bél Mátyás tudakozódott is, de akkor már vagy Ellen-ség vagy tűz vagy valami szerentsétlenség miatt elvesztve volt. Szamosközi a' XVI. Század végiből 's a' XVII. Század' Elejéből való író, Erdély fíja maga látott Flo-rentiában régi Scytha betűkel nyomtatott Írást nem kö-zönséges rongyból kélszült papirosra, hanem aegyipto-mira (papiros nilotica) csak egy felén volt a' nyomta-tatás igen át látszó betűkkel, melyeket akkor senki sem értett. Ha már Szamosközi a' szemmel látott igen ré-gi nyomtatványt Scytha írásnak tartotta, úgy kellett né-ki arról az előtt mint Erdély fíjának esméretének lenni, mert hogy nem runicus Longobardus vagy Gothus Characterek lehettek Bel abból is hiszi, hogy külöm-ben azokra az Oloszok rá esmertek volna: már pedig hogy Szamosközi esmerte a' Székelyek írása módját két helyerből láthatni. Az elsőben (in analectis Daciae antiquitatum P II.) azt írja: fenn *maradt még a' Szé-kelyeknél Erdély-ben valami honyi írás mód, melyet igen igen régi Scytha Öseiktől tanulván meg a' mara-dék napkeletről Europaba hozott, a' másik helyen le is írja milyen a' Székely írás mód, beszélvén t. i. a' napkeleti 's napnyugoti írás módról, így folytatja szavait: csak a' Székely írás nem tartja meg ezen törvényeket, mert az fejülről kezdvén indul el lefelé hajolván a' betűk, 's oly jó foglalussal ragadnak egymáshoz hogy keves be-tűkkel sokat kifejeznek: a' ténia helyet kés hegyi-vel elnek Stylus helyett, melyel hoszsuzkos dara-hokban, vagy négy szega lisimitott Bototskaban metszikbé a' tomötten álló betuket, mely be metsző*

*írás neme a' régi belük jegyeivel ma is fenn van nállok, 's ilyen Typusú igen igen régi ép darab példány van a' Nagy Hetruriai Hertzeg florentiai könyvtárában. Bél l. c. (Nro. 7.). Azt kérdem most már miért ne lehetne Számosközinek hinni ezen pallérozott tudományos férfinak, ki Olosz országban sokáig lakott, Erdélyt jól esmerte, 's mi oka lett volna hazudni? hozzájárulván az is, hogy ő azt a' Székelyeknek kedvezéséből nem írhatta, ki azoknak Életek' módját még tán nagyon is durván festi mint kitetszik más munkájából *Perum ungaricarum Pentades VI.* kéziratban Gróf Teleki Samuel könyvtárában. A' Székelyek úgy mond a' Magyarokkal atyafiai, de nyakasabbak, durvábbak, mert elválva a' többi Erdélyiektől Moldva szélén Maros 's Ólt vizek szomszédtságában erdős hegyes helyeken laknak, 's vagy lakhelyeknél vagy annál fogva hogy pallérozott Embereknek társaságától megfosztva vagynak nintsenek úgy kipallérozva mint a' szomszéd szász vagy magyar népek, semmi vagy kevés gondot fordítanak a' tisztességes tudomány' tanulására, várossaik vagy kerített lakhelyeik nintsenek, az egész nemzet pásztorkodik, kunyhóik sárral tapasztott sövényekből allanak, szalmával vagy sással fedve. Ilyen palotákban vonják el magokat az eső ellen, 's mint hogy minyájan mezei Emberek gyakori pusztításoknak vagynak ki téve, 's nints elrejtett pénzbeli gazdagságok, nem lévén bátorságos helyek arra; min-*

---

Nro. 7.) Ilyen írás módot követtek Taprobane lakosi Diodorus Siculus tanubizonysága szerint, 's a' Görögöknél is megvált az Taepocon név alatt mint Festus írja lásd a' Helyeket Trösternél *Das alte und neue Dacia* L. 3. p. 250.

den gazdagságok szántóföldekből 's kaszálókból állanak, melyek az Ellenség' ragadozásainak tárva al-  
lanak. Bárdolatlan bolondságból azt hiszik, hogy  
gyávaság köfalak közé zarni magát, azért a' szomszéd  
szászokat félekenységgel vádolják, holott ők ma-  
gok érdemelnék meg a' kinevetést, a' fritskázást,  
vagy még a' veszőt is hog' oly gondolatlan vadság-  
ban élnek. A' ki így ír a' Székelyekről az nem híz-  
kedik bizonyosan azoknak, de nem csak Szamosközi,  
hanem mások is említik a' Székely' hunnus írást.

Oláh Miklos Esztergomi Ersek in Attila c. 18.  
mondja a' többek közt a' Székelyekről értekezvén, hogy  
gondolataikat 's akaratjaikat kifejezzék papiros ten-  
ta 's más nemzetek' betűivel való éles mellett fa pát-  
tzakra metszenek jegyeket, melyek együttvéve vala-  
mit jelentenek, 's melyeket Barátjaikhoz szomszéd-  
jaikhoz Levél gyanánt el küldenek. Már 'Thurótzi  
János is Chron. Hung. L. I. az utolsó Szakaszban említi,  
Nemfelejtették el még a' Scytha betűket, nem páttzal  
(Encaustum) 's papirossal élnek, hanem botokra  
metszik ki mesterségesen mint a' rovást szokták, ugyan  
csak 'Thurótzi mondja in Praefat. Chr. L. I. az én  
időmben is Erdély Népének egy része a' határ széleken  
bizonyos Jegyeket metsz a' fában, mely írás mód-  
ját levelekre használja. Egész meghatározottsággal mond-  
ja ezt Werantz Antal Ersek is, azt vetvén hozzá, hogy  
a' Hunnusok Székely betű jegyekkel éltek minden ki  
tudja a' Hazában Kovachich l. e. lásd Deseritzkit is de  
Initiis ac majoribus Hungarorum T. I. p. 24. Jól em-  
lékezem reá hogy csak még ez előtt 14. Esztendőkel is  
láttam a' Csík Somlyói Klastrom' levéltárában Hunnus

Alphabetumokat, melyek hasonlítottak a' Bél Mátyástól kiadott Példányhoz. A' Csiki Szentmiklósi Templomfalán lévő felírás, melyről alább bővebben értekeznek bizonyosságul szolgál hogy, a' Székelység még 1402-ben sőt azután is élt a' Hunnus betűkel, és maga a' Nemzet is Hunnus maradvány.

## §. 5.

### *A' Hunnus Nemzetről rövid Jegyzések.*

Sigefried Bayer Fischer és Pray nem tartják lehetetlennek, hogy a' Hunnusok Avarok Magyarok valaha egy törzsből származhattak. Cornides pedig (de Religione vet. Hungarorum Viena 1791. p. 35.) azt mondja, *A' Hunnus név mint a' Scythia hajdan sok különböző külömbféle népeket foglalhatott magában iük szokásokra, Vallásokra, hazájokra, nyelvekre nézre különböztek egymástól, 's meg lehet, hogy a' magyarok a' szélesen kiterjedt Hunnus névnek valamelyik szakasztát tették: de úgy hiszem nem lehet meg forditva minden Hunnusokat magyaroknak tartani.*

Én se gondolom azt, hogy az a' sok Nép, melynek Attila lett végre fejévé, 's melynek ő a' Volgától elkezdve Europa Dél napnyugoti részeinek parancsolt egy nyelvet hazát esmért, 's egy szokást követett volna; de lehettek közötté nemesebb csapatok, kik éppen oly íromba tudatlan fejűek nem voltak mint sokan tartják (l. Deseritzkit l. c. T. I. p. 53.) az is könnyen meg eshetett, hogy éppen ezen nemesebb classisu Hunnusok fogadták el a' keresztyén vallást, 's ezek a' hunnus birodalom elromlásával nem kívánoztak vissza menni élé-

bi lakhelyekre, hanem a' mái Székelyföldre vették magokat (li. §. 2. II-dik Szakasz) hól mint keresztyéneket nem is háborgatták a' Moldvának Havas alföldnek 's Erdélynek parancsoló Gepidák: mert hogy hunnus maradványok laktak a' Gepidák mellett azt Jornandes bizonyítja de rebus geticis c. 52. ki 552. körül írta a' maga historiáját, 's megnevezi az *Ulingurokat Angiscirokat Bitugoren Bardoren* kiket Hunnus népeknek mond lenni. Ugyan is Attila megholt 454-ben Dengezik vagy Chaba 468-ban, de az ő halála után az Uturgurok és Cuturgurok Hunnus birodalmot formáltak még a' fekete tenger mellett, hól fő lakhelyek a' Dunának belé szakadásánál *Hunnivár* volt Jornandes szerint. Ezeken a' hunnusokon, kiknek néhány ágazatjai a' Tisza' Eszaki részein napnyugotra a' Dunáig, napkeletre pedig Erdélyen keresztül be Moldováig ki terjedtek ugyan csak Jornandes tanubizonysága szerint, későbbben erőt kezdtek venni' a' Bulgárok, a' kikkel össze elegyedtek, hanem még Procopiusnál az Uturgurok és Cuturgurok mint hunnus népek említetnek a' VI-dik Században is, nevezetesen 548. és 550. körül még 12. ezer Cuturgurokat hívnak segítségül a' Gepidák a' Longobardusok ellen míg nem Agathias Író idejében 594. körül a' hunnus név egészen elkezdett enyészni, mikor már az Avarok nagyon is lábra kaptak, mert ők 568. körül már el foglalták Magyarország' egy részét, 557-ben pedig az előtt a' Gepidák' uralkodásának is véget vetettek, úgy hogy nem minden ok nélkül hihetjük azt, hogy a' Hunnus maradványu Székelyek Erdélynapkelet részein a' Maros 's Ólt vizek mellett, sem a' Gepidáktól, kiknek még inkább reájok szükségek volt a' Longobardusokkal folyt

háboruban, sem az Avaroktól nem háborgatattak, kik többnyire magok is Hunnusoknak vagy Hunnoavaroknak neveztetnek a' Historicusoktól mint p. o. Paulus Warnefriedus de Gestis Longobard. L. I. c 27. írja *Alboin cum Avaribus qui primum Hunni, postea de regis proprio nomine Avars appellati sunt foedus perpetuum inii.* Az Avarok' birodalma 797-ig tartott, mikor egy részről a' Francusok, más részről a' Cubrat alatt újra erőre kapott Bulgárok osztottak az Avarbirodalmon: de már 858-ban megmutatták magokat a' Magyarok Lebediásból, ekkor mint Bulgárok szövetségesei a' Görögök ellen, 862-ben pedig Ratislaw Morvai Fejedelem mellett Simeon Bulgariai Fejedelem ellen, és így a' Bulgaroknak sem vólt okok a' Székelyeket háborgatni a' Magyarok utolsó kijöveteléig, sőt Engel datumokkal bizonyít, hogy Crumus a' hatalmas Bolgar Fejedelem, a' helyet hogy pusztította volna Oláh's Erdély Országokat több ezer hadifoglyokat's romano Dacusokat telepített meg Thraciából a' Tisza mellé's Erdélyben 813-ban. — E' rövid kivonását az akkori Történeteknek én Engel után tettem, kinek fáradságos össze szerkeztetését a' költözködő Nemzetek' historiájának nem lehet nem betsülni, ha szinte véleményét a' Székelység' eredetére nézve el nem fogadhatom is annyival inkább mert a' Görög írók mint *Procopius, Menander Protector Theophilactus Simocatta Theophanes* a' 6. 7. 8 dik Századokból, úgy a' deák Historicusok *Paulus Diaconus* vagy *Warnfried Georgius Ravenas Gregor Turonensis* az Avarokat is Hunnusoknak nevezik, így a' Magyarok is Hunnusoknak tartattak's neveztettek, mert mind a' három Nemzetet atyafiaknak



véltek Regino és Otto Frisingensis is mint Pray (Dissert. 1-ma in annales vet. Hunnor. Avar. et Hungar. Vindobonae 1775. p. 3. — 4.) és Budai Esaias (Magyarország' hist. I. D. p. 43 — 44) Horváth István (Rajzolatok a' magyar nemzet leg régibb Történeteiből Pesth 1825. lap. 105.) elő adják.

Szoljunk már arról is, hogy a' Hunnus nemzet oly bárdolatlan volt é általján fogva mint az ember evő Canibálok, el nem felejtván azt, hogy abban a' nagy's kiterjedt nemzetségben előkelőbb fajnak 's alábvaló népsepredékek is voltak, kiknek fogyatkozásaikat osztán az egész Hunnus nemzetre tolták. Így történhetett a' még Procopiussal ki de Bello Gothico L. IV. c. 19. írja — *a' Hunnusok most is irás tudatlanok, a' tudományokról nem akarnak semmit hallani, 's gyermekeiket se tanítatják* Ammianus Marcellinus L. 31. c. 2. még durvább színekben festi le a' Hunnosokat, de megmutatták Deseritzki (T. I. p. 139. et seq. T. III. p. 19. — 27. — 39. — 58. — 87.) és Kelemen) (Historia Juris Hung. privati Budae 1818. p. 20. — 21.) hogy mind a' Hunnosok mind az Avarok törvények alatt éltek, és nem fő nélkül való csórda népek voltak, én tehát az ott elő forduló helyekből csak kettőt hozok fel, úgy mint Priscus Rhaetorból ki Attilánál II-dik Theodosius Császár követségével volt — Attila ebédjéről beszélvén így folytatja Priscus beszédét: *Este ve felé hogy az Étkeket el szedték, két Scythia fajak Attila elibe jönnek, 's a' tollok készült verseket elmondottak, melyekben Attila győzedelmeit 's hadi derék tetteit énekben foglalták volt — a' vendégek mélyen hallgattak, némelyek gyönyörködtek a' versekben,*

*másoknak Lelkeik a' hadak' említésére fel emelkedtek; nehányak könyveztek, kiknek az öregség' elgyengítette testeket, kéntelenek lévén a' hartz szeretetéről le mondani. (Nro. 8-vo) Except. ex Goth. Hist. p. 128.*

Ez a' hely bé bizonyítja, hogy a' mi Hunnuszaink nem voltak Cannibálok, nemes vonásokat csak az irigység nem fog itt látni, mert minden háboru szerentsétlenséket szül akkor mint ma kegyetlenségek követtettek-el, 's oly időben, melyben Attila élt más Nemzetek' képzei is vastag homáiban voltak még bé burkolva. Úgyan csak Priscus így folytatja előadását: *közelgetvén Attila ebben a' faluban a' Leányok eleibe mentek, kik rendben lépven vékony fejr de igen hosszn fátyolok alatt elé, melyeket az aszonyok kezeikkel felemelve tartottak, hat vagy több hajadon Leányok útjokban Scythiai odákat 's Dallokat énekeltek l. c. p. 107.* Hát ez a' szokás is bárdolatlanságra mutat? vagy inkább nem felemelkedett szívérzést és valami pallérozotságot kell itt sajditanunk? Priscus Rhaetor mondja azt is hogy Aëtius híres Romai Vezér Constantiust küldötte Attilához Íródeáknak ( ὑποσπαρσως γραφύ ) hát ha nem tudtak az íráshoz minek kellett nekik az íródeák? kétségkívül az idegenekkel való levelezésre; kiknek nyelveket nem tudták, ez a' hely maga elég annak bé bizonyítására, hogy ők a' Cancelláriának szükségét is érzet-

---

Nro. 8. ) Hasonló szokást tartott Mátyás Király is udvarában mikor ebédeket adott Galeottus Martius szerint de dictis et factis Mathiae regis c. XVII. a' hét vezérekről éppen ilyest állit Thurótzi P. II. c. 19. 's nem ok nélkül kell hinniuk, hogy az régi Scythia szokás volt.

tek melyről több bizonyságokat felhoz Deseritzki T. II. p. 150. et seq. T. III. p. 209.

Az is igen hihető hogy Attila pénzt is veretett mert a' kinek sok nemzetek adóztak maga is könnyen verethetett pénzt, legalább Bél Mátyás világosságra hozott egy darab pénzt Hunnus felírással, 's nem tudom mi okból Schönviszner in Historia Hungariae rei Nummariae Budae 1801. azt állítja, hogy Bél Mátyásnak csak képzetében volt meg az a' pénz darab.

Hogy a' Hunnusok és Avarok között sokan Keresztyének is lettek arra sok hiteles Tanuságaink vannak, melyeknek egy részét meg lehet látni Benkő Milkoviai Püspökségről írt könyvében és Práynal annales veteres Hunnor. P. I. honnan csak egy helyet írok ki, Orosius L. VII c. 41. azt írja: *nagy részét a' Hunnusoknak Theotimu területtemeg*; nevezetes szavak Hieronymus levelében, *le tette az Armenus nyíla*t, *a' Hunnusok a' Zsoltárokat tanulják, és a' hideg Scythia a' hitnek melegétől fel van hevülve*; láss többet Deseritzkinél T. IV. p. 131. et seq. és Schlötzert Russische Annalen 3. Th. p. 163.

A' már említett Lörintz Milkoviai Püspök' Levelében 1096-ból e' hely fordul elő; *Ezt az Ecclesiát a' régi időben, melynek emlékezete a' sok viszontagságok miatt csak nem elenyészett magáért és régi Elejiért fundálván és a' nehéz időkben is fenn tartván a' Székhelység, mely kifejezés nehezen mutathat a' Magyarok' akkori ki jövetelére, hanem sokkal régebbi időkre kell érteni: ugyan is Engelből olvasom, hogy Gordas az Uturgorok feje 528-ban Constantinápolyban keresztyénné lévén el rontotta a' Bálványokat; miért*

alatt valói ötöt megölték. Ezen Gordásnak fenn maradt Emléke a' Székelyek közt Gordásfalva nevű faluban Maros Székben, mely falu ma Maros Vásárhelynek egy részét teszi hová az több más falukkal kaptsóltatott (Nro. 9.)

Az is bizonyos, hogy az Avarok közzül sokan keresztény Hítre tértek kivált Nagy Károly Császár idejében mint a' Fuldai annalisok és Eginhard bizonyítják. 'Timon pedig (*Imago antiquae et novae Hungariae* L. III. c. 3.) mondja, hogy Latzius egy X dik Századbéli kézíratra utasít, melynél fogva a' Hunnavarok harmadszor állottak el a' keresztyén hitről, 's a' velek egy eredeti magyaroknak Babonáskodásaikat fogadták el. Nem isuda ez, mivel míg a' Nemzetek költözködése tartott, a' pusztítások' rontások' idejében a' keresztény Vallás sohol ezeken a' részeken erőss lábra nem kaphatott, sőt olvassuk a' XIII-dik Század' Történeteiből is, hogy Robert Esztergomi Ersek IX. Gergely Pápához követét küldi tanáts kérdeni, hogy a' szent Földre menjené el, vagy a' Moldvai Cumanusokhoz, kik kívánkoznak meg keresztelkedni. Könnyen megeshetett tehát, hogy ily környüállások és szomszédságok között a' székelyeknél is a' keresztyén Vallás mind addig erőss lábra nem állhatott: míg Szent István 's utánna következett Királyok a' magyar birodalmot jó karban nem hozták. Balványos-

---

Nro. 9.) Benkő in *Speciali Transilv.* bizonyítja, hogy Maros Vásárhely 6. falukból állott össze ú.m. Nagy (felső) kis (alsó) Sasvári, Székelyfalva, Gordásfalva, Benefalva, kisfalva, Kisfalud, melyeknek lakossai önként egyesültek és Bethlen Gábor alatt Maros Vásárhely név alatt 1616-ban Királyi Város lett.

várról Torja felett az a' köz hagyomán, hogy ott pogány Isteneknek áldoztak a' Székelyek, honnon elnevezését is vette, és Zsigmond Császár némely 1402-ben költ oklevelében arx Idololatriaenek nevezi.

## §. 6.

### *Hunnusi Régiségek a' Székelyföldön.*

Csik Székben a' Csiki Szent Miklósi Templom falodalán ilyen felírás van hunnus betűkkel, melyeket leg nagyobb szorgalommal le írván kinyomtatott Gyarmathi Sámuel (Magyar Nyelv-mester czimű munkájában Kolosvárt 1794. 1-ső Rész lap. 4. — 5.) *Urunk meget tege fogván iránk egy ezer négy szerte száz egy Esztendőt* vagy is értelmesebben Urunk születése után a' régi időktől fogván iránk ezer négy száz egy esztendőt: *Mátyás János, Styitan Kováts cseáth*) az az csiálták (*Matyás mstr Grgly (Gergely) mstr csealták* (Nro. 10.) Meg kell itt jegyezni, hogy a' Templom falán lévő hunnus betűk egészen hasonlítanak a' Bél Mátyástól 1718-ban ki adott Alphabetumokhoz és a' magában hangzók sok helyett ki vagynak hagyva mint első Szemmel is láthatni — Megegyez a' felírás a' Di-

---

Nro. 10.) T sialtem a' finnus faju népeknél orno szépi-tem ékessitem lasd afinitas Linguae Hungaricae cum linguis fennicae originis Authore Samuele Gyarmathi p. 189 megemlíti a' Hunnus felírást jóval Gyarmathi előtt Kunits Ferentz is, in Dacia siculica p. 55. I. Milkovia P. II. p. 143.—

plomatisches Lesebuch című könyvben (Kupfertafel zum 1-ten Theil in Folio Tabula XIV.) lerajzolt hunnus Alphabetummal is, hol az kevés külömbseggel kétfelképpen van adva, egyikben 22 másikban 24. betű jegyekben állván az Alphabetum. Közli Deseritzki is T. II. p. 154. 155. a' Szilágyi Sámuelről Bétsben küldött Csik Szent Miklosi felírás Példányát, melyet Bod Péter kéziratja így magyaráz *Urnk mgt tgygy fogvan irak zr* öt száz gy sztenobén *Matys Janos Stytan Fiovals tsealtik Matyas mestr Grgly tsealtak* világosobban *Urunk meget: elegyeg: fogvan: irnak: ezer ötszaz egy: esztendőben: Matyas: Janos: Stytan Fiovals: tsináltak: Matyas mester: Gergely mester tsinaltuk:* Gyarmathi magyarázatja szerint 1401. Esztendő Bod Péter szerint 1501. A' megtévedés könnyen megeshik az ilyen régi Characterek' magyarázatjában, mivel én még a' Bel Mátyás és a' Diplomatisches Lesebuch Alphabetumait se tartom tökéletesnek. Deseritzki mondja továbbá azt is, hogy Székely születésű Piarista Benedek többször mondotta néki, hogy az ő nagy atyját még gyermek' korában tanította az Oskolamester Hunnusírás módra, mint ezt késő vénséget ért Nagyattya gyakran beszéllete néki Bod Péter Magyar Athenassából tudjuk azt is, hogy Telegdi János de Litteris Hunnorum quae vulgo Litterae Sicularum vocantur 1592 be értekezett is, mely *Értekezés a' Hunnus betűkkel való írásról és olvasásról tanít: Meg van ezen Értekezésnek kivonatja az N. Enyedi Nemes Refor. Collégium' Kéziratjai közt ilyen cím alatt: Rudimenta priscae Hunnorum Linguae brevibus Quaestionibus ac Respon-*

Joannes Decius Barovius Levelét is az Íróhoz itt olvashatni melyet írt in Foro Sicularum (Maros Vásárhely) 5-dik Martii 1598. melyben a' Hunnus betűknek minden más betűk felett hasznosabb és az írásra alkalmasabb voltát dicséri; sőt az oskolákban bé hozását is nagyon ajánlja.

E' Kéziratban is az Alphabetum az a' mit Bel Mátyás kinyomtatott csak, hogy itt több számrá megy: ugyan is az Alphabetum 32. Characterekből áll, melyek közzül 23. mással hangzó g. magában hangzó. A' mással hangzók' kimondása különbözik a' deákos kimondástól, mert a' Romaiak kétféleképpen mondták ki a' mássalhangzókat, némelyeket úgy mintha a' magában hangzó utól állana p. o. *be, ce, de, ha, 's t.* másokat mintha a' magában hangzó elől állana p. o. *ef, el, em, en, es.* A' Székelyeknek egyféle a' kimondások t. i. mintha a' magában hangzók elől állának így mondják ki a' Hunnus Alphabetumot *A, eb, ech, ety, ed, e, ef, ey, egy, eh, i, ej, ek, ak, el, ely, em, en, eny, o, ö, ep, ér, es, esz, et, esy, u, ü, ev, ez, ess.* A' mással hangzók vagy egyszerűek (Simplex) vagy öszve tettek (mixtae) az első neműek 18. az utolsó neműek 5. számmal vagynak, az öszve tettek azok melyek i hangu végzetbe mennek ki p. o. *ety, eny, ely, egy, ety.* A' deák betűk és nyelv nem elégeségek a' magyar szók ki ejtéseinek tiszta magyarázatjára mindenkor, honnan lett, hogy némely betűkön mint c, g, l, n, t; erőszakot tettek, és gravis Accentussal jelették meg, hogy tökéletesebben képzeltessek a' magyar kimondást p. o. *g'amoltalan, n'avalas* (így írtak meg 1598. körül) de a' Székelyeknek és régi Hunnusoknak

tulaidon öt betűi voltak az ilyen esetekre mellyekkel az i magában hangzó öszve foglaltatott, 's a' szerint a' kimondás is tökelletes volt p.o. *Zolyom, Gyalu, Tsanád, Atya, nyalas* ( NB. Hunnus Characterekkel írva ) deákosan írtak régen *Zolom, g'alu c'anad útá' n'alas*. Enyi elég példának megjegyezvén azt is, hogy az abbreviációkról is tanít Telegdi, mely két féle volt a' Székelyeknél, egyik az mikor a' magában hangzókat a' mással hangzókkal öszve ragasztották, másik mikor a' magában hangzókat kihagyták kivált a' szókvégén, melyeket pedig a' Beszédben ki kellett mondani. A' Csík Szent Miklósi Templom felírást én ez utolsó abbreviációnak tartom: voltak még három Syllabák a' Székely Hunnus Alphabetum melléragasztva, melyek bogár formájuk és nem betűk, ezek Telegdi szerint a' Székelyeknél *capita dictionum ant tptrü amb*.

Ketskemét pusztáján találtatott réztáblán lévő Characterekről ( Tudom. Gyűjt. 1817. XI. Darab. ) azt mondja Horváth István ( Rajzolatok lap. 23. ) hogy azok régi Pelasgusi betűk 's olvassa *arno ces Lifeztrának* mely 'Tabla petséte volt Arnobius nevű Jásznak és Lifeztra Feleségének. Ez a' nagy Antiquariusunk mondja továbbá, hogy az Aegyiptomi Mumia Polyán találtató betűk egészen egyek a' Ketskeméti réz tábla Characterivel, melyeket Partus az az Szitya betűknek állit lenni; igaz hogy a' rész táblán lévő betűk közzül a' felső rendben a' 2. 3. 4. 5. 7-dik az alsó sorban a' 4. 5 dik Characterek egyeznek a' töllem felhozott kutfökel, melyeknél fogva azokat *a r k p j* az alsó rendben *i a* betűknek lehetne magyarázni de a' meg neveztem kutfök szerint még senki el nem igazul a' résztáblai fel írással,



mivel a' töllem felhozott Alphabetumokban egészen más formája van az *a* betűnek; 's a' mi a' réztáblán *r* az ezekben *a* betű, az *o* betű pedig *k* á' fennálló kereszt *i*, az *e* p betű, 's a' mellett a' többi Charactereknek nyomaira se lehet akadni a' már említett kútfőkben.

Jól mondja Fejér György a' Tekintetes Jankovits Miklos Úr Gyűjteményeiről értekezvén, (Tud. Gyűjt. 1817. XI. D. l. 46.) hogy a' réztábla magyarázatjára az Eugubiai réztáblák szükségesek. Ezen Eugubyi réztáblák pompás és hiteles rajzolatjokat meg lehet látni Jánus Gruterus Gyűjteményeinek diszes kiadásában ily czim alatt: *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani — Industria Jani Gruteri Denuo cura Joannis Georgii Graevii recensitae Amstelodami 1704.* Itt láthatni már az Eugubiai réztáblák' Rajzolatját Tom. I. pag. CXLII. CXLIII. et seq. melyek az első szemöletre kétségen kívül bé bizonyítják, hogy a' Ketskeméti réztáblán lévő Characterek az Eugubiai réztáblán találtatókkal egészen egyek: de a' már más kérdés, hogy ezek valóságos Szitya betüké vagy sem? a' megneveztem Gyűjteményben felyül ilyen Jegyzés van, *Eugubi in umbria repertae fuerunt ante aliquot annos tabulae octo aeneae quarum una Literis ut videtur Graecis inversis linguaque ut quidam autumant aeolica, reliquae vero literis quidem latinis sed lingua ut putatur Hetrusca scriptae suut:* így hát a' Characterek megfordított Görög betűk lennének a' régi aeoliai Görög Dialectusban írva, de mások Oscan vagy Etruscan nyelven írattnak lenni tartják a' táblát, alól pedig az a' Jegyzés van, hogy senki nem ért a' tábla magyarázatjához. Azok kik meg

fordított Görög betűknek vették a' táblán találtató Charactereket, magoknak 18 betűkből álló tökéletlen Alphabetumot formáltak, mint ezt pag. CXLV. láthatni. Ezen Alphabetum' segítségével, melynél még tökéletesebb az, mely a' *Diplomatisches Lehrbuch* czimű könyv Toldalékjában l. c. a' IV és XXIV oldalakon adatattik, és azon magyarázatok szerint, melyeket Eckhel in *Doctrina Numorum veterum Windobonae* 1792. T. I. pag. 89, 102, 104, 109, 115, 119, 122, az *Oscus Etruscus Samniticus* felírásokról adott, úgy látszik, hogy az Arno és Lifeztra magyarázatjában a' Charactereknek nints Erőltetés, csak hogy a' z hajlásu Characternek egyikben sem akadtam nyomára. Eckhel egész bizonyossággal állítja, hogy Görögországból kapták közép Olaszország régi lakossai az hozzájuk költözött Görögöktől Alphabetumaiakat, melyekben osztán idővel mint nyelvekben is sok változás esett, de vastag homáj alatt lappang még az a' kérdés, hogy a' Parthus vagy, Szitya betűk milyenek voltak kezdetben? vajon a' Görög régi betűk azokból eredtek-e? 's mi az oka, hogy a' Parthus pénzek mind Görögfelírással 's betűkel vagynak? tudván azt, hogy a' hatalmas Arsacesek' uralkodása alatt lerázván a' Parthusok nyakokról a' Görög jármat, senkitől nem függő sőt Persiának is parancsoló uradalmot formáltak, a' mikor szégyen lett volna Görög felírással és betűkel pénzeket veretni, ha tulajdon írások nyelvek és betűk voltak — Tudni és tanulni kívánságból érintetem meg ezeket a' kérdéseket, mivel mindent nem tudhatunk, 's egyik a' másiktól kap világosságot. Az is igaz továbbá, hogy az *Etruscus Characteres* sokban hasonlítanak a' Székely Hunnus betűkhöz, de még töb-

ben különböznek egymástól, és mint felyebb is mon-  
dám az egymáshoz hasonló Charactereknek is más Po-  
tentiájok vagyon. — Kérdés lehet az is, hogy vajon  
Szamosközi és Maginus ( Töppeltin *origines et occas.*  
*Transilv. pag. 70.* ) nem ilyen Typusu nyomtatványt  
láttak-é a' Nagy Hetruriai Hertzeg' Florentziai Könyv-  
tárában? mint hogy a' Gruterustól közölt réztábla és  
köfelírások is azon a' földön találtattak. —

Fordítom már szemeimet a' Sigeai felírásra,  
melyeket Marquardus Gudius *antiquae Inscriptiones*  
czimű munkájában (Leovardiae 1731. ) sajnálni lehet  
minden magyarázat nélkül meg lehet találni ily felírás-  
sal: *Inscriptio sigea Bustrophedon in sculptis Pris-*  
*carum Literarum formis.* Némely betűk ebben is so-  
kat huznak a' Hunnus Alphabetumhoz, a' három pont  
felrakásai minden szó végén valamint az Euguby réz-  
táblán is egyeznek a' Csik Szent-Miklosi felírással, a'  
Ketskemeti réztáblán látható Z hajlásu betű, melyet  
az Euguby réztáblán nem lehet meg kapni, itt sok  
helyett elő fordul. Kérdés nem voltak - é ezek is Pelas-  
gus vagy Szitya betűk a' leg-régibb formákban? leg-  
alább Eckhel a' Bustrophedon írást egy nevezetes jelnek  
mondja lenni sok esetekben, mely nagy régiségre mu-  
tat. A' Gudius és Gruterus Gyűjteményeikben több  
Görög felírásokra lehet akadni, melyekben hól egy hól  
más betűje elő jő a' Hunnus Alphabetumnak, és várni  
lehet idővel, hogy egy minden féle elő készültekkel  
bíró Paleographus Hazánk fiai közzül bizonyossággal  
meg is fogja határozni a' Szitya betűk' eredetét, és ter-  
mészetét, azoknak más Nemzetek' betűikre való bé-folyását.

Kéntelen vagyok utóljára megemlíteni, hogy Bonbardi Topographia Hungariae Viennae austriae 1718 lap. 318. — 360. Erdély Országot leírván, Segmento IV. tagadja Szamosközi ellen a' Székely Hunnus vagy is Szityairást, mondván, hogy az az úgy nevezetett *Tyrói és Senecai írás mód csak*, bizonyságul fel hozván Cardinalis Bembus Péter Levelét L.V. Epist. 8. II-dik Julius Pápához, melynél fogva Bembus ilyen Characterekkel írott Könyvet kapott Erdély Országból, meg egyezvén azok mindenben a' Tyrói és Senecai írás móddal. Ezen állítás' következtetésében kerestem Bembus Levelét, de környül belől Sehol se kaptam — tudván pedig azt Schwarthnerből (Introductio in artem 'Diplomaticam Pesth 1790. ( hogy a' Tyrói jegyek nem egyebek abbreviaturáknál, melyeknek vonásaik az író kénye szerint számtalan váriációkban jönnek elő, azt is látván Reinesiusból ( Syntagmata Inscriptionum antiquarum Lipsiae 1682. a' CV. felírásnál ) hogy a' Tyrói jegyek az V-dik Század' sőt Salmasius szerint a' VI-dik Század' szüleményei a' meg neveztem Tyrói jegyeket is, melyeknek tökéletes Laistroma Gruterusnál l. c. T. II, P. 2-da 21 Táblákra le is van nyomtatva, egybe veteltem a' Hunnus Alphabetummal, melynek következtetésében bizonyos, hogy az J q Z a' három száru lefelé fordult v betűk 's a' kereszttek 's a' t. itt is fel találtathatók, de ki magyarázza már meg, hogy ezeken a' Tyroei jegyeken mit értettek? honnan származtak? nevezetesen a' q Character felett azon magyarázatok *uro ura uras uri uram urae Judicis opus opifex* 's a' t. az l. betű mellett *amur Emur Jmur Bamur Bimur*, mikor maga Gruterus és Társai is azokat magyarázatlan hagyták, sőt a' nagy tu-

dományú Burman Péter is el simul felettek. Mind ezekről tehát tsak idővel várhatunk bővebb felvilágosítást, anyi mind az által kétségen kívül van, hogy a' Tyrói jegyek sokkal újabbak mint a' Szitya és Görög betűk, melyeknek formájokra készültek később az Abreviaturáknak némely Jegyeik. Ifjainkra nézve, kiknek valamikor kedvek lesz a' Paleographiával közelebb megismerkedni megjegyzem itt még; hogy a' Runicum, Gothicum, Ruthenicum Alphabetumok is, melyeket Tröster Wormiusból közöl l. c. p. 243 — 352. vonnak a' Hunnos betűkhöz; a' régi Görög Zsidó Phoeniciai Samaritanum 's a' t. Alphabetumokat pedig meg lehet kapni a' már említett Diplomatisches Lesebuch Tolalékjában és Eckhelnél l. c. T. I. in Prolegomenis p. CIV. T. 3. p. 406. E' mellett az ilyenekben elébb hatni igyekezőknek kedvesek lehetnek Michaelis utasításai azon könyvekről, kik százan felyül menő külömb külömbféle régi Charactereket és nyelveket egybe szedvén ki is nyomtatták azokat, mely könyveket nekem itt meg szerezni vagy látni is nem vólt módom (lásd Ludolphi et Godofredi Guilelmi Leibnitzii commercium Epistolicum Recensuit Aug. Bened. Michaelis Güttingae 1755. p. 4. és Frid. Aug. Wolphii Prolegomena ad Homerum Hallae 1795. T. I.)

Nevezetes a' Székelyföldön a' *Hunnusok' árka is*, ugyan is Sepsiszékbén Réty falunál a' Tseredombtól el kezdve huzódik egy mesterségesen készült árok, melynek neve *Honárka* a' köznép hívja *Homárkának*. Tart ez az árok keresztül Magyarosfalunak erdős oldalain (hölcsősz *árkának* nevezik) a' Bodzai Passusig, honnan az Havasalföldre bévezet: Ez ároknak ágai bényúlnak Ud-

varhely Székre, 's onnan kihatnak Magyarországra is, mint Benkü ( *Imago nat. Sicul.* p. 18. ) megjegyzi, de tovább nyomozni nem tudta. Magyarországon esmeretes ez az árok *Ördögárka* név alatt, mely a' *Dunánál Pesthen felyül kezdődik* ( *Budai Ezsaias Magyarország Historiája I. Darab p. 32 — 33* ) *Hatvanon alól Arokszállásnak megy, mely helység nevét éppen attól vette, és onnan Egren 's Tokajon alól ároktőhöz tekeredvén a' Tiszáig azon innen pedig Fejértón alól a' Debreczeni nagy erdőn jöven által a' nagy Létái határnál Arad és Tömösvár felé folytatódik, és Semendrián alól mintegy három mértfölddel a' Dunánál végződik.* Marsili ezt romai útnak tartja. Budai Esaias Avarok' arkának mondja lenni Aventinus után, kinél az *Avarárk* a' meg jobbitott olvasás szerint előfordul. Így vélekedik Sultzer is ( *Geschichte des Transalpinischen Daciens* Wien 1781. T. I. p. 399. ) mondván hogy Tráján helységnél Moldvában az Avarok' árka látható.

A' már hát a' kérdés, hogy mirevalók voltak ezek az árkok, mert hogy római utak nem voltak tsak abból is kitetszik, hogy azok három el osztásokból állottak; a' legalsó osztás vagy *Fundamentum*, melynek hely ásatott nagy darab köszikla kövekből állott, melyeknek közei apró kövekkel 's hulladékokal töltettek ki, e' volt a' *Statumen*, erre jött durva öszve tört követs vagy kavitskö, e' volt a' második rész vagy *nucleus* erre jött a' Pflaster vagy is a' kövel kirakás mely 10 vagy 12 hüvejnyi vastag kötéblákból állott, melyeknek igen kemény neműeknek kellett lenni: rendetlen négy szegeletűek voltak a' kövek, melyeket a' reájok rakott cementum

fogott össze, s' az így kirakatott út volt az *agger* mint ezt az Appius Claudius útján láthatni Oloszországban (l. *Wanderungen durch Pompei* v. Ludv. Görö Wien 1825.) Így a' régi Thordai metalisban előjö *ad quadrangulares castris Sixadonij a part orientali* melyet is Miklós László tudósítása szerint így kell érteni „ volt a' Romaiaknak Coloniájok, mely a' Histori-  
 » cusoktól neveztetik Colonia salinae, melynek köka-  
 » puja a' Város felett lévő szőlők felől még a' XVIII.  
 » Század elein is látszott; a' régi Templom fundamen-  
 » tuma ásatott ki 1775-ben, a' midőn felszenteltetett ma-  
 » gam is ott voltam, 's láttam, hogy a' Templom előtt  
 » való útsza in circa hól két szekér elmehetett hoszan  
 » faragott nagy lapos kövekből volt ki rakva” (Ben-  
 kö Gyűjteményei T.I. in folio.)

A' Via Trajána Thorda határán ment keresztül, 's a' só-  
 rakó hely ott lévén a' só úgy szállitatott tovább: Ha már  
 mind Oloszországban mind Erdélyben a' római utakra  
 a' faragott kövekről vagy a' Vitruviustól úgy neveztetett  
 aggerből reá lehet esmerni, a' Székely földön ma is  
 látszó *Hon és Tsöszarkok* úgy az *Ördögárku* Magyar-  
 országon bizonyoson nem római utak, mert én magam  
 is gondos szemmel végig nézván a' Bodzáig vivő árko-  
 kat sem a' Statumennek sem a' Nucleusnak sem a' fara-  
 gott kövekből készült Aggernek nyomait azokon nem  
 láttam, hanem az árokból kihányt föld Töltés formára  
 hoszan elnyulik. Maga a' Csösz árok nevezet is arra mu-  
 tat, hogy azokon a' helyeken hól az árkok vonattattak  
 bizonyos távolságra vigyázók voltak kiállitva, hogy az út  
 Moldván Erdélyen keresztül bé Magyarországban bátor-  
 ságban maradjon; mert *Tsösz*, mely szóval ma is élünk,

anyit tesz mint strázsá, vigyázó, 's a' körül árkolt föld-  
deken laktak a' Hunnuszok és Avarok több csapatokra  
felosztott népeik, melyek külön külön vezérek alatt vól-  
tak, ( *Chagan, Duces, Baján, Chan* ) sátorokban vagy  
fakunyhókban laktak rakásonként a' mint kevesebb vagy  
több számból állott a' familia, 's e' szerint nagyobb vagy  
kisebb kiterjedésű falukat vagy Lakszereket ( *villavicus* )  
formáltak, kiket a' Fővezér az tölle függő csapatok'  
Chánjai által igazgatott: a' dolog természete hozta azt is  
magával, hogy a' Fő és Altiszteknak lakhelyeik, Sátor-  
rai, házaik a' többiektől meg különböztettek, szebbek  
gazdagabbak voltak ( *Nro. 11.* ) nevezetesen hól a' Chánok  
laktak Erösség forma mélyebb körülárkolások tövises és  
czövekelte várforma kertek is voltak, hová az Öregek,  
Gyermekek, Aszszonyok és betegek vették bé magokat,  
mikor a' Sereg egy része hadra ki indúlt, más de kis-  
sebb része pedig a' Tanyákon maradt. Bizonyosságaim  
erre az Engeltől egy idejű írókból felhozott helyek, úgy  
mint Notkerus Balbulus, ki az Avarokat 9 Chanságokra  
osztotta fel, Eginhard, ki szerint Pipinus az avarok Fő-  
Chánjának lakhelyét ( *Ring* ) lerontotta úgy a' Saxoniai  
Póéta, a' ki írja.

*A' Francis Hunnorum regia tota*

*Est aequata solo quam Hringum diximus ante'*

Engel ugyan azt mondja, hogy a' Rhingeken nem  
kell várakat érteni, hanem csak a' Chanságokat, de az

Nro. 11.) Legalább Attila egyik faluját nagy városnak mondotta  
lenni Priscus hól sok szép faépületek vagynak *Lignea  
moenia ex tabulis nitentibus fabricata* Imag.  
Nat. Sicul. p. 16. lásd Deseritzkit is Tom. III. p. 229 — 230.



árkok még is csak arra mutatnak, hogy felsántzolt erősségek voltak minden Chanságban, mert különben mit rontott volna el Pípinus: azon kívül Aventinus mondja, hogy a' Ringeket magok' oltalmazásokra készítették (tutelae causa.)

A' Moldvából Erdélyen keresztül menő 's Magyarországon elágazó árkokat tehát csak úgy kell vennünk mint felyebb is mondtam, hogy azok strázsa utak voltak az egész birodalomban való bátorságos közösülésre nézve, mint ezt Nagy Mátyusudvarhelyi Esperest és Zetelaki Pap 1505-ben készült Jegyzetiből így írja ki Benkö is l. c. p. 18, mikor még az árkokat a' régiség nem tette úgy bé mint ma 323 Esztendőök alatt azután, hogy ő írt. Úgyan ez az Esperest az árkokat Hunnuskok' arkának mondja lenni: 's Benkö azt teszi hozzá, hogy ő Rétyen Antos Istvánnál írásbeli Jegyzeteket látott, melyeknél fogva azokat Honth Vármegyében is *Honárkának* nevezik.

Az is meg lehet, hogy mind a' Hunnuskok miud az Avarok dolgoztak ezeken az árkokon, 's több helyeket megerössitettek, mivel az utánnok kijött Magyarok is az ő nyomdokaikat követték. Bela jegyzője c. 21. írja Zobolsról » *communi consilio Sociorum suorum fecit fossatam magnam et castrum fortissimum aedificavit de terra quod nunc castrum Zobolsu nuncupatur.* Thurotzi P. II. c. 2. említ *septem castra terrea* melyeket a' hét Kapitányok tsináltattak Feleségek és vagyomjaik bátorságos elhelyeytetésökre nézve. Úgyan is már a' vezérek' idejeből említ Bela jegyzője egy néhány Vármegyét, mely nevezet alatt a' *Vár-megyét* kellerteni; Szent István pedig jobbitván az igazgatáson 70.

ilyen Vármegyékre osztotta fel a' Magyarok' birtokát, a' határ széleken pedig kémek és sebes posták tették az örzösereget (Speculatores veloces) kiknek kötelességeiben állott a' külső fenyegető veszedelmekre felvigyázni, 's ha észre vették a' veszedelmet sebes posták hirdették mindenütt utjokban az ellenség közelgetését, 's addig míg az Országban benn lakók öszve gyűlhettek a' határt örzösereg ide's tova való nyargalásokkal s' apró csatákkal igyekeztek útjokban fenn tartani az Ellenséget (lásd. Kelemen Histor. Juris Hung' privati: p. 23 — 48.) Illyen felsántzólt árkolások voltak Jugriában a' máj Pusstoszeri Muszka tartományban Archangeltől napkeletre, hól a' Jugorok vagy Jugritzok laktak (lásd lejjebb §. 12.) kik a' Novogrodi Muszkákat 1193-ban az árkokon belől keményen megverték (Schlötzer Russische Annalen 2-ter Theil p. 50.) Hasonlóképpen régi Scythák' árkainak mondja Ienni Schlötzer a' Crimiában látzó árkolásokat, melyek által a' fél Szigetet egész Szigetté tették. Ezen árkoknak tatárul Perecop a' neve, Görögül Συδα Constantinus Porphyrogenitusnál. Trösternél pedig Praecup, innen a' Perecopia nevezet, hól a' Tatárok' Chámjalakott (lásd Bethlen János Historiája Német fordítását Tröster által Nürnberg 1666. p. 45. ) Megjegyzést érdemmel az is, hogy valamint az Ordög árka menetele mellett Magyarországon *Arokszállás Aroktő* nevű Helységek vagynak, úgy Háromszéken is *Arokpatak Arkos* és az Apor Familia adómánylevelében (1521-ből) említett *terra árok* köz meg vagynak, hól bizonyoson a' Hunnusok' árkaik mentek keresztül.

Vagynak hát a' Székelyföldön Hunnus - Régisegek, vagynak *Hannus - betük*, meg van a' *Hunnusok'* árka vagynak Hunnus nevet viselő faluk: az is régi köz hagyomán, hogy Attila Moldvából a' Székelyföldre jött lakni a' nagy küküllő vize mellé Székely udvarhelyre, honnan vette ez a' Város nevét is *Udvar* vagy *Odvarhely*, (Curiae locus) ott van most is *Budvára* hegye, a' Várnak még alig észre vehető romjaival, ott van *Kadich* vagy *Kaditsfalva* melyek Buda Attila testvére, és Cadicha Hunnus Vezéreknek neveiket fenn tartják: (Nro. 12.) meg van még *Rika* nagy Erdő, melyen Bardotzszékből Udvarhelyre visz az utkerezttül, hól Attila' első Felesége *Reka* vagy *Reca*, Priscusnál *Recca* a' köz hagyomán szerint megholt, és eltemetett; fenn maradt a' *Kába* vagy ostoba név a' Székelyeknél Chaba idejétől fogva, úgy *Olthvize* hajdan *Ete* vagy *Etele* nevet viselt, mint alább meg fogjuk látni ( §. 12. ) miképpen Attila is neveztetett: azt sem hallgatván el, hogy a' Historicusok szerint Balamber, ki alatt kijöttek a' Hunnusok, *Kádár* nemből való volt, és Horváth István a' gyökeres régi Magyar - Nemzetségről írt munkájában (Pesth. 1820.) Keza után említi, hogy nem csak a' Kádár, hanem a' Turda Nemzetség is virágzott már a' Hunnusok alatt; máiglan is a' Székelyek közt sok

---

Nro. 12, ) Caducha Hunnus Nemzetségről lásd Horváthot a' régi gyökeres Magyar - Nemzetségekről p. 65. — A' felső Magyarországi Minerva 1828. 2-dik Negyedben Professor Szigethi Gyula Mihály Budvárát Bondvárnak gyanítja inkább Bondtól, ki Székelyek Rhabaubánja volt.

Kádár Familia van, valamint Turda név Turdaaranyosban fenn maradt (§. 4. IV. Szakasz és Thurótzi P. I. C. X.)

Ezek szerint nem kétlem, hogy a' *Bardotz*, *Kál-  
uok*, *Uzon*, *Ethe*, *Mike*, *Sepsi*, *Imets*, *Dán*, *Inak*,  
*Sükö*, *Póka*, *Ika*, *Láz*, *Habala*, *Bánk*, *Kurz*,  
*Dondor*, *Bongor*. ma is a' Székely-földön fenn lévő  
nevezetek több másokat Hunnus-származásra mu-  
tatnak.

## §. 7.

### *A Székely Nyelvről.*

A' Székely Nyelv belső alkotására nézve egy eredeti a' magyar nyelvel, az ejtegetést, öszvehasznítást, Hajtogatást a' Székely úgy teszi mint a' Magyar, Sententiaji, Constructióji, egy szóval mind a' két nyelv Syntaxissa egy grammaticai alapon nyugosznak, de a' kimondásokban 's több egyes szókban különböznek a' magyaroktól a' székelyek, p. o. az ó betűt *áv* az é övé az i évé vagy üvé változtatják, így koporsó helyett *kaporsót*, Emberek helyett *Embörek*, mi helyett *mü*, *münket*, *münekünk* mondanak; Püspök nállok *Pispek*, tsinalom *tsealom*, tsö *tsév* 's a' t. láss többeket Gyarmathi Grammatikájában lap 360 — 374 és Benkönt in Trans. Gen. T. I. p. 463. azt jegyezvén még csak meg, hogy a' Székelyek a' *val* *vel* ragasztékokat minden szó mellé többnyire oda tették; és Székely István Kronikája Előjáró beszédjében azt vitatja, hogy *a' ki igaz magyar nyelvet a' maga eredeti igaz formájában akarja látni, tehát a' régi Székelyek nyelve* tekintsen, *kiknél igaz magyar nyelv folyamat-*

*ja vagyon:* így ítél Gelei Katona István is Magyar Grammatikáskájában, mely ki jött Fejerváron 1645-ben. Hogy sem Székely István, sem Katona nem tsatlakoznak, meg lehet azon fontos rövidiségü törvényekből itélni, melyeket a' Székelyek 1555 ben magyar nyelven öszvé szedtek, és Dobó István 's Kendi Ferentz akkori Vajdáknak bényujtottak, melyeknél értelmesebb öszvé füzését a' Nemzet' akarátjának abból az időkből én sohol se olvastam, és ma sem szégyelheti még magát azokkal a' magyar Nemzet. (1. §. 3. IV. Szakasz.) Láthatni azokból, hogy a' Praescriptio szót a' Székelyek már régen *Idő mulással* cserélték fel. Szükséges itt azt is megemlíteni, hogy Kovács Tamás Philosophiae Doctor legujjabban értekezett a' Székely nyelv különösségeiről a' Martzibanyi fundatio által még 1822-ben fel tett kérdések' következésében. (Tudom. Gyűjtem. 1828. X-dik Kötet. l. 121.)

## §. 8.

### *Székelyek' régi Szokásaik.*

Régi Szokásaikat már a' Székelyek is kezdik elfelejteni, kivált mióta a' rendes Katonaság köztök felállott: Ezen az úton sok háborukban idegen Országokkal Népekel megismerkedvén az utánnozás is lábra kezdett köztök kapni, azomban még is a' köz rendnél fennmaradtak némely Szokások, melyek nagy régiségre mutatnak. Illyenek p. o. a' Székely *Halaka*, melynél fogva a' meghívás után a' szomszedok utsza és falubéliek valakinek dolgozni mennek fizetés nélkül, hogy a' meghívón vagy kalákát tartón hirtelen segítsenek.

Ez a' Kaláka az oeconomiai tárgyakhoz képest külömbkülömbféle, p. o. *arató, trágyázó, ház építő, szántó, takaró* vagy *gyűjtő* kaláka, a' fejer népeknél a' *fonó kaláka* télen, mely jó szokás által megnyomorodott atyokfijain a' több kezek hamar felsegítenek, és Estve a' vendégek étellel, itallal, tántz és muzsika közt megvendégeltetnek. A' meghívás is különös, mert Verbung módjára hárman négyen elindulnak az utszán, egy vagy két muzsikus utánnok hegedülvén, jó kedv és kurjongatások között közönségessé teszik, hol lesz a' kaláka, annak jegyeit kezekben viszik, vagy fenn tartják, mint p. o. a' ház tapasztó kalákára lapátot, kapát 's a' t. mutogatnak. Illyen kalákára emlékeztetnek Werantz Antal szavai, tsak hogy más környülállások közt, a' mely rossz hazafiaknak házaikat elrontják, ha azok megbánják hibaikat, köz erővel felépítik lakó házaikat 's megbékéllenek vélek (Kovachich SS. Rer. Hung. minor. l. c. p. 108 — 109.)

Említést érdemelnek még a' *Rodina, sirban lövöldözés, koszoru kapás, Lófuttatás, Gyűrű kapás.*

*Rodina*: felette régi szokás, mely abból áll, hogy a' jó akarók, Barátok, atyafiak a' Kereszteléskor, Esketéskor és a' Tórra Bort, hust, majorságot, kalátsot, pálinkát 's a' t. ki ki értékéhez képest küld azon házhoz, hol egyik vagy másik eset elő fordul, és gyakran annyi bé-gyül, hogy három sőt több napok alatt se tudják elkölteni, 's tisztesség' tételre az ilyen Rodinát küldők meghivattatnak, és az öszve gyűlt ajándékból megvendégeltetnek. Ez által a' terhes költségektől menttetnek az ilyen esetekben lévő házak, és ők is kül-

tsönösön vissza pótolják, mely, többek adván az ajándékot, minden maga megszorítás nélkül esik meg.

*Sirban lövöldözés.* Ezt csak az Aranyos Széki Székelyek tették régen mint Bod Péter kézirati Jegyzéseiben emlékezetben hagyta, melynél fogva minekelőtte a' korporsót leeresztenék a' sirban, belé lövöldöznek: hanem az már köz szokás a' meghóltak körül, hogy a' holt testet vízzel megmossák a' szennytől, tisztában teszik, 's kinyújtóztatják, élytzaka őrzik, kiket *Virasztóknak* hívják, a' kántorok pedig a' temetés előtt való nap a' keserves háznál szomorú énekeket énekelnek; azután ha a' temetést végben vitte a' Pap, Tórt tartanak (lásd erről a' Szittya szokásról Deseritzkit T. I. p. 45. T. IV. p. 344. és Belii apparatus ad Hist. R. Hung. p. 141. — 151.)

*Hoszu kapás, Lófuttatás, Gyűrű kapás.* Ezek az Esketéskor történnek meg. Jókor nem igen házasodtak régen, 20 Esztendő előtt a' Leány férjhez nem igen ment, a' mátkaság előtt *házfűstöt* szoktak nézni, meggondolkodnak, és úgy esik meg tisztességes személyek előtt zálog által a' mátkaság kötés. Gyakran sokáig jár a' férjfiu a' Leányhoz a' nélkül, hogy a' mátkaság megesett volna, több Legénytársait elviszi a' kinézett leányházhhoz, ott téli napokon estvéként tántzot tartanak, vagy a' Leány' fonótársaival mulatnak, 's az ilyen visiták *Gusalyosságnak*, magok a' legények *Gusalyosoknak* neveztetnek. Megesvén a' mátkaság, a' házasság napján a' Völegény sokaktól késértetve a' mátkás házhhoz megy, hol a' Násznagy megmondja az okát megjelenéseknek, kikéri a' Mátkát, e' pedig társai közt elrejtí magát, vagy el is zárják, míg nem pénzt

tesz le a' Völegény, vagy Násznagy, 's ugy hozzák ki a' Mátkát, és a' Pap megesketi őket. Ebédkor mikor rendesen káposztát hoznak fel, a' Násznagné kiviszi a' Mátkát az asztal mellől, felkontyolja 's beviszi, de előbb egy lepedő alatt elrejtí három vagy négy aszonyok közt, 's a' Völegénynek kézzel a' fejére kell mutatni Mátkájának, és ha el nem találja, fizetni kell neki. A' Mátka kit haza visznek szekeren a' kotsist ujj köntőssel vagy keszkenővel vagy pántlikával ajándékozza meg, az utak lántzal, kötéllal, szalma fonadékokal elzáratnak az utszán, a' Lovagok előre nyargalnak, és kardal vágnak a' Barriére felé, 's azt elszakasztják: itt gyakran vetélkedés támad, 's a' ki jobban viseli magát, Gyűrűt kap egyik vagy másik késérő Leánytól. Estve a' tántz közt a' Násznagné elragadja a' Mátkát, 's gyertyával az Ura ágyához késéri, nehogy önként láttassék ahhoz közelíteni: megjegyzést érdemel az is, hogy a' Leányos házaknál hová Gusalyosok járnak, az Esztendő bizonyos napján a' Legények magas fenyő vagy nyárfákat szurnak a' ház előtt a' földben mintegy czégérnek, hogy a' háznál lévő Leánynak már Szeretője akadt, és a' mely ház előtt nem állítottatott fel ily czégér, az annak a' jele, hogy a' Leánynak még nints Szeretője, 's ez sok esetben szégyennek tartatik.

A' Koszoru kapás, mely már ma inkább a' megázkelyesedett oláhok közt tartatik meg, abban áll: hogy a' Tántzban minden Leánynak virág' vagy pántlika koszoruját csak a' szeretője oldhatja, és veheti le fejéről, 's azt levén a' tántzot is elkezdí vele, kinek fején maradt a' koszoru annak vagy nints még Szeretője, vagy a' tántzban nints jelen. A' mint továbbá



Priscus leírja az Attila nagy ebédjét, melyel a' napkeleti, és napnyugoti Császárok' Követeit megvendégelte, az ott elkövetett czeremoniáknak némü némü töredékeit a' Székelyek közt is megkapni p. o. hogy a' Vendégeknek pohártöltőjök van, 's a' mely Vendégnek poharát megtöltötték, az azt felállva elkészönti az előkelőbb emberre, a' ki azt felállva elfogadja, 's így a' Vendégek' sorain keresztül megy a' köszöntés mindenkinek tele töltetvén a' pohár; sőt az ugy neveztetett Morióknak vagy az ebéd után tréfálkodóknak, hogy a' Vendégek katzaghassanak; egy vagy más háznál ma is követői találatnak; a' kínálkozások pedig, 's a' Priscustól is megjegyzett Conpotatiók a' Székelyeknél ma is nagy mértékben megvagynek.

Ugy látjuk továbbat Priscus írásaiból, hogy a' Hunnuszok szösz, kender, és bőr gunyákat vagy is öltözeteket viseltek; így van e' ma is a' Székely köznépnél, mert a' posztó köntös még eddig sem hatalmazott el erőssen nállok. A' Székely Zeke vagy Szür, mely durva gyapjuból van ványolva, fekete bárány bőrből készült hoszu süveg és bőrrrel talpalt Botskor közönséges öltözetek: Ammianus Marcellinus írja a' Hunnuszokról, *hirsuta crura coriis haedinis muniebant*, melyeken Deseritzki szerint T. III. p. 48. Botskort kell érteni. Hasonlóképen a' székely fejrénépek lenből, kenderből, Gyapotból (pamut) szüntelen szőnek fonnak, az általok fejrített vásznokból és gyóltsokból állják ki házi szükségüket, azokból ruházzák magokat. A' Priscustól végre ugy neveztetett vékony fejr hoszu darabu len gyóltso, melyeket a' hunnusz fejrénépek fejeken viseltek,

ma is mássaikban meg vagynak a' székely földön imitt amott, p. o. Kézdi Vásárhelyen, hol a' fejeérnépek' fejeken mást nem is láthatni.

§. 9.

*Magyar 's Székely Törvények között némely különbségek.*

A' Külömbiségek itt csak nagyára azért említettnek meg, hogy azoknak okait régibb hazai íróink után abban keressük, hogy a' Székelyek már örökössei voltak földjeiknek, mikor a' Magyarok harmadik ízben kijöttek Ásiából.

Ilyen Külömbiségek már

a) A' Törzsökös Székelyek kezdettől fogva mind nemesek, és adománylevelel Zápolya idejéig nem bírtak, sőt a' XVI. Század' szinte közepéig alig lehet egy két adománylevélre akadni a' Székely földön. (Literae Donationales). Bírtak ugyan a' Mikó és Nemes Famíliák már 1474-ben nemes leveleket, mint egy Genealogistája az Apor famíliának állítja káptalani levelekből, de kérdés, hogy Székely jószágról vané adománylevél? bizonyos az is, hogy Nagy Ajtai Cserei Balázs 1393-ban már nemes czimert kapott Zsigmond Császártól, de Jószágot nem kapott Székely földön, hanem Vármegyén mint Benkő mondja (Trans. Gen. T. II.) így a' Gróf Kálnoki famíliának is van Armalissa Nagy Lajos' idejéből Szegedi szerint (lásd §. 7. IV. Szakasz).

Már hogy a' törzsökös Székelyek mind nemesek, bizonyítják Werbötzi Trip. P. III. T. 4. a' Kendi Ferentz, Dobó István I-ső Ferdinánd' Küldötjeinek Je-

lentések 1552-ből, a' Mihály Vajdától adott szabadságlevél 1599-ből, I-ső Rákotzi Györgytől 1636-ból: ap-  
prob. C. P. III. T. 76. Art. 11. és a' Leopoldinum  
Diploma 1691-ből. — A' mi pedig az adomány Leve-  
leket illeti, én többre nem akadtam a' Székely földön  
Zápolya János élete idejéből kettőnél; egyiket Zápolya  
mint Vajda maga részére nyert 1517-ben, úgy mint a'  
Kézdi Szentléleki Kastélyt, melyet a' Székely törvények'  
szelleme ellen magának ajándékozott II-dik Wladis-  
laus által; (az eredeti adomány levél meg van a' Fejér-  
vári Káptalan levéltárában) a' második szól Apor Ist-  
ván, László és Mihály részekre 1521-ből, melynél fog-  
va Blaskó János 's Imre, úgy Betz Imre részeket, kik  
1519-ben a' lázzadás' okai voltak, ajándékban kapták,  
mint Eder a' volt Erdélyi Nyelvtársaság Gyűjteményi-  
ből kijegyzi (observ. criticae ad Felmeri historiam p. 189).

b) Királyi Jus nints a' Székelyek közt, melyet  
a' többi Magyarok a' Királynak engedtek által ('Trip.  
P. I. T. 3. ad jurisdictionem sacrae coronae jus regium  
transtulerunt) és későben mikor az adomány levelek  
által némelyek a' királyi just béhozták, azt 32 Eszten-  
dők alatt minden ki megerőteleníthette. (lásd apr. C.  
P. III. Tit. 76. Art. 7. a' Maros Vásárhelyi Constitutiót  
1451-ből, Rákotzi Privilegiumát 1636-ból, Székelyek'  
szokásbéli törvényeiket 1555-ből, és az Ország Gyűlés  
végzését 1571-ből).

c) Ha a' familia kiholt, vagy valaki a' Fejede-  
lem ellen hűségtelen lett, nem a' Fiscusra hanem a'  
szomszédokra vagy atyafiakra szállott a' Székely örökség  
(l. szokásbéli törvényeket Nro. 21. Trip. P. 3. Tit. 4.

Privilegium Rakotzianum 1636-ból és az 1648-béli Ország' Gyűlése végzését 13-dik cikkely). Apr. C. P. I. Tit. VI. art. 11. mondja: »*Ha mely ecclesiastica personáknak östől maradott vagy acquirált javai vólnának, és in semine deficiálna, az olyanok' ingatlan javai a' Székelységben a' közelébb való szomszédoké legyenek.*«

d) Mihály Vajda bėjövele előtt adót még a' Székely jobbágyság sem fizetett, mint az 1622-béli 9-dik Septemberben tartatott Ország' Gyűlésben meghatározott, mikor a' Török adónak egy részét először veték a' Székelyek magokra, de azt is nem az örökös vagy ösi jobbágyok adták, hanem a' kik Mihály Vajda bėjövelekor vagy azután lettek jobbágyoká.

e) Örökös Székelyt Vajda vagy királyi Tábla elébe in prima instantia nem lehetett hívni, hanem ha szántsándékos gyilkosságban, mely esetben kegyelmet se nyerhetett: (szokásbéli törvények Nro. 28.) később négy esctekben lehetett a' Székelyeket királyi Tábla elibe hívni, melyeket meg lehet olvasni Apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 13.

f) Székely jószágot Processus alatt sequestrálni nem lehetett (apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 14.).

g) Hadi 's polgári tisztviselőket magok magok közt választottak, 's azokat meg is változtatták (Trip. P. 3. Tit. 4. apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 1. P. II. art. 3. 6. 7. Comp. C. P. II. Tit. 1. art. 1. 3. 4. Miklosvár Szék' törvényes szokásai 1648-ból, Bardótz Szék' Privilegiuma 1635-ből, Ország Gyűlés végzései 1613ból 22. Octob. 1615. 27. Sept. 1630. 25. April.).

h) Már Thurótzai Chr. P. I. c. 24. megjegyzi, hogy a' földek' elosztásában a' többi magyaroktól sokat különböznek a' Székelyek, 's ennél fogva nállok a' Leányok nem is örökösödnek a' jószágban, sem a' leánvi Negyed nints béhozva, a' mi már II-dik András Ki. alatt Magyar Országban bé vólt hozva (Nro. 13.) A' Fiuisítás pedig (Praefectio) egy különös neme a' Székely törvényeknek, mely a' Salicus törvényekhez hasonlít (l. §. 6. IV. Szakasz.).

i) A' Székelyek' Homagiuma 25 fl. (Trip. P. 3. Tit. 4.) a' Vármegyéken 66 fl. (Trip. P. 3. Tit. 3.) 's e' vólt a' fő váltság (Trip. P. 3. Tit. 5.).

k) A' Magyar Királyoknak, mikor megházasodtak, vagy megkoronáztattak, vagy ha fiju gyermekek született, ökör adót adtak. (signatura bovum) lásd lejjebb §. 6. IV. Szakasz.

l) *A' tetemre való felhívás és halál ujítás*, mely még a' pogány világból jött a' Székelyekre által, (lásd a' szokásbéli törvényeket Nro. 13. és az 1594-béli 2-a Februar. Fejérváron tartott Gyalás végzéseit in *Thesauro actorum Comitium Transylvan.* p. 701. e *Collectione Samuelis Szabó a' Nagy Enyedi könyvtárban*) mely szokás végtére apr. C. P. V. Edict. 54. ekképen töröltetett el *„A' gyilkosságnak Casussában az a' régenten bėjött, 's keresztyénséghez nem illendő szokás, mely miatt a' holt test sok ideig a' föld színén tartatott, ugy mint a' mely mondatott tetemre való*

---

Nro. 13.) Lásd Kovachich *Vestigia Comitiorum* T. I. p. 98—125. ugymint art. 11. *Dietae* 1231. de mégvan art. 4. anni 1222 is.

*hívásnak, és ugyan akkor való hit feladásnak, azért való fizetéssel együtt, viszont a' mely halál ujításnak is hivattatik, mind ezek a' Székelység közzül in perpetuum tollálatnak.*»

m) Három forintos pereket ma is az Udvarig felvihetnek a' Székelyek régi szokás szerint. (Trip. P. 3. Tit. 4. szokásbéli törvények 1555-ből, hol e' van: a' Székely örökséget, ki három forintot ér Királyra elmehetnek, Tisztség dolgával is elmehetnek, Tiszt dolgával is mikor ez a' nép perel egymással 's a' t.) Hogy nem tsak hazai írók mint felyebb érintettük megjegyezték a' Székelyek' különbözőzéseit, hanem ítélő székeken, és Országos gyűléseken is ezek megtekintettek, az itt következő két helyekből megtetszik: Az 1597-ben költ Fejedelmi Tábla' ítéletében e' van » a' mely szokását a' Székelyeknek, jól lehet az országos végzések tartalma szerint egészen különbözik Magyar 's Erdély Ország' törvényeiktől és szokásaiktól sérthetetlenül fel kell tartani « hozatott ez az ítélet a' Fiscus ellen a' Bernáld perben, mely meg van a' Széchéni országos levéltárban, (Catalogus mss. Bibliothecae nat. Széchén. 1814. T. I. p. 209.) ki is van nyomtatva a' Székely Nemzet Privilegiumi 's Constitutiója czimű Gyűjteményben Pesth. 1818. Továbbá az 1555-ben Szent György napi országos Gyűlésben határoztatott, » minthogy a' Székelyek azt állítják, hogy törvényeik a' többi magyarok' törvényeiktől különböznek, 's azt kívánják hogy Vajda elibe ne evocáltassanak, az nekik oly módon megengedtetik, hogy a' szegény köznép' pereit haladék nélkül ellássák 's a' t.

Ezen különbözések is nyilván arról bizonyítanak, hogy a' mi Székelyeink a' Hunnus nagy Nemzet valamelyik magyar fajú ágából származtak, 's Arpád' ideje után is régi szokásaikból 's törvényeikből sokat megtartottak.

Utoljára ha valaki azt kérdi, mi az oka, hogy több Hunnus írás, 's más több régi emlékek a' Hunnosok' idejéből fenn nem maradtak? erre ez a' felelet 1-ször, A' keresztyén vallásra való térés után a' Papok és más Előjárók igyekeztek minden pogányságra emlékeztető jegyeket eltörölni, minthogy azokat megtartani véteknek tartották: így lett az hogy a' deák betűkkel való írás hozzánk is bájött. Lőrincz Esztergomi Érsek (1112. 1120. közt) Synodalis Gyűlésben határozhatta meg de Locutionibus Clericorum a) *hogy a' Canonikusok a' Klastromban és a' Papok az udvarban litteratorie az az deákuł beszéljenek.* b) *Senki a' pogányi rendtartásokból ne mérészeljen valamit követni vagy megtartani, kálömben ha ki ebben a' hibában esik a' nagyobbak közzül való 40 napi poenitentiát, a' kisebbek közzül való pedig megplágáztatván 7 napi poenitentiát aljanak ki.* (Nro. 14.)

Hogy abban az időben kemény régula alatt volt a' Clerus megmutatta Hess régi hiteles oklevelekből: a' többek közt felhossa Canonjaik közzül, *Canonici Canonice juxta regulam vivant, quos increpatio non juvat virgis caedentur.* Ismét *Sacerdotes in officio*

---

Nro. 14.) Kiadta a' Synodus végzéseit Péterfi Concil. Hung. P. I. p. 55. et seq. hasonlóképpen Pray és Katona munkáikban meg vagynak.

*segnes aut flagellentur, aut excommunicentur.* (Hamburg *topographisch, politisch und historisch beschrieben* 1787.). Azt is tudjuk, hogy Olaus Svecus Király alatt a' XI-dik Század' elein Sylvester Pápa javaslatára a' régi Runicus pogány irások, és babonás könyvek elégettettek: Szent István, András, Szent László, Kálmán Királyaink' törvényeikben elég nyomokra akadunk, mint igyekeztek minden jeleit a' pogányságnak akkor kiirtani, melyben nékiek már Geyza Vezér ment jó példával elő. — Így látjuk Szent Istvánnál, hogy a' Scandalisálok' nyakaikra köveket kötöttek, 's vízbe vettettek. Imre fijának tanátsolja Szent István, hogy az Eretnekeket ne pártfogolja, a' kik Vasárnap Templomban nem akartak menni megverettettek, és hajokat elnyirték. I-ső András Edictumában pedig mondatik »*hogy minden Magyar és idegen a' ki Magyar Országon lakik, fejét és jószágát veszesse el, ha Scythiai Nemzeti pogány hitét el nem hagyja — a' pogány és Scythiai czeremoniákat 's hamis Isteneiket el kell törlni, a' bálványok pedig lerontassanak.*« Szent László Decr. L. I. C. XXI. e' van »*a' ki a' pogány szertartás szerint kutaknál, fáknál, forrásoknál, köveknél áldozik ökrét veszesse el hibájáért.*

2-szor. Oka volt a' hunnus emlékek' elveszésének az Ellenségeknek több izben való bé bé csapások, és pusztítások, melyeknek a' Székelyek' lakhelyei, mint-hogy legközelebb kapták a' határ szélekben, legtöbbet voltak ki is tétetve.



*A Székelyek és Hunok.*

Tudjuk historiai bizonyossággal, hogy a' Cumanusok sokáig a' Székelyek' szomszédtságában Moldvában laktak, melynek darab ideig Cumania neve volt, mely nevezet Schlötzer szerint Krit. Samml. p. 345. egész a' fekete tengerig nyúló földre kiterjedt. Benkö megmutatta oklevelekből azt is, hogy a' Cumanusok és Székelyek egy Püspökséghez tartoztak. Pray (Dissert. VI. Hist. Crit. in annales vet. Hunnori.) úgy vélekedik, hogy a' Cumanusok nyelve tsak Dialectusban különbözött a' magyar nyelvtől; ellemben Benkö ezt tagadja a' már említett Theodoricus Cumanus Püspök' levelében *ad Decanos Zekelios* ily hely fordulván elő *„Néz é az Isten a' Személyre? minden a' ki őtet féli 's igazságban jár kedves előtte, 's a' külömbkülömbféle nemzetű 's nyelvű népeket a' hitben egyesíti. Halljátok mit mond az Apostol, nints az Isten előtt Görög vagy Zsidó, Barbarus vagy Scythia 's a' t.“*

Látom a' Széchényi országos Levéltár' Catalogussában (T. I. p. 199.) hogy ott a' régi Kun nyelven írott uri imádság meg van, hasonlóképpen meg volt a' Kun Szótár (Lexicon) Petrarcha könyvei közt Leibnitz szerint, (krit. Saml. p. 483.) olvasom Klaproth Kaukasusi utazásában, (Halaé 1812. T. I. p. 268.) hogy a' régi Kun nyelvet Varró Kartzagifi 1770. körül még értette; azt is mondja Klaproth, hogy a' muszka Kronikák szerint a' Polowczok éppen azok, kiket a' Byzantinus írók Cumanusoknak neveznek. Ezt Engel is így mondja, a' ki critikai szorgalommal classificálván a' sáskák' mod-

jára költözködő Nemzeteket a' magok Fajjaikra azt állítja, hogy 1-ször Német azután Mongolhunnus 3-szor Slav végre Török tatár fajok barangoltak Europa' déli-nyapnyugoti és napkeleti részein egész Constantinápolyig — A' Hunnusokat mint felyebb is mondám Mongol Kalmukoknak tartja, az Avarokat, Bulgarokat, Cházárokat Török tatár fajhoz számlálja, kikkel a' Cumanusokat és Bissenusokat atyafiságban hozza: de Pray és Szegedi (in Decret. et vitis Regum Hungariae IV. Bela alatt) a' Cumanusokat Hunnus maradványoknak lenni állították: nekem mindazáltal úgy tetszik, hogy Engel nagyobb Classicitással járt el tisztében, a' ki nem ok nélkül állítja, hogy a' magyar nyelvben lévő sok török tatár szók és szokások a' Cabarok' csapatjának magunkhoz való kaptsolásából megmagyarázhatók (Geschichte des ungrischen Reichs. Wien 1813. T. I. p. 57.) — Ez a' vélekedés anyival is inkább bévehető, mivel tudjuk, hogy későbben is, úgy mint 970 körül Zultan és Toxus Vezérek alatt Bissenusok, 1087 körül Thurotzi szerint Cumanusok, Hartwic szerint Bissenusok, 1124 és 1239 körül újra Cumanusok telepedtek meg Tatár és Cuthen Vezérek alatt Magyar Országban, kik a' Cházárokkal együtt mind Török tatár törzsök alá tartoztak.

Hogy a' Kunok a' Székelyekkel és Magyarokkal nem egy Nemzetségből valók voltak, nem tsak Theodoricus Püspök tanubizonysága után hiszem, ki a' Székelyeket nyelvekben megkülömbözteti a' Kumanusoktól, hanem abból is gondolom, hogy a' Kunokkal és Bissenusokkal véres háborukat folytattak a' Magyarok, minthogy Erdélyre és Magyar Országgra keserves bé hé csapásokat tettek, melyeket Zsigmond Császár Decr. II. az

Előjáró beszédben, 's IV. László az Aranyos Széknek adott Privilegiumban emlékezetben hagytak, sőt meglepedések után is sokáig nem tudtak megegyezni a' magyar nemzettel, a' mi különben a' rokon vérüek között oly sok ízben nem egy könnyen történt volna meg. Ilyen értelemben van Schlötzer is, ki a' Magyarokat a' Kunokkal Petsenégekkal tejességgel nem tartja Atyafi Nemzetnek. (Krit: Saml. II-dik Szakasz az Előjáró beszédben p. 196, 205, 224, 226, 450, 482, 504, ismét Russische Annalen 2-ter Th. p. 113. ) Az 1247-béli Oklevélben, mely a' Johannita Rendnek adatott super terra Zewrin et Cumania IV-dik Bela a' Kunokról írja *Barbara Natio, quae Tartari appellantur.*

De továbbá ha vér szerint való egy nyelvű Nemzetek lettek volna a' Kunok és Magyarok, úgy a' Béla jegyzője a' maga idejében még hitelesen tudhatta volna azt, a' miről egészen hallgat, sőt Almus vezérrel mondhatja a' Kiovi Csata előtt: *A' Ruthenusok és Hunánusok hasonlók az ebekhez*, 's ezen kifejezést kétszer is elő hozza a' VIII-dik fejezetben. — Még Mátyás Király idejében Tatár fajnak tartattak a' Kunok, legalább a' Pápa' követe Jelentésében a' van » *habitant in aliqua parte Domini Tatari, qui propriam fidem servant. et vocantur Cumani, et in sua regione manentes solvunt omni anno quoddam Locarium regi: S. S. Rerum Hung. min. T. II. p. 12.* Lajos Tarentumi Hertzeg írja 1-ső Lajos Királyunknak, mikor az 1350-ben Oloszországban ment András testvérje megöléséért boszut venni » *scimus quod de personis Cumanorum quos vobiscum duxistis ad proelia, si moriantur velut de canibus non curatis* ( Gravina apud Muratorium S. S.

*Rerum Italicar. Tom. XII.* ) — Ezek szerint megmagyarázható, miért a' Kunok IV-dik Béla alatt oly könnyen a' 'Tatárok' részekre állottak a' Magyarok ellen, a' kikkel Bonfin szerint ( *Dec. II. L. X.* ) ki is mentek Magyar-Országból, úgy hogy Deseritzki ( *T. I. p. 68.* ) kételkedik is, hogy a' mái Kunok valóságos Ivadéakai lennének a' régi Kun Nemzetségnek — Az is bizonyos, hogy 1285-ben is egyesítették magokat a' Kunok a' Mongolokkal, 's pusztították Erdélyt és Magyar-Országot: úgy 1290-ben Kun Lászlót vádolja maga a' Pápa a' 'Tatárokkal, Saracenusokkal, Nogai Tatárokkal ( *Neugerii* ) való egyetértésért, mint Schlötzer *Kritisch. Saml. p. 205.* Katona után *T. VII. p. 1001* említi.

A' mi azt a' hasonlatoságot illeti, hogy a' Kunok is mint a' Székelyek Nemzetségekre és ágazatokra voltak felosztva az 1279-ben költ Oklevél' útmutatása szerint, melyet meglehet olvasni Horváth István' a' gyökeres Magyar Nemzetségekről írt munkájában, arra csak azt jegyzem meg, hogy ez a' szokás minden ép Nemzeteknél nagyon is természetes törvény volt nem tsak napkeleten, hanem napnyugoton is.

## §. 11.

### *A' Székelyek és Moldvai Magyarok.*

Csak egy pillantattal fussuk végig azon sok magyar falukat, melyek Moldvában Bessarábiában vagnak, 's megfogjuk győzni magunkat, hogy sok Atyánkfijai laktak ott hajdonában, hól ma a' 'Török Vajdák' sujjos igája alatt nyög a' földlakossa, kik már már számok-

ban is nagyon megfogyatkozván, mivel mi nem is gondolkoztunk róllok, utolsó Jegyeit is elkezdik veszteni magyar vérből lett származásoknak. — Még csak Szege-di János' idejében is ( l. c. §. 4, 5, 8, ) *Forrófalván*, *Tamásfalván*, *Duna* vagy *Damófalván*, *Zsidófalván*, *Szabófalván*, *Ritzkóban*, *Halagorputakban*, *Górzafalván*, mind Magyarok laktak, *Jászvásárt*, *Bakót*, *Tatroscht*, *Galátzot*, *Berlátot*, *Baját*, *Német-hit*, *Szutsavát*, *Foksúnyt*, *Esperecz*t elegyest lakták 's lakják máig is az Oláhokkal, jól lehet kisebb számmal. Csöbörtsők Bessarabiában egész magyar falu volt, 's Benkő mondja in *Milkovia* p. 41, hogy 1779-ben még megvölt a' magyar Templom Ackirmanban ( Bialogrod lengyelül Nester alba ) melyet László Királyunk fundált: Hasonlóképpen Timon említi még ( in additam: ad imag. antiquae et novae Hung. Epist. 11, ) *Her-szát*, *Varlót*, *Takutzot*, *Lukátsfalvát*, *Hománfalvát*, *Godrát*, *Alfalvát*, *Szalontzát*, *Újfalut*, *Bogdánfalvát*, *Hideghutot*; 's azt mondja, hogy Margithnak Erdélyi Vajda István' feleségének Bakóban, hól Mátyás Királyunk' idejében lakott, a' város' északi részén az ő idejében is látszottak palotás háza' nyomai ( l. Sultzert. is l. c. I. Th. p. 461 Ackirmanról, a' második Részben pedig p. 83. et sequ. hat ezer magyar familiákat említ Havasalföldön, kik vissza akartak jönni a' magyar földre, de megtudván, hogy nints üres hely ott maradtak ) Csik Delnei Székely Catholicus Pap Zöld Péter 1776-ban béjárta Moldvát, 's 62 helységekbe viszi számát, hól magyarok laktak még; *Csőbörtsőkön*, *Szent Péter*, *Szent János*, *Szent Antal*, magyar falukban Bessarábiában 2512 Személyeket kereszteltmeg, 7139

Személyek pedig meggyóntak: (lásd Ungrisches Magazin 3-tes Heft Budai Esaiás Magyarország' Hist. 1-ső D. Magyar könyvház III-dik Szakasz lap. 414 — 428 IV-dik Szakasz lap 440 úgy III-dik Szakasz lap 73, hól Patai György Jesuitának Moldváról tett tudósításai 1743-ból közöltetnek, kinek idejében már sokan elfelejtették a' magyar nyelvet: vesd össze Sultzert is l. c. p. 419 a' Bakói kerületről.)

Bukovinában hasonlóképen találhatnak több magyar Familiák *Isten segils, Isten fogadj*, és másfalukban, kik oda a' Székely - földről telepedtek. — Hogy a' Moldvai és Bessarabiai Magyaroknak is nagyobb Részek Székely telepedés, kétséget se szenved, ha meggondoljuk 1-ször, hogy a' Székelyek mái napig szakadatlan egyben köttetésben vagynak a' belső Országi Atyafiakal, és sokan, kiknek Eleji belső háboruk, Éhség, elszegényedés, vagy más okok miatt oda vették magokat, vissza tértek, 's térnek ma is, kik közzül némelyek vagy egyezés, vagy per mellett vissza kapták az én időmben is jószágbeli részeit az Atyafiaktól, és maga Zöld Péter is a' Csángó Magyarokat Székely telepeknek mondja köz hagyomán után. Megeshetik azomban, hogy a' Pruth és Szeret mellett lakó Magyar telepek még a' XIII-dik Században szállották meg azt a' földet, hanem elébb, mert olvasom IX Gergely Pápa Leveléből IV-dik Bélához 1234-ből, melyet Pray és Benkő felhoznak, hogy a' *Humánus Püspökségben bizonyos Oláh nép van, mely meg vetvén a' Romai Eccleziát Görög Püspököktől vesz tanítást, a' hová sok Magyarok és Szászok által mennek lakni, 's az Oláhokal majd csak nem egy néppé olvádnak össze. De a' Székely föld'*

szomszédtságában Moldva szélén lakó Magyarokról *Hersában, Gorzufalván, Sófalván, Ohnán* 's t. b. ezt nem merem állítani, mint hogy bizonyos, hogy mind a' Kurutz háború alatt, mind a' Székely Katonaság' felállítására' alkalmával sok Székelyek vonták ezen határ szélekre el magokat, sőt a' legújabb időkben is a' nagy Éhség bekövetkezvén 1816-ban meszebb Székekből is ki vándorlottak Moldvában 's Bukovinában, legtöbb oláhok pedig Havasalföldre mentek. — Így ment Ilosvai több katona társaival és számkivetett Magyarokkal az el múlt Század elején a' Kotzimi Basa' óltalma alá, megvetvén a' VI-dik Károly Császártól adott Botsánatot, ( Amnestia ) Stojzin magyar telepből álló falut állított fel Podolia határ szélén a' Pruth mellett ( Milkovia P. II. p. 2. Szegedi János után. )

2-szor Székely telepekre mutatnak több faluk' elnevezései is, mint Duma vagy Damófalva, Kászon, Forrófalva, Tamásfalva, Zsidófalva, Bakó, Sófalva, Lukátsfalva; mert *Damó, Hászoni, Forró, Zsidó, Bakó, Sófalvi, Lukáts* Székely Familiák ma is meg vagynak, Kászon pedig Csiknak egy részét teszi, úgy Tamásfalva Orbai Székben egy Közepesfalú.

3-szor. A' Székely Nemzet nagyon szapora és népes, a' mint hogy máiglan is nem elégséges lévén földjök a' Szaporodás elfogadására, nem csak a' belső, hanem Magyar 's Erdély- Országokba számosan kívándorlanak élelem keresése végett, és úgy sokan végképpen kinn maradnak (§. 4 III-dik Szakasz. )

§. 12.

*A Székelyek és Ásiai Magyarok.*

A' Pesthi Tudományos Gyűjteményekben több Tudóssainknak *Értekezéseik* az Ásiai Magyarokról felvétetve lévén, én az egytszer elmondottakat itt megújítani helytelenségnek tartanám, hanem a' mit még feljegyezve nem láttam; napkeleti Sajátságaink' további puhatolásáért rövideden megemlítem.

Fischer ( *Quaestiones Petropolitanae Göttingae* 1770. §. 10 — 17. ) Schlötzer ( *Russische Annalen* 3-ter Theil Göttingen 1805. p. 114. ) Budai Esaiás Magyarország' Historiájának első Darabjában értekezvén a' Magyarok' Eredetéről és Atyafiságáról össze szedték a' Magyarok' régi Lakhelyeikről ( *Ungaria Magna* ) szóló néhány tanubizonyosságokat a' XIII, XIV, és XVII-dik Századokból. Utóbb megnevezett Hazafiaink megveti a' még Sajnovits előtt Rudbeck, Leibnitz és Schlötzer által nyomozott útát, mely a' Finnus törzsökü Népekkel atyafiságban hozza a' Magyarokat.

Minden Jelenetnek oka van, mert ok nélkül semmi nints a' világon: ha már a' Finnusi eredetü Népek nyelve ( *Vogulok; Votyákok; Tsvaszok; Tserémisziek; Permiaiak; Sirjének; Mordvánok;* ) és a' magyar nyelv közt nem csak számtalan egyesszóokban megvan a' hasonlatosság, hanem igen sok grammatikai rendszabásokban is megegyeznek, mint ezt Gyarmathi Samuel (in *affinitate linguae Hungaricae cum linguis fen-nicae originis Göttingae* 1799.) nem kis szorgalommal megmutatta (melyel össze lehet vetni a' Magyar-könyv-lázat Pozson 1783. II-dik Szakasz lap 16 — 103 — 309.



III-dik Szakasz lap 647 — 657 Tröstert l. c. p. 102. Fischert l. c. §. 10.) úgy a' vizsgálni szerető emberi elme nem szokhat ezen jeleneten egy könnyen keresztül, a' nélkül, hogy Hypothésiseket ne formáljon magának, melyek közzül azután azt fogadja el, mely az igazsághoz leginkább közelít.

Minden Hypothesisek között leg-elfogadhatóbnak tartom Gatterer véleményét ( Synchronistische universal Historie Göttingen 1771. p. 177. ) melyet Huszthi András is követ ( ó és új Dacia V-dik Rész:) és Fischer, ( l. c. §. 8. ) mely szerint ő a' Finnus törzsökü Népeket a' régi Scythák' Maradékaiknak lenni állítja, mint ezt nagyobb hitelű Historicusaink a' Hunnusokról Avarokról, Magyarokról hasonlóképpen állítják, és az köz Hagyomán is ezt bizonyítja (l. Deseritzkit T. I. p. 75. )

Okaimat ezekben helyheztetem.

a) A' Finnus és Magyar nyelv közt való grammaticai megegyezést így könnyű megmagyarázni: ugyan is a' régi Scythia nagy Népnek külömb külömbféle Nemzetiségei voltak, kiknek kezdetben egy nyelvek lehetett, 's elszaporodván lassan egymástól külön szakadtak, így több Dialectusok Provinciálismusok támadtak időmúltával köztök ( Deseritzki T. I. p. 166. )

b) Valamint a' Finnus, úgy a' Magyar nyelvben igen sok a' Tatár szó, de Grammaticája egészen más a' tatár, más pedig a' finnus és magyar nyelveknek, melynek újra az az oka, hogy a' Tatár Nemzetek darab ideig a' Magyar és Finnus Népek' Szomszédtságokban lakván egymás közt kereskedést folytattak. A' Magya-

rok' ki jövételek után pedig néhány Tatór Nemzetségek régi lakhelyeiket a' Magyaroknak Kaukasus északi Réselein elfoglalták, a' finnus népeket is, kik Ásiai Sibe-riában laktak hatalmuk alá hajtották, rajtuk sok ideig uralkodtak, későbbre velek egy Nemzetté olvadván öszve ( mint p. o a' Kumánusok Bissenusok a' Magyarokkal ) míg nem a' Persák, Törökök, Muszkák megosztottak birtokaikban, jól lehet máig is a' Kaukasus mellett még néhány apró szabad Nép csoportok laknak, kiknek egy részét újra a' Muszkák az utolsó háboru' ideje alatt magok hatalmuk alá hódították, melyet a' Persákkal, most a' Törökökkel folytatnak mind eddig.

c) Engel példákkal bizonyítja a' Magyar nyelvben elő forduló Töröktatór szókat, és mint felyebb mondtam a' Cabarok hozták azokat hozzánk, nem felejtvéen elazt is, hogy a' Magyarok sokáig laktak a' Chazárok' Szomszédtságában mind a' Kaukasusnál, mind Lebediásban a' fekete tenger mellett.

d) Hogy a' Magyarok' régi lakhelyeiket Wolga 's Jaick vizek mellett a' XIII-dik Században már a' Mongolok foglalták el, úgy Ásiai Sibe-riát és Kaukasus melyékeit sok Tatór csoportok öntötték el, böven bébizonyították Budai, Engel, Pallas, Klaproth, kik közzül kiválképpen Klaproth napkelet' íróit is nem kis mértékben használta: de bizonyítja Turkuli Sámuel Auditor is, ki 1725-ben több helyein megfordult Kaukasus és Kaspium tenger' vidékeinek, 's 22 Tatórfaju Nemzeteket azokon a' részeken név szerint megemlit levelében ( Nro. 15. )

---

Nro. 15. ) Turkuli Sámuel mint Muszka szolgálatban lévő Auditor 1725-ben a' Kaspium tenger melyékeit bójárta, 's Asztra-

e) Beregszászi, Gyarmathi, Révai fáradságos sok munkáik is a' magyar nyelv' dolgában oda mutatnak,

kán (némely kéziratok szerint Astrahád) Városból írt 2-dik April. 1725. Szikszóban lévő atyafijaihoz ekképen „ Mivela' „ Historiak írjak. hogy a' Magyarok, Hunnusok Scythiából „ jöttenek Európában, én ezen Országban tudakoztam hól „ laktanak, és azon Magyarok' lakó helyére reá akadtam. „ Lakások volt a' Volga vize mellett igen fővényes és érdőt- „ len helyen, mind azon által szép házakban laktak, mivel „ ma is Kályta darabok a' földön olyak találtnak, a' kik- „ ből uállunk az új Keresztyenek kantsót tsinálnak: Téglák „ pedig igen szélesek, 's szépek, melyből meg ismérhetni, „ hogy igen szép házakban laktak. A' Magyarok Királya pe- „ dig lakott Kuma nevü folyó viz mellett, melynek Palotái „ jól lehet rongyosok, de ma is fenn állanak, és azon falu „ helyét ma is hívják itt való pogány nyelven Magyarnak.” Szépen meg egyeznek ezzel Klaproth és Engel előadásai: az első mondja Madschar Ruináiról a' Kuma bal partján ma is van egy falu Madschar vagy Borgonmadschar: Kitsi és nagy Madschar a' Hedzsira második Századjában még nevezetes Helységek voltak a' Derbend Várossa' Historiographussa szerint, ki Enderiből való volt. ( l. c. ) Engel pedig írja Falk és Lerch utazási után, ( I. Th. p. 296. ) még hét köházak fenn állanak a' temető köveken arabs 's más esmeretlen felírások vagynak azokon, egyen a' van „ hogy a' Magyar nép fa szüke miatt elhagyta a' Várost, 's hegyekre ment.” A' Magyar Könyvtár III-dik Részében és Budai Esaiásnál l. c. p. 77. Turkulynak 1757-ből 18 April írt levele említettetik Pater Oroszhoz Erdélyben; a' nállam lévő kézirat a' Szikszói atyafiakhoz szóll 1725-ből. Különös, hogy ennek a' Levélnek három különböző Datumi vagynak lásd Deseritzkit is T. IV. p. 143. Turkuliról T. I. p. 174 Frater Julianus tanubizonyságát IV-dik Béla idejéből, úgy T. IV. p. 143 Schall Ádám Jesuita levelét.

mint Engel megjegyzi, hogy a' Zsidó és más Semíticai úgy a' finnus és magyar nyelvek az első emberi Nemzet' nyelvének, ha nem Leányai is, de bizonyosan unokái, nem egy mástól származtak ugyan, de rokonságban vannak egy mással.

f) Hogy egy nagy része a' Magyar Nemzetnek Ásiában benn maradt, rész szerint Sibiériában, hová nem tudni mi Fatum szorította fel őket ( Nro. 16. ) rész szerint a' Kaukasus mellett; hová Ásia északi ré-

Nro. 16.) Ide tette már Jornandes ( de rebus Getic. c. v. ) 551-ben a' Hungarusok' lakhelyét. a' „ kik Czoboly és Nyusztbörrel kereskednek.” Ott vannak a' Jugri vagy Jugur hegyek máig is, hol a' Vogulok laknak, 's az Oroszoknál a' Magyarok Vengri, Ugori. Ungri névvel neveztetnek, régi lakok Jugoria Ugoria. Így a' Morduánok Oremburghban a' magok nyelveken Moksekáknak neveztetnek. Mokscha falu vagy az ujj írás szerint Maxa (Machsának mondják ki a' Székelyek) Kézdi Székben ma is egy nagy falu, hol a' Machsai (maxai) Familia most is él, Baxai és Baxa (Bachsa) falvának is irattatott régen Az 1354-béli Oklevélben „Ni, colaus et Gregorius nobiles de Mokcha” jö elő Ung Vármegyében. Szirmay Not. Top. Polit. Comit. Zempl. p. 2. lásd Pallás tudósítását a' Morduánokról Magyar Könyvház II. Sz. p. 88. és Schlötzert Russische Annalen 2 Th, p. 40) Béla jegyzője pedig ( c. I. ) leírván Scythiát a' Magyarok' lakhelyét mondja „háta megett van a' Tanais, hol igen sok czobolyok vannak, melyeket nem csak a' Nemesek, hanem parasztok is viselnek” 's lejjebb ujra a' magyarokról Scythiában mondja „vestiti etiam erant de pellibus Zobolorum et aliarum ferarum” innen Sküthes Kollár szerint pellitus (Hist. R. Ung. amoenit. Volt: I.) és Deseritzki T. II. p. 28. Russische Annalen 2. Th. p. 43. Pistorius Scriptores Rerum Poloniar. T. I. p. 150.

szeiből jöttek le, rész szerint Persia szomszédságában, kétséget se szenvedő dolog a' Historicusoknál, és ezek azok a' helyek, hól benn maradt atyánságait nyomozhatjuk, jól lehet nagyon is hihető dolog, hogy mi őket idegen fajú népekkel régen egybe keverve lévén, meg sem értenénk, legalább Turkuli Sámuel már 1725-ben az irta Astrakánból *„Magyar nyelven pedig Sehól se beszélnek, sem magyar faluk Sehól nintsenek a' Caucasus vidékén (lásd Lepechin János tudósítását is 1768-ból Magyar-Könyvház III. Sz. l. 136 — 181.)*

g) Említést érdemel az is, hogy a' Lappokra sok Mende mondát költöttek, melyeket megczáfolt Canutus Leemius, ki 4 Esztendeig lakván közöttök jól megismerte őket, és erköltsi tekintetben különös dicséretet ad reájok (Magyar Könyvház III. Sz. lap. 647.)

h) A' mi már különösön a' Kaukasusi és Siberiai Népek' nyelveket illeti, melyekről eddig elé Klaproth utazásaiban legtöbb világosságot kapunk, megérdemlik Gyarmathi szavai a' ki írást *„Megvagynak úgy mond ő azok csonkítva és hijjánosok, mint a' régi omladékok alól ki ásott pénzek nagyon elkopva, hogy a' vizsgálódó igen nehezen találja el az először reájok nyomott képet (l. c. p. 289.)* De nem így van a' dolog a' Tóth nyelvből vett szókkal, melyek jobbára egész épségben fenn maradtak nyelvünkben, sőt sok régi jó szavainkat is elfelejtették velünk, mint például bizonyítja Gyarmathi. — Azomban Ásiai származású felekezeteink bár mint különbözhetnek is egymástól a' nép csapatok, kik előttünk 's utánnunk onnan ki jöttek, vagy ott maradtak, közönséges megismerhető színekben állanak előnkben a' Historiában, ha szinte el-

ágazásaikban nagy változásokon mentek is keresztül az Idők lefolyta alatt. — Ezen megismerhető színeket nem anyira a' máii szokásokban, Életek' módjában és öltözetekben kell keresnünk, mint a' melyek mindenkor legtöbb változásokon mentek keresztül, kivált hogy a' Tatárokkal összevegyültek, azután pedig, a' mint Muszka, Persa, vagy Török uradalom alá estek, a' napkeleti Keresztyén Vallást, más része pedig a' megneveztem népeknek az Islamismust vették fel. — A' fenn maradt ha szinte megkortsosodott nyelvekben kell nekünk keresni a' nyomokat, melyek régi Elejinknek Ideáját, lelki képzeteket, egy szóval testi lelki szükségüket, más kútfők' szükiben, máig is hűségesen magyarázzák. Ezért mondja Ludolph Leibnitzhoz írt levelében „ *In Linguis magnum momentum positum ad noscendas gentium imo rerum et Religionum origines.* (Commerc. Epist. p. 97. )

i) Hogy Ásiában benn maradt hajdan atyafi Nemzetekről még az idő nem törölhetett el minden magyar színt, legalább nyelvekben vizek', faluk' neveikben reájok esmerhetünk, azokon kívül, melyek más Tudósok által már közönségessé tettek, néhány kútföket említek meg a' további használás végett azok által, kik az ilyenekben gyönyörködnek, és módjok is van azokat magoknak megszerezni ( Nro. 17. ) Itt pedig Klaprothnak Kaukasusi utazásából ( *Reise in den Caucasus*

---

Nro. 17.) a) A' Kaukasusi nyelvek esmertetésére hasznos de felelő ritka könyv „ *Syntagmata Linguarum orientalium, quae in Georgiae Regionibus audiuntur. Auctore Francisco Maria Maggio* ” Romae 1670.

und nach Georgien in den Jahren 1807 — 1808. Halle 1812 — 1814. 2. Th.) csak azokat a' szókat jegyzem ki, melyek a' Székely földön ma is különösen feltaláltnak.

---

b) Nevezetes Gyűjtemény a' Pallás' által többek társaságában Katalin Csaszárné pártfogása alatt Orosz nyelven készült minden nyelveket össze hasonlító Glossarium, melyet már Gyarmathi is használt, és egy magyar Klaprothnak, kit nekünk erre a' Fachra különösen kellene elébb neveltetünk, elkerülhetetlen szüksége.

c) Hamvay Anglusnak utazásai Kaukasusra 's több vidékekre kijöttek anglus nyelven, 's az elmúlt Században német nyelven ugy tetszik Hamburgban 1745. körül adattak ki

d) Fabrinak neues geographisches Magazin 1-ső Darabjában Halle 1785. van egy napló könyv' kivonása két utazónak Kiszlárból Tiflisben 's Georgiában 1782. körül

e) Ugyan tsak Pallás adta ki az Orosz udvar parantsolatjára „Güldenstaedts Reisen durch Ruszland und in den Kaukasischen Gebirgen 1788” A' Kaukasusnak uj mappáját is készítettek Güldenstadt írásbéli Hagyományiból

f) Gladwin fordította le Khoye Abdul Kurreem Persa nyelven irt Memoirjait anglusra, kiadta 1788-ban Calcutában. Az író Delhiben való Fő Mahumedanus volt, leírja a' magát utját elkésérvén Schah Nadirt (1739 — 1742 közt) az Afgoharok, Lesgusok, Turani Chánok, és Chowaresmiekkal folyt háboruban; említi Balkh várossát, melyet omladékokban talált, a' Giláni Provinciát, mely akkor Persiához tartozott, a' Schach vizét 's tbb. Az 1298. béli Oklevélben elő jár „possessio haereditaria Baalkh vocata in Comitatu Biharien-si existens Ecclesiam in honorem Beatissimae virginis in se habens, vacua, et habitatoribus destituta.” Meg van az eredeti Oklevél a' Szénási Familia' Levelei közt, honnan hi-

Krug Professor' kérdésére *Alak* szóról azt mondja, hogy az az egész Kaukasuson esmeretes szállítónév, tatár szónak állítja, mely anyit tesz *tarka*, *petyegetes* A' Székelyek ma is használják *Alak*, *Alakos*, *Alakom*, a' Gyermekek' Bábját is *Laknak* hívják.

A' Kaukasusi Népeknel azt írja továbbá Klaproth a' Hunnus nevek ma is meg vagynak: Attila *Abdilla* Bleda vagy Budach — *Budach*, Ellák *Ellak*, Dingizik *Dingazik*, Almus *Armusz*, Zólta *Szóltá*, Geyza *Gaiza*. A' Leszqusok közt leghatalmasabb az Avarok' Chánja, melynek 1801-ben *Omár* volt a' neve a' Petersburgi ujság levelek szerint.

*Baktschi* Langles írja *Paksi* tudóst tészén Baktsi Familia most is él, a' Székely földön

Kaukasus Északi pusztáján a' *Mánytschvize* — A' Manyts pataka, Manitska hegy ma is meg van Ör-

teles párt vétetett 1782-ben Gróf Bethlen Pál. Egy Baalkh nevű Székely Ispánról lásd a' Laistromot az V-dik Szakaszban.

g) A' Kurdok'nyelvéről irt Garzoni apostolicus Missionarius „ Grammatica e vocabulario della Lingua kurda „ Roma 1787.” Bottani, Amadia, Giulamerk Kurdus tulajdon nevek — száz Sád ezer ahzár ki? ki? anya Dajka, vesd össze a' Kurdusokról tett Tudósítást Eichorn Jénai Professorhoz Staatsanzeigen v. Schlötzer Göttingen 1783. III. B. p. 196.

h) Plan carpin és Rubruquius régi Barátok mellett, kik a' XIII-dik Században utaztak napkeletre megérdemli még az említést Willebrandus ab Oldenburg is 1211-ből. kinek meg van Itinerarium terrae sanctae czimű könyve Allatiusnál *Supplément* L. I. p. 122 — 152,



bai Székben Moldva határaszélén — ott van *Atschile* patak is. (Tiszta - átlátzó) Az Arméniai Geographusoknál *Atelek* vagy *Atel* folyó viz. Ennek Váriációji *Til*, *Edel*, *Ethel*, *Ethil*, mely vizet tévén, a' Volgát, később a' Dunát is így nevezték el a' Hunnusok, mint az Ólth vizét is a' Székely földön, hól az ered, *Etelnek* hívták (lásd Pray Annales Hunnar. p. 307. Deseritzkit T. I. p. 170 — 182. hól a' vaticanumi monumentum de avitis Hungarorum sedibus közöltetik — Mathiae Bél apparatus ad Historiam Hungar. T. I. p. 409 és Thurótzi mondja Chr. Hung. P.I. c. 13, Attila hungarico idiomate Ethele dictus est)

*Ssaray Tschik* Hekun Chán' lakhelye (Tsik Székre emlékeztet)

*Schepszikai* hegyek Kuma vizénél, Sepsi Székre

*Handschal* hegye — Kantsal Székely Familia

*Kuschák* (az Ossétek' neve) a' Kósa vagy Kúsa élő Székely Nemzetség Torján, — Ikafalván, — Csernatonban —

*Wapifalu* Solyomkő és Wápa várak' romjai Málnás felett az Erdőben meg vagynak —

*Berdefalva* Georgiában — Berde Familia most is él Orbai Székben,

*Bardótz* építette *Bárda* Várossát. *Bárd*, *Bárdos* élő szavaink, Bardótz Szék hiszem Bardótz vezértől vette nevét, ki Bárdos volt: egy Bardás Görög Fővezérrel emlékeznek Zonaras és Cedrenus Praynal Annales veteres Hunnor. p. 370.

*Bartos* Fejedelem régen Georgiában — *Bartos* Familia ma is él Kezdi Székben. —

*Tarku* hegy — *Tarkó* hegy, melyből az Óltvize ered Csik Székben. *Tar* régi magyar szó, kopaszt tesz (lásd a' bizonyítást Felső Magyarországi Minerva 1829. 1-ső Kötet lap. 4 Tartzal hegynék felső része *kopasz tetőnek* neveztetik Szirmay l. c. p. 3.)

*Chidókúsz* Gidó köz — Gidófalva Sepsi Székben —  
*Obotü* — Obotö: sok van ágban végződő hegy, mint a' Székelyeknél *Két Ág*, *Nagy Ág*, 's t. b. *Bogatudabág*, *Toroc Dabága*. Ezen kevés kijegyzést csak a' Székelyekre tekintve tettem, mivel a' kivonásnak hosszúnak kellene lenni, ha minden magyar hangszavakat ki irtam volna, melyekre a' figyelmetes olvasó önkéntesen akadni fog.

## II. SZAKASZ.

### A' Székely Nemzet' Felosztása.

#### §. 1.

#### *B é - V e z e t é s.*

**A'** költözködő kisebb vagy nagyobb Mértékben vad és Pogány Nemzetek Tartományokat foglalván el, egymás után Statusokat formáltak, érezvén a' Constitutió' szükségét a' meg hódolt új Országokban.

Az Északi Europai Nemzetek, éppen úgy mint az Ásiaiak, 's Amériкаиak abban az időben külömb külömbféle Nép fajokból állottak, melyeknek különföjök vagy vezérek voltak, 's töbnyire nyelvek' Egysége kö-

tötte össze őket. Eleinte csak mikor közönséges háboru vagy is *Expositio* volt, egyesítették magokat a' Nép fajok, 's egy lett Vezéreik között a' Fő, vagy a' Király; de a' háboru' végével a' királyi Méltóság is elenyészett, 's ha némelyek, mint Márbód, és Herman tovább is akarták usurpálni hatalmokat, és a' Nép fajokat egyesíteni, ezek rendesen a' Népek' Szabadtság' szeretetének áldozataik lettek. — Ezen függetlenségnek meg kellett szünni idegen tartományok' elfoglalása után, mert kén-telenek voltak szüntelen fegyverben lenni, hogy birto-kokat megtartsák, és nagyítsák — Átlátták azért, hogy egy főre szükségek van: — az első *Constitutio* ennél fogva katonai volt az elfoglalt tartományokban, mely a' Rómaitól abban különbözött, hogy itt a' Nép fajok' Fejei választották a' fő Vezért, a' Rómaiaknál pedig a' Fővezér tette az Alvezéreket. — A' másik különbség a' volt, hogy a' Római katonák Rómának számára fog-laltak, a' barbarus Nemzetek pedig magok közt felosz-tották Zsöld helyett az elfoglalt földeket. (lásd *Europaeische Annalen* 1808. és *Constant. Porphyro genitust* Nro. 18.)

A' Nép faj fők azután is uralkodtak Népeiken, 's úgy látszik az örökség' Jussa szerint, a' Királynak pe-dig a' katonai végre hajtó 's valami főbirói hatalmat adtak át, de minden törvényeket, köz dolgokat, melyek

---

Nro. 18.) *Const. Porphy. de adm. Imp. c. 40.* a' magyarokról írja, hogy „ az elfoglalt földeket a' Csapatok közt mint a' „ folyó vizek mellett laktak, felosztották. “ Béla Jegyzője c. 6. említi a' Szövetség' egyik Czikkelyében, hogy „ a' mit „ köz fáradtsággal megszereznek, mindenik részesüljön belőle. “

a' nép fajokat illették, háborút, békességet, szövetséget, a' szabad mezőkön (Campus Martius) kellett elhatározni, hol a' Nép faj fők sokaktól kísértetve megjelentek, 's Népeik' Személyessei voltak. Hogy ez így volt a' Historia mondja, p. o. A' Francus Nemzetet tették a' *Chaucusok*, *Ansivarier*, *Cheruscusok*, *Chamaver*, *Actuavier*, *Bructerusok*, *Cattusok*. A' Saxok és Gothusok ilyen Nemzetekből állottak: a' Longobardusoknak 60 Csordái, 's azoknak Vezérei csak nemnyi Hertzegségeket formáltak későbbben Oloszországban. Jornandes szerint az *Ulzingurok*, *Angiscirok*, *Bittugorok*, *Bardorok* Hunnus maradványu Népek voltak, valamint az *Uturgurok* és *Cuturgurok*. Az Avaroknak is kilentz nagy Csordáik és ugyan anyi Chánjok volt, kik egy fő Chán alatt voltak. Hasonlóképpen a' Magyarok hét Csapatokban jöttek ki hét Vezérek alatt, kik végre Árpádot választották Fejeknek.

## §. 2.

### *A' Székely Nemzetről közönségesen.*

Elromolván a' Hunnus nagy birodalom, egy része az elgyengült nagy Nemzetnek Erdélyben vette magát, és a' Maros 's Ólt vizek' mejjékeit szállotta meg, hol a' Gepidák' szomszédtságában, úgy látszik, hogy az Avarok' kijöveteléig, inkább szövetségben, mint ellenségeskedésben éltek, kiknek reájok mint említettem is, nagy szükségek volt a' Longobardusokkal folyt háborukban — Az is nagyon hihető dolog, hogy azon három ezer fegyvert viselő Hunnusok, kik Thurótzi szerint az ütközet' szerentsélen kimenetele után Erdélyben vették

magokat, itt kész telepekre akadtak, minthogy azt fel sem lehet tenni, hogy az Aszonyok', Gyermek', Öreg' és betegek' őrizésére tanyáikon véd oltalom seregét ne hagytak volna hátra a' Hunnuszok. Már pedig hogy ők Moldvát és Erdélyt bírták kétséget sem szenved, és mint felyebb előadtam, nékiek ezeken a' részekben több Telepek vólt, kikhez, mint felekezeteikhez bizvást vehette magát a' külön szakadt, vagy is a' szerentsétlen csata miatt elszórt 3000 főkből álló fegyveres csapat, ha ugyan csak Thurótziban nem hibás a' szám' kiírás.

A' Székely név szóban erre még nagyobb tanubizonyyságot kapunk: ugyan is Timon szerint (*Imago novae Hung. c. x.*) Székely custóst őrzöt (*Tsüsz árka* ma is nállok meg van) tett régen, mert *ma* is mond Timon » *Magyar Ország'* némely birodalmaiban, mint a' *Regétziben a' hegy és erdő őrzők Szekeliusoknak neveztetnek*, 's azt írja Báró Apor Péternek továbbá Timon » *kedves vólt nekem, hogy az Etymonról való értelmem Bay Mihály' tanubizonyyságával megerössödik, ki Scythiának egy résziben több Esztendökel ezelött követ vólt, 's állítja, hogy Ásiában is az őrzöket Székelyeknek nevezik.* (lásd Benköt is in *Transilv. Gen. T. I. p. 396.* és *Pray annales Regum Hungar. P. III. p. 388.*) Palma (*Notitia rerum Hungar. 1785. T. I.*) IV-dik Béla 1247-béli oklevelében olvasta » *Montium versus Moraviam Custodes Szekelios appellari.* A' Tudományos Gyűjteményből látom, (1828 VIII dik Kötet l. 86.) hogy Horváth István éppen ilyen értelemben van, azt írván, a' *Bissenusok Marchionatus az az Székelységet, őrséget tettek:* ezt állítja ha-

sonlóképen a' már említett Rajzolatokban lap. 9. így mondja ezt Schlötzer is krit. Saml. p. 182, 183. — (Nro. 19.) Ugy kell hát gondolkodnunk, hogy az Or-

Nro. 19.) Bombárdi Topographia Hungariae Segm. IV. Szamosközi után a' Székhelytől huzza le a' Székely nevezetét. (locus sedis) Béla' jegyzője c. 47. így ír: „Et in loco illo „Eudu subjugato populo illius partis aedificavit castrum, „quod nominavit vulgariter zecufeu, eo quod Sedem et „Stabilitatem constituit,“ (lásd Deseritzkit is T. I. p. 26. Töppeltint origines et occasus Transylv. Lugdum. 1667. p. 46.)

Engel a' Székely szót a' szökni — Szökelyek — Szaladók — huzza le, hogy Atelkuzuból elkergettettek, 's elszaladtak: de ez a' Hypothesis nem bévehető, valamint az sem, hogy a' Siculi vilissimi, pessimi, régi Kronikák' kifejezéseit a' Székelyekre alkalmaztatja, kik a' tanubizonyságok szerint mindegy jó katonának voltak (l. c. T. I. p. 61.) hanem a' Bissenusokra igen jól illenek azon kifejezések, kikről írja Thurótz P. II. c. 65. „A' Bissenusok pedig minyályan elfutottak, mint a' Bárányok a' Farkasok „elől.“ Ugyan is voltak Siculi de Vágh nevezet alatt Bissenusi telepek, melyekről írja c. 57. Béla' Jegyzője „venit de terra Bissenorum quidam miles de ducali progenie „cui nomen fuit Thomizoba:“ 's ennek adta Tocsun Zulta' fija Remey földjét a' Tiszáig, 's ezek a' Thomizoba' Bissenusi neveztettek Siculi de Vágh, mint Pray mondja, és Villae Bissenorum Gran és Sitovia közt említettnek 1075-béli Oklevélben is Praynál; ugy több Besenyő faluk Katonánál T. III. p. 393. (l. §. 14. II-dik Szakasz). Még 1114-ben is neveztetnek Bisseni atque Siculi vilissimi, Bisseni pessimi, et Siculi vilissimi Thurótz II. c. 63 — 65. mint láthatni Schlötzernél Krit. Saml. p. 183 — 184. Ezek' birtokit későbben Kunok' majd Tótok (Bosniai Croatok) ülték meg Pray és Schlötzer szerint.

szág' széleiken bizonyos ör- vagy székhelyek voltak, kik az Ellenőség' közelítését észre vévén, a' fő vezér szállására hirt adtak, ha nagyobb erőre szükség volt, és magok meg nem tudták a' határt örzeni. (lásd felyebb §. 6. I-ső Szakasz és III-dik Szakasz §. 6.).

Már ilyen Szék' vagy Ör helyek a' Székely földön kezdetben 7 számmal voltak, mert a' hét szám ugy tetszik nekem különös becsben tartatott még Móses' idejétől fogva, ki első a' hetedik napot meginnepeltette a' Zsidókal a' világ' teremtetésének emlékezetére. (Nro. 20.)

Az első Örtelepek, vagy Székhelyek tulajdon Vezérek alatt egy Főtől függöttek, kit a' nagy birodalom' elromlása után magok közül választottak. Ezen fő tiszti hivatalban lévők egy darabig *Bajánoknak*, mások

Nro. 20.) A' Magyarok' hét Vezérei, és csapatjai, a' hét Kun nemzetségek, kik Kiownál a' Magyarokhoz állottak, az Ország' hét Részekre elosztása, Erdélynek neve Regio septem Castrensis, mely már a' XIII-dik Századbau külföldi íróknál is előfordul, a' hét Vármegyék, és hét Szász Székek az első időkből arra mutatnak, hogy a' hét számnak különös erő tulajdonittatott. Hogy a' Rómaiak is a' hét számra sokat tartottak, mint más barbarus nemzetek is, bizonyítja Aulus Gellius Noctium Atticar. L. 2. c. 10. Róma hét hegyeken épült; Ajáxnak a' paizsa Homerusnál hét bõrrel volt behuzva, így a' Pandectákat is hét Részekre osztották, innen a' régi törvények szerint hét Tanuk kívántattak meg a' Testamentumban, 's maga Justinianus Császár így szól L. II. c. de vet. Jur. „In septem partes eos (Libros ff.) digessimus, non perperam, neque sine ratione, sed in numerorum naturam et artem respicientes.“ A' hét Székekre felosztás nem történet munkája volt, hanem a' hét szám tiszteletben volt akkor.

szerint *Rhabanbánoknak* neveztettek. — Az 1533-béli kéziratban előfordulnak nagyobb 's kisebb *Rhabanbánok*, amaz *Gyula* ez *Horkáz*, a' fő igazgató volt *Gyula*: de ezt már a' Magyarok' kijövetelére kell érteni, kiknél a' *Gylas* és *Carchan* ítélő birói hivatalok meg voltak, mint *Constantinus Porphyrogenitus* bizonyítja de *Adm. Imperii* c. 40. és *Szent László Decr. L. III. c. 2.* a' *Sarchas* (vagy *Carchan*) még előfordul.

Honnan vette magát a' *Rhabanbán* nevezet? bizonyosan nem tudom: *Bayer* szerint (*Belii Adparat. ad Histor. Hung. T. I. p. 409.*) *Ethil*, *Ethel*, *Rha* egyet jelentett, t. i. folyóvizet, — *Attilát Etelenék* is hívták, hogy pogány Eleink a' vizeknél áldoztak, törvényeinkből tudjuk; megeshetik, hogy a' két szókból *Rha* és *Baján* vagy öszvehuzva *Bán*, lett a' nevezet, mint hogy a' *Bajánok* vitték talán az áldozatokat is végben. *Pray* és *Engel* Munkáikban olvashatni, hogy mind a' *Bulgarok*, mind az *Avarok* közt több fő *Vezérek Baján* nevet viseltek. A' *Kolumbán Székely familia*' *Genealogiájában*, melyet I-ső *Apafi Mihály*' alatt igen kedves *Embere Kolumbán Ferentz* az *Udvarhelyi Levéltárban* volt régi jegyzések után készítet, a' *Székelyek*' fő tisztjei *Baján* és *Bán* név alatt jönnek elő. Ez az író ilyen *Bajánokat* említ; a) *Poka* (régén írták *Pouka*) kinek maradéki az író idejében is *Pókafalván* 's *Galambfalván* nemesi szabadsággal éltek *Maros Székben*: hozzá teszem ehez, hogy a' *Pókahalma* *Kézdi Székben Csernáton* és *Kézdi Vásárhely* között ma is fenntartja ezen *Bajánnak* emlékezetét, hol kivált a' *Kézdi Vásárhelyiek* jövet menet, akár fáradtak lovaik, akár nem, azokat régi szokás szerint megpihentetik, 's e' volt az egyik *Tűzhalom*,



hol a' hirtelen felkeléskor tüzet gyújtottak jeladásra. (I. III-dik Szakasz §. 1.) b) *Colon*, (későbbben irták *Kolon*) atya volt *Bardótz*, ki sokáig viselvén a' Bánságot *Colonbánnak* neveztetett; ebből a' familiából ma is élnek többen mind a' katonai mind a' polgári renden. c) *Orbó*, az Orbai Szék' nevét innen meg lehet magyarázni, 's ma is él Orbai nevű familia. d) *Ders e, Ugron* ma is előkelő Nemes familia. — f) *Kele*. g) *Bébók*. h) *Uzon*, ma is Sepsí Székben egy Népes Helységnek a' neve: ez az Uzon élt Árpád idejében. Ezután több Bajánokat nem említ, hanem a' maga familiáját származtatja le. (Meg van ez a' Genealogia a' Familiánál, és Benkő Gyűjteményiben is T. 10. in folio p. 217. az Enyedi Könyvtárban) Menyire érdemel a' Genealogista hitelt, nem bizonyos; legalább előttem a' Kolumbán familia Olosz eredetűnek látszik, melynek egy része ma is ősi lakhelyén *Oloszteleken* Erdő vidéken lakik, hol Olosz telepek szállhattak meg régen, (I. §. 13. III-dik Szakasz) és a' hol a' Kolumbán és Markó (Marcó) Familiák tisztséget is viseltek (V-dik Szakasz).

A' Bajánok után jöttek bé a' Székelyek közzé is a' Gyula és Horkáz hivatalok, melyekben lévők mind a' katonai mind a' polgári dolgokat igazgatták Tuhutum Maradékaiból volt Fejedelmek alatt, (Nro. 21.) míg nem Szeht István megkoronáztatván az igazgatásnak állandóbb formát adott. — Ugyan is Szent István alatt

---

Nro. 21.) Béla Jegyzője írja c. 27. „Tuhutum pedig birta Erdőt, délyt békességben és boldogul, és az ő maradéka egész „Szent István' idejéig.“

felosztatván a' két Ország több Vármegyékre, melyeknek Fő Ispánok parantsoltak, (Comites parochiani) a' Székely Székek régi birtokaikban nem tsak meghagyattak, hanem addig vólt szokásaikban, Törvényeikben anyival is inkább megtartattak, mivel ők a' határ széleket őrzötték. Világos ez az 1466-ban költ oklevélből, melyben a' Székelyeknek tulajdon törvényeik és szabadságaik említettnek, melyeket b. e. régi Magyar Királyoktól nyertek, vagy *azokbun megerössítették* (§. 6. II-dik Szakasz).

Béjövén a' keresztyén Vallással a' deák nyelv is, a' Fő Tisztek' régi nevezetei lassanként elenyésztek, azok helyett a' *Comes* és *Vicecomes Sicularum* nevek jöttek bé, minthogy a' Székely föld is egy Vármegyének vétetett, és még 1492-ben a' 8-dik Czikkelyben Comitatus Sicularum fordul elő, — így a' Kollár kéziratjában de generibus Sicularum »*alii vero sunt, qui nomine Comitatus tenentur.*

Lássuk hát már 1-ször a' Székelyek alatt kiket kell érteni? vagy is a' Nemzetnek alkotó Részeit; 2-szor, A' Nemzetnek Constitutióját, mind a' kettőre nézve tsak a' történeteket kérdvén meg sine ira et studio.

### §. 5.

#### A' Székely Nemzetről különösön.

A' Székelység legrégibb időktől fogva katonai nemzet, vagy is hadi nép vólt: Neve, birtokainak fekvése a' határ széleken, törvényei, és a' Historia ezt bizonyossá teszik. *Hadban szolgáló Emberek, vitézlő Rend* azon kifejezések, melyekben a' törvények a' Székelység-

ről szólnak (l. Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 8, 16, 20. P. V. Edict. 59 — 70.). — Hogy jó katonák is voltak eleitől fogva, arról sok tanubizonyságok vagynak. Aranyos Széket érdemeik után kapták meg, melyeket hadi szolgálatok által szereztek: *pro meritoriis Servitiis Siculorum nostrorum*, mint a' Privilegiumban van. — Mátyás Király írja 1473-béli parantsolatjában *Strenuum belli gerandi Studium Siculorum*. — Werbötzi Trip. p. 3. t. 4. *Siculi rerum bellicarum expertissimi*. — Mihály Vajda' Szabadtság' levelében » *A' Székelység mind régen, mind az újabb időkben hadi tehetségeiről ditséretesen elhiresedett* « — I-ső Rákótzai György 1636-ban költ Diplomájában így ír, *A' Székelyek mind előttünk élt Fejedelmeknek, igaz hűséggel, teljes erőből, és ditséretes katonai bátorsággal szolgáltak; mind nekünk uralkodásunk kezdete óta mindenféle hűséges és legjobb hazafiakhoz illő szolgálatokat, 's katonai érdemeiket tettek*. Leopold' Diplomájában pedig *Genus hominum bellicosissimum* nével jelettetnek ki. —

Megtántorodott hát Schlötzer azt állítván, hogy a' Székelyek' vitézségéről nints a' régi Annalisokban emlékezet, mert a' felyebbi folyvást folyó bizonyságokból az ellenkező tetszik ki, melyekhez hozzá lehet adni Bethlen János Historiáját L. II. c. 5. és Tröstert Das alte und neue Dacia p. 318. kik szerint a' Székelységből állott mindenkor az Ország fő hadi ereje, és semmi ütközet nem vólt a' régi és ezen Irók' idejében, melyekben a' Székelyek részt nem vettek volna: 's maga Bonfinius (Dec. 5. L. 3.) bizonyítja, hogy 1493-ban keményen megverték a' Törököket Verestoronynál a'

Székelyek, és II-dik Wladislaus írja abban az Eszterdöben Mártius első napján Rómában, hogy 15 ezer Törökök maradtak halva (Raynaldi Annales Eccles. T. IX. ad annum 1493.) 's meg lehet, hogy ez is egy ok volt, miért későben X-dik Leo Pápa pénzel, gabonával, puskapórral, ágyukkal, saletrommal 's a' t. igyekezett segíteni II-dik Wladislaust, hogy jobban bódogulhasson a' török hatalom ellen. (Epistolarium Petri Bembi Leonis Decimi Pontificis maximi nomine scriptarum L. XVI. Basileae apud Frobenium 1538. L. X. Epist. 3. — 23.) Ugy gondolom, hogy a' hazai oklevelek, Királyaink' 's Fejedelmeink' bizonyágtételei, úgy a' nemzeti Irók ebben a' tekintetben több hitelt érdemelnek a' Székelyek vitézkedésekre nézve, mint a' máii idegen Irók, kik ho'nyi történeteinkben, 's kivált belső alkotványainkban éppen nem nagyon járatosok. — — Ez a' derék Nemzet kezdetben két osztájból állott, úgy mint *Lovasokból* és *Gyalogokból*. A' deák nyelv elhatalmazása után, hogy a' puskapór és puska a' hadakozásban felvételtek a' XV-dik Században, az elsőek nevezettek *Primipilusoknak*, a' Gyalogok *Pixidariusoknak*. Még Mátyás Király lustrale edictumában 1473 ból *Equites* et *Pedites* nevek fordulnak elő, jól lehet bizonyos Mátyás Király leveléből, melyet Timon felhoz, hogy Gyalogjainak ötöd része puskás volt már: úgy gondolom tehát, hogy a' pixidarius nevezet csak a' XV-dik Század' vége felé jött szokásban. — Hadi és Polgári Tisztjeiket szabad választással tették magok közzül a' Székelyek, kivévén a' Székely Ispánokat, kiket Szent István' ólta a' Királyok, és Fejedelmek tettek mindenkor, a' mint ez az 1492-ben tartott Diaeta 8-dik Czik-

kelyéből és Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 1. világos. — A' régi időkben minden hivatalok, mint más Nemzetek közt is, a' Székelyeknél személyesek és nem örökösök voltak; az egész Nemzet egyenlő szabadsággal, jussokkal és törvényekkel élt; az érdem és nagyobb birtok után minden szabad Székely hivatalt nyerhetett, vagy más szóval, nem volt elzárva egyik előtt is az út a' felyebb bágásra. Ilyen értelemben volt ebben a' dologban Benkő József is, kinek fáradhatatlan igyekezetét Erdély Ország' historiája felvilágosításában világot látott könyvei és számos kézirati eléggé bizonyítják. (Nro. 22.)

Minden tudja hogy ma a' Székelyek három rendet formálnak, u. m. *Nemes*, *Lovag*, és *Gyalog* rendet. (Primores, Primipili, et Pixidarii) Az Oklevelekben neveztetnek gyakran *Siculi trium generum*: a' már hát a' kérdés, mikor és honnan származott a' Primor vagy is nemesi rend, holott az egész Nemzet fejenként mindig nemes volt az előtt is, és ma is az? *Scythuli nobiles privilegiati* ugymond Werbötzi Trip. P. 3. t. 4. Első Ferdinand' Comissariussai pedig hivatalos tudósításaikban jelentik fel 1552-ben » *el vagynak osztva három rendekre, az Előkelők hivattatnak Nemeseknek, kik Patriciusok, Bárok helyett tartatnak; a' másik rendet teszik tulajdon nyelveken a' Lófő Székelyek, deakul Primipilusok* (lovag rend — equestris

---

Nro. 22.) *Equites secundi ordinis* — incunabula Primorum Imago Nat. Sic. p. 44. Ebből az Ideából megy ki Benkő minden más munkáiban is, hol a' Székelyekről szóll. — Primipilus vagy Antesignanus a' Rómaiaknál egyet tett, Pilum alatt Nyilat is Lándzsát is értettek.

ordo) a' többiek a' köznép (plebei) de minyájan nemeselek. (Imago Nat. Sicul. p. 42. lásd lejjebb §. 5.).

Hogy az első megszálláskor csak Vezértisztekből 's szabad emberekből állott a' Nemzet, kik egy Caste — és egy vér voltak, senki sem kételkedik, a' ki más Nemzeteknek historiáját figyelmetesen olvasta. — De vajon a' Tisztségek nem voltak é bizonyos Familiákhoz kötve? Nekem úgy tetszik, hogy Werbützi' szavai erre mutatnak, *qui per tribus et generationes, atque lineas generationum (antiquorum more) haereditates ac officia inter se partiuntur et dividunt.* P. 3. t. 4. — Az 1571-ben kijött fordításban, mely Veres Balázstól való, ez a' hely így van áttéve » kik örökséget, és tisztet, nemzetségre és nemzetségnek ágazatira régi szokások szerint osztanak köztök: de a' Tribus szó itt nints át fordítva, melyen a' Népfajokat, vagy Törzsököket kell érteni. — Ugyan is az egész Nemzet még Ásiában Törzsökökre vólt felosztva a' szerint, a' mint az emberi Nem szaporodott, nagyobb vagy kisebb számból álló Familiákra feloszlott, melyek bizonyos Törzsökök alatt egyesítették magokat. A' VI-dik Századbéli Író Agathias L. V. c. 6. bizonyítja » *Hi omnes et Scythae et Hunni vocilabantur, seorsim tamen et per generationes: nam partim Cotriguri appellantur, partim Ullizuri — partim alias, utcumque patrium illis est gentibus et consuetum denominari.*

Kijövéen Ásiából több ilyen törzsökös egy fajú és vérü Nemzetségek, utjokban idegen, és vérségben távolabb álló Népcsapatokat is vettek fel magokhoz szövetségben, vagy az ellentállókat meghódítván adózókká és jobbágyokká tették. — A' Hunnus nagy Nemzettől

elszakadt Székely telepek is ilyen Törzsökökre voltak felosztva. Simenfalvi hat ilyen Törzsököket (nálla *Nem*) számlál elő, ugymint *Halom*, *Eröslik*, *Jenö*, *Medgyes*, *Adorján*, *Abrán*, mint Benkő in Speciali Transilvania a' kézirat után felhossa: de ugy gondolom, hogy az Adorján a' deák Adrianusból származván, ezen Törzsöknek más nevezete lehetett kezdetben; leg alább *Adrian telke* 1338-ban, 1422-ben költ oklevelekben *Hémer*, *Dooh*, és *Hrász* Kraszna Vármegyei faluk' határainak kijáratása felett négytszer is előfordul, (Collect. Jos. Benkő fasc. 8. Nro. 15.) és Adrian vagy Hadrianus Erdélyi Püspök is vólt 1181-ben. (Katona Hist. Grit. T. IV. p. 241. et seq.) Igy lett a' Vitályos Székely Familia a' deák Vitelliusból, mely Név a' Czerjék Familia' régi Leveleiben majd *Vitalusnak* irattatik, majd *Vitelliusnak*: ily a' Karátson ágazat az Abrán Nemből Maros Széken (Vindiciae anonymi p. 352.) —

A' felyebb megnevezett Törzsököket olvashatni Kovachichnál Script. Reg. Hung. Minores T. I. p. 339. de *Generibus Siculorum* régi kézirat szerint azzal a' külömbségel, hogy Eröslik helyett *Örlötz*, Abrán helyett *Zabran* van írva; de ez semmi változást nem tesz a' dolgon; mert régi oklevelekben előfordul *Terra Tribus Zaran* is, a' mi éppen az a' mi Abrán, vagy Zabrán: Meggondolván azomban hogy a' Székelyeknek hét fő Székeik vóltak kezdetben, bizonyos lévén az is, hogy Tribus *Achaz* (Ákos) némely Székely familiák' törvényes leveleikben a' XVI-dik Században előfordul, inkább hihető, hogy a' Székelyek hét Törzsökből vólok, valamint a' Magyaroknak is Constantinus Porphyrogenitus tanubizonyága szerint hét Nemzetségei vóltak.

Engel közli Gróf Eszterházi Joseph Nepom. kéziratját (Vindiciae anonymi p. 35o. et seq.) mely szerint 1548-ban Maros Székben a' Tisztségeket hat Nemben és 24 Ágazatokban viselték, 's nem ok nélkül megjegyzi,

1-ször) Hogy egyik vagy másik Nem, vagy Törzsök' számában idővel megkissebedhetett, elszegényedhetett, 's a' szerint aláb szálván a' Törzsök neve is elenyészett, vagy ágazatokra oszlott fel.

2-szor) Hogy némely Ágazatok meg gazdagodván, és számban is meg szaporodván, újj Törzsökké vagy *Nemmé váltak által.*

3-szor) Néhány Familiák fényességben jöven új ágazatjaik röllok neveztettek el. En ezen vélekedését Engelnek példákal is bizonyítom.

Csik Szent Tamási Lázár Bálint, Mátyás Király alatt ki eszközölvén Kászon Szék' Privilegiumát, (IV. Szakasz §. 5.) mind maga, mind Maradékai Kászon Székben nem tsak befogadtattak, hanem a' Nép' megegyezéséből szép Birtokokat kaptak, és a' Tisztség viselésben más Nembéliek és Ágazatok felett megkülömböztettek. — A' XVI-dik Század' első felében készült oklevél megérdemli a' közlést vagy tsak a' Székely tiszta Magyarságért is, mely nints deák szókkal meg keverve. — Az ide tartozó hely így van:

*Pataki Antalnak hűséget adnak a' Kászoniak, hogy Lázár Bálintot készek fejek felé felvenni, és a' Tízben is befogadniok, úgy hogy az hat Nemben mindenikken elbirja egyszer egyszer az Tiszte, és mikor az eltelik, állyon az Halom Nemben, és mikor az Halom Nemnek előjö Tiszti, akkor az Halom Nembéliekkel együtt birjon Tiszte; csak hogy általmaz-*



za őket minden hatalmastól; sőt még annak felette velle edgyüttakarnak minden költségekbe futni, mindenre a' hová szükség futniok az ők szabadságokért sem akarnak egyebet eő nállánál uralni, hanem csak ötlet. és az ő maradékot, tsak őket elszakaszsa Csiktől.

Ezen közben Hírály jö bé Erdelybe, jö Megyesben, bocsátja két Itélőmesterét Székely földére, egyiknek Gergely Mester, másiknak Bodó Gáspár volt nevek, azt hívták Praepostnak is, (NB. Egy Bodó Miklós 1447-ben Székesfejérvári Praepost volt. Pray Annales Reg. Hung. P. III. p. 61.) ezek Székről Szék-re jártak, 's úgy ítéltek, — jövének ide Csikba is bé.

Immár Lázár Bálint kezd eljárni az Tiszteken, mind az föld népe néki adta vala azt kezében, — meghal, nem járhat mind az hat Nemnek Tiszteiben el, hanem az fija Lázár András tölti bé. Mihor kitelik, mondnak az föld népei, Uram immár az Halom Nemben álljon hegyelmed, mondnak az Halomnembéliek, nem igazság az, hogy nekünk eő hegyelmét osztózó társul adjátok; a' több Nembéliek éppen megmaradnak, mert Lázár Bálint minyájunkért fáradozott, költött — Végezék, hogy úgy legyen, hogy egy esztendőben az Lázár Bálint Maradéki Birák légyenek, és az másik esztendőben se Birák, se Hadnagyk: az ólta még Lázár András élt, ő is úgy birta Kászont, és óltalmazta: Lázár András' koltá' után Lázár Ferentz meg ekképen birta és óltalmazta, a' föld népe se uralt, óltalmult, senkit egyebet, eő sem erőltette egyéb szolgálatra eőket, hanem tsak az ő szabad akaratjok szerint, az mint szolgáltak mind olyan jámbor földes Urokol. (1700-ban

13 May készült hiteles törvényes Párból ki írva Székely Dávidnak Lázár István, Ferentz, 'Sigmond, Antal Grófokkal folyt Per-Levelek között)

Hogy a' Törzsökök (Nemek) száma némely Székekben meg kevesebbédett, ki tetszik onnan, hogy Maros 's Kászon Székekben hat Nemről szóllanak az Oklevelek, ellemben Kezdi Székben már Zsigmond Cászár' idejében csak öt törzsökös Nemek voltak, mint kitetszik Kezdivásárhelynek adott, és 1427-ben 4-dik Octoberben költ Szabadtság' Levélből *„ Sigismundus — fidelibus nostris universis Senioribus Siculorum nostrorum ad sedem Hizdi vocatam pertinentibus salutem et gratiam. Gravis Querela pro parte fidelium nostrorum universorum populorum et hospitum totius Communitatis Civitatis seu Oppidi nostrae Majestatis Thorja Vására appellatae nobis allata aures nostras pulsavit vehementer, quovis ipsam nostram civitatem seu Oppidum ad quinque Geneologias seu Generationes vestras inter vos dividens — ipsos per multiplicium et assiduorum taxarum impositiones — impedivisset is (A' Város Levél' tárából ki írva lásd II-dik Szakasz §. 12. )*

Egy uttal közlöm Engel után a' hat Nemek' és 24 Ágazatok' neveiket, melyek Maros Székben Tisztségeket viseltek, melyeket össze kell vetni a' III-dik Szakasz 1-ső §. elő fordulandókat, és §. 7 II-dik Szakaszban befoglalt Historiai Resultatumokat.

*Hadnagyság* *Bíróság.*

Halom Nemben Györg Ágon Megyes Nemben Megy. Ágon.  
Ewrych „ — Bwd — — Jeneu „ — Boroszló.  
Jeneu „ — Zwmweu — Adorján — Poson.

Megyes » — Megyes — Abrán — Nagy.

Adorján » — Theled — Ewrlyk — Bud.

(Thelegd.)

Abrán » — Nagy — Halom — György.

Halom » — Péter — Megyes — Kwrtd.

E — » — Zowat — Jeneu — Blasy.

L — » — Vy — Adorján — Vatzman.

M — » — Budor — Abrán — Vy.

Ad — » — Poson — Ewrlych — Ethken.

Abr — » — Gyerw — Halom — Péter.

Halom » — Gaboud — Megyes — Budor.

Ewrlych » — Seprwd — Jenw — Zwmwrw.

Jenw » — Boroszló — Ad » — Vay.

Megyes » — Kürt — Ab » — Karatsyon.

Adorján » — Vatzman — Ew » — Seprwd.

Abran » — Wy — H » — Gabud.

H » — Naznan — M » — Gyarnos.

E » — Ethken — J » — Vii.

J » — Blasy — Adorján — Thelold  
(Thelegd.)

M » — Gyarus — Ab » — Gyerw.

Ad » — Vaga — Ew » — Zwat.

Ab » — Karacsyon — H » — Naznan.

Megyes Nemben Dudor ágon vagynak két Lófő-  
ségek Akosfalváról és Vajából

Megyes Nemben Gyarus Ágán vagyon Ákosfalvi házra.

Abram — Wy — az Akosfalvi házra.

Ebből az is kitetzik, hogy az Ákos Nem (Tribus Achaz) a' Budor vagy Bodor mái Létzfalvi Székely Familia levelei szerint bizonyosan mint törsökös Nem már 1548-ban megszűnt lenni: Huszthi András Erdélyi Vajdákról írt kéziratjában p. 61. felhozott 1317-dik Év-béli oklevélben előjö mint Homo Regius *Akus filius Elley*. Szirmay Antal emlit a' Zempléni Fő-Ispánok között (Notit. Hist. Comitatus Zempl. Budae 1804: p. 14.) 1321 ből *Michk* vagy *Mike* másképpen *Mikes* vagy *Michael* nevűt de Genere Akus.

Ezek szerint Werbötzi szavait úgy kell érteni, hogy minden Törzsök maga tette a' maga Tisztjeit, mindenik maga osztottafel a' földeket maga Nemzetségei és Ágazatai szerint, 's megvallom hajlandó vagyok azt hinni, hogy a' Fő-Tiztségek még Ásiában tsak bizonyos Familiához voltak köttetve, kiknek Elejik vitézségekel mások felett kimutatták magokat, a' mint hogy ez ma is így van az Ásiai szabad Népek közt Kaukasus' vidékein mint Klaproth 's más utazók beszélnek (l. §. 7. II-dik Szakasz §, 1. III-dik Szakasz.)

Nem kell azonban itt azt gondolni, mintha már a' Nemesi Rend, úgy a' mint az ma Európában előtünk áll, akkor is ily formában lett volna meg: A' Tisztihivatalok tsak érdem' és nagyobb tekintet' pólczai voltak, a' Népek minden tagjai egyenlő szabadtsággal és törvényel éltek, köz dolgokról együtt tanátskoztak, mint Tacitus de moribus Germanorum megjegyzi »*A' kisebb dolgokról a' Főtanátskoznak, a' nagyobbakról minyályn, úgy mindazonáltal, hogy azon dolgok is, melyeknek elhatározása a' nép' akaratjától függ, a' Főhjelenlétekben visgáltatnak meg.* Így mond-

ja ezt Thurotzi is Chr. P. II. c. 10. a' Magyarokról, 's több példákat olvashatni Bália Samuel' könyvében *Erdélyország' Nemzeti Törvényei Holosváron 1791. p. 132.* — A' szabad szovatolást (voxolás) minden nagyobb fontosságú dolgokban és Gyűlésekben gyakorlotta a' Nép, mindenki elébb hághatott érdemei után.

§. 4.

*A' Magyar Nemeség' Eredetéről.*

( Kollar, Pray, Engel, Kelemen után. )

Szent István' Törvényeiben már ilyen különböző nevezetek fordulnak elő *Barones, Comites, Milites, Nobiles.* (L. I. c. 4.) Hasonlóképpen L. II. c. 14, 15, 18, 33; emlittetnek *Comes, Miles* és *Vulgaris*, 's alább mindjárt *Valentes* ellenében tétetnek a' *Vulgares*. A' *Comes*re nagyobb büntetés van kiszabva mint a' *Miles*re, erre újra nagyobb, mint a' *Vulgaris*ra, de csak az érteki büntetésekben; mert a' *Majores, Minores* vagy *Vulgares* újra megkülömböztetnek, 's rendeltetik, hogy a' nagyobb Rendűek, kik az Isteni tisztelet alatt helytelenül viselik magokat, pirongatassanak meg, és gyalázatosan hajtassanak ki a' Templomból; az alacsonyabb Rendűek pedig kötöztessenek meg a' tornáztban, és korbátsóltassanak meg. Cap. 33. pedig megkülömböztetik a' *Miles* és *Milites sui*: Cap. 16, és 50. L. 2. *Seniores et Servi, Serviens* és *Comes* külömbiségek jönnek elő. —

Ezeket a' helyeket én így értem: A' *Comites, Barones, Milites, Nobiles, Seniores, Servientes* tették a'

Valens Classist, vagy más szókkal a' Magyar Nép parantsoló Úr volt, a' Vulgaris pedig engedelmeskedő (lásd. Werbőztit is P. I. Tit. 3.) A' Tisztviselők tekintetesebbek voltak azoknál, kik a' Társaságnak egyenlő tagjai voltak, vagy is kiknek ügyes bajos dolgaikat eligazították, 's ezen Tisztviselők voltak az ugy neveztetett Barones, Comites, Seniores, kik mellé más kisebb tekintetű Tisztviselők is rendeltettek. — A' szabad Magyar Népet tették pedig a' hadiemberek, vagy *Milites*, kiknek az Almussal kötött szövetség szerint jószágok jutottak az elfoglalt Országban, 's így minyájan földes Urak lévén, a' hivatal és Birtók' nagysága tett közöttök csak különbséget, de mind ugyan azon egy szent Koronának tagjai voltak, egyik a' másiknál nem volt elébvaló, hanem ha a' hivatalok nagyságánál fogva, melyekben még a' születetésnél fogva örökösödés nem volt béhozva, kivéven a' Fejedelmi házat, melynek örökösödését a' hét Vezérek Almus' familiájában elfogadták (lásd Kováchich Tentamen de Jobbagionibus Castri Claudiopoli 1814. p. 30. és még 1447-ben is articulariter határozott meg, *Munus Supremi Comitatus haereditarium non sit*: Kelemen l. c. p. 195.)

Azomban a' hadiemberek is ugy látszik, hogy már Szent István alatt két rendre oszlottak; 1-ször *A' Birtokosokra*, kiknek józágaikon Pogány vagy Keresztyén Jobbágyok, és Szabadosok laktak, ezek voltak a' *Seniores* (Seigneurs — Domini.) *Servientes Regis*, későbbben *Nobiles Donatarii*: 2-szor.) *Jobbágy-talanokra*, kik közzül sokan a' Birtokosok' oldalaik mellett szolgáltak. (Milites servientes, később Egyházi Nemesek.) Erre mutatnak a' Miles és Milites sui Seniores et Servi

kifejezések c. 33, 50, L. II. mint felyebb láttuk. A' Seniores Nevezet elő fordul a' 13, és 14-dik Századokban is némely Oklevelekben mind a' Székelyeknél, mind a' Szászoknál, mint alább megfogjuk látni, kik közzül a' 'Tisztviselők' egy része választatott.

A' Vulgaris vagy Közrendet tették a' meghódolt Ország' lakossai, a' bėjött Idegenek, hadifogjok, és kiket hibájokért a' katonai rendből kivetettek. Werbötzinél P. II. Tit. 3 az elsőbb rendűek *Populus*, az utolsók *Plebs*. De nem minden idegenek ( *Hospites* ) tartoztak a' Közrendhez, mert több előkelő idegenek jöttekbé az Országban Szent István' ólta, vagy bé is hivattattak, kik a' Hazának szolgálatokat tettek, 's nagy méltóságokkal felruháztattak. ( l. az ily előkelő Idegenek' Laistromát Schlötzernél Krit. Samml. p. 194 — 196 — Trösternél l. c. L. 2. p. 144. )

A' Közrendből telteki 1-mo ) *Cives Castri* vel *Castrensés*, kik vagy nemes hadifogjok, vagy megváltott keresztyén jobbágyok és így szabadosok voltak, kik a' Vármegye' zászlója alatt katonáskodtak, a' Vármegyéjéhez tartozó földökön laktak, 's mint egy állandó katonaságot formáltak. Ezeknek Tisztjeik voltak a' *Jobbagiones Castri*.

2-do.) *Szent István' Szabadjai*, kik éppen ugy a' Vármegyéből kiszakasztott földön laktak, de valamivel tekintetesebbek voltak, mivel a' Fejedelem' udvarában is strázsáltak.

3-tio.) *A' Vármegyéhez szolgálók* ( *Servientes Castri* )

A' Köznép' többi része tudnillik, mely Századokra Tizedekre felosztva a' Falu' Hadnagya alatt az idők-

höz képest ha kivántatott in Massa, vagy részenként fegyvert fogott. — Váltak még 4-to.) *de Castris exempti* név alatt, kik a' Szent István' Szabadjaival egy Categoriában lehettek, és későbbben, úgy mint II-dik András alatt jönnek elő.

A' Valens Classis' Nagyai, másképpen *Servientes Regis, Equites Aulici, Familiares Regis, Banderium Regium, Regia Domus Regis Hungaricae, veri primi et naturales Servientes regales* nem voltak Vármegyei Jurisdictió alatt, hanem tulajdon nemes vagy Szolgabirái voltak, 's a' Király' zászlója alatt gyültek össze. Ezek voltak a' Korona' tagjai, kik örökös jogokat birtak az első elfoglalásnál fogva: ebben az osztályban első helyet foglaltak a' Papi vagy is Praelatusi Rend, később lettek a' Közrendből a' Városi Rendüek, mikor már a' Keresztyén Vallás szelidítette valamenyire a' szíveket, és a' kereskedés lábra kezdett kapni.

A' Valens' Classis volt hát a' mái Magyar Nemességnek bőltsője, melyben mindazáltal a' derék Katonák sőt mások is felvétettek a' Közrendből, mint Példakal bizonyítja Kovachich *Tentam. de Jobb. Castris* p. 31 et seq. úgy Szirmay *Notit. Topogr. Polit. Comit. Zempl.* p. 32.

Szüükségesnek tartottam a' Magyar Nemesség' Eredetéről szólni, hogy egybe hasonlítván azt a' mái Primori Rend' kifejtődésével a' Székely Nemzet' kebeléből, győzetessünk meg arról az igazságról, melynél fogva mind az erköltsi, mind a' természeti világban hasonló okok hasonló következtetéseket hoznak elő.

Valamint az utoljára kijött igaz Magyar törzsökü Nép együtt véve, és különkülön Szabad az az Nemes



volt, — úgy a' Székelység is: valamint ott, úgy itt is mindenik, ki igaz Törzsök alá tartozott, született katonává volt. Mind a' hét Törzsököknek megváltak az ő Haditisztjeik, kik a' polgári ügyeket is igazgatták; míg nem a' társaság' szükségei szaporodván, azoknak ellátására polgári Tisztviselőket is tettek, 's így a' hadi dolgokat a' polgáriaktól elválasztották: de még akkor is a' Haditiszteknek nagy befolyások volt a' polgáriügyeknek ellátásában, mint hogy sok oly tárgyak adták elő magokat, melyek néminémű egybenkötetésben állottak a' katonaszkodással (lásd §. 2. IV. Szakasz) Még 1600-ban is a' Létzfalvi Országosgyűlésben a' határozatott » végeztük azt is, a' mint a' régi időben az Háromszéken Királybíró volt, azonképen mostan is az Kapitány mellett egy Királybíró lehessen a' Törvények elővételéért, főképpen a' gondviselésnek nagyobb alkalmatosságáért, mint hogy több Székeken is úgy vagyon, de a' Kapitányhoz hallgasson (Thesaurus actorum Comitatum Transilv. pag. 873.)

## §. 5.

### *A' Székely Nemzet felosztása. 1562-ig.*

Az egész Székelység eleinte két Rendre oszlottel; úgy mint Lovasságra, és Gyalogságra. A' Primori vagy Nemesi Rend csak későbbben formálta ki magát első Classisuvá, neveztetvén *Pótiornak*, fő, előkelő Nemességnek, mely a' Valens szót egészen kimeríti, jól lehet Szent István' törvénye' értelmében vévén a' szót az az egész Székelységet illeti.

Legrégibb Oklevél, mely a' Székelység' két Rend-jét említi, tudtomra 1096-ból való; tudnillik a' felhoz-tam Lörintz Milkóviai Püspöklevele a' Kezdi, Orbai, Sepsi's más több Praesbiterekhez, melyben ezeket két dologra kéri, 1-ször) hogy a' Cathedralis Ecclezsiai Templom' felépítésére collectát gyűjtsenek, 2-szor) hogy a' Székelyeket a' szent földre való háborúra serkentsék: a' hely így van: *ita atriusque ordinis tam Loohfew quam Gharlog vocati; miliares et fortes viri, juniores praesertim, quorum amor Salvatoris corda implevit.* etc. Milkóvia P.I. p. 55.

Ebben az időben hát még tsak Lófökből és Gyalogokból állott a' Székelység. — A' Primori Rendről, az Ordó trium Generumról nem kaphattam semmit, a' XII, XIII, XIV-dik Századbéli Oklevelekben is; még a' híres Adománylevelében is IV. Lászlónak 1289-ből a' Kezdi, Aranyosi Székelyekhez semmi nyoma nints a' Primori Rendnek, sem az 1313-ban költ, azt megerősítő Királyilevelében Károlynak (Nro. 23.)

Megnéztem több régi Okleveleket is, milyenek IV. Béla Adománylevele 1252-ből a' Nemes Familiának *super terra Szék*, mely in Transilv. Generali ki is van nyomtatva, Comes Blasius Testamentumát az Oporučiaknak 1312-ből, Tamás Vajda' Mandatumát 1324-ből,

---

Nro. 24.) Előjö ugyan a' Primor szó Eginhárdnál „Thudun unus „ ex Primoribus Hunnorum Aquisgranum ad regem venit” etc. in Annalibus de Gestis Caroli Magni ad annum 796 apud Duchesne T. II. de itt d' fővezért kell érteni, más az hogy a' Primor, Primipilus, Pixidarius. deák nevezetek később jöttek bé a' Székelyekhez.

és a' Káptalan' jelentését az Aporok' Osztájos Perekben, 1-ső Lajos' privilegiális Levelét 1360-ból a' Mikó Familiának *super restitutione quarundam Sessionum in Olthemen, et Malmás*, (Oltszem 's Málnás) Zsigmond Császár' rendelkezését Miklosvár Jurisdictiója felől 1404-ből, Beretzk Várossa' Privilegiumát 1426-ból, de egyiken *sints* emlékezet a' Primor szóról, hanem ilyen kifejezések jönnek elő »*Siculi de Hezdi, de Sebus, vagy Sebes, Providi viri, Judices, Consules, Seniores villae Miklosvára*. Az 1349-béli Oklevélben *Magister Jacobus filius Miko de Hydvég*. István Erdélyi Vajda' ítélete szerint, mely 1345-ben a' Thordai gyűlésben hozattatott Pousa és Vas familiák' perében, egy Káptalani Transumptumot hoz elő Pousa István 1291-ből, melynek tartalma szerint *Lófő Pethus Fija 's Imre Buthus Fija* felét vették meg Czegének Farkasi Pétertől Doboka Vármegyében, más felét megvette Pousa Péter »*Quod Petrus Farkasi — in alia medietate Lophae Siculo filio Pethus et Emerico filio Buthus pro septem Marcis vendidisset*: 's jól lehet az eladás megczáfoltatott az Ellen féltől, 's Pousa István törvényesen elesett keresetétől, annyi czélunkra világos, hogy azokban az időkben is csak Székely Lófőkről van szó (Collect. Jos. Benkő fasc. 8. Nro: 14.) — Nem találta fel a' Primor szót és Primori Rendet a' legrégebb írásbéli Constitutiójában is a' Székelyeknek 1451-ből Hunyadi János' idejéből, mely ki is van már nyomtatva: de ez a' kifejezés *Siculi trium Generum* előjö már 1409-béli Oklevelében Nádasai Mihály Székely Ispánnak a' Madarasi Familia perében, melyet felhoz Huszthi An-

drás, ( Vajvodae seu Duces Transylvaniae ex archivis publicis et privatis Collecti p. 98. mss ) a' hely így van benne, *Nos Michael filius Salamonis de Nádas, trium Generum Siculorum Comes, memoriae commendamus, quod in Congregatione nostra etc.* Hasonlóképen előző ez a' kifejezés Lábathlan János' Székelyek' Ispánja törvényes ítéletében 1459-ből, melyet az 1818-ban kiadott Székelyek' Privilegiumiról való Gyűjteményben meglehet olvasni, ugy elő fordul a' Három Nemzet' Egyesületéről szőlő Oklevélben is ugyan abból az Évből ( Schlötzer Krit. Samml. l. c. )

A' *Potiores* nevezet pedig előző Szentgyörgyi és Bozyni Grófnak Jánosnak 1466-ban Zabolán irt parancsolatjában; ugy Mátyás Király' Decretumában 1473-ban említettnek a' Primorok ekképen: *keservesen panaszkodnak nekünk a' mi Székely Lovagjaink, és Gyalogjaink, miképpen őket némely Primorok Nemzetségeiből pénz büntetéssel terhelik* ( Imago Nat. Sic. p. 50. ) II-dik Wladislaus' levele 1515-ből *Primoribus caeterisque trium Generum Siculis* van intézve, melyel az ököradót Lajos Király' koronázására felfszedeti, mint azt Engel és Eder világosságra hozták.

Okleveleink tehát tudtomra az 1409-diki Éven selyül nem mennek a' Primori Rend, vagy Siculi trium Generum említésében; de nagyon hihető, hogy már az előtt jóval külön választotta magát a' tehetősebb Rend, de facto nem tsak külön Caste lett, hanem a' hivatalokat is igyekezett a' maga embereivel bétölteni: — Nagyon természetesen ment itt is mint minden más Nemzeteknél a' dolog. A' Rómaiaknál lettek a' *Patriciusok*, kik a' Nemzet' virágjai voltak, *Equites* et *Ple-*

*beji*: a' Francusoknál a' *Majores Domus*, (*Antrustions*, fideles regis, Leudes, Vassali, Seniores, majores domus, qui sunt in truste Regis: lásd Montesquieu Esprit des Lois L. XXX. ch. 25.) a' *Nemesi Rend*, és a' *Főznép*, a' Magyaroknál *Proceres*, *Nobiles*, és *Vulgus*.

Az előkelő Székely Familiák' Eleji is mint mondtam nem formáltak mindjárt külön rendet, hanem tsak idő múlva. — *In Lege Salica Nobilium nulla fit mentio* azt mondja Devalois, 's Henaut Praesidensnek, Popeleniere-nek Frantzia Országáról írt Historiájokban több példákra akadunk, hogy azután is, mikor már a' *Majores Domus* Hertzegi, Grófi külön fő rendre, a' többi Feudatariusok pedig állandó nemesi Classisra át változtak, még a' XVI-dik Században minden ki eljuthatott a' Nép' Classisából is talentuma után fő hivatalokra. Így volt ez a' sokkal kisebb számu Székely Nemzetnél is, ha bár a' Primori Rend állandóságra jutott, mint az 1505-béli Udvarhelyi Constitutióból kitetszik, mely szerint a' Primori Rendből 4, a' Primipilus Rendből 13 Szék ülő Birákat tettek: Hogy a' Kapitányok és Királybirák is az egész Nemzetből választattak, és a' 17 Számban belé foglaltattak, arra mutat a' Constitutióban előforduló hely » *A' Kapitányoknak, és Királybiráknak esztendőnként a' kik egyik a' másik helyében következnek a' Tisztviselők között, ha valaki ez idő folyásában meg találna halni, akkor mindjárt hasonló Rendek között a' megholt helyében, kik ugyan azon megmondott Székben laknak, mást választanak, hogy a' 17 szám a' mi országunkbéli Birák közt meg ne fogyatkozzék* (Bod Péter Memorabilia Siculorum

mss. de ki is van nyomtatva az 1818-béli Gyűjteményben).

Mind ebből, mind az Agyagfalvi Constitutióból az is kitetszik, hogy a' Nemzet még ekkor csak Lovas és Gyalog Rendből állott, a' Primori Rend pedig még ekkor kevés számból állván, különös érdemeiért mint nagyobb birtokaiért megkülömböztetett, betsben vólt, de kirkesztő Jussokkal nem birt. — Innen lehet megmagyarázni már, miért az Udvarhelyi Constitutióra a' Nemzet megesküdvén, csak két Rendről van a' szó: *annakokaért mi hasonlóképpen valók Lófejek, és köz Rendek felemelvén jobb kezeinket erőss hittel megesküdvén, etc.* az Előjárók pedig hivatalok' jól folytatására eskettettek meg. — Igaz, hogy az Agyagfalvi Constitutióra a' Primori Rend is megesküdött, de ennek a' Constitutiónak egész szelleme abból áll, hogy a' Nemzet hűségét igéri II-dik Wladislaus Királynak, (fidei assecuratio) melyre tehát a' Primoroknak is, mint a' kik legtöbb jót 's rosztat tehettek mások felett, hiteket kellett letenni.

Hogy a' Primori Renden csak a' birtokossabb és nagyobb tekintetű Familiákat kell érteni, kik azért a' Nemzettől nem szakadtak el, sem akkor mindjárt külön Castot nem formáltak, kitetszik Mátyás Király' emlitett Decretumából, melynél fogva a' Székely Nemzet újra lustráltatott, 's két Rendre, ugymint Lovasokra, és Gyalogokra felosztatott, a' nélkül hogy a' Primori Rendnek harmadik Rubrikát adtak volna, *Equites et Pedites in seorsivas tabulas referatis, quas nemo Primorum suo arbitrio alterabit.* Ebből az is kitetszik, hogy a' Primorok csak hadi Tisztjei vóltak a' Nemzet-

nek, és Tisztségekre mind a' két Rendből az alkalmazottak léphettek. (lásd lejjebb III-dik Szakasz §. 2.)

Hogy ez így tartott még Oláh Miklós Esztergomi Érsek' idejében, (1529 — 1553) 's a' Nemzet' jussai épek voltak, kitetszik e' helyből, *Minyájan Nemesekek tartják magokat, mint a' kik még a' régi Hunnosok' maradványai, 's nem is ok nélkül akarnak élni azon szabadsági elsőséggel, mert senkit sem szenvednek magok közt, hogy nagyobb szabadsággal bírjon egyik, mint a' másik: a' legkisebbnek éppen az a' szabadsága, mint a' legnagyobbaknak.* (in Atilla c. 17.).

## §. 6.

### *A Székely Nemzet' lassu hanyatlása.*

Az igaz magyarázatja a' máj Primori Rendnek a' felyebb mondottak szerint e' lesz. — A' Székely 7 Törzsök fajoknak tulajdon hadi Tisztjei voltak, kik Tisztségeket ha nem hibáztak, míg előregedtek, vagy meghóltak választás mellett viselhették, 's minden ki az apróbb Tisztségből nagyobb Tisztségre léphetett elő. Ezen Tisztviselők több birtokokat szerezvén, rész szerint vítézségek, rész szerint házasság, vagy vásár által, rész szerint kihalván több familia ágak az örökösödés (Successio) által is, hivatalok és birtokoknál fogva tekintetben tartattak, melyben maradékaik is részt vettek, mint-hogy ezeknek jobb módjok is volt magokat kiformálni, 's Tisztségek' viselésére is alkalmatossabbak voltak. Idővel azután szokássá és törvényé vált, hogy az ilyen nemesebb Familiák tartották kezeiken a' hadi Tisztségeket, és csak a' polgári hivatalokban osztottak a' Néppel, mint

az Udvarhelyi és Agyagfalvi Constitutiókból láthatni. Ezt bizonyítja Szentgyörgyi és Bozyni Gróf János' előlülése alatt hozattatott Constitutio is 1466-ból, mely szerint az Itélő Szék' Birájinak fele az Előkelő Tisztekből, fele pedig a' Népből választatott. — A' lesz hát már a' kérdés, hol és mikor vált el a' Primori Rend a' Nemzettől, vagy is a' ma úgy nevezetett Nemesi Rend mikor különözött meg végképpen a' más két Rendtől oly formálag, hogy különös kirekesztő szabadságokkal felruháztatott, melyekben a' más két Rend részt nem vehetett.

Ez a' változás leginkább a' Mohátsi ütközet után mindjárt bekövetkezett zürzavaros időkre esik, mikor Erdély Magyar Országtól elválván, állandóságra sokáig nem juthatott. Már ugyan azelőtt is jóval több törvénytelenéseket elkövettek a' Székelyeken Tisztjeik, mint ez a' Mátyás Király' Decretumából világos; leginkább pedig nyilván van ez a' Bozyni Gróf János' Zabolán költ parantsolatjában kifejezve ekképen *Megfontolván Ő Felsége, hogy az ő hűséges Székelyei, kik Hezdi, Orbai, Sepsi Székekben Erdély határ szélein laknak, Nemzetségei Tisztjei által sok és külömbkülömbféle módokon nagyon is el vagynak nyomattatva, 's tulajdon törvényeikből, szabadságaikból, melyeket boldog emlékeztű régi Magyar Királyoktól nyertek, vagy azokban megerössítették, Tisztjeik által egészen kivethetettek, 's azoktól megfosztattak, megszánván Ő Felsége szerentsétlenségeket, melyeket Tisztjeik kinozzák alatt valóikat, (quibus idem per eosdem Potiores angariabantur) megparantsolta, hogy régi szabad állapotjokra vissza helyhezteessük őket, 's ezeknél fogva rendeljük 's a' t. (Az eredeti oklevél szerint köz-*



lőtte Eder in observ. crit. ad Felmeri Historiam). Ezen Levéltartalma szerint, a' Székely köznép kényszerített szántni, vetni, aratni, kaszálni, 's más szolgálai munkákat véghez vinni. — Ezen sanyargatások tsak Praeludiumok voltak az azután békövetkezett elnyomattatásokra, melyekről a' ki többet akar tudni, utasítom az Udvarhelyi Constitutióban előforduló panaszokra, a' hét Székely Szék' panaszló kérésére, melyben siralmas állapotokat II-dik Wladislausnak elibe terjesztik a' Vajdák, és némely Székely Fővebbek által okozott sanyargattatásaikról, melyet Bod Péter Gyűjteményiből kiadott Engel nagyobbik Munkája III-dik Darabjában. (Nro. 24) — A' Maros Széki Székelyek a' Görgényi Uradalom' Jobbgyai lettek 1562 után, 1607 ben a' Kolosvári Gyűlésen szabadoknak tétettek, de tsak 1649 ben mentettek meg a' robotoságtól. (art. Diaet. 1649 — 23. Januar. Apr. C. P. V. Edict. 56.) — Utasítom továbbá az 1562-béli Segesvári Gyűlés' végzéseire, II-dik János Sigmond'

---

Nro. 24.) Igen természetesen folyt a' Székely Nemzetségek' Tisztjeinek elhatalmozása, mert az Embernek belső vonattatása van magát mások felett felemelni, 's az által a' lehetőségig függetlenségre szert tenni. — Hozzá járult chez a' hazának már IV. László halála után békövetkezett egyenetlen sorsa, mikor a' zürzavaros időkben minden iparkodott mások' elnyomattatásával magának gazdagságot gyűjteni. — Így volt ez nem tsak a' Székely földön, hanem az egész Magyar Birodalomban. Mária Királyné az 1291-béli levélben írja, „turbato protinus eiusdem regni regimine versae sunt illuc „omnium manus ad spolia rapinas et strages adeo, quod „relegata justitia et iudicio dissoluto ibi jam non iuribus „sed viribus decertatur.“ (Suplement au Corps diploma-

Telegdi Mihálynak 1569-ben küldött parantsolatjára, ki akkor Székelyek' Fő Kapitánya volt, (l. az 1818-ban kijött Gyűjteményt) a' Mihály Vajda Szabadság' Leveleire, és Apr. C. P. III. Tit. 76. art. V. XII.

Ezen sok sanyargatásoknak a' lett a' vége, hogy a' Székelyek sokszor felzendültek, és pártot ütöttek, mint 1506-ban, 1519-ben, 1559-ben, 1562-ben, 1576-ban, 1594-ben, 1602-ben, 1603-ban. Ezek között legnevezetesebb esztendők 1562, és 1576, melyekről így ír Istváni Hist. R. Hung. L. 71. *Segesváron Országgyűlés lesz, melyben a' Székelyek a' sokszori felzendülés miatt szabadságokat elvesztették, kivéven Aranyos Széket, mely a' többiekkel nem tartott. A' többi Székek két várak által, melyek köztök épültek fel zabolán tartattak, munkákra, szolgálatokra, 's pénz adókra kényszerítették, holott azelőtt szabadon éltek, mint Helvetia' lakossai, csak fejenként katonáskodtak.* — *Ezen rajtok esett gyalázat miatt azután is sokszor felzendültek, de csak kétséges és bizonytalan volt a' vissza nyert szabadság, mert még sokkal nehezebb 's alig szenvedhető szolgaság' jármát vették nyakokba: vesd össze Bethlen Farkas Histor. L. 5.*

---

tique par Mr. Rousset T. I. Part. 1.) Meghalván III-dik András még nagyobb zűrzavar állott elő, mint az egy idejű író bizonyítja, ki I-ső Lajos alatt a' Notariusok' Formuláit szedte össze 1309-ben, és Károlynak esküvéssel kellett fogadni „Nobiles Regni ab oppressione Tyrannorum eripere“ (Bathanyi Leges Eccles. R. U. T. I. p. 462.) vesd össze Bárá Herberstein bizonyítását a' Mátyás halálával bekövetkezett időkről Ens Gáspár Historiájában Coloniae Agrip. 1604. L. IV. p. 167.

p. 218 — 220 — 's az egy idejü Iró Schesaeus, Erdélynek egyik szép Költője abból az időből, Ruinae Pannon: L. I. így énekli a' Székely szabadság' elvesztét:

Nunc quia vesanos plebs seditiosa tumultus

Adversus Regem inconcessaque moverat arma

Perpetua luget sub servitute laborans.

Hasonlóképen Istváni írja 1576-dik Esztendőről Báthori Istvánnak Békésivel való ütközete után » *A' Székelyek' hűségtelenségét keservesebben boszulta meg, némelyeket feláhasztatott, vagy fejeket vétette, másoknak füleiket, orokat vágatván le, minyájoknak jószágait és minden vagyonjaikat eladatta.* L. 75.

A' Segesvári Gyűlésben (1562) határozott meg Benkő szerint 1-ször hogy a' Székelyek is hűségtelenségért Jószágokat vessessék el. (Nro. 25.) 2-szor, A' Dézmától a' Primorok és Primipilusok mentek, 's mint Vármegyei Nemesek úgy nézettetnek, a' Köznép pedig a' többi földön lakókkal adó alá jö. 3 szor, A' Szabadságban maradt köz Rend a' Fejedelem' hatalma alatt áll. 4-szer, A' Só akná a' Fejedelem' szükségére fordittatnak, de a' Primoroknak mint több Vármegyei Nemeseknek ingyen adattatik a' só. Ekkor adattak sokan Jobbágyoknak a' Fő Embereknek által, 's a' szabad köznép, mely megmaradott is, adót fizetett 1599-ig. — Próbálta ugyan a' köznép Szabadságát 1595-ben vissza nyerni, melyet néki Báthori Sigmond az Oláh

---

Nro. 25.) Ez a' határozás már az 1557-ben 6-dik Februar. Fejerváron tartott Gyűlés' végzéseiben előfordul, valamint az adózásról és Victualék' szolgáltatásáról is szó van az 1558-ban 28. Septemb. Fejerváron tartott Gyűlés' Határozásaiban.

Országi hadkór megigért, a' mely ígéretre 24 ezren felyül Fekete Halomnál öszve is sereglettek, és nagy segítségel voltak a' Fejedelemnek, de a' 3-dik X-berben tartott Fejérvári Gyűlésben semmire se mehettek, és a' Székely Donatariusok, 's köznép közt folyt per az első' javára düjtetett el vagy tsak azért is, hogy azoknak jószágaikban sok pusztitást követtek el a' háboru' alkalmatosságával. (Thesaurus Actorum Comitium Transylv. p. 749 — 750. Kéziratban az Enyedi Collegium' Könyvtárában).

A' Fejérvári Ország' Gyűlésen 1599-ben 20. Novemberben Mihály Vajda vissza adta a' Székelyeknek elvesztett szabadságokat, a' mikor a' Gyergyó és Csiki Székelyek oly feltétellel állottak vólt hozzá, hogy engedtesen meg nékik Várhegynek (Székely Támadás — Székely Támadt) mely gyalázatjokra épült, elrontatása. Ujra Ország Gyűlés lévén 1600-ban 7-dik Martiusban meghatározott, hogy a' Háromszéki Székelyek, kik János Zsigmond' idejében Jobbágyok lettek, a' Mátyás Királytól nékik engedtetett szabadságban lépjenek vissza, de az örökösön vagy zálogban vett jószágok a' Nemeseknél maradjanak, megengedetvén a' Köz Rendnek a' szabad költözködés. — Ebből is látszik hogy sok veszett el a' régi Székely szabadságból; mert ugyan abban az esztendőben, hogy Mihály Vajda megverettetett, Létzfalván Ország Gyűlés lesz, hol a' Székelyeknek megmaradt keyés szabadságok is felfüggesztetett, adó alá hajtattak, fegyvereik elszedettek, tsak a' Magyaroknak és Szászoknak engedtetvén meg a' fegyverhordozás; e' mellett a' töllök lerontatott Várhegyi és Udvarhelyi várak felépítésére kényszerítették, mivel a' nagyobb rész

nem akart a' megintésre is Mihály Vajdától elállani. (lásd Schlötzer krit. Saml. p. 104 — 107.) Mikó Ferentz pedig a' maga életében történt Erdélyi dolgokról irt Historiájában §. 28. írja » *Básta az alatt lakék Sepsiben Uzonban hadaival, és ott körül, Csáki István Létzfalván a' Vármegyék hadaival, Székely Moyses Borosnyón a' vitézlő népnek egy részével, hogy refrenalják a' Székelységet, a' mint meg is lön. A' régi Lófő; Darabont Személyek megmaradának az előbbi szabadságokban, a' szabad Székelyek esnek előbbi Uroknak Jobbágy-ságában.*

Az 1602-ben X-ber 10-dik napján tartott Ország' Gyűlésben Básta újra meg menti a' Székelyeket az adótól, 's elvégeztetett, hogy tsak a' régi Jobbágyok, vagy kik önként azok lettek, maradjanak meg Földes Uroknál: ettől fogva 1650-ig nem fizettek adót még a' Primorok' 's Primipilusok' Jobbágysai is, kivéven a' Városiakat, hanem néha néha az Ország' különös szükségire segedelmet adtak, mint 1603-ban az Egyházi Nemesek 32 Denart, a' Primipilusok 10, a' Plebeusok 5 Denart; 1607-ben mind a' hárman személyesen 6 Denart. Az adótól való feloldozás megerősítettett Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 11. hanem 1658 után az adók' sumájja nevedekvén, reá szorítottak a' Székelyek is hasonló adó hordozásra (l. Comp. C. P. V. Edict. 44, 45, és az azután minden esztendőkből tartott Ország' Gyűlése végezésait) 1691-ben önkéntesen fizettek 1705-ig a' más két Nemzet felsegítésére, 1714 után pedig újra adó alá estek, kivéven a' Nemesi Rendet, és tsak 1802-ben szabadultak meg az adótól a' Székely katonák. A' Primipilusok is, kik fejenként lóval szolgáltak, lassanként

elnyomattattak: 1580-ban 1597-ben már a' Primorok' sürgetésére az Ország' Gyűlésére collectát adni kén-  
telenítették, 1612 ben pedig, meg akarván magokat a'  
szokatlan terhektől menteni, szabadságokat is elvesz-  
tették, Falusi Biróságra, Rabok' őrzésére és elkéséré-  
sére kényszerítették, egy szóval a' többi köznép sorsára  
jutottak; még az Egyházi Nemesek is 1678-ban falu-  
biróságot viselni kénytelenek voltak, (l. art. anni 1656.  
20. Febr. 1663, 22. Febr. 1665. 1. May, 1678. 1. Octob.  
1680. 18. May: Apr. Const. P. 3. Tit. 76. art. 3. Comp.  
C. P. 3. Tit. 4. art. 3. Tit. 8. art. 11.) Benkő utoljára  
azt mondja (Trans. Gen. T. I.) hogy 1571 előtt nints  
a' Nemességről mint külön Rendről szó a' Törvények-  
ben, 's erre az Évre teszi az Epochalis időt; de az  
1562-dik Év a' Székelyek' Hanyatlásának valóságos Sza-  
kasza. Meg kell azomban itt jegyeznem, hogy félre ne  
értessem, hogy a' felyebb elmondottak megtörtént dol-  
gok, melyek az akkori mostoha idők' és környülállá-  
sok' szükséges szüleményei voltak. Az idők' nagy Hi-  
storiájában balgatagság volna Specialis Inputatiókat ten-  
ni a' későbbi időkre és Maradékra.

## §. 7.

### *Historiai Resultatumok a' Székelyekre nézve.*

Recapitulálván a' már elmondottokat a' Székely  
Nemzetről, historiai Resultatumok ezek lesznek.

a) A' szabad Székely Nép minden Jussokban  
egyenlő volt kezdetben, és fel volt osztva *Lovasságra*  
és *Gyalogságra*.

b) Tiszteket a' Törzsök Fajok magok magoknak választottak, kikben legtöbb bizodalnok volt, ezek a' Fő Vezér alatt igazgatták az egész Nemzetet.

c) A' Fő Vezérség nagyon hihető valamelyik régi és vitéz Familiához vólt köttetve, mely még Ásiában e' méltóságot viselte; így a' Törzsök Fajok' Fejei is tsak bizonyos Familiákból választattak, kiknek neveik után több Helységek és egész Telepek is elneveztettek. Kollár régi kéziratja mondja » *A' Primorok és Primi-pilusok nem uralkodnak a' Közönségen, hanem tsak az örökség' tisztinél fogva, melyet esztendőnként változva viselnek a' hat Nemzetségekből valók, melyeknek 24 ágazatai vagynak.* (Kovachich l. c. T. I. p. 339.)

d) Szent István ideje ólta Székely Ispánt az Uralkodók tettek, 's későbbben az Erdélyi Vajdák is viselték ezt a' méltóságot, kiknek Helytartóik vóltak a' Székely földön.

e) A' Tisztviselők elhatalmasodván a' XV-dik Század' elején, vagy még az előtt is, a' Székely Szabadtságnak romlására dolgoznak; de Mátyás Király még hatalmas karokkal igyekszik a' Lustra 's több más kemény rendelkezései által az elnyomáttatásnak elejét venni. *Nemo enim Hungaros et eorum naturam magis unquam novit, quam nos, qui eos tot annis sub freno tenuimus,* maga mondja Mátyás Király a' Pozsonyi Praepositushoz adott Instructiojában. (Kovachich l. c. p. 344.) Báro Herbenstein, hiteles Tanu írja az akkori időkből » *Mathias Rex non nomine solum Rex fuit, sed re ipsa Regem praestitit.* (Gaspar Ens. Hist. L. IV. p. 267. és több bizonyításokat olvashatni Kelemen-nél l. c. p. 226 — 227.).

f) Mátyás Király' halála után nőttön nőnek a' viszaélések, 's a' két Hazában erőt vett néhány Hatalmaskodók' erőszaktételei, és egyet nem értések, melyek a' szerentsétlen Mohátsi ütközetben megpétséltettek. A' magára hagyatott Székely Nemzet is áldozatja lett a' közötté támadt értetlenségeknek, haszon keresetnek, és hatalmaskodásnak, melyekről már az Udvarhelyi Constitutio ilyen formán emlékezik » *Ezt is igen világoson megpróbált dolgokból tapasztalhatóképen eszünkbe vettük, hogy a' szeretet, a' harag, a' gyűlölség, és a' magok hasznoknak keresete a' Birókat és Törvénytévőket itt a' mi Székely Országunkban gyakorla nem engedik, hogy igazat lássanak és ítéljenek* 's t. b. — A' felzendülések így gyakorta megtörténtek, mert Erdely' Keblét is a' Factiók' mérge dulta; így lett az, hogy az 1562-diki esztendő a' Székely szabadságnak Ecclipsisse lett.

g) 1562. után alkalmasint ellehet mondani a' Székelyekről Faschingal » *A' Székelyek inkább kérkednek szabadságokkal, mint sem azzal élnek* (Nova Dacia p. 5.) mert jóllehet Bethlen Gábor, 1-ső Rákótzai György 1-ső Apafi Mihály Lustrákat tartottak is, de az egyszer eltemtetett szabadságot nem lehetett többé az idők' nehéz környül állásai miatt ifjai első diszére vissza hozni, és a' szegény haldokló Botskai István' intései, valamint több más jó rendelkezései úgy szólván egész füstben mentek. » *Intyűk a' Nemes Országot Erdélyt, úgy mond Botskai Testamentumában, mint édes Hazánkat, sőt megmaradásoknak örökségéért az Istenre kénszeritjük, az edj dologból látván mind jelenvaló mind következő állapotjokat, a' Székely Nemzetséget a'*



*mi töllünk néki adott szabadságban tartsák meg, és Successorunknak is erre legyen főgondgya, így mind magának mind az Országnak birodalma örökössebb lehet ( Benkő Gyűjteményéből mss. )*

### §. 8.

#### *A Székely Nemzet felosztása 1562 után.*

Meg vagyon az Udvarhelyi Levéltárban Bethlen Gábor' idejében készült Lustralis Könyv. ( Urbarium, Conscriptio ) 1614-ből, mely az egész Székelysége kiterjedt, 's melyben ilyen felosztásra lehet akadni: 1-ször) A' *Magnasok* 's *Nobilesek* 2-szor) A' *Primipilusok*, 3-szor) *Pedites Pixidarii* vagy is *Darabontok*. 4-szer) *Libertinusok*, 5 ször) *Örökös Jobbágyok*. 6-szor) *Zsellérek*. 7-szer) A' *confiscált Jobbágyok*. 8-szor) *Az Adveának* vagy *Jövevények*. Ezen felosztás azután is kevés változással megtartatott, (1. §. 2. III-dik Szakasz) és szükség, hogy mindenikről, ugy a' Városilakosokról is (Civitates, oppida taxalia) valamit szóljunk.

### §. 9.

#### *A Székely Fő - Nemesekről ( Magnates. )*

Az Epochalis idő után mindenben hasonlatosok lettek a' Vármegyei Fő - Nemésekhez, vagy Magnásokhoz, kikkel ma is egyenlő tekintetben vagynak. A' Főjedelmek' Udvarában, Vármegyékben, Székekben Főhivatalokat viseltek; ugy mint Főkapitányi' Főkirálybírói szolgálatokat tettek sokan közzülök a' Székely Székekben, lettek Fő - Ispánok belőlök a' Vármegyékben, hól jószágokat Adománylevelek mellett, vagy há-

zasság, vásár, és csere által szereztek magoknak. Többen Fő-udvaritisztségekben voltak, milyenek voltak, a' Főkamarási, Ajtónállói, Pohárnoki, Főlovászi hivatalok, 's t. b. az Udvari Consiliariusság, a' Gárda-Kapitányság, (aulicae militiae Praefectus) sokszor voltak közülök Tábori Fő-Vezérek, (campestris militiae Generalis) mások külömbkülömbféle Udvarokhoz Követeknek használtattak. — Tudtomra nevezetesebb ma is élő Székely Familiák, kik a' Primori Rendben valók, Kulnoki, Mikó, Nemes, Apor, Kun, Béli, Lázár, Sándor, Székely, Mikes, Petki, Cserei, Datzó, Czirjék, Ugron, Miháltz, Dániel, Imets, Henter, Domokos, Matskási, Balintith, Bornemisza, Geréb, Bernáld, Szentpáli Familiák. — A' kihóltak közül említést érdemelnek Basa, Tarnótz, Zólyomi, Betz, Nyujtódi Familiák — Ebben az Epochában hozták be a' Székelyjóságokra leginkább az Adomány és Nemes-Leveleket, sokan pedig az említett Familiák közül ma már Grófi és Bárói Méltósággal bírnak. Ekkor változtatta meg Báthori Gábor (1612.) mint Kazy írja a' Székelyek' és Magyarok' Czimerét » *Crucem forte in signo Hungariae, quo ad hunc annum Transilvania pariter usa fuit, perosus Gentis insignia commutavit. Et Siculis quidem solemet lunam dimidiatam, Provinciae, seu comitatibus aquilam tribuit, Saxones septem sua Castella etiam in illa commutatione retinuerunt.* L. 2. p. p. 103.

Például felhozok egy néhány Adomány leveleket, melyeknek az előtt híre se volt a' Székely földön.

Az első Szakasz 9-dik §-ban említett két legrégibb Adományleveleken kívül Székely Jóságokról év szám szerint ezeket említem meg.

1550-ből, Andrászi Mártonnak és Péternek Csik Szentkirályi birtokról, melynek töredéke van meg a' Szechenyi országos Levéltárban (Catalogus T.I. p.409.) ebből az időtájból való Kezdivásárhelynek Adománylevele Isabellától a' Városi Erdő felett

1530-ból, van új Adománylevele Felső's Alsó Torjának Kezdi Székben.

1581, Botz Andrásnak Esztelneki némely Portiókról ezzel a' ragasztékal »*demptis tamen primoribus primipilis et peditibus pixidariis eorumque juribus et haereditatibus*: ilyen ragasztékal sok Adományleveleket olvastam.

1581, Kovázi Ferentznek Báthori István Kapitányának Szászfaluban Kezdi Székben

1583, Syghen Jánosnak, Báthori Kristóf Kintstármesterének, Kis-Meődön Udvarhely Székben.

Lisznyói Székely Bálintnak egy egész Portióról Kilyénben. Csikszent Mártoni Betz Imre Fő-Királybírónak 20 jobbágyos telkekről Szent Simonban. Szemere Mihálynak másképen Kétházinak Csikszent-Simonban Andrászi Péter' jószágából, ki megbélyegzetett. (Nota) Újra Betz Imrének 13 jobbágyos telkekről Impérfalván: Jakabfalván egy Udvar, és primipilaris örökségeket Felsőfalván Kászon Székben.

Új Adományleveleket kaptak Zelemir Péter de Názánfalva Szent Királyon, Kisfaludon. Csik Szentivánon: hasonlóképen Polgár János Primipilaris és Pixidarius örökségek felett Zékelyfalván, Bergenyén Kövesden, Maros Székben. Datzó Ferentz Sepszi Szentgyörgyi, Arkosi, Gidófalvi, Szemerjai, Kilyéni, Angyalosi Portióiról Sepszi Székben.

- 1589, Bánfi Boldisárnak Maros Szereda felett.  
1607, Bedő Istvánnak, Sepsi Szék' Kapitányának Szentléleken, Peselneken Torján, Gelentzén 's t. b.  
1621, Vargyasi Dániel Mihálynak újj Adománylevele Bethlen Gábortól több Székeken mind a' két Nemre.  
1622, Székely Mojsesnek Udvarhely Szék Vice Királybírójának Fiátfalván, alsó Boldogaszszonyfalván Geréb András' magva szakadtával.  
1629, Rétyi István, Altorján Gyárfás Pál és Jankó Boldisár' Portioíróról fejedelmi megegyezést kap a' Csere felett.  
1630, Apor Lázár Kezdi Vice Királybíró kapta másokkal a' Nyujtódi és Gelentzei jószágokat Mikes Pál és János' béjégén, hogy Tarnótzí Sebestyén' Leányát Sárát erőszakkal elakarták ragadni.

Comes Stephanus Bethlen Szentléleken, Peselneken, Gelentzén, Kantában, Karathnán Tarnótzí Sebestyén' magva Szakadtával. — Ennyi elég Például, 's az eredeti irások a' Fejérvári Káptalan' Levéltárában megvagnak.

§. 10.

*A' Köz Nemesi Rendről.*

Igen sok Familiák vagynak már ma minden Székekben ebből a' Rendből, kik vagy a' Fejedelmek alatt kaptak Nemesleveleket, vagy pedig Székely Fíju Leányt vévén elfeleségül, bár idegenek voltak is, a' Székelyek közt megörökösödtek, vásárok, tserék, 's más involutiók jövőnbé a' jószágokban. Sokakról nem bizonyos, hogy valóságos Nemeseké, ámbár ma is nemesi szabad-

tságal élnek, ellemben igen sok Székely Familiák irattak a' Zászló alá 1762 's 1764-ben, kiknek meg van a' nemes levelek: vagynak olyan Familiák, melyeknek egy ága katonai szolgálatot tesz, a' másik ág pedig nemesi szabadságal él. Ha valaki azt kérdi, hogy az Armalisok mikor és miért adattak a' Székelyeknek,? arra ez a' felelet. A' Honyi Fejedelmek alatt jöttbélég inkább az armalis, primipilaris, 's pixidariusi levelek' osztogatása; némelyek egy vagy más szolgálatjokért, vagy valaki közbenjárására kaptak nemes leveleket; az ilyenekben rendszeren ez a' kifejezés » *Consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis etc.* ha pedig vitézségért kapta valaki az armalist, abban benne van » *Praecipue vero in hoc et hoc proelio pro nostra fidelitate se supra alios exposuit:* olyan Armalis is van, melyben belé tették *Sedenas hastas confregit.* A' Fejedelem' fegyverhordozóinak szolgái is gyakran nemességet kaptak, megmentvén Urok' életét, kiknek életük' veszedelmével oda adták lovokat, ha azok alól kihullott a' ló. Utoljára megjegyzem, hogy 1764-ben Csik, Gyergyó Kászon, Kezdi, Sepsí, Orbai, Miklosvár, és Bardótz Székek, 's Aranyos Széknek egy része tétettek csak katonai lábra, a' többi része a' Székelységnek szabadon maradván egészen provincialis jurisdictió alatt van. A' ki a' Székely katonaság' ujjabbi felállításáról többet akar tudni, olvassa meg Benkő Generalis Transilvaniája második Darabját: de több erre a' tárgyra szolgáló kutfők még a' katonai Dicasteriumok' levéltáraikban hevernek. Bod Péter és Benkő kézirati Gyűjteményeiben is úgy a' Szechéni országos Levéltárban több Darabok találatnak, melyek még világot nem láttak. A' katonai határszéle-

ket a' Székely földön Statistice leírták Benigni és Hitzinger Hadi Secretarius Urak, kiknek könyveik ki is vagynak nyomtatva.

§. 11.

*A' Primipilusokról és Pixidariusokról.*

Ezeket értettek régen a' lovagi és gyalogi rendből valók, kik, mint alább látni fogjuk, a' *Törzsököt*, *Nemzetséget*, és *Ágat*, melyeken a' Törzsöktől leszármaztak, izről izre tartoztak megmutatni, és tehetségek szerint lovon jó fegyverekkel felkészülve jelentek meg a' hadra, kiknek pedig nem volt elegendő tehetségek gyalog számban irattak. Neveztek még a' Primipilusok *Lovas Puskásoknak* is azután, hogy a' puskákkal való élés bájött a' XV-dik Század' végefelé. A' Pixidariusok pedig *gyalog Puskásoknak*. Ezek voltak a' Fejedelmek alatt Darabontok, kik kék, veres, vagy zöld köntöseikről *kék, veres, zöld, Darabontoknak* is neveztek. Idővel nagy változásokon menkeresztül mind a' két rend, sokan nemesi szabadságokkal felruháztattak közzülök, mások pedig jobbágyságban estek; ellemben sokan a' jobbágyok közzül a' Primipilusok és Pixidariusok közzé felvétettek, és az addig nem hallott Primipilaris 's Pixidariusi Levelek közzéjük béhozattak ( §. 2. III-dik Szakasz. ) jól lehet 1597-ben 27 April Fejérváron meghatározott » *A' miképen pedig ő nekik a' Törvény a' jobbágyokat restituálta, ezután is Felséged abban tartassa, és se Lófövé se Hadnagyá se Darabontá senkit közzülök ne creáltasson* (Thesaur. actor. Comit. p. 782.)

Az újabb időkben mind a' két rend adó alá esett, közönséges szolgálatokat tesznek, ha ninsten zsellérek, vagy jobbágyok, kik helyettek az ilyen szolgálatokat véghez vigyék. A' Zászló alá irt Székekben ugyan megszünt az adó 1802-ben, de magok költségeken katonáskodnak; a' mellett a' Nemesi Rend' Jobbágyaival minden közönséges szolgálatokra, ut tsinálásra, falusi bíróságra, építésnél való kézimunkákra 's t. b. köteleztetnek. A' katonaság' felállítása' ideje óta többen a' Lovag Rendből a' Gyalogokhoz, és megfordítva ezekből a' Lovasokhoz által tétettek: a' török háboru alatt pedig és után is sok idegenek, rész szerint oláh születésű jobbágyok, vagy más Szabadosok a' Székely katonasághoz irattak, ott megházasodtak, úgy hogy a' tiszta Székely Nemzet közt ma már számosan találtnak idegenek is, többen a' régi törzsökös Familiákból elszegényedtek, mások Szolgái lettek, ellenben esmeretlen Nemből valók meggyökereztek közöttök — fortuna volubilis errat Et manet in nullo certa tenaxque loco.

## §. 12.

### *A Városi Rendről.*

A' Városi Rend' kifejtödzését a' Magyar földön úgy gondolom Szent István Király' idejére fellehet vinni, legaláb bölts rendelkezéseivel annak ki fejlésére a' talpkövet megvetette. Ugyan is a' keresztyén vallás' behozása, az Idegenek' oltalmazása, és sok keresztyén raboknak, úgy jobbágyoknak megváltása által a' személyes szabadságnak fő Örje lett, melyek nélkül az különben ki nem formálhatta volna magát. Így lett az osztán,

hogy I-ső Béla, Szent László, és Kálmán Királyaink alatt a' kereskedés is lábra kaphatott, és a' törvénykezésnek is bizonyosabb formája lett. Érzették azt Királyaink, hogy egy oly Rendnek kifejlése, mely az *Ur* és *Szolga* között a' közép helyet töltibé, az Ország' nagy hasznára, a' Királyi hatalomnak pedig nem kis erősségére szolgál, hogy ezen az uton a' mesterségek', tudományok' szeretete jobban elterjed a' hazában, a' Nép' gazdagsága pedig szemlátomást nevedezni fog: 's ennél fogva a' bėjött idegeneket, vagy az Ország' kebelében származott szabad Corporatiókat különös kiváltságokkal vagy is szabadságbeli jussokkal ajándékozták meg. Minden dolognak kezdete tsekély; de kedvező környüállások között állandóságot kap az. Ha voltak is a' XI és XII-dik Századokban szabad helységek, és Corporatiók; a' minthogy voltak is, azok a' Mongol Tatár pusztítás-kor elenyésztek: legaláb Pesth Várossa' Privilegiumában (1242-ből) említi IV Béla a' Tatároktól elpusztított Városokat, és azoknak hamuvá lett szabadság' leveleiket ( l. több példákat Krit Saml. p. 298. )

Ezen Királyunk' szorgalmatos fáradsága tudva van a' Historiában, miképen igyekezett Erdélyt 's Magyar-Országot megnépesíteni, de a' nagy sebet, melyet a' Tatárok hazánkon ejtettek, nem lehetett egy könnyen, és kevés idő alatt meggyógyítani. Még Károly' és Nagy Lajos' idejekben is kevés számmal lehettek a' Királyi városok; mivel olvassuk 'Sigmond Császár' II-dik Törvénykönyvének Előjáróbeszédjében » *Elvégeztük az egész Ország' javára tsendességben tartására, és szembetűnő hasznára nézve, hogy némely városokat köfalakkal kerítessünkbe, más szabad Falukat és*



*Helységeket pedig városi rangra emeljünk fel, (Civitatibus honore sublimare) minthogy a' Magyarok' Kronikáiból olvassuk, miképen a' régibb időkben, rész szerint a' Bissenusok, rész szerint a' Tatárok, és más pogány nemzetek, leg ujjabban pedig a' Törökök ke-  
serves és megszámlálhatatlan károkat, és pusztításokat követtek az Országban, nem lévén köfállal kerített városok, vagy erősségek, melyek közzé vehet-  
ték volna magokat a' lakosok vagyomjaikkal együtt, (vesd össze a' Pápa' Követe' jelentését Erdélyről Mátyás Király' idejéből Kovachichnál SS. Rer. Hung. Min. T. II. p. 17. és Schlöztzer Krit. Sam. p. 234 — 249 a' Városi Rendről.)*

A' Székely földön is 'Sigmond Császár kezdette el a' Városok' rendbe szedését, Beretzk tölle kapta az első szabadság' Levelet, Kézdivásárhelyt királyi őltalma alá vette, mint mindjárt megfogjuk látni. — Ugyan is a' Székelyföldön háromféle Városok vagynak, Királyi Városok, Nemes, és Taxális Mező Városok, (Civitates taxales, Oppida Nobilia, et taxalia) Mind ezek tulajdon Magistrátusaik által igazgattatnak, a' perek első Instanciában köztök láttatnak el, és szabadság' levelek' tartalma szerént Élet és Halál felett ítéltettek hajdan, de ma csak bizonyos megszorítások között gyakorolhatják ezt.

'Taxális Mező Városok voltak hajdan azok, a' melyek adót adtak, és háboru' idején nem katonáskodtak, legfelyebb szekerezést és Postálkodást tettek; p. o. Kézdivásárhely' Privilegiumában irattatik 1608-ból » *Temporibus cuius vis generalis expeditionis personae nostrae cum ipsis incolis oppidi nostri Ilyefalva in ra-*

*tionem nostram sex Equos bonos, fortes, durabiles administrare debeant, et teneantur.*

A' Nemes Mező Városok pedig adót nem adtak, hanem hadi szolgálatra katonákat állítottak ki magok közzül. —

Királyi Várossa egy van a' Székelyeknek, ugymint *Maros Vásárhely*, mint felyebb megjegyeztem 6 Falukból állott öszve, és 1616-ban (29. April.) Bethlen Gábor Fejedelem alatt lett szabad Királyi Várossá; hajdan hívták Székely Vásárhelynek, hol az adóban adott ökrök minden Székből öszve hajtattak, megbéjeztettek, 's ezért lett a' nevezetje is *Forum Sicularum, Forum boarium.*

Sok tekintetben nevezetesebb Marosvásárhelynél *Udvarhely*, ha bár nem királyi Város is, hanem csak Nemes Mező Város: (*Oppidum Nobile*) mert e' volt az Anya fő Széke a' Székelyeknek eleitől fogva, a' Nemzet itt szokott volt egyben gyűlni, Constitutiókat hozni: a' perek minden Székekből ide appelláltattak. Három Falukkal nagyobbodott idővel, melyeknek neveik *Járásfalva, Szent Imre, Tzibrefalva.* Udvarhely' Privilegiumi megerössítettnek Apr. Const. P. 3. T. 77.

Taxalis vagy Mező Városok ezek. —

*Beretzk*, kapta első szabadság' levelét Zsigmond Császártól, mely költ Brassóban in Festo B. Stephani Protomartyris 1426-ban, neveztetik *Villa valachalis Beretzkfalva*, mely Népeiből kifogyván, hogy megnépesejjen, szabad Jurisdictiót engedett a' Helységnek, kivévén a' Királybirák' hatalma alól. Megerössítette később ezt a' Privilegiumot Zápolya János 1531-ben, Báthori Sigmond 1602-ben, Báthori Gábor 1608-ban,

Bethlen Gábor 1615-ben, I-ső Rákóti György 1631-ben, II-dik Rákóti György 1654-ben, I-ső Apafi Mihály 1666-ban, Leopold Császár 1701-ben, melyekről a' Levelek a' Város' Levéltárában és a' Fejérvári Káptalannál megvagnak.

*Kézdivásárhely*, Zsigmond Császár 1427-ben költ parantsolatjában már *ad Seniores Siculorum Sedis Firdi* Királyi Városnak nevezi, így szólván, *Mivel nékünk a' mi Székelyeinknek minden Székeikben Erdély Országban egy Királyi Városunk van bizonyos szabadságokkal felékesítve* (civitas regalis certis libertatibus insignita) *mely Városok között egyik a' megmondott mi Városunk Oppidum Thorja Vására 's a' t.*

Torja Vásárának neveztetett onnan, mivel Torja határán épült, hol a' Vidékbéliek Vásárra öszve szoktak volt gyűlni. Mátyás Király is adott Privilegiumot Kézdivásárhelynek 1462-ben, II-dik Wladislaus 1507-ben, Isabella 1557-ben, Báthori Gábor 1608-ban, melyek a' Város' Levéltárában a' Bástyában tartatnak. Ezen Városnak Privilegiumi megerősitetnek Apr. C. P. 3. Tit. 78. Conp. C. P. III. Tit. 8. art. 6.

*Ilyefalva*, volt hajdan Vára is a' dombon, mely a' Templomot vette körül: 1595-ben már szabad Mező Város volt, mint az Apr. C. P. III. Tit. 78, és az 1595-ben (16-dik April.) Fejérvári Gyűlés' végzéseiből kitetszik.

*Sepsi Szent György*. Báthori István Vajda' levelében 1492-ből Civitasnak neveztetik, de ezen kitételt, valamint Kézdivásárhelynél is Oppidum helyett kell venni. Egy része Szent Györgynek falu, egy más része pedig Város volt. Az 1678-ban 8-berben tartott

Ország' Gyűlésben e' végzés van » *Sepsi Szent Györgyön civilis funduson lakozó vitézlő Rendei, kik zászló alatt vagynak, mivel a' szükség' idején fegyverrel kelnek fel haza' szükségére, posta ló adással ne terheltessenek, mind az által a' Város közzé, nevezet szerint az Ország' adójában contribúljanak* « (t. i. a' városi fundustól).

A' Városnak többször megerössítették Privilegiumai: legrégibb a' Báthori István Vajdái 1492-ből, Zápolya Jánosé 1515-ből, II-dik Lajos Királyé 1520-ból, és 1525-ből, János Zsigmondé 1564-ből, Bethlen Gáboré 1620-ból, és 1622-ből, I-ső Rákóti György össze summázva megerössítette 1641-ben.

*Csik Szereda.* Nevezetes a' várról, melyet 1620 körül Mikó Ferentz Fő Kapitány építtetett, 's azért sokáig Mikó Várának, vagy Mikó Ujvárnak nevezetett; még Bonbardinál l. c. ez a' nevezetje, és a' Városnak *Szerda*: elpusztítván pedig a' Törökök által Steinville Generalis VI-dik Károly Császár alatt újra felépítette, és ettől fogva Szereda Várnak hivattatott; ma az 1-ső Székely Gyalog Ezerejének Stabja lakik benne. 1595-ben már taxalis hely volt mint a' Fejérvári Gyűlés' (16. April.) végzéseiből látszik.

*Oláhfalu.* Bethlen Gábortól kapta a' Privilegiumot 1614-ben 8-dik May, megerössítette I-ső Rákóti György 1631-ben 21-dik Junii, Leopold Császár 1701-ben 19. Febr. Bethlen Gábor Fejedelem kivette Udvarhely Szék Jurisdictionja alól a' helységet, 's megengedte, hogy az Appellatio Udvarához menjen egyenesen: de úgy látszik, hogy későbbben szabadságaiban megszorított, mert olvassuk Apr. C. P. III. Tit. 79. » *A' két*

*Oláhfalviaknak Privilegiumok in ea parte abrogantur, és hogy a' Szék' törvényével éljenek inponantur.* (cfer. Apr. C. P. 5. Edict. 45. 74.) Az 1674-diki Ország' Gyűlés (17-dik 9-ber) végzéseiben ez a' kifejezés jő elő »*Oláhfalu és Zetelaka Helységek lakosai hajdon szabad Székelyek.*

*Heresztur.* Fiu Székhelye Udvarhelynek, már 1595-ben Csik Szeredával, Udvarhelyel, Maros Szeredával, Tusnádal mint taxalis hely emlittetik az Ország' Gyűlés végzéseiben. Ebből kitetszik az is, hogy régen több taxalis helyek voltak, mint ma, és az Apr. C. P. III. Tit. 78. látjuk, hogy Kézdivásárhely, Sepsz Szent György, Ilyefalva mellett Torja is emlittetik, 's Privilegiuma megerössittetik. — Ezt így kell érteni: Felső és Alsó Torján Kézdi Székben hajdan Bűdöskő Fabrika volt, melyben a' Fejedelmek' számára dolgoztak, 's ezért bizonyos szabadságokat nyertek a' Fejedelmektől, és birtokaikban őltalmaztattak. Kitetszik ez Báthori Christoph' 1580-ban 20-dik Januarii költ ujj Adományleveléből, melyet Báthori 'Sigmond 1591-ben, Bethlen Gábor 1614-ben megerössittettek. Az ide tartozó hely így van »*Considerantes nimirum, quanto illis usui ac utilitati tum nobis ipsis, tum maxime Regno ipsi sint, tum in aliis plurimis officiorum et obsequiorum generibus, tum etiam in conficiendo et elaborando Sulphure, quod ipsorum potissimum opere, labore, atque industria ex vastis illis saxosisque montium lateribus et crepidinibus eruitur*« (az eredeti oklevél megvan a' Fejérvári Káptalannál).

Ekképen a' Csik Madarasi Vas Hámornak még Zsigmond Császár' idejéből külömb külömbféle Privi-

legiumi, és szabad birtoki voltak, mint az 1712-ben készült Feleltetésekől (Inquisitio) megtetszik, hol 70 Esztendőös Tanuk is kihallgattattak: nevezetesen egy Szám vivő Tiszt, ki maga is szolgált a' hámorban, azt valja, hogy ő maga is olvasta még a' hámor' régi Privilegiumait, melyek vagy Biró Sámuel Gubernialis Consiliarius, vagy Köléseri Sámuel' kezeikre kerültek, az utolsó minden Bányáknak Fő Felvigyázója, és Gubernialis Secretarius is lévén az Országban. Ennek a' Háornak szabad Jurisdictiója volt, melyről Comp. Const. P. III. Tit. 8. art. 1. emlékezet is van téve, és a' Hámor Protocolluma is bizonyítja, mely 1775-ben egy magános Embernél állván addig, a' Szék Levéltárában tétetett bé. (Epistolarium Jos. Benkö mss. az 1781-béli tudositása szerint az akkori Szék fő Jegyzőjének).

§. 13.

*Libertinusok.*

Régen tsak szabad és szolgáló nép volt, a' szabad Görögök és Helóták, Róma' polgárjai és adozó népjai bizonyosságok erre: majd szabad Coloniák vagy Telepek állottak elő, melyek az Anya Országgal nagyobb vagy kisebb egybenfüggésben voltak. — A' hűséges szolgák között sokan felszabadítottak, a' mely Népek pedig megtartották függetlenségeket, azok többnyire Rómának Szövetségesei lettek. (L. A. Florus L. IV. c. 12.).

Békövetkezett azután a' Nemzetek' vándorlása, 's mindenütt, mint mindenkor az erősebb felyül fordult az erőtelenen. Már tsak töredékei voltak meg a' régi Görög és Római Nagyságnak, kialudt lassan lassan a'

Tudományok' Fákjája, mikor a' költözködő Népek elborították Európa' dél napnyugoti részeit, hogy a' Nagy Természet' mivhelyében Asia' és Európa' Chaosza más ábrázatot vegyen magára, ujj Élet 's ujj Világ álljon elő. — *Nisi forte in rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.* (Tacitus Annales L. 3. c. 55.)

A' mi Magyarjaink is Urak lettek a' töllök elfoglalt földeken, parantsoló és engedelmeskedő részekre oszlottak fel Erdély 's Magyar Ország' lakossai; de meggyökerezve lévén Arpád faju Királyainkban a' keresztyén szelidtség, igyekeztek az Országot sokan közzülök virágzó kórra hozni, a' kereskedést, 's az által a' szabad' Városok' kifejtődését előmozdítani. — A' hadakozásban elfogott keresztyén rabokat már Szent István igyekezett szabadokká tenni, minthogy az akkori Pápa II-dik Sylvester is ezt a' dolgot különösön ajánlotta néki: így lettek *Duschenici*, vagy *Exequiales*, *Udvarnoci Ecclesiarum*, *Conditionarii*, *Libertini*, *Udvarnoci Regales* nevezetek alatt sok keresztyén rabok szabadok, (Nro. 26.) melyekről S. Stephani Decr. L. II.

---

Nro. 26.) Engel szerint (Geschichte des Ungr. Reichs T. I. p. 118.) *Duschenici* voltak azok, kiket az Urok lelkek' boldogságáért életekben, vagy halálukkor testamentumnál fogva felszabadítottak. — *Udvarnoci Ecclesiarum*, kiket a' Templomoknak testáltak, vagy ajándékoztak: szabadtságok' megnyerésekért apró szolgálatokat tettek, vagy valamit fizettek az Ecclesiának, (*Liberorum Denarii*) — *Conditionarii*, kiknek az Urok földet adtak esztendei fizetésért. *Libertini*, kik pénzen váltották meg mago-

c. 17. 55. emlékezet van. Így jöttek bé sok idegenek hozzánk, kik királyi telkeken telepedtek le, mások a' köznépből is jeles szolgálatjaikért szabadokká tétetvén. Szent István' Szabadjaira emlékeztetnek ma is bennünket *Szent Hírály' Szabadja*, Veszprém, *Szabad Szent Hírály* Baranya Vármegyékben. (l. Kelemen I. c. p. 46. T. I.) Magyar Nagyaink követték a' szép példát, 's többeket felöldoztak a' szolgaság alól.

A' Székely földön régibb oklevélre nem akadtam ebben a' tárgyban Comes Blasius' testamentumánál, mely készült 1311-ben; az ide tartozó hely így van benne: *item suos, et ancillas suas, videlicet Annam, Cartaneam, cum filio suo, Chihurkám* (Kata — Gyurka) *similiter filio vero, item parvum Joannem, item Urchek, item custa et mate cum pueris legavit ob salutem suam frui perpetua libertate ratione pristinae conditionis tam per proprios suos; quam per alios nunquam ab hodie et deinceps molestandos.* Vólt ez a' Comes Blasius filius Öccy de Kizdi az Apor Famiáliából. (V-dik Szakasz Aporok).

E' mellett szabad Bissenusok is ülték meg itt ott a' Székely földet, mint alább látni fogjuk, valamint Olaszoknak is kellett oda bévándorlani már régi időben, melyet onnan gondolok, hogy Erdő vidéken ma

---

kat, vagy a' meghatározott pénz' fejében a' Summát leszolgálták. — Udvarnoci Regales, kiket a' Király maga pénzén váltott meg, azért az Udvarban szolgálatokat tettek, vagy a' természetményekből valamit adtak az Udvarnak. (lásd Kollart is „de origine et usu perpetuae Potestatis circa saecula Apost. Regum Hung.“ Windobonae 1764. p. 97.)



is egy Falu *Olaszok' telkének*, vagy öszve huzva *Oloszteleknek* neveztetik, 's nem ok nélkül gyanítom, hogy vagy IV-dik Béla' vagy Robert Károly' idejekben jöttek sok Olaszok bé Magyar és Erdély Országban, valamint Báthori 'Sigmondról is tudva van, hogy az Olasz Nemzetnek nagy pártfogója vólt. Az Olaszok' bėjöveteleknek több jeleit felfedezték *Wagner in Analectis Scopusii sacri et profani* T. 3. p. 249. *Eder in Observ. criticis ad Felmeri Historiam*, Szirmay Antal *Notitia Hist. Com. Zemplén. Budae* 1804. p. 7. et *Not. Topogr. Polit. Budae* 1803. p. 15. — A' Székely földön megtelepedések pedig annyival könnyebben eshetett meg, mivel olvassuk Szokásbéli törvényeikben a' Vajda Urak felett való Czikelyben 6-dik szám alatt » *Székely földéről a' ki ki akart menni szabad vólt kimenni, és valaki valahonnan Székely földre akart jöni, szabad vólt jöni, erővel ki nem üzhették.* — Utoljára azt jegyzem még meg, hogy a' taxalis helyek' száma szaporodván, a' szabadosoknak száma is ezekben nevedett, 's idővel a' Lustralis Könyvekben külön Rubrika alá irattak: 1562 után pedig a' Jobbágyságra adatott Székelyek Parasztoknak neveztettek, de 1599-ben a' Fejérvári Novemberi Gyűlésben Mihály Vajdától viszkapván szabadságokat, gyakran Libertinusoknak neveztettek azután, mint p. o. a' Gyenge Familia Primipilaris levelében elé fordul 1607-ben » *e numero reliquorum Libertinorum Sicularum nostrorum clementer eximendum etc.*

### *A Székely Jobbággyokról.*

Az első Jobbággyok voltak az elfoglalt Székely földek' régi lakossai, kik a' hódoláskor életben megmaradtak, és lakhelyeiket meg nem változtatták.

A' régi Dacus vagy Geta Nemzetség a' Rómaiak' hatalma alá jött Erdélyben, melyet Római Katonáság szállott meg, 's hogy Trajanus alatt, 's utánna Római Telepek virágoztak itt, nyilván tanítja a' Historia. A' Rómaiak' uralkodásának nyomaira lehet a' Székely földön is akadni, (Nro. 27.) míg nem Aurelianus Császár Vopiscus' tanubizonyossága szerint, nem óltalmazhatván többet Erdélyt a' bé bé üttö idegen csapatoktól, katonáit a' Telepeket együtt kivitte Moesiában. Így Erdély a' Gothusok' uradalma alá jöven, annak a' Hunnuskor kevés idő múlva, ugymint a' IV-dik Században véget vetettek. — A' Hunnuskor Birodalom' elgyengülése után a' Gépídák fordultak felyül, majd ezeken az V-dik Században az Avarok vettek erőt, 's parantsóltak Er-

---

Nro. 27.) A' Gróf Mikó' Familia Udvara Öltshszemen Római Vár' omladékein épült, mint az ott talált pénzek 's római kövek mutatják, „alig ástak egyszer, vagy mászor a' kertben,“ azt mondja Benkő, „hogy római tég'ákra ne akad, tak volna, 's még Consularis pénzeket is találtak régebben ott.“ (Trans. Spec. T. II. p. 93. mss.) Így Komoló Falunál, Kezdi Vásárhelyen, Torján is találtattak római pénzek, és Váraiknak kő fundamentom: A' Komoló nevet némelyek Camillustól, Torját a' Római Tentoriumtól huzzák le.

délynek mind addig, míg ők is rész szerint a' Francusok, rész szerint a' Bulgarok által meggyőzöttetvén, a' VIII-dik Század' vége felé a' világnak nagy piartzáról eltűntek.

A' Bulgarok' hatalmát Arpád' Magyarjai megtörvén a' X-dik Században, ezek lettek végre Urai Erdélynek, mely szerint természetesen következik, hogy külömb külömbféle Népek, és Nemzetségek lakták Erdélyt, mikor az a' Magyar Birodalomhoz kaptsoltatott.

Későbbben szabad Bissenusok ülték meg a' Székely föld' némely elpusztult helyeit, mint *Kantát*, *Peselneket*, *Volált*, *Karathnát*, *Szárazpatakot*, és *Szent Lőleket* egyik részét, melyeknek fekvése is azt mutatja, hogy azok hajdan a' Székely földhöz tartoztak, és tsak későbbben lettek Fejér Vármegye' Részei. Timon és Szegedi János is úgy vélekednek, hogy itt Bissenusok laktak, 's gyávaságok miatt szolgaságban estek, a' mit onnan is gondolok, hogy meg van Tamás Vajda' parantsolatja 1324-ből a' Fejérvári Káptalanhoz az Apor Familia' osztozó perében, melyből látszik, hogy Apor Sándor, Testvérjével egynehány Bicenusokat erő hatalommal elfoglaltak magoknak, a' Káptalan' Relatiojában pedig a' van, *hogy megosztóvân a' panaszló fellel a' Szárazpataki jószágban, 85 szabad Bicenus lakhelyeket kaptak részekben Opour Sándor, és Egidius.* (Octuaginta quinque mansiones liberorum Bicenorum) A' ki a' Bissenusokról többet akar tudni, olvassa meg Engelt *Geschichte des ungrischen Reichs, und seiner Nebenländer.* Halle. 1797. T. I. p. 352 — 355, hol

meg van a' Windischtól közölt Prolusio de Bicenis is, és Schlötzert Krit. Saml. I. c.

Szükség itt megemlítenem, hogy Erdély Ország' Historiájában még nagy homály van a' Bissenusok, és Ruthenusok felett, a' mi ezekből kitetszik:

a) A' Bissenusok Engel szerint, (ki nagy szorgalommal írt az ilyen dolgokban) Bolgár, vagy is Török Tatár faj, Pray szerint Paczinacitákból eredett Kunok, kik Engel szerint is egy Törzsök alá tartoztak. A' Szászok' Privilegiumában 1224-ből elő jő *Sylva Bissenorum et Blaccorum*. Azt is tudjuk, hogy a' Szászok között most is laknak Oroszok, mint Szebenhez közel *Rosz*, vagy *Orosz Csür* nevű Faluban a' lakosok mind Oroszok, kiket az Oláhok Russzoknak hívnak. A' mái Reuszmárk Város (Rwsmarkt) Forum Ruthenorum volt hajdan Éder szerint, úgy *Reusten*, és *Reussdörfel* Faluk régen *Rwozy* vagy *Rwz* és *Rwisdörfchen* Orosz Faluknak irattak; (lásd Schlötzert is Russische Annalen 2-ter Theil p. 37.) hasonlóképen *Ryzdorf* Szepesben több Városokal elidegenítve volt 'Sigmond Császártól, és Mária Theresia alatt esett vissza az Országához (Kelenen I. c. p. 180.) — *Első Praemissa*.

b) Hogy a' Székely földön is Bissenusok laktak, a' felyebbiekből világos: de nem oly világos az, hogy a' sok Orosz, vagy Sláv elnevezések honnan kerültek hozzájuk? *Oroszfala* Kézdi Székben, *Oroszhegy* Udvarhelyen, *Oroszidetspataka*, *Oroszfája* (Uruzfa) régi oklevelekben mutatnaké Bissenusi származásokra, vagy nem az a' kérdés? — *Besenyő*, *Beretzsk*, *Zágon*, *Polyán* Faluk Háromszéken kétség kívül Orosz nyelvből vett elnevezések, mint Gyarmathi megmutatta,

*Maros, Pes, Rodina, Szalad, Hatzor, Gunya*, (Russische Annal. 3. Th. p. 82.) szók, melyeket a' Székelyek ma is széltire élnek, úgy hogy magyar szókat azok helyett nem is használnak, mind Oroszoktól költsönözött nevek. *Második Praemissa.*

c) Gróf Bethlen Familia' Lévéltárában megvan 'Sigmond Császár' parantsolatja a' Székelyek' Ispánjához Kusali Jaakch Mihályhoz, hogy elszökvén Almakereki Apa Miklós' két Ruthenus Jobbágysai Karátson-telkéről, azokat adassa vissza. Eugenius Pápa' Leveléből 1446-ból, melyet Katona in Hist. Critic. T. XIII. p. 497. felhoz, úgy látszik, hogy az Erdélyben akkor lakó Ruthenusok még nem is voltak Keresztyének. (vesd. össze a' Zemplini orosz telepek' erköltstelen életekről Szirmayt Notitia Topogr. Polit. Comit. Zemplen p. 52.) Ellenben a' Brassói Decanatus' Protestatioját 1420-ból a' Szebeniek ellen *Nicolaus de Foro Ruthenorum Plebanus, et Decanus Sedis Schebesch* írta alá. (Milkovia P. II. p. 194.) Az Apr. C. P. P. V. Ed. 38. olvassuk az 1678-ban tartott Ország' Gyűlése végzései szerint » *hogy az Országban lézzegő Oroszok, Oláhok, Muntyánok — megfogalassanak, és megkötöztessenek* ( az az örökös Jobbágysoknak adatassanak) *Harmadik Praemissa*

Ezek így lévén, méltán kérhetjük, hól vették a' Székelyek a' sok Orosz szókat, melyek köztök meggyökereztek? nem felejtván el azt is, hogy egész Erdélyben, de kivált Hunyad Vármegyében többekre is lehet akadni (lásd Gyarmathit l. c.)

Ha a' Bissenusok Tatár fajtól valók voltak, mint Engel vitatja, úgy töllök Orosz szókat nem vehettünk

által, 's ebben az esetben azt kell hinnünk, hogy Orosz Telepek a' legrégibb időktől fogva voltak a' Székely földön, a' miről historiai utmutatások', és Oklevelek' szükiben vagyunk. Maga Eder, ki Erdélyben mások felett tudta használni a' kutföket, melyeket nem kismértékben birt, nem mertte eldűjteni a' kérdést, hogy a' későbbi Ruthenusok a' régi Bissenusok' maradékai é vagy nem? — Engelből olvasom, hogy a' Magyarokat a' Kiowi ütközet után Orosz Nemzetbéliek is kísérték Magyar Országra, és Zoltán Vezér Mosony Vármegyében az Ungvárbán és Máramarosban először megtelepített Oroszokból néhány Familiákat által tett, kik Oroszvárt vagy is a' mái Carlsburgot építették; hasonlóképen Istvánfi írja, Hist. LXVI, hogy Kálmán Király Halits és Lodomeria Országokból ujj Orosz telepeket hozott bé Nagy Orosziban, különös szabadságokat adván nékik, ekképen Munkátsra 's Zemplén Vármegye több helyeire Nagy Lajos alatt és előtte is sok Ruthenus Telepek hozatattakbé, mint Szirmay l. c. bizonyítja, de jöttek é a' Székely földre ilyen Orosz telepek? mikor? és hogy? tudomra senki környül állásosonn még fel nem világosította. Megérdemli tehát hogy valaki gyökeresen megfejtse a' következő kérdéseket.

1-ször) Engel utmutatásai a' tölle felhozott kutfök után telyes hitelt érdemelnek-é a' Bissenusok' dolgában, hogy azok nem Orosz, hanem Tatárfaju Nemzetek voltak, mint a' Kumanusok és Bulgárok is?

2-szor) A' Székely Faluk' Orosz nevei, és nállok divatban lévő orosz szók, a' Gyarmathitól használt Glosariumokat követve, a' Bissenusok köztök, és Erdély-

ben lakozásokból megmagyarázhatók-e világosan, vagy nem?

3-szor) A' XV-dik Században és azután elő jövő Ruthenusok Erdélyben nem a' Bissenusok' maradékai-e? vagy hogy és mikor jöttek Erdélyben? és lehet-e hihetőleg feltenni, hogy ezek valaha Háromszéken és Csikban laktak?

4-szer) Vajon nem Lebediasból, az Oroszok' szomszédságából hozták-e ki Magyarjaink az Orosz szókat magokál? és nem akkor jöttek Oroszok is a' Székelyek közzé, ugy Erdélyben is lakni?

5-ször) Nestor mondja Schlötzernél (Krit. Saml. p. 230.) hogy *Sclavi* et *Valachi* laktak Magyar Országban, mikor 888 — 898 körül azt elfoglalták a' Magyarok; 's Béla' Jegyzője pedig c. 25 nyilván mondja Erdély Országról, hogy itt *Blasii* et *Sclavi* laktak, mikor Tuhutumnak meghódoltak. Kérdés, a' mi előttem leghihetőbbnek is látszik, hogy nem a' régi Geta vagy Dacus Maradványok az itt említett *Sclavi*, vagy *Slavi* nevű Népek, kiknek egy része a' Székely földön maradt. *Karathna*, *Felső*, *Közép*, *Alsó Volál*, *Oroszfalu*, ugy Erdővidéken Száldobos felett volt *Volál* nevű Faluk a' Dacusok ott laktokra mutatnak, mint Benkő is vélekedik in *Speciali Transilvania*; mert *Volál* Toth nyelven Falut jelent, 's így a' többi Orosz szóknak is a' Székelyek közt fenn maradását könnyű lenne megmagyarázni, kik azokat a' Dacus maradványú ott maradt lakosoktól tanulták, a' kik a' Székely földön vagy ki holtak idővel, vagy pedig Székelyeké váltak által, régi nyelveket elfelejtván lassanként.

6-szor) Igazak-é Béla' Jegyzője', és Kéza Simon' szavai, hogy Almus, Arpádnak atya az Attila' Nemzet-ségéből jött le, és az Almus alatt ki jött Magyarok azon 108 Nemzetségekből származtak, melyekből az Attila' Népei,? a' mit Katona és Horváth István is elfogadtak, melyből lehet tsak a' Székelyeknek atyafiságát a' Magyarokkal leghelyesebben megmagyarázni, 's a' mely állítást Schlötzer merő Költeménynek mond lenni.

Olvasóim nem fogják rosz neven venni e' kevés ki térést, a' Bissenusokból lett Székely Jobbágyokról szólván. — Szaporodott továbbá a' Jobbágyok' száma a' Székelyek közt Szent István' és Szent László' rendeleteik' következtében is, melyeknél fogva szolgálásban estek azon Magyarok, kik nem akartak megkeresztelkedni. Látjuk S. Steph. Decr. L. II. c. 26, 27, 29, 41, 55, S. Ladisl. Decr. L. 3. c. 24, hogy a' Szolgaság mint Büntetés sok esetekben megvált határozva p. o. ha szabad Ember lopott, vagy rabfejérnéppel közösült, vagy azt Feleségül vette, vagy a' ki más Feleségét elragadta. Kovachich Vestig. Comitior. T. I. világosságra hozta Szent László' némely törvényeit, melyeknél fogva azok is, kik Feleségeket Kurváknak szidták, és meg nem bizonyították, vagy a' kik a' Canonica poenitentíának nem tettek eleget, megnyirettetvén fejeik, Jobbágyoknak adták, valamint a' Tolvajok' és Rablók' fiai is, mely utolsó törvényt mindazonáltal II. dik András eltörlött.

Egy más neme a' Jobbágyok' elszaporodásának volt kivált a' Székely földön az a' törvény, melynél fogva azok, kik a' Lustra elől elvonták magokat, vagy háboruban nem mentek, vagy gyávák és félénkek voltak, ha szinte szabad Székelyek voltak is, Tisztjeiknek Job-



bágyaik lettek. Idővel pedig, mint Mátyás Király' rendelkezéséből látszik (*absoluta potentia mediante*) erőnek erejével kényszerítettek sok Székelyeket szolgálai állapotra az elhatalmasodott Tisztek: sokak pedig önkéntesen magokat elkötötték megadósodván, vagy elszegényedvén, míg nem 1562-ben, mint felyebb láttuk, a' köz Rend' szabadtságának nyakát szegték.

Efféle szolgaságban esésnek sok nyomaira akadunk az Országos Gyűlések' végzéseiben: 1556-ban az Újvári Táborban Kendi Antal Elölülése alatt a' Magyarok és Székelyek egyben gyűlvén végezték » *hogy a' mely Primipilusok a' táborban nem jelentek meg, és nem is akarnak eljönni, örök adó alá essenek.* (Milkovia P.I. p. 297.) — 1606-ban az Udvarhelyi Gyűlésben határozottatott » *hogy valakik az ő Felsége' Fejedelemségében elkötötték magokat valami praetextus alatt két vagy három köből zabért, elégséges lévén pedig mind a' hadakozásra, 's mind pedig a' megváltozásra, megváltozzék, 's az is, a' kinek kötötte magát, ki bótassza, ha ki nem bótátja, ki foglaltassék'* (Miklosvárszék' Jegyzőkönyvében bé van írva az Gyűlés' egész Végzése) 1608-ban 27 Septemb. Országos Gyűlésben határozták újra » *a' kik magokat önként Jobbágyoknak elkötötték, Uraiktól vissza foglaltassanak, és ha újra elkötik magokat, fejeket vessessék.*

1619-ben 5-dik May tartatott Ország' Gyűlése' végzése » *A' köz Székelyek, a' kik 1612 előtt Jobbágyoknak állottak bé, [maradjanak azoknak, a' kik azután lettek, vissza vétessenek, 's 400 forint büntetés alatt többet az ilyeneket nem szabad elkötöni, ki vévén azokat, a' kik Desertiójért, vagy hadban meg*

*nem jelenésért igaz feladás után Jobbágyoknak adatatnak.*

1635-ben I-ső Rákózi György ujra vissza vette a' Jobbágyokat a' Katonák közzé (Apr. C. P. 3. Tit. 76. Art. 16.) Még több más törvényeket is hozhatnék fel, de csak azt említem meg, hogy 1659-ben 26-dik Febr. a' Beszterczei Gyűlésben megengedtetett, hogy mind a' Primipilusok, mind a' Pixidariusok az adójok' menységéig Jobbágyoknak elköthetik magokat, 1670-ben 1679-ben hasonló végzéseket hoztak, úgy meg van az Udvarhelyszéki levéltárban 1678-ban 18-dik Júlíi költ Fejedelmi parancsolat » *ki ki oly hadikészülettel légyen, hogy a' ki készületlen találattik, vagy Jobbágy lesz, vagy felakasztatik* (Index Archivi.) és már 1493-ban Ladislaus de Losontz és Dragfi Bertalan Vajdák Fejek' és Jóságok' elvesztése alatt parantsolják a' Sepsi Székelyeknek a' felkelést, mint Eder az eredeti oklevél mását közli l. c. p. 168.

Utoljára megjegyzem, hogy a' két szomszéd Országokból és Vármegyékről is jöttek bé telepedni a' Székely földre Oláhok, Magyarok, Czigányok, kiknek a' birtokos Székelyek a' magok földjeiken lakhelyeket adtak, minthogy a' sok háboruk, éhségek, és más viszontagságok miatt némely falukban kipusztultak a' lakosok, mely ültetvényekről a' Mihály Vajda' szabadság' levelében emlékezet is van téve.

---

### III. S Z A K A S Z.

#### Székelyek' Hadi - Intézetjeik.

##### §. 1.

#### *Régi öszve sereglés' Módja ( Lustra. )*

**L**ustratio a' régi Törvénytudók' magyarázatja szerint a' Katonaság' számbavétele, megpróbálása, és Gya-  
korlása. Sigonius Károly értekezvén a' Rómaiak' Lustrá-  
járól írja Livius és több más régi Írók után, hogy a'  
Királyok' idejében minden Polgárnak Vagyomi megb-  
tsültettek, és meghitelt Emberek ( Biztosok ) által Jegy-  
zőkönyvekben a' Királyoknak beadattak, melyekben Fe-  
leségeknek, Gyermekeknek, a' Libertinusoknak, szől-  
gáknak nevek, idejek, és lakhelyek körülállásosonn bé-  
írva voltak. Az első Osztájban voltak a' legtehetősebb  
Polgárok, a' kik legtöbb adót adtak, és ezek viselték  
leginkább a' katonai és polgári tisztségeket: az utolsó  
vagy hatodik Osztájban a' legszegényebbek irattattak bé.  
Mikor a' szabad Mezőn öszvegyült a' Polgárság, disz-  
nóval, báránnyal, bikával áldoztak, — s e' volt a' Sereg'  
felszeriffelése ( Expiatio Lustratio ) mely szokás a' Con-  
sulok' idejére is által ment: de későben a' Censorok  
csak minden ötödik esztendőben vitték végben a' fel-  
számítást, innen a' Lustrum öt évi időszakaszt ( Spati-  
um quinquennale ) is jelentett ( láss többet *Johannis  
Kahl alias Calvinii magnum Lexicon Juridicum. Co-  
loniae Allobrogum 1759 2 Tom. in fol. I. T. p. 908 —  
909. a' Lustrum, lustrare, Lustratio* szók alatt: Nieu-

port *Antiquitates Romanae* című könyvét a' Consul-ról és *Lustrum*ról; melynek kivonását adta Molnár János *Magyar Könyvház* IV-dik Szakasz lap 88 — 90 — *Pitisci Lexicon Antiquitatum Romanarum* 1713. 2. Tom. in fol.) Ekképen 'Sigmond Császár' Regestrumában olvassuk, *Judex Nobilium cum delecto mediocris sortis Nobili omnium suae provinciae Colonorum census ineat, et hanc consignationem Comiti Parochiano tradat.* (Kovachich *Supplementa ad Vestig. Comit. T. I. p. 348.*)

Hogy tartatott legrégibb időkben a' *Lustra*, nem maradtak irt *Hagyománok* a' Székelyek közt fenn. *Werbötzi P. I. Tit. 3.* mondja, hogy a' Hunnuszok, kiknek a' Székelyek maradékai, véres kardot hordoztatván a' hadi Nép' tanyáikon keresztül a' Fő Vezér, — a' kiszabott helyen öszve gyülekeztek. Így mondja ezt már *Werbötzi* előtt *Thurótzi* is *Chr. P. II. c. 10.* Így az 1463-béli *Oklevélben* olvassuk, (*Constitutiones Exercitiales trium Nationum Transilv.* Kovachichnál *Scriptores Rer. Hung. Min. T. II. p. 384.*) *Öszve hivattassanak a' felkelésre vagy véres kardal, vagy a' Székely Ispán' levelével, vagy pedig a' Vajda Ur' írása mellett, ha az egy-szersmind Székely Ispán is.* Még az 1542-ben tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben is olvashatjuk, (*feria 4-ta post Dominic. Judica.*) *hogy az öszvehívás vagy a' Helytartó' levelével, vagy véres kardal essen meg.* Ugyan is a' kardon mind a' régi *Scythák*, mind a' Hunnuszok a' Had' Istenét értették, mint *Bél Mátyás Adpar. ad Hist. Hung. p. 120.* *Deseritzki* I. c. *T. II. p. 99.* és *Pray Annales veteres Hunnorum etc. L. III. p. 114.* írják, a' kard hordó

tiszti hivatal pedig (Ensiferi Munus et Dignitas) meg volt még IV-dik Béla alatt is, mint Cornides' okleveléből írja Fridvalszki. (*Reges Ungariae Mariani* p. 63.)

Hogy ha a' felkelésnek hirtelen kellett megesni, Lárma Tűz gyújtatott, és Lárma Fák állítottak fel minden Székben a' felyeb említett Constitutio' szavai szerint, *Mikor a' Szükség hirtelen felkelést parantsol, minden Széknek Kapitányai Dobokkal, és Dobosokkal* (Zaldobonibus — innen Szaldobos Helység neve Erdő vidéken) *lármáztasson, meggyújtatván egyszersemind az esmeretes Tűz Halmokon nagy rakás fákat, és a' ki erre meg nem jelen fejét veszesse el.*

Tudván már azt Werbötzi után, hogy a' Székelyek Örökséget és Tisztséget Törzsökökre, Nemzetségekre, és Ágazatokra régi szokás szerint osztották fel, és a' mit Kovachich (SS. Rer. Hung. Minor. T. I. p. 339.) úgy Engel régi Kéziratok után a' Székelység' Nemzetségeiről 's Tisztjeikről köz világosságra hoztak, könnyen el lehet gondolni, hogy az első öszve sereglések Nemzetségek szerint estek meg, a' kik az elfoglalt, és felosztott földeken annyi Telepeket formáltak, a' hány törzsökös Nemzetségek voltak, kikről, vagy Vezéreikről a' Telepek és Lakhelyeik is elnevezettek. Így p. o. régi Kéziratokban találni *Terra Tribus Zarán, Terra Gymez, Sakaté, Ikafalva, Nyrgotz.* Kollár' kéziratja 6 'Törzsökös Nemzetségekről és 24 Ágazatokról tesz említést, u. m. I-o. *Adorján Nemben, Waczman' ága, Telegd' ága, Vaya' ága, Poson' ága.* II-o. *Megyes Nemben, Megyes' ága, Kyrth' ága, Dudar' ága, Gyaryws' ága.* III-o. *Jenyew Nemben, Balásy' ága, Vy' ága, Zomorw' ága, Borozló' ága.* IV-o. *Halom' Nemben,*

Halom' dága, Náznán' ága, Péther' ága, Gyewre' ága, Wy' ága. V-o. *Zábrán Nemben*, Gyewre' ága, Wy' ága. VI-o. *Ewrlewcz Nemben*, Eczken' ága, Seprewd' ága, Zowath' ága. (Kovachich l. c. T. I. p. 339.) *Eczken földje*, *Eczken vize*, *Eczken rét* ma is fenn maradtak a' Székely földön Háromszéken és Csikban. —

Minden Törzsök szaporodott Nemzetségeiben és Ágazatiban, 's a' Származásra különös ügyelet vólt, a' mi abból is kitetszik, hogy míg a' Lustralis Könyvek rendes formában nem szedettek Bethlen Gábor és I-ső Rákótzai György Fejedelmek által, a' jószágért perlekedő feleknek meg kellett mutatni, melyik Törzsök fajból, Nemzetségből és Ágazatból valók, a' mint e' megtetszik Kibédi Primipilaris Familiai Perfolyta Levelekből, melyeknél fogva ez, Balog Ferentznek, ki II-dik János 'Sigmondtól nyert adománylevelet négy primipilaris telkekről, és azoknak csüngelékeiről, (appertinentiae) a' megneveztem örökséget Makfalván ki nem adta az adománytnyerőnek. A' Primipilatusok örökségei vóltak *Orbán Tamásnak*, és *Nagy Ambrusnak*, *Ábrán Nemzetiségéből de ramo Nagyágh*, *Sylvester Albertnek* és *Balázsnak*, in genere *Eölötz* et ramo *Sepröd*, *Péterfi Albertnek*, *Miklósi Péternek*, *Balácsi Mártonnak*, *Sylvester Andrásnak* in genere *Jenő* et ramo *Hürth*.

Hasonlóképen Gyergyói Szárhegyi Lázár Familia' Executionalis leveleiben 1538-ból elő fordulnak három Primipilatusok, in genere *Megyes* in Linea *Dudor*, ismét in genere *Medgyes*, et Linea *Hürth*, in genere *Halom*, et Linea seu Arbore *Náznán*. Engel (Geschichte des ungrischen Reichs T. I. p. 68.) emliti *Ramus Nagy* genus *Medgyes*, ramus *Hürth* et *Gyarnas*

genus *Adorján*, genus *Jenő*, ramus *Gyerő*. Ugyan-  
tsak a' mái Létzfalvi Bodór Familiának meg van a' XVI-  
dik Századból egy törvényes levele, melyből kitetszik,  
hogy ez a' Familia az Achaz tribusából való, és a' le-  
származásnak léptsőit magában foglalja. A' Széchényi or-  
szágos levéltár' Laistromában (Tomo 2-do p. 329.) em-  
lítettik ilyen kézirat, *Urunk' Esztendeiben 1577 Lófő-  
ségről való nemről úgról való*, melynek foglalatiját  
bár valahol közönségessé tenné valaki. Maros Széki  
Nagy Tamás' perében Szentpáli Kornis Mihályal, kinek  
ugyan tsak Zápolya János 'Sigmond két jobbágyos tel-  
keket adott Vadasdon, a' Felperes' ellentmondásának  
ez az oka: *Quod praefatus Franciscus Nagy Genitor  
suus in hac Sede nostra Marus Primipilus exstitisset,  
et ad Domum et Curiam suam nobilitarem in dicta  
possessione Demetherfalva in eadem Maros existen-  
te, in Generibus Eorlewitz et Megyes ac Ramis Se-  
prwod et Megyes Primipilatus habuisset, ad quae di-  
ctae duae Sessiones Jobbagionales de jure pertinerent,  
quod cum Primipilis in eisdem Generibus et Ramis  
existentibus verificaret.* (Az eredeti oklevélből, mely  
a' Henter Familiánál van, kiírta Benkő Gyűjteményei-  
ben ily czim alatt, *Mandatum Compulsorium super dua-  
bus Sessionibus jobbagionalibus Francisci Nagy in Va-  
dasd de anno 1571. Collect. in Fol. T. 6. Nro. 36.*)

Hogy a' vérségre, és annak tisztán fenntartására  
nagyon ügyeltek a' Székelyek még Oláh Miklós Érsek'  
idejében is, láttuk felyeb, és több bizonyító helyeket  
olvashatni Deseritzkinél l. c. T. I. p. 25.

§. 2.

*Lustra' Tárgyai.*

A' Nemzetségek' öszvesereglésének két tzélja vólt, t. i. *háborúra való menés*, melynél fogva a' fegyvert viselők Nemzetség és Ág szerint számban vétettek, bizonyos osztájokban tulajdon Vezérek alá rendeltettek, 's hadi állásaik meghatároztattak: másik tzélja vólt, a' háboru' elfolyta után *Polgári belső intézeteiknek elrendelése*.

Legrégibb kézirati hagyomán a' Székelyek' Lustrájáról Mátyás Király' idejéből van meg 1473-ból, ki a' Székelyeket Mérai Magyar Balázs Vajda által lustráltatta meg, a' Lovasok' és Gyalogok' számát külön Jegyző könyvekben beíratatván. Keményen és Infamia büntetés alatt megparantsolta, hogy nem tsak lelkiesmérettel eljárjon Tisztiben, hanem a' feljegyeztetés után is semmi változást ne tegyenek a' Tisztek szabad akaratajokból, hanem a' promótiók vagy elő léptetések, a' tehetségek' voltához képest a' Vajdák vagy Székely Ispánok által essenek mindenkor meg. Megtetszik Mátyás Király' parantsolatjából az is, hogy a' promótiók nem a' születés, vagy Nemes Levelek, hanem Vagyom után lettek; mert a' Pixidariusnak, ha Primipilus akart lenni, három annyi Vagyomról kellett bizonyítani, mint különben, ugy a' Primipilusnak, ha Primor akart lenni, Successio, vagy vásár után háromszorta több Vagyomot kellett megszerezni, 's elő mutatni. (*nec ex illis nisi tres terrae sortes et facultates habere dignoscantur, ad superiorem gradum adscendere valebunt.*



lásd a' Mátyás Király' parantsolatját kinyomtatva Imago Nat. Sicul. p. 50. és az 1818-béli Gyűjteményben).

Bethlen Gábor, I-ső Rákótzai György és I-ső Apafi Mihály Fejedelmek alatt készült Iustialis Könyvek abban különböznek a' Mátyás Királyétól, hogy az utolsóban Lovasokra, és Gyalogokra oszolván fel a' Nemzet, ezen két osztáj szerint irattatott bé a' hadi nép, az elsőben pedig, változván az idők' lefolyása alatt a' Székelyek' állapotja, több Classisokra oszlott fel a' Nemzet, melyeknél fogva a' Jegyző Könyvekben is (Regestrum) azoknak megfelelő Rubrikák, vagy osztájok vétettek fel. — Fejjebb közöltem már a' Bethlen Gábor Fejedelem' idejében készült Regestrumot, itt még az Apr. C. P. III. Tit. 20. art. 1. Tit. 19. art. 5. Tit. 67. art. 151. 152. Tit. 19. art. 1. Tit. 41. art. 1. Tit. 14. art. 1. Tit. 19. art. 6, 8, 10. Tit. 76. utmutatásai után előhozom a' Nemzet' későbbi felosztását: 1) *Első Rangúak*. — Praecipui Nobiles Siculi — (qua Magnates). 2) *Birtokos, vagy jobbágyos Köz Nemeselek*. 3) *Armalisták, 's Egyházi Nemeselek, és Özvegyeik*. 4) *Városi Nemeselek*. 5) *Hinn lakó Nemeselek, kik Székely földön birtak*. 6) *Fejedelem' szolgálatjában lévő Nemeselek*. 7) *Primipilusok*. 8) *Pixidariusok*. Ezek után jönnek a' taxalis Helységek, örökös Jobbágyok, Zsellérek, és Jövevények. Szükség azt is tudni, hogy a' XVI-dik Század' vége felé, leginkább pedig a' XVII-dik Században osztogatattak legtöbb primipilaris és pixidariusi levelek a' Fejedelmektől, és sokszor a' Jobbágyok is kik Apr. C. P. III. Tit. 16. art. 10. földes Urok' en-

gedelme nélkül armalist nem kaphattak, szabad Székely Katonáká tétettek, mint p. o. Gyitróban I-ső Rákózt György 26 Jobbágyokat szabadított fel: *e statu et conditione ea in qua nati sunt — clementer eximendos, et in coetum et numerum verorum indubitatorum peditum Pixidariorum adnumerandos, adoptandos — duximus etc.* (lásd az 1818-béli Gyűjteményt). Nemkülömben a' Pixidariusokból Primipilusok, 's ezekből Primorok is lettek; mint p. o. a' Vargyasi Ilkei Familia 1651-ben, melynek Nemes Levele az említett Gyűjteményben ki is van nyomtatva, és Imago Nat. Sic. p. 49. Rád Mátyás másképen Varga, Nagyajtáról 1579-ben, a' Miklósvári Gyenge Familia 1607-ben, Szárazajtai Nagy Márton, Mátyás, Imre 's a' t. 1679-ben, a' Barátosi Tóth Familia 1584-ben kaptak, az első Primipilaris, az utolsó Pixidariusi Leveleket. Ekképen Báthori Gábor 1591-ben Gyergyó Székben 18 Pixidariusokat tett Primipilussoká, hogy a' Csiki Vasbányában jó szolgáltatokat tettek: 's innen van már az, hogy több levelekben olvashatni, *Equitibus nostris Pixidariis Primipilis*, melyeken az így elő ment Primipilusokat kell érteni, kik, hogy a' tős gyökeres régi Primipilusoktól megkülömböztessenek új Primipilusoknak is neveztetek, és már az 1635-ben készült Lustrális Könyvben Primipili veteres, et novi, vel recentes nevezetek fordulnak elő; Bod Péter pedig írja Kéziratjai közt, hogy 1656-ban költ primipilaris levélben ezt a' hozzá vetést is olvasta, *si necessitas postulat, Equis descendere in proelio debeant.*

§. 3.

*Lustra Békesség' és Háboru' Idejében.*

Később időkben is, ugymint 1614, 1627, 1635, 1636, 1647, 1669, 1684-dik Esztendőekben tartatván a' Székelyek közt Lustra, azt kétféleképen lehet megtekinteni, ugymint *Békességes és Háborus időkben.* Békességes időkben arra való vólt a' Lustra 1. hogy a' Hadi Sereg' activus Statussa számban vétetvén, meghatároztasson, hogy ki ki a' három Rendből Vagyom szerint Lovon vagy Gyalog szolgáljon é? A' Constitutio Exercitualis (1463-ból) rendeli, *hogy a' mozdulásban, vagy Hadban hátramaradás ne légyen minden Szék' Kapitányai több ízben lustrálják meg Békességes időkben a' fegyvereket, hadi készületeket, melyet ha nem tennének, büntetlessenek meg.*

2. Az Invalidusok, Maródiak elválasztattak az ép Katonáktól.

3. A' kik magokat elvonták a' szolgálattól vissza hivattattak, 's enroliroztattak: Apr. C. P. II. Tit. 77. art. 18. mondja, *Ab anno 1623. a' mely hadban szolgált Székelyek Vármegyékre, vagy Városokra mentenek lakni, senki meg ne mérészelje tartani, hanem vissza botsáttassanak, ha valami egyéb törvény szerint való akadályok, és igazításra való dolgok nintsen.*

4. Promóveáltak, vagy degradáltak, mint a' Familiák vagy meggazdagodtak, vagy elszegényedtek. Az 1594-béli Ország' Gyűlésben rendelték, *a' mely szegény Nemes Ember lovas számban nem mustrálhat, hadban nem mehet értéketlensége miatt, gyalog*

számban jó hozzá való készsülettel *compareáljon*: 's az ilyenek nevezettek *Gyalog Lófő Székelyeknek*, kiknek *Máradékai* vagy magok is, ha megépült vagyomok, újra régi helyekre állottak bé a' *Mustrakor*. Az 1558-ban 10-dik Junii Fejérváron tartott Ország' Gyűlése végezte, *Lustrentur vero Primores Siculi per Majestates Sacras, et revideantur quali apparatu sint instructi, quod si non fuerint Servitores apti militiae, rejiciantur.* (Thesaurus Act. Comit. l. c. p. 229.) 1592-ben a' Fejérvári Gyűlésben (19. April.) *articulariter* határoztatott meg, *Mért hogy a' Székelységen, kik a' Kapitányoktól, 's kik egyébképen nulla rationibili de causa olyak creáltattanak Lófejekké, kik mind Személyekel, 's mind Szekerekkel arra elégtelenek, és alkalmatlanok, efféle szabadságban ne tartassanak; hanem a' Kapitányok innen haza menvén, a' Királybirákal együtt 15-töd napra megmustrálják őket, szekereket, szerszámokat, és ő magok Személyét meglátogassák, és valakit az ujjonnan creált Lófejek közzül arra elégteleneknek találtnak, pro rei merito Nagyságod statuáljon úgy felöllök, hogy a' többi is látván, a' Késztételre inkább reá igyekezzenek.* (Thesaurus A. C. p. 670 — 671.)

5. Fegyverben gyakoroltattak, a' mi alól senki kemény büntetés alatt (Jobbágyság vagy halál) ki nem vonhatta magát. (Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 20.) Nagy Ajtai Cserey Elek volt Gubernialis Secretarius *Haereditas Siculica* nevű kézirati munkájában (melyet 1764-ben hivatalosan dolgozott ki, Udvari Rendelésnél fogva a' Zászló alól Moldvában és Oláhországban beszökött sok Székely Katonák' megbüntetéséről Informatiot

adni köteles lévén a' Felséges Királyi Kormány Tanács) szerény és talpra esett következtetésekkel megmutatta azt, hogy az Apr. C. P. III. Tit. 19. art. 3. békoglalt Rendelés a' Confiscatióra nézve a' Székelyekre ki nem terjesztethetik, hanem, minden Székely, ki köteles volt a' hadban megjeleni, vagy lustrálni, ha elszökött az előll, fejével lakólt, de Jóságát el nem vesztette, kivévén, hogy ha életének megkegyelmezték az Uralkodók, a' mely esetben a' fő Váltásót u. m. 25 forintot kellett letenni, és ha pénze annyi nem volt, jóságát annyi summában elzálogosíthatta. Tagadhatatlan dolog, hogy a' Ho'nyi Fejedelmek' idejében leginkább szenvedtek tsórbulást a' Székelyek' sarkalatos törvényei, de abból nem lehet következtetni, hogy azok már ma erőtelenek volnának. (vesd össze §. 7. IV. Szakasz. §. 14. II-dik Szakasz.)

6. A' Vagyomok feljegyeztettek Rang, és Character szerint, a' Gyermekek, Jobbágyok, Zsellérek, Kóborok felirattattak: lásd I-ső Rákóti György Fejedelem' Edictumát Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 12. item Tit. 19. art. 2. 6. Tit. 20. art. 1..

7. Békesség' idején a' Székelységen a' Fő Kapitány vitte a' Lustrát minden Székben véghez a' Királybíróval egyet érve. Háboru' idején a' Mezei Hadak' Fő Generalissa, vagy pedig a' Székelység' Generalissa, ki az elsőttől függött, mint kitetszik Bethlen Miklós' Cancellarius' kézirati Autobiographiájából, mondván, — „1675-ben Béli Pálnak Teleki Mihály Supremus Exercituum Generalis titulust és Diplomát eszközölt ki, hogy a' Székely Székeket mustrálja meg. Ez az Erdélyi Törvény és Szokás ellen való volt, hogy

békességnek idején Generalistól függjön sem Vármegyei, sem Székely Nemes Ember. — Az Erdélyi Generálisokat Apafi előtt nem irták *Exercituum nostrorum Generalis*, hanem *Campestris Militiae nostrae Generalis*; mert volt fizetett mezei hadok, az Udvari Fő Kapitány annak a mezei hadnak Fő Generalissának hivatott, és tartatott. Mikor a Fejedelmek hadban mentek, ha akarták ezt, vagy más tettek Fő Generalist az egész Hadon, és annak cum *Ceremoniis congruis* az hadak láttára adták Tanács Urak által az aranyos botot, és kardot: tettek egyzersmind Vármegyék, és külön Székelység Generalissát, a kik a Főtől függöttek: de mind ezen háromnak az auctoritása a had leszállásával *expirált*, és békességben benn az Országban semmit is nem parantsolt egyik is; mustrákat a Vármegyéken Fő Ispán, Székelységen a Fő Kapitány tett. Innen van már az, hogy Béli Pál Parantsolatjának sem Nemes János, Három Szék, sem Bethlen Farkas, Udvarhely Szék Fő Kapitányi és mások sem engedelmeskedtek.

8. A panaszok és egyenetlenségek elláttattak, mint kitetszik az Udvarhely Széknek adott Rendelésből, (1683. 18. Januar.) *Generalis Mustra parantsolatik az Egyenetlenségek megorvoslására.* (Index Archivi).

Háboru idején tzelja volt a Lustrának, a már Békesség idején számba vett és meghatározott hadi nép Mennyiségének Revisiója, melynek egy, vagy több része hadi lábra állittatott; fegyverek, Köntösök (Mondour) 's Lovaknak, melyeknek mind jó karban kellett lenni, megvizsgálása, ezután a menő utakat, (Marche route) állásokat meghatározták, egy szóval az ütközetre

minden készületeket megtettek. Az Apr. C. P. V. Tit. 28. második pontja szerint a' hadi lábra tétetett Katonaságnak oly készen kellett magát tartani, hogy az első Dob, vagy Trombita szóra utnak indulhasson.

§. 4.

*Lustrális Kötelességek.*

Az Apr. C. P. III. Tit. 19. art. 5, 6, 8, 9, 10, 11. Tit. 76. art. 8, 12. Tit. 20. art. 1. Tit. 31. art. 1, 3, 6. Tit. 43. art. 4. P. V. Ed. 29, 66, és több kéziratban lévő Ország Gyűlés' végezéseiből nyilvánosan meg is lehet határozni, mik voltak a' Székelyeknek főbb kötelességei a' katonáskodásra nézve; melyekkel egybe lehet vetni 'Sigmund Császár' Regestrumát 1432-ből, és az V-dik Decretumot Kovachichnál Suplem. ad Vest. Comit. T. I. p. 348 — 449. — Ugyan is

1-ször. A' Személyes Felkelésben minden Székely Rang, és válogatás nélkül tartozott kemény büntetés alatt megjelenni, kivévén az Özvegyeket, és némely polgári tisztségben lévőket, Gyermekeket és Betegeket, A' Constitutio Exercitualiis szerint, *ha az Apa egy Fijával köz' kenyeren van, vagy két Testvérek osztogatlanok, csak egyik megy el a' közönséges felkelésre, és ha elesik úgy a' másik nem tartozik elmenni.* Az 1554-béli Országos Gyűlésben (ante f. Barnabae feria proxima) Medgyesen végeztetett, Generalis felkeléskor fejenként menjenek a' Székelyek, és több Lakosok, a' Kapitányok' megegyezésével néhányan falu őrzeni ott-hon hagyattatván: 1558-ban (f. b. Michaelis) Minden Nemes Székely és Szász az előbbi articulusok szerint

*magok és jobbágyaikkal felfegyverkezzenek, hogy mikor a' Fejedelem parantsolja fejenként felkellhesenek.*

Első Ferdinand' Comissariussai jelentik 1559-ben, *Mínyájan Személy szerint tartoznak a' Hírályt háborúban kísérni (mint mondatik) és egy hólnapot ingyen szolgálni, azután a' Hírály fizeti őket.* (Kovachich SS. R. H. M. T. II.) 1558-ban (in f. Trinit.) a' Fejérvári Gyűlés végezte; *A' Primipilusok minyájan, a' Primorok fejenként felkeljenek, 's a' Primorok Személyekre semmi fizetést nem kapnak.* (lásd többet Apr. C. P. III. Tit. 19. és P. V. Edict. 58. hol mondatik, *A' Vice Hírálybirák a' Székelységen hadi expeditióból hon maradhatnak:* így az 1611-ben 23-dik April. Szebenben tartott Ország Gyűlésben is e' határoztatott meg).

2-szor. Ha a' felkelés nem vólt személyes a' gazdag Nemes maga helyett mást fogadott, három Kaputól egy Lovast állított ki, kiknek pedig nem vólt a'nyi Birtoka, azoknak Vagyomjai a' Tisztek által megbetsültek, és egyes erővel állítottak lovas katonát ki.

3-szor. Személyes felkeléskor a' nagyobb 's kisebb Nemesek jó fegyverekkel Lovon tartoztak elő állani, és ha a' körülállások kívánták, a' Vagyom szerint minden Familiafő 2, 3, 4, 5 katonákat állított ki egész készülettel: így p. o. az 1562-ben (20. Junii) tartott Ország' Gyűlésben végeztetett: *Minden Primipilus Lovon jó készülettel, a' Fő Népek pedig tehetségek szerint három, négy vagy öt Lovagokkal keljenek fel.* 1579-ben (21. Octob.) Thordán határoztatott, *A' Székely Uraim között a' Lófejek is az ő Nagytsága' pa-*



*rantsolatjára mindenek jó szerrel készen légyenek, ha kik Szolgák köztök Személyek' helyében mást állassanak magok helyében, és valamikor a' szükség kívánja úgy szolgáljanak.* (Thesaurus A. C. p. 555.)

4-szer. 1566 előtt minden Primipilatus egy Zsoldost állított, azután sokféle változások jöttek be, mert majd 16, majd 30 jobbágyoktól vagy három kaputól állíttatott egy Lovas ki; 20 jobbágyoktól vagy két kaputól egy Gyalog.

5-ször. Az Armalisták' Özvegyei mentek voltak a' Lustrától, de a' birtokos Nemesek' Özvegyei nem, ha Vagyomok több volt mint fél kapu. — Az 1611-ben 23. April. Szebenben tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben olvassuk, *A' mi a' Viduák' dolgát nézi, juxta quantitatem bonorum tartozzanak Embert állítani, kivéven közzülök az Egyházi szegény özvegy aszonyi állapotokat, kiknek jószágok nintsen.* (Thesaurus A. C. l. c. p. 1096.)

6-szor. A' birtokos Árvák, kik a' megérett idő-kort még nem érték el, tartoztak fogadni magok helyett katonát, mint az 1584-ben 29-dik May költ Pixidariusi levele a' Barátosi Tóth Familiának mutatja: *Haeredibus vero. et Posteritatibus ipsius, si qui forte post mortem paternam in tenera et illegitima aetate remanserint, hanc immunitatem et libertatem ea lege et conditione concedere et servari volumus, ut ipsi, donec ad legitimam et virilem aetatem pervenerint, alios loco ipsorum milites conductitios ad militiam aptos propriis sumptibus et expensis alere et substituere — sint adstricti.* Nevezetes ez a' Pixidariusi Levél azért is (melynek eredeti írása a' Fejérvári Ká-

ptalani Levéltárban megvan) hogy Székely örökséget ajándékozott a' Fejedelem a' Tóth Familiának Kovásznán 'Theörök Kelemen' magva Szakadtán, és így egyszer'smind Jóságról szöllő adomány levél is.

7-szer. 1556-tól kezdve 1597-ig rendesen egy ötöd része, azután változva huszad része állítatott a' Székely katonaságnak hadi lábra az 1597-béli (27 April) Fejérvári Gyűlés' határozása szerint. » *Azon is könyörgünk Felségednek, hogy a' Székely Uraink is ne ötödét, a' mint eddig, hanem miképpen mi huszadát tartozzanak jóságoknak felvenni, hogy ebben ők velünk egyenlő terhet viselhessenek* (Thesaurus A.C. l.c. p. 776. lásd az 1598. 23 Martii Fejérvári Gyűlés' végzését is p. 798.)

Hogy a' Székelységből számos katonaság telt ki mindenkor, bizonyítja Werantz Antal, így szólván; *Egyébaránt a' Székelyek nem kevésbé termékenyek a' Gyermekek' nemzésében, úgy hogy ma 30 ezer Embert állíthatnak hadra ki, ho'nyokban is maradván hátra óltalom' sereg.* (Kovachich l.c. T. II. p. 108.) Oláh Miklós Pedig 50 ezer számra, sőt többre is teszi a' katonák' számát, melyet a' Székelyföld hadban kiállíthat.

Werantz Antal a' Hadban felkelését a' Székelyeknek a' legrégibb időkben így adja elő » *Ha napkeleti vagy északi ellenségekkel folyt a' háboru, vagy benn a' hazában, minden Személy fegyvert fog, 's háború végéig szolgál, ha napnyugoti ellenségekkel van baj, a' Székely katonaság tized része megy hadban, 's 15 nap marad csak taborban; a' Déli ellenségek ellen fele része megy a' Székely katonaságnak, 's a'*

meddig lehet viselik a' háborút ( Koyachich l. c. T. II. p. 106. )

Az 1463-ban készült Constitutio Exercituaľis szerint, melyet Mátyás Király Bozyni és Szentgyörgyi Gróf János által készíttetett, két harmad része tartozott a' Székely katonaságnak közönséges felkeléskor fegyvert fogni, 'Sigmond Császár' Regestruma szerint 1432-ből a' Székely Ispánok két Banderiumokkal állottak ki, 's egy Banderium Engel vélekedése szerint 500 vagy 1000 Embert foglalt magában, ( l. c. II. Th. p. 343 és art. 20, 22. anni 1498. ( Nro. 28. )

8-szor ) A' Primipilusok jó Lovakon, a' Pixidariusok jó fegyverekkel tartoztak meg jelenni, 's azok is kiknek városi birtokok vólt, a' reájok esett részt megadták.

## §. 5.

### *Nevezetes Tulajdonságai a' Lustrának.*

a) Minden Személyesen a' Familiával együtt jelent meg, mikor közönséges ferírása vólt ( Regestrum Conscriptio ) a' Székely Nemzetnek.

b) A' Törzsököt, melyhez a' Familia tartozott, hitelesen megkéllett bizonyítani.

---

Nro. 28.) Hasonló megkülömböztetés fordul elő a' felkelésre nézve a' napkeleti és napnyugoti ellenségek ellen a' Brassóiak Szabadság' levelében 1364-ből, az első esetben minden kirtartozott tulajdon költségén katonáskodni, a' második esetben 50 lándtsásokat küldöttek a' Királyi táborban ( Krit. Saml. p. 32. lásd p. 336, 337 is a' Johanita Rendel való alkudozást ) Huszthi András írja az Erdélyi Vajdákról, „ Tem-

c) A' Leszármazásról, ha kétséges volt a' dolog, izről izre kellett felfelé próbálni levelekkel, vallomásokkal, vagy Tanukkal az 1559-beli Fejérvári Gyűlés' végzése szerint ( 12-dik Junii ) *Mind a' fő fő Székelyek azokkal a' Lófejekkel egyetemben, kik tudnillik igaz gyöker szerint Lófő ősöktől származtanak, és a' kiknek az ő Elejek a' Mátyás Király, és egyéb Királyok idejében jámborul és serényen vitézkedtek, és véreket ontottak, semmiképen ezentúl meg nem rontatnak, sőt a' régi szabadságokban megsértés nélkül a' vitézlő dologra, és hadakozásra tartatnak meg, kiket Ő Felségek bizonyos időkben megmustráltatnak, és készülleteket megtudatják* ( Az eredeti Példányból, mely Nagy Ertsei Gróf Tóldalagi Lászlónak meg volt, ki írta Süllyei Dániel Ügyész 1782-ben, kinek Gyűjteményéből e' hely kiirattatott. )

d) A' Familiának meg kellett esmerni azon személyt, kiről kételkedés volt, 's a' költsönös örökösödésről tanubizonságot tenni,

e) A' Szomszédok, kiknek Magv' szakadás' esetében örökösödésbéli jussok volt, meghallgattattak, ha a' Személy ellen fundamentomos ellenvetést tehettek.

f) A' Lustrált Familiáknak igazi ős, önnjussu familiái Vagyomról kellett bizonyítani, mely nem lehetett zálogos, hanem a' régi Lusztális Könyvekben már bé volt írva. A' Primorok Allodiumokon kívül legalább

---

„ pore sagato Vajvoda Exercitum comitatensem ducebat.  
 „ eique praeibat, Comes autem Siculorum cum suo exerci-  
 „ tu eundem sequebatur, et comitabatur, unde etiam Comes  
 „ Siculorum Transsilvanorum dicebatur. l. c. mss.

10, a' köz nemes emberek (nobiles mediocres) 5, job-  
bágyos telkekről; az Egyházi Nemesek pedig annyi  
vagyonról bizonyítottak, mely elég volt, hogy Lovon  
jó készüllettel kiállhattak. — A' Pixidáriusok a' gyalog  
szolgálatra elégséges vagyonról, a' városi Székelyek pe-  
dig különbségekhez képest tartoztak legalább fél annyi  
vagyonról bizonyítani, mint a' miről a' Falukban bi-  
zonyítani kellett, a' mint ez az Apr. C. P. 3. Tit. 19,  
art. 11. és Tit. 20. art. 1-mo világos.

A' mi pedig a' külső formáját a' hadi test alkotás-  
nak illette; p. o. régi fegyvereknek az időkhöz képest  
ujjakal fel tserélése, az öltözetek' egyenlősége, (Egalis-  
irung) 's más Regulamentumok' béhozása, a' Fejedel-  
mek' akaratja szerint esett meg mindenkor, mint látjuk  
Apr. C. P. 3, tit. 76, art. 16. *Ez Annuentia pedig mind  
addig fenn maradjon, miglen a' Fejedelmek a'  
Vitézlő Rendnek az articulusból fogyatozását nem  
látják, melyet ezekben vévén légyen arbitriumokban  
ha akarják, tollálhassák.*

Meg vagynak a' Lustrális Könyvek Bethlen Gábor'  
idejéből az Udvarhelyi és Királyi Tábla' Levéltárakban,  
az utolsóban I-ső Rákótzí György' Lustrális Könyve  
Három Székről hasonlóképen meg van; azt hiszem a'  
többi részét, és az Apafi Fejedelem' lustralis könyveit  
a' felséges Királyi Kormány Tanács' Levéltárában meg-  
lehet kapni.

Például felhozom az 1614-béli Lustrális könyvből  
*Abrahámsalvát* Udvarhely Székből, mely így van bé-  
írva, *Egregius et Nobilis Paulus Ugron. Primpilus  
Abrahámsalvi András*, ezután következnek 14 Job-  
bágyinak nevei. végül van az öszve vonás, *Primor 1;*

*Primipilas 1, Jobagiones avitici 12, post confiscationem 1, Inquilinus 1, — Dályafalut, Primipilus 21, pedites 8, Libertini 10, Jobág. avit 1, Confiscati 3; I-ső Rákótzai György Lustrális könyvéből 1635-ből (198-ben) Zabolát, Septem jurati homines nevekkél: Nobiles Mikes' Sigmond és még négy mind név szerint, Primipili veteres Nro. 23 egyenkét megnevezve, Primipili recentes 9, Pedites veteres Nro. 44, viduae Nro. 9, Recuperati 1, Recentes Nro. 3.*

Az Apafi Mihály Fejedelem' Lustrális Könyvét készítették 1684-ben Teleki Mihály, Mikes Kelemen, Székely László, Sárosi János Itélő-Mester. 1721-ben is felirattak a' Székely Székek Ország' Gyűlés' végzésénél fogva vagyomokkal együtt Intzédi, Nemes Mátyás, Reichenberg és Schnell Biztosok által, 's meg van ez a' munka kéziratban Conscriptio Sedium Siculicalium czim alatt az Nagy Enyedi Könyv-tárban.

## §. 6.

### *H a t á r' Ö r i z e t.*

A' Személyes és részenként való felkeléseken, az adónkivül, a' határ széleket is szüntelen kellett a' Székelyeknek őrizni, 's a' mellett a' várakban véd sereget tartottak a' Vármegyékél, és Szászokkal. 1548-ban (Domin. 1-mo Trinit.) végezték, *Mindenik Nemzet leg alább két ezer embert tartson Praesidiumra minden esetre készen: 1606-ban (17 May) A' Székelyek két ezer Lovasokat, és annyi Gyalogokat állítsanak ki régi szokás szerint.* Első Ferdinánd Biztossainak jelentésében olvassuk, *száz Székely Lovasok tartoznak szün-*

telen a' királyi Udvarban lenni, kik háromszor esztendőnként felváltatnak. 1653-ban ( Apr. C. P. V, Edict 64. ) ez a' kötelesség elengedtetett Fejérvárra nézve, hól a' Fejedelem lakott, de sokáig a' se tarthatott, mert 1688-ban ( 10 May ) tartott Ország' Gyűlés' végzése közt olvassuk, hogy a' Székelyek, a' kik szüntelen Praesidiumon vagynak a' Fejedelem' udvarában, minden két esztendőben felváltassanak, 's míg szolgálatban vagynak, ne adózzanak. A' határ széléken Moldva 's Oláh Ország felé első megszállások óta őrizetet formáltak, mire maga a' Székel vagy Custos szó is mutat: de kitetszik e' kötelesség Beretzk Várossa' Privilegiumából is, melyet 1426-ban 'Sigmund Császár adott eképpen, *Volūnus autem, quod sicut hactenus sunt consveti, ita et in futurum dicti Kenezius, et villani de saepe dicta Beretzkfalva ad faciendam custodiam in illis confinibus, et explorationem in partibus Moldaviae obligati sint, et adstricti*: Az 1602-ben költ meg erőssítő Levélben pedig olvassuk, *praetera ut ipsi haeredesque et successores eorum universi juxta veterem eorum consuetudinem in partibus Moldaviae et Transalpinæ continuo exploratores alere, ac finibus excubias agere et diligentem earum partium curam habere, nosque subinde de omnibus rumoribus certiores reddere debeant*.

A' Székel név, mond Horváth István ( Rajzolatok Pesth 1825. ) Marchiót, végőrt jelent, 's azért a' Bissénusok és Szászok is sokszor Székeleknek hivatnak, Magyar Országban is az Ország' szélein több Székelségek, Őrségek, Skopiak 'st. voltak.

A' Conp. C. P. 5, Tit. 8, art. 1-mo olvassuk, *Csik Széknek volt ilyen megbántódása, hogy az örökönlevő Gondviselők nem akarnának a' vitézlő rendnek törvényt szolgáltatni, azért a' modo in posterum 's t.* Az 1609-béli 26 April.) Kolosvári Gyűlés végzéseiben olvassuk, *A' Székelység közt egy néhány Faluk, úgy mint Hászón, Zágón, Dánfalva, Madaras, és egy néhány privata Personák, kikből öt, vagy hatszáz Lovas, és Gyalog kitelnek hadakozó emberek, valami szín alatt magoknak a' Belligeratione exemptiót extraháltanak, mivel pedig, hogy az Ország' szolgálatja előtt ily feles hadakozó nép nulla de causa extrahálja magát, tetszett, hogy effélé exemptiók cassáltassanak, és ők is viseljenek a' többi Székelységgel egyenlő terhet a' hadi szolgálatban: az mi nézi az ösvényekre való vigyázást, arra pro ratione temporis a' Tisztartó rendeljen elegendő vigyázásokat* (Thesaurus act. Com. p. 1048 — 1049 és vesd össze Apr. C. P. 3, Tit. 76, art. 21. P. 5, Ed. 72.)

Kazy (Historia Regni Hungar. L. 8.) leírja, mint meggyült Mikes Kelemennek a' baja 1659-ben a' Besztertzei Gyűlésben, hogy a' határt rosszul őrzötte a' Székelyekkel, de ő Bartsai levelével szerentsésen kimentette magát (lásd az V-dik Szakaszt Mikesek alatt.)

Tudjuk hogy a' Bartzaságon ma is sok Magyar Faluk vagynak, és voltak régen, mint *Apátza, Friszbá, Batsfalva, Türkös, Tsernátfalva, Szent Mihályfalva, Mikefalva, Hoszufalu, Tatrang, Zajzon Pulcheretz,*



*Zernyest, Tohán, Ujjfala, Komlós*, (Nro. 29.) melyeket a' régi Magyar Királyok a' Székelyek közzül teleptettek oda a' vég helyek', de kivált Törtsvár' őrizetére, vagy önkéntesen át is mentek lakni, kiket osztán a' Székelyek' Ispánja igazgatott, honnan ezek neveztettek *Comites Siculorum Brassoviensium*.

Igy Magister Andreas, kinek levelét Apafi György 1349-ben a' Fejérvári Káptalannál lemásoltatta, nevezte magát » *Nos Magister Andreas Comes Siculorum Brassoviensium, Szathmariensium, et Maramarosiensium*. (Megvan a' hiteles pár a' Gróf Bethlen Familia Processussában a' Fiscussal, és az eredeti oklevél a' Káptalannál) András után lett Székely és Brassói Ispán *Nicolaus filius Gritii Comes de Brassov*, mint az 1352-ben költ oklevele Istvánnak Erdély' Vezérének mutatja Benkőnél in speciali Transilvania. Schlötternél pedig (Krit. Saml. p. 32.) filius Briccii nével jö elő, egy Magister Johannes filius Briccii Comes de Zilag elő fordul már némely 1330-béli oklevélben, mely a' Szénási Familia Levelői közt eredetiképen meg van.

Miklós után lett *Magister Lewkus*, mint kitetszik Nagy Lajos Király' Leveléből 1355-ből (Katona

---

Nro. 29. ) A' fenn nevezett Helységetek II-dik Wladislaus 1500-ban kiveszi az Erdélyi Lakosok közzül, „ decernens ut tam „ in solvenda Contributione, sive taxa regia, quam etiam in „ exercituando in medio Saxonum connumerari et cum ipsis „ Saxonibus exerciturre debeant.” (Az eredeti Oklevél meg van Brassó Várossánál.)

Hist. Crit. T. X. p. 123, — 140) Egy másik későbbi parantsolatjában Lajosnak 1370-ből (datum in Zekel Vásárhely die octavo festi inventionis sanctae Crucis.) előjö » *fideli suo viro magnifico magistro Stephano Comiti Siculorum suorum, et eius vices gerenti in Brassow salutem et Gratiam.* Így volt ez még 1385-ben is, sőt így tartott 'Sigmond alatt is 1406-ban, mint az Edertől felhozott oklevelekből ki tetszik, melyek Brassó Várossánál vagynak. (Obser. Crit. ad Felmeri Historiam p. 36 — 37) Azután is, hogy a' katonáskodás megszűnt ezekben a' Falukban II-dik Wladislaus idejében, nem közönséges jobbágyi szolgálatra kényszerítettek, hanem Törtsvár építéséhez és őrizetre szolgáltak, míg nem 1651-ben az Ország Brassó Várossának adta tökéletesen által őket az Apr. C. P. 3. Tit. 82, art. 2 tartalma szerint.

De nem tsak a' Bartzaság, hanem a' Besztertzei vidék és telepek is Hunyadi János ideje előtt a' Székely Ispányoktól függöttek többször, mint kitetszik a' Schlöztzer által felhozott oklevélből, (Krit. Saml p. 63) hól előfordul, *Censum, quem ipsi alias Comitibus Siculorum dedissent (nobis) dare tenentur; ut exstitit temporibus Comitum Siculorum observatum.* Az elmondottak szerint könnyü elgondolni, hogy ez a' kifejezés, *Comes Siculorum Brassoviensium, Szathmariensium, Maramarosiensium* határszéli Örségekre mutat, melyeknek többb izben, mint Besztertze vidékének is a' Székelyek' Ispáni parantsóltak. Ugyan is a' határszéleken, mint felyebb is szó volt rólla ( §. 6. I. Szakasz ) bizonyos Örálló Helyek voltak, (Eörállók) hól a' határt őrzőkatonaság tartózkodott, melynek Kapitánya Eör-

Nagy, Eör Nagyság-nak neveztetett, mint oklevelekkel bizonyítja Szirmay Antal, (Notit. Topogr. Polit. Comit. Zemplén. p. 32.) innen vagynak Zemplén és Máramaros Vármegyék' határszélein az *Eör Mező*, *felső* és *alsó Eör* helységek' elnevezései, deákul *Spiculatores*, *Speculatores*, *Saggitarii*, *Ewrü*, magyarul *Eör-állók*, *Ewrök*, (Tótúl *Strážka*.) *Ewrhely* kifejezések jönnek elő a' régi törvényekben, és oklevelben [(Lásd. S. Ladis .D. II. c. 17.)]

Említést érdemel itt még a' Bodzai Vár is, melynek omladéakai ma is láttatnak Havas alföld' szélében, melyet a' keresztes Barátok (Cruciferi de Borza) a' Székelyekkel együtt építettek Örhelynek II-dik András idejében, kinek adomány levelét 1223-ból felhozzák Pray és Benkő III-dik Honorius Pápa' Bulláival együtt, a' ki nem akarta meg engedni, hogy a' Király vissza vegye az egyszer ezen Rendnek (Ordo Theutonicus) ajándékozott földeket. Meg vagynak néhány oklevelek erről a' Szechéni Országos levéltárban, (Catalogus T. I. p. 386.) és Schlötzernél is Krit. Saml. p. 310. et sequ. előjönnek. Laktak ezen Keresztes Barátok Orbai Székben is, nevezetesen Szörtsén, Harajban, a' hegyek' tövében, hól ma is meg van a' töllök épített torony, és a' Szörtsei 's más Székely Familiák' leveleikben sokszor emlittetnek veres Barátok, Keresztes Barátok' birtokai a' szomszédtságok' meg nevezésében: Az az adománylevél is, melyet Benkő in Trans. Gener. T. I. közöl Fulcon Birtokáról, melyet IV-dik Belától 1252-ben Comes Vincentius Akadás, Sepsi Székelynek Fija nyert el, a' Székely határ Örségre mutat, mert *Terra Zék* nem egyéb volt, mint

Őrhely, *Vekul* pedig Véghely, melyek a' Szász földet, a' Sepsi Székelyek' földjétől elválasztották hajdan a' Bartzaság' felé.

Mind ezekből nem lehet azt következtetni, hogy a' Székely föld határa nem volt bizonyos, és az Uralkodók azt kények szerint változtatták, mint Schlötzer l. c. és p. 219. is állítja, mert egy az, hogy Schlötzer sokszor maga magának ellent mond, mint p. o. mikor mondja, hogy a' Székely név legelőször az 1224-béli oklevélben fordul elő (l. 219.) holott lejjebb lap 316 maga felhozza 1211, 1213, 1222-béli eredeti okleveleket, melyekben terra Sicularum et Blacorum, mint felyebb emlitem ( §. 2. I-ső Szakasz ) előjönnek. Más az, hogy az első adománylevél szerint 1211-ből igaz, hogy a' Bartzasági föld, melyet a' Német Rend kapott, bévágott a' Székely földre, *usque ad Indagines Nicolai*, vagy is Miklós-várig, de az 1222-ben költ adomány levélben egészen másképen neveztetnek meg a' határok, *a fine terrae Crutzeburg* (Nyén) *terram, quae vadit usque ad terminos productorum*. A' Terminus Productorum bizonyoson a' Székelyek' földje, kik bébizonyították, (productáltak:) hogy az első adománylevél az ő meghallgatásokon kívül költ, 's akaratjuk ellen Székely földet idegenek nem birhatnak, 's nints is nyoma, hogy Keresztes Barátok Miklósvár Székiben laktak volna valaha, és maga Schlötzer megvallja ( p. 320. ) hogy az utolsó adománylevélben a' Bartza vizen túl fekvő föld nem foglaltatott bé, hanem Fogaras vidéke kaptsóltatott a' Bartzasági földhöz, valamint nem képtelenség az is, a' mit Benkö mond, hogy Orbai Székben önkéntesen eresztették bé a' Székelyek a' Keresztes Barátokat. —

Itt van annak is helye, hogy egy más állítására Schlötzernek észrevételeket tegyek. Ugyan is azt mondja említett könyvében, hogy Erdély Ország' birtoka még Szent István után szinte két száz esztendeig *dubiae possessionis solum* volt, míg nem annak birtokát a' béhivatott Német Telepek bátorságossá tették. Ez az állítás régi okleveleinkel, a' köz hagyománnaal, és törvényeinkkel, merően ellenkezik: de miért is lett volna *dubiae possessionis solum* Erdély Ország a' Szász telepek' magok meg fészkeléséig? azért hogy a' Petsenének, 's utóbb a' Kumanusok zaklatták néhány izben Erdély' lakossait, 's tüzzel vassal pusztítottak? hiszen ezek Magyar Országot is éppen úgy, sőt sokszor kegyetlenebbül is feldul-ták, nem tsak, hanem a' Napkeleti, és Napnyugoti Császárook is ásitóztak a' Magyar földre, hová bé bé ütöttek gyakran, mint III-dik Henrich, Fridericus Barbarossa, a' Manuelek, Borichius, a' Lengyelek, Orozszok 's t. és így azt kellene modani, hogy Magyar Ország is *dubiae possessionis solum* volt, a' mit maga Schlötzer sem mer állítani: E' szerint valahányszor a' Mongolok, vagy Törökök bé-ütöttek, 's így Nagy Leopold' idejéig az egész Magyar birodalom *dubia possessio* volt; de így osztán még ma is minden Státusokat meg lehet a' *dubia possessio* névvel keresztelni, mely következtetés, bár mely egyenesen foly is Schlötzer' állításából, szemlátomást meszi vinné a' dolgot. De még a' sints bém bizonyítva, hogy a' Petsenének Erdélyt is birták, és Gyula Petsenégi Fejedelem lett volna. Elhallgatom, hogy Honnyi Krónikáink, és régi történet íróink ezzel ellenkezőt írnak, de magából Constantinus Porphyrogenitusból se lehet azt tisztán következtetni, ki cap. 38, 39, 40, de Administr. Imperii

világosan leírja mind *Atelkuzut*, melyet a' Petsenének elfoglaltak, mind a' Magyarok' ujjlakhelyét (lásd Budai Esaiás' Magyar Ország' Historiája' 1-ső Darabját, és Gebhardi Geschichte des Ungrischen Reichs I. Th. p. 948 Cornides Vindiciae Anonymi p. 347 et seq.)

Hogy pedig Atelkuzu alatt Erdély is befoglaltatott, senki se merte még jó móddal is állítani; valamint az is igaz, a' mit az Ellen felek is megismernek, hogy a' Magyarok elébb jöttek ki Ásiából, mint a' Petsenének, kik Constant: Porphyrogenitus bizonyysága szerint elébb Lebediást, azután Atelkuzut foglalták el. Hogy tehát ezek a' Petsenének még a' Magyarok előtt Urai lettek volna Erdélynek, bajos egy könnyen elhinni, kivált ha meggondoljuk,

a.) hogy a' Petsenének' Erdélyben való uralkodásoknak legkisebb nyoma se maradt fenn, ellenben hiteles egykorú írók, és oklevelek bizonyítják, hogy nyomtatván más rájuk tóduló Népektől, kérve kérték befogadtatásokat a' Magyar földre, nevezetesen a' Székelyek közt ( §. 10. 1-ső Szakasz, §. 11, 14, II-dik Szakasz) jobbágyi állapotra aljasodtak le.

b.) A' hazai kutföket követve kétséget se szenvedő dolog, hogy Erdélyt Székelyek, Oláhok, és régi Dacus maradványu Tótok (Blasii et Slavi Anonymusnál c. 25) lakták, mikor Tuhutum elfoglalta Erdélyt, kinek maradékai igazgatták azt Szent István' idejéig; a' Petsenékekről mint Erdély lakossairól, annyival is inkább Erdély' Urairól emlékezet sinsz akkor sehól téve, hanem későben említettnek bé bé tsapásaik a' Magyar földre.

c.) Hogy Gyula Petsenégi Fejedelem lett volna, nem hihető, és Annalisainkal ellenkezik, sőt a' Görög Iró Cedrenus bizonyítja, ( Katona Historia Ducum p. 395: ) az ellenkezőt, hogy t. i. ő Magyar Hertzeg, és Birtoka is Magyar föld volt, 's hijában lenne itt Chalco Condylas' helye felhozva, ( de Rebus Turc. L.I. p. 5 edit. reg. ) mely szerint a' Török Név ( *τῦρκοι* ) minden vándorló palléroztatlan Nemzetekre ( Nomades ) kiterjedt, mert Constantinus Porphyrogenitusból világos, ( cap. 38 l. c. ) hogy a' Sabartoasphalenek egy része vissza ment Ásiában, megtartván régi nevét, a' másik rész pedig Atelkuzuba költözött, Török nevet viselvén az elszakadás után; 's eddig elé Constantinus Porphyrogenitus' ezen Törökjei alatt minden Historicusok a' Magyar Nemzetet értették: más az hogy Laonicus Chalcocondylas sokkal későbbi író, 's a' Magyarok kijövetelére eső dolgokra nézve nem oly hiteles, mint az egyidejű Constantinus Porphyrogenitus. De ha szinte a' Török Nevezet széles értelmű lett volna már a' IX-dik Században is, úgy a' Petsenégek mellett is nints azzal a' helyel mit bizonyítani, mint Ballman tette. Felhozhatná még valaki a' Svidas' tanubizonyosságát is, ( T.I. artic. *Δακες* p. 105 edit. Küsteri ) mondván » *Δακες ὅτι νῦν πατρίναίται* » de ez magában nem elégséges az állítás' bébizonyítására, mert a' Dacus és Dacia nevezet igazán széles értelmű szó volt már a' Rómaiak' uralkodása' idejében is, mely nevezet az Atelkuzui földre is kiterjedt hajdan.

Szükség itt azt is megemlítenem, hogy Schlötzer mindenünnen, hól tsak lehetett, össze szedte a' helyeket, hogy megmutassa, mennyire féltek, és rettegték Magyarjaink ezen Petsenégektől, kiknek neveket is ir-

tódzva hallották: azomban ha közelebről Const. Porphyrogenitus' helyeit meg olvassuk, nyilván lesz, hogy Lebediásban együtt laktak a' Magyarok az Uzoktól Jaick vize mellől elkergetett Petsenégekel de nem soká egyetlenségben jöttek a' Magyarok' csapatjai egymás közt, 's egy része a' Magyarorságnak Persia' szomszédtságában vissza ment lakni, a' másik rész Atelkuzuba költözött, tehát az Egyetnemértés miatt veszítették el a' Magyarok Lebediást; Atelkuzut pedig könnyű volt a' Pétsenégeknek és Bulgároknak elfoglalni, mert akkor a' Magyarhad' nagy része Morvaországban hadakozott, és így sem egy sem más tekintetben nem mondhatni el a' Magyarokról, a' mit a' Rómaiakról elmondottak, *Hannibal ad portas*: de ha úgy lett volna is a' dolog, mint az Ellenfelek akarják, a' Rómaiak meg maradtak azután is vitéz katonáknak, valamint a' Magyarok is tagadhatatlanul azok voltak, és máig is azok.

De mind ezeket elmellőzve, nem szorult arra a' Szász Nemzet, hogy az ő érdemei más hazafi Nemzetek' lealacsonyításával emeltessenek fel. *Stet suus cuique honos*. A' Szász Nemzetnek is megvagyunk az ő Érdemei a' Status' politikai életének minden ágaiban, de egyedül mindent reájok ruházni akarni, gyanussá teszi az Író, és a' tizelt is. — Mert hogy egyebeket elhallgassak, ki hinné azt, hogy a' Székelyek is ne küszködtek volna Climájok' vadtságával, a' rengeteg Erdők' kiirtásával, földjeik' termékennyé való tételével mint a' Szászok? A' Székelyeknek sem repült a' sült galamb szájokban, mint a' köz példa beszéd tartja, és kívánni lehet, hogy a' humanitás inkább inkább terjedjen el



minden Nemzetek' Iróik között, kik mint meg annyi Conductorok az Egymáshoz való közelítést, 's bizodal-  
mot legjobban segíthetik elé.

## IV. S Z A K A S Z.

### Polgári Intézetek.

#### §. 1.

#### *Hadi és Polgári Intézetek' Egymáshoz Relatiója.*

**K**atonaság lévén régen az egész Székelység, polgári intézetei is ezen szempontból ítélthetnek meg, mert azok első katonai öszve szerkeztetéseknek tsak kifolyásai voltak, vagy is más szóval, polgári intézeteik hadi állásokhoz mérsékeltek. Több Ország' Gyűléseken hozott végzések, törvényes ítéletek, adománylevelek bizonyítanak arról, hogy sokkal későbbi időkben is a' Székelységnek polgári dolgai nem más szempontból igazítottak el. Rövidtség' okáért megemlítem I-ső Rákótzai György' Privilegiumát 1636-ból, hogy a' Székely földön nints Fiscalitas, az 1579-béli Tabularis ítéletet Kibédi Primipiláris Familia' perében Balog Ferentzel, ki Báthori Christophtól nyert adománylevelet; az 1555-béli Ország Gyűlés' határozását, Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 12. az Udvarhelyi és Agyagfalvi Constitutiókat: Nevezetes két tabularis ítéletekre lehet akadni az 1818-béli Gyűjteményben, egyik 1597-ből, a' másik 1778-ból való, annak megmutatására, hogy a' Székelyek'

polgári állapotjok katonai öszve szerkeztetésekhez vólt mindég mérve, és az örökösödések nem a' szomszéd Magyarok' módja szerint, hanem katonai tekinteteknél fogva igazitattak el. *Constaret autem* (Tabularis Decisio Gróf Kálnoki Antal Perében Turi Sándor ellen) *naturam haereditatis Siculicae a primo occupationis tempore eam fuisse, ut Bona Siculorum, quae D. P. 3. Tit. 4. Haereditates nuncupantur, tamquam ab origine armis, sanguinis effusione et disciplina militari acquisita, juxta D. P. I. Tit. 5. pro peculio pure castrensi habeantur, ita quidem, ut in iisdem non nisi haeredes (filii D. P. I. Tit. 27.) succedere possunt — item Lex D. P. III. Tit. 4. quae Siculorum fundamentalis est, declarat, quod hi haereditates suas per Tribus et Generationes, Generationumque Lineas partiantur, jam vero ipsa legis notio evincit, per Tribus et Generationes familias, quae in solis filiis subsistunt, et conservantur, (filiabus per matrimonium in alias familias transeuntibus) intelligere debere, tanto quidem a fortiori, quoniam citatus titulus 4-us bona Siculorum haereditates nominat, quae velut peculium pure castrense juxta D. P. I. Tit. 18. juri foemineo non deserviunt. Az 1597-béli Tabuláris ítélet mondja: *Quam Consuetudinem (Siculorum) licet juxta contenta Decreti a legibus et Consuetudinibus Regnorum Hungariae et Transilvaniae penitus dissimilem inviolabiliter observandam esse etc.* Werbötzi bizonyítja továbbá P. III. Tit. 4. *Siculi dissimili penitus lege et consuetudine gaudentes.**

§. 2.

*A Székely Ispánokról.*

Erdély Ország' Historiájának három fő szakasza van a' Magyar Birodalom' kezdete óta, a' szerint, mint az a' Magyar Királyok alatt, majd tulajdon Fejedelmei által igazgattatott, míg nem végre a' ma uralkodó fel-séges Austriai ház' Kormányára alá jutott.

A' Székelyeknek Szent István adott legelőbb Fő Ispánt, mint a' Vármegyéknek is: darab ideig ez a' hivatal külön tisztség volt, és nem volt egybe kötve az Erdélyi Vajdasággal, hanem későbbben, ugy-látszik 'Sigmond Császár alatt, lettek az Erdélyi Vajdák Székely Fő Ispánok is, a' kiknek valamint Vice Vajdái, ugy a' Székely Ispánságban is Helytartói voltak. Valamint a' Vajdaságot, ugy a' Székely Ispánságot is csak a' Magyar Nemzetből valók viselhették régen, de nem mindig tartott ez a' törvény, mert már 1497-ben II-dik Wladislaus alatt Decr. 1. art. 8. törvényt tettek a' Rendek, hogy az Erdélyi Vajdaság, és Székely Ispánság másoknak, mint Magyaroknak ne adatassanak: (vesd össze Alberti Decr. VI. anni 1439. art. 15. II-dik András Decret. anni 1222. art. 11.) és még is az 1660-ban tartott Ország Gyűlésben meghatározottat, hogy a' bevett három Nemzetből tétethetnek a' Székelyeknek Fő Kapitányok, de ezen végzésnek törvényes ereje ugy gondolom nem lehet, minthogy a' Compilata Constitutio közzé 1669-ben fel nem vétetett. (l. Eder Breviarium Juris Transilvanici Cibinii 1800. §. 3. in Prooemio) Legelőször Báthori István vette fel Titulussában a' Székely Fő Ispánságot, kit azután a' többi Fejedel-

mek is követtek; ezt tselekedte Maria Theresia is 1747-ben, mely időtől fogva az máig is fenn van a' most uralkodó Felséges Austriai Ház titulussai között.

A' Székely Fő Ispánoknak, és azoknak Helytartóiknak fő kötelességeik voltak a' Lustráláson kívül az igazság' kiszolgáltatásáról gondoskodni.

### §. 3.

#### *A' Jurisdictiókról, Perek' régi folyásáról, és Szék' Tisztjeiről.*

Minden Székek tulajdon Jurisdictióval bírtak, a' magok kebelekből választott Birák itélték meg a' peres eseteket, honnan az Appellatió Udvarhely Székre, onnan a' Székely Ispánok, vagy Vajdák elében, azután a' Királyi Udvarhoz ment, mint az itt következő 1466-ban Szentgyörgyi és Bozyni Gróf János Erdélyi Vajda, és Székelyek' Ispánja előlülése alatt hozatott Constitutio mutatja: *Item compositum est, ut quemadmodum duodecim Jurati in Sede Hyzdi sunt constituti, ita in aliis praescriptis duabus Sedibus (Orbai — Sepsi) duodecim Jurati eligantur, quorum dualitas de Senioribus, dualitas vero ex Communitate ipsorum constituatur ad discernendas et diffiniendas in medio eorum omnium causantium causas; qui per curriculum et revolutionem unius anni integri huius modo honore persitant, et sic singulis annis se sequentibus Jurati ipsorum mutati, si opus fuerit constituantur, ubi et Primipilus sive Capilaneus, nec non Judex terrestris, sed et Regius Judex dictarum Sedium tempore suo intersit, si fortasse Jurati ipsi propter mentis ipsorum*

*obtusitatem et animi debilitatem causam alicuius recto juris tramite adjudicare ignorarent; et tunc pars de eorum judicio non contentans ad Sedem Udvarhely sub procurationis et adpellationis via, tandemque si voluerit Comitem Siculorum et ex post regiae Serenitatis praesentiam more in hac parte antiquitus observato transferre possit* (Közli Eder az eredeti kézirat után l. c.) Kollár' kéziratja is így mondja, *a' hetedik és utolsó főszeke az Országnak Udvarhely, hól az appellált perek elláttatnak, és onnan Székely Ispány elében vitéznek* (Kovachich l. c.) Még az 1609-ben 26 Aprilisben Kolosváron tartott Gyűlésben is megemlítetett az, hogy minden perek a' Székely földön láttathattak el hajdon első Instantiában; a' hely így van: *Minthogy soha Szokások és Törvények a' Székelységnek nem vólt, hogy minden dologért directe a' Táblára evocáltassanak, hanem elsőben Székes Helyeken keresték, 's onnan mentek minden causák Transmissióban, — tetszett, hogy a' régi consuetudójok és törvények, a' jobbágy kérésen, és egyéb ujj causákon kívül, kikért az előtt is directe a' Táblára evocálták. helyben maradjon* (Thesaur. Act. Comit. p. 1048. confer Apr. C. P. 3 Tit. 76 art. 13.)

Az első Oklevélből ki tetszik

a, Hogy minden Széknek 12 esküdt Székülői vagy is, minden Székben 12 Székbírák vóltak, a' kik esztendőnként, ha kivántatott változtak (lásd az 1562-béli 20 Juniusban tartott Segesvár Gyűlés' végzéseit is)

b, A' Szék Kapitánya, Királybíró és Judex terrestres ügyeltek a' Perek' igazságos megítélésére, a' mi azután is így tartott; mint kitetszik az 1607-béli Ország'

Gyűlés' határozásából, » Jól lehet a' Székelység közt a' veres Darabontok kívánnák némelyek, hogy ők egy más között Hadnagyok, és nem a' közönséges Tisztviselők előtt perelnének, és az ő Judex Ordinariusok az Hadnagy lenne, de mért hogy minémű egyeneltlenségek, vissza vonások, sok mód nélkül való dolgok ebből következnének jól tudgyuk; tetszett azért, hogy minden rendek a' Székely-helyen Kapitányok és Királybirák előtt tartozzanak törvényt állani (Thes. a. c. p. 1001. )

c, A' Judex terrestrik Lajos Király' 1370-ben költ parantsolatjában a' Székelyek' Ispányához Istvánhoz Comes terrestrisnek is iratik: meg vólt ez a' hivatal a' Brassói Szászoknál is, kik, hogy sokáig a' Székelyek' Ispánjai alatt vóltak, felyebb mondtam, de az a' kérdés mitsoda hivatala vólt a' judex terrestrisnek? Én úgy gondolom, hogy a' fekvő Jóságokat érdeklő perekben ült az Asztalfőn a' Judex terrestris. Benkő in Trans. Gen, T. I. p. 418 azt mondja, hogy két Királybiráji vóltak minden Széknek hajdan, mint a' Vármegyékben két Fő Ispánok, 's ezeken kívül két Szék Birák, *Judices Sedis*, a' kik a' Sedriát igazgatták, ezeknek helyekben lettek a' mái Vicekirály Birák, kikről először az 1594-béli Ország' Gyűlés' végezésében van emlékezet. Ezen állításra nékem az a' megjegyzésem, hogy már az 1559-ben ( 14 Aug.) Fejérváron tartott gyűlésben van emlékezet a' substitutus, vagy is Vice Király Birókról, valamint a' Negyedes Biróról is ( Judex Quartalis ) A' szokásbéli törvényekben elő fordul a' Sedis Judex nevezet, vagy másképen *Moderator Judicii*, 's talám nem hibázom, ha állítom, hogy a' Judex terrestris hivatala ép-

pen a' vólt régebben, a' mi a' Sedis Judexé, vagy is a' mái Vice Királybiróság, mely két elsőbb nevezetek lassanként idővel elenyésztek: legalább a' régi oklevelekben Judex vagy Comes terrestris név alatt jönnek elő a' Vice Királybírók, a' Fő Királybírók pedig Capitalis Judex név alatt, és még 1459-ben is Wingarthi Geréb János rendelkezését Capitaneo et Judici terrestri in Sede Udvarhely adressálja: hogy pedig két Fő Királybírók lettek volna egy időben arról csak egy oklevelet kaptam (lásd V-dik Szakasz Lázár Familia alatt). A' terrestris Judex nevezetet felváltotta a' Sedis Judex nevezet, ezt a' Vice Judex regius; a' mit oklevelekből lehet következtetni.

d, De újra más nehézség adja elő magát a' Negyedes Biró' hivatalára nézve, mert ez megkülömböztetik későbbben is, úgy mint az 1562-ben adott megerősítő Levelében János 'Sigmond Fejedelemnek a' Szék Birótól, Király Birótól, Kapitánytól, 's mi több a' Birságok' felszedésében használtatott a' Negyedes Biró, és még is a' Birság' hason fele a' Király Biróé vólt; a' más fele a' Kapitány, Szék Biró és Szék' Ülők között feloszlott a' rendelkezések szerint. — Ugy gondolom tehát, hogy mivel minden Birság négy részre oszlott, annak felszedése valamelyik Székülő Biróra vólt bízva, ki maga is részesült társaival egy negyed részben, 's innen van a' Negyedes Biró elnevezés is.

Meg kell itt jegyezni, hogy az Udvarhelyi Constitutio is 1505-ből deákul vólt írva; de a' mint Benkő megjegyzi (Imago Nat. Sicul. p. 45.) elveszett, és csak magyar fordításban van meg az Udvarhelyi Levéltárban:

Továbbá a' Székülő Biróknak kötelessége volt a' peres dolgok' ellátásán kívül az elnyomattatoknak panaszaikat kihallgatni, azokat a' Székely Fő Ispánnak, vagy Helytartójának orvoslás végett bejelenteni, hogy a' hatalmaskodók megbüntetessenek; mert így ír a' Bozyni Gróf János a' felyebb említett Zabolán irt Rendelésében, *Statuimus, ut quicumque dictorum Siculorum hanc nostram ordinationem retractare attentaverit, ita videlicet, ut communitatem ipsam rursus in servitutem pristinam — redigi voluerit, ex tunc offensus, seu damnificatus Juratis ipsis hoc narrare debeat, Jurati tandem ipsi Comiti Siculorum scire dare debeant, ipse vero Comes talem et tales — capitibus rebusque et bonis universis privare debeat absque ulla spe gratiae.*

Minden Székben a' szokásbéli törvények szerint 1555-ből, és az 1562-béli (20. Junii) országos gyűlés' végzésénél fogva egyszer minden 15-dik napon törvény Széket kellett tartani, honnan a' Quindena név is származott; itt láttattak el első instántiában a' perek elébb a' Judex terrestris, későbbben a' két Szék Birók (Sedis Judex — Moderator Judici) Elölülések alatt, kik a' Vice Sedriát igazgatták, 's a' Királybiráknak eszten-dönként a' Szék' ítéletjeiről számot adtak. Későbbben, mint mondtam elenyészvén ezen nevezetek, Vice Királybirók tartották a' Sedriákat, 's a' Királybirók Fő Királybirói nevezetet vévén fel, minden Fő Székekben a' Generalis Sedria' fejei lettek, hová a' Vice Sedriákról mentek fel a' perek, (Apr. C. IV. Tit. 14. art. 5.) de az előtt mint a' felhoztam 1466-béli Constitutio mutatja a' Vice Sedriákról egyenesen ment az Appellatio



Udvarhely Szék eliben, mely magának azután is, hogy a' Generalis Sedriák a' Fő Királybírók' Elölülések alatt felállottak, meg akarta tartani a' pereknek felsőbb megítélését, mint világos az 1562-béli Segesvári Gyűlés' végzéseiből, hol mondatik, *Mindeneknél nyilván vagon, hogy a' Község hoszu per folyásnak miatta el szokott fogyathozni, és egyik Székről más Székre való kérdő vétellel hijában való költséget, munkát, fáradságot, és gondot kényszeritenek felvenni, — mely dologból a' községről hegyelmesen gondot akarván viselnünk, végeztük, hogy ha mikoron a' peresek közül valamely fél meg nem elégszik a' Székeken való törvénytétellel, de kérdővel elebb akarja vinni, hát a' Királybírók Hadnagyok és Székellyek minden dolgokat appellatio által, és nem követek által, kiknek feledékenységekből sok fogyathozás szokott esni, mi előnkben botsássák.* (Thes. A. C. p. 293.) Czelőzés van itt a' Szokásbéli törvények' 16-dik pontjára, melyben e' van: *Valaki pedig követet küldött a' Táblára, és akkor a' törvény elhaladott, a' követésget pénz nélkül irták bé, mert két költséggel követet nem viselhettek.* Az appellált Pereknek tehát Transmissio' formában felküldése 1562-ben kezdődött, az előtt a' Peresek' követjei fejekben vitték a' Transmissiót. — 1594-ben (2-dik Februar.) Fejérvári Gyűlésen lett e' végzés: *Tetszett ez is, hogy a' Székelységen semminémü Székes helyeken Fő Királybíró jelenléte nélkül Széket ülni, és törvényt tenni ne mérészeljenek, ha pedig Széket ülni, és törvényt tennének,*

*efféle törvényeknek semmi helye és ereje ne legyen.*  
(Thes. A. C. p. 701, 702.)

Miképpen folytattak a' Vajdák eliben ment perek, kitetszik újra a' szokásbéli törvényekből ezen czim alatt, *Vajda Urak' ítélete felől a' volt a' Székelységnek törvénye:*

1) *Hogy mikor a' Nemes Uraknak octavájok volt a' Vajdu Urak' akaratjokból, annakutánna volt Szentgyörgy Pünköst közben a' Vajda Urak Székekről ítéletet kívántak: minden Széken ítéelhetek, 15 napig tartozott a' Szék 40 lóra élést adni, és azon Székek Biró Hadnagyal egyetemben tizenkét Személyt adtak melléje, és valamely Birság a' Vajda Uraknak jutott, a' fele a' tizenkét Személyé volt, és a' törvényre való hivatalra két pénzért adtak czédulát.*

2) *Valamely Ember a' Széken vagy a' Vajda Urak előtt leült Peresse előtt, a' Biró időt adott benne, hogy rá bizonyithassa, és ha rá nem bizonyíthatja, törvénye lett annak 's a' t.*

Mikor a' Magyar Királyok személyesen bójöttek Erdélyben, mint Lajos, 'Sigmond, Mátyás Királyaink, rendkívül való Biztossaikat küldözték el az Országban szét, hogy a' panaszokat hallgassák ki, vizsgálatokat tegyenek, és a' nagyobb fontosságu dolgokat, melyeket magok el nem ítéeltek, királyi határozás végett bójelentsék, a' mint ezt a' Kászon Szék' példája bizonyítja, melyről felyebb szó volt. — Hogy a' Vajdák' törvénytételén a' Székely földön a' Székek' Kapitányai, Király, és Szék Birók jelen voltak, nem tsak a' szokásbéli törvények, hanem régibb oklevelek is bizonyítják, melyek közzül tsak egyet említeek meg 1461-ből a' Nyá-

rádtői Zél Familia perében a' Leány ággal. Ennek közlése azért is nevezetes, hogy még nints kinyomtatva, más részről a' hit letételről egy harang szónál, mely a' Székelyeknél régen szokásban vólt, felvilágosítást nyújt. Kezdeté így van: *Nos Osvaldus de Rozgon, et Ladislaus major filius Deső de Losontz Comites Siculorum memoriae commendamus per praesentes, quod nobis feria tertia proxima ante f. b. Galli Confessoris una cum Capitaneo majoris Exercitus et Iudicibus ac ceteris Siculis de Sedibus Udvarhely et Marus pro quibusdam perarduis eorundem Siculorum negotiorum expeditionibus necessario faciendis convenissemus etc.* — az Itélet vége ez — *Si quidem Petrus filius Michaelis de Harátsonfalva super eo, quod eidem Simoni quadraginta florenorum auri damna modo praetensivo non intulerit, feria quinta ante festum undecim millia Virginum proxime affuturum vigesimoquinto se de, et sub Sonitu unius Campanae hominibus Siculorum veris filiis existentibus, die scilicet judiciario in oppido Szekel Vásárhely juramentum coram homine nostro ad id deputato deponere debeat, et teneatur.* (Huszthi András Vajvodae et Duces Transilvan. mss. p. 118.).

A' Vajda' Táblájáról ment végre a' per felső megítélésre a' Királyi Udvar' elibe, hová minden szabad Székely örökség' dolgában három forinton felyül appellálhatott Werbötzi' tanubizonysága szerint P. 3. t. 4. mely a' szokásbéli törvényekben így van kitéve, *A' Székely örökséget, ki három forintot ér, Királyra elmehetnek, Tisztesség' dolgával is elmehetnek etc.*

A' Mohátsi ütközet után megváltozott Erdély' állapotja, változott ez igazgatás' módjával a' perlekedés' folyamata is. A' régi Vajdák' Táblái helyett a' Fejedelmi, vagy Királyi Tábla állott fel, hová az Appellatio' mentek, 's onnan a' Fejedelem' személye eliben küldettek fel a' perek, mint az 1558-béli Fejérvári Gyűlés' végzései bizonyítják, vagy ha a' Fejedelem nem volt benn az Országban, Személyesse, vagy is Helytartója tett határozást az 1565-béli (8-dik October) Kolosmonostori Ország' Gyűlésben tett végzésnél fogva. Ugyan csak 1561-ben (11. Nov.) Kolosvári Gyűlésben határozottatott meg, hogy Augustusról, mikor a' Székelyek aratni szoktak, tétessen át a' törvényszéktartás Mária' születése' napjára, és tartson 32 nap a' törvénykezés: később, u. m. 1570-ben (Dominica 1. post f. Pentecostes) Tordai Gyűlésben a' lett a' végzés, hogy a' Székelyeknek Vizkereszt' nyóltzadik napján legyen a' Fejedelmek' tábláján octavalis terminusok, 40 napig tartson ez, a' Vasárnapokat kivéve: 1578-ban pedig a' Kolosvári Gyűlésben (27. April.) határozták újra, hogy a' Vármegyebélieknek és Székelyeknek esztendőnként két octavalis terminusok legyen a' Táblán: 1674-ben pedig a' Székelyeknek újra első Májusra tétetett Terminus a' Táblán.

A' Székelyek' perlekedésére nézve a' Szászokkal megérdemli a' megjegyzést, hogy sokáig veszekedtek az Appellatio' útja felett egymással, míg nem 1511-ben II-dik Wladislaus meghatározta, hogy az Appellatio, ha Szász az Alperes, nem a' Vajda, hanem a' Király elibe menjen régi szokásnál fogva, a' mivel a' Székelyek, és Magyarok nem voltak megelégedve, mivelhogy,

ha ők Alperesek voltak, az Appellatio a' Vajdák elibe ment elébb mindenkor. (lásd az oklevelet Krit. Saml. p. 84, 85.)

§. 4.

*Régi irott Törvényekről.*

A' Székely Nemzet Udvarhelyen, és Maros Vásárhelyen gyülekezvén öszve a' régi időkben ott végzéseket is hozott, melyek törvényes erővel bírtak, (Statuta seu Constitutiones) olyanok lévén többnyire azok, melyek első megtelepedések' idejétől fogva követett szokásokkal megegyeztek. Werántz Antal szerint fegyveresen jelentek meg, az Előkelők kereken ültek, a' sokaság lármázott körülültök, ha olyat akartak végezni, a' mi nem tetszett, sőt a' rossz tanácsadót meg is verték, és néha meg is ölték, házát szélyel hányták. Ezért mondja az Agyagfalvi Constitutio, „*hogy az Áruló öröksége örökösire maradjon, hanem ha az egész Székelység egyenlő akarattal, és minden ingó bingó márhája praedára kapsira hányassék, és maga örök számkivetésre ítéltesék.*

Kéza Simon éppen így szól a' Magyarokról, *Consuetudo ista (ut si Rector inmoderatam Sententiam definiret, Communitas in irritum revocaret, errantem Rectorem deponeret, quando vellet) legitima inter Ungros usque ad tempora Ducis Geiche inviolabiliter exstitit observata.* (Krit. Saml. p. 177.)

Tudtomra legrégibb ilyen írásban fenn maradt Constitutiója a' Székelyeknek az, melyet Hunyadi János alatt Vizaknai Miklós Vice Gubernator, és Wingárthi

Geréb János Görgényi Vár' Kapitány Elölülések alatt a' Maros Vásárhelyi Gyülekezetben 1451-ben hoztak Senyei' magvaszakadtán az örökösödés felett, melyet maga Báthori 'Sigmond 1592-ben a' maga Fiscalis Directora ellen Fejedelmi Tábláján megerősített, Bethlen Gábor Fejedelem pedig 1628-ban hiteles párt adatott rólla Kovassótzai István Itélő Mestere által.

Rövid foglalatja ezen Constitutiónak ez

1.) 32 Esztendő az Időmulás (Praescriptio)

2.) A' Férjfi Nem az örökös, 3-tio azután a' Léány Nem, ha nints férjfi örökös, mint Praefecta (Fiuleány) 4-to, azután más egy eredetű Linea, mely mint mondatik régi szokás köztök (Consuetudo ab antiquo tempore adprobata) Bod Péter Gyűjteményiből Memorabilia Siculorum p. 347. kéziratban az Enyedi Könyvtárban:

Másik írásbéli Constitutiója a' Székelyeknek 1466-ból Bozyni Gróf János alatt, ki a' Székelyeket minden helyről egyben gyűjtette, és a' már felyebb említett végzéseket Decretum formában kiadta.

Harmadik Constitutiója a' Székelyeknek az ugy nevezetett Udvarhelyi 1505-ből és az Agyagfalvi 1506-ból melyek már az 1818-béli Gyűjteményben ki is vagnak nyomtatva

Ezek mellett nevezetes a' Székelyeknek Szokásbéli Törvényeik, melyeket össze szedtek és bémutattak Első Ferdinánd' Biztossainak Dobó Istvánnak, és Kendi Ferentznek 1555-ben 28-dik April az Udvarhelyi Gyűlésen, melyekből a' Jegyzésben némely czikelyeket felhozok annak megmutatására, mely rövidtséggel és velősnyelvel irattak azok oly időben; mikor még Magyar Or-

szágon ugyszóllva szunyadott a' nyelvszeretete (Nro. 3o)  
Van még egy más Constitutiója is a' Székelyeknek ilyen  
czím alatt » articuli Dominorum Siculorum, id est ter-  
rae Siculicaniae Primorum Potiorum Primipilorum et  
Libertinorum omnium Sedium Siculicalium in Comi-

---

Nro. 3o.) Meg van az eredeti írás az Udvarhelyi levél tárban ;  
nehány szakaszait imé kiírom —

1-mo.) A' mely Széken a' per elkezdetik a' Biró Had-  
nagy előtt, ha az első Széken ellene mondás nem lészen,  
hát azt a' pert a' Prokátor végig viselheti.

2-do.) Ha az ujj ítélletel vizsik a' Sententiát, míg el  
nem járnak, hát el ne jár hassanak a' Sententiával, ha el járta-  
nak volna is. Ha az ujj ítélletel vizsik kezességen kitartoz-  
zék azon marhát adni, míg nem az Úr' tábláján megszakad.

3-tio.) Valamely dolgot ítélnek a' Széken a' Biró Had-  
nagy' napozása nélkül, el ne mehessen vele kérdőre tudo-  
mány tétellel,

4-to.) Valamely Embernek fíja, és Leányi is vagynak,  
az örökség a' fíjat illeti. de úgy hogy kiki a' Leányt az ő  
Széki törvénye szerint ki házassítsa.

5-to.) A' zálogos jószágban idő mulás nem tartatik.

6-to.) Ha valamely Ember Vérgyökér valamely örökségben,  
abban idő mulás nintsen.

7-mo.) Ha valakinek valaki házán, ekéjén vagy szeke-  
rén hatalmat tenne, 24 Gyrán marad érette, ettől megválva  
egyéb hatalom három Gyrát téssen (tészen másfél forintot  
a' Székelyeknél: )

8-vo.) Székely földön minden dolgot megítélhetnek, tsak  
a' Baj viadalt nem ítélhetnek, és ujj ítéletet nem adhatnak.

9-no.) Székely földön vízhatárt nem yethet, tsak a' régi  
folyása.

10-mo.) Valaki adóssa egymásnak, ő hitire valahól találja  
megfoghassa, 's megtarthassa.

tiis eorum Generalibus die 24 Xbris 1606. in Udvarhely celebratis conclusi," melyek a' Miklóvár Szék' régi Protocullumában megvagynak: nevezetesebb tzikkelyek benné a, az *elkötésről*, hogy senki magát ha szabad Székely Jobbágyinak nem adhatja, 's a' ki elkötötte ma-

---

11-mo.) Valamely Embert Szent Mihály napig ki nem tehetnek a' házból, Szentgyörgy napig ki nem tehetik, mert téli idő nagyon, házat nem tsinálhat.

12-do.) Valamely Székely valahól szolgálni akart, bátor Vendég Országban is, ki az Országnak veszedelmére nem vált, szolgálni szabad vált.

13-tio.) Örökös Székelyt a' Törvényben éretlen meg nem foghatnak, hanem ha véren, vagy marhát fognak kezében, Ha törvényben éri meg, míg marhája tart, addig örökchez nem nyulhatnak, ha sem marhája, sem öröke nintsen, fejét is megfoghatják.

Közlök itt egy más példát is a' Székelyek tiszta Magyarságáról 1564-ből a' Birói perlekedésekben, melyben még csak egy deák szó se fordul elő.

„ Én Cyzer Pál Gidófalváról, ugy mint Szepsi Széknek „ Birója, adom emlékezetül ezt én mindeneknek, a' kiknek „ illik, hogy mikor az én Biróságomban voltam volna Bo- „ dokon, Mindszent másod napján, jövének mi előttünk „ Chyrjék Simon képében Szabó Balázs Zóltánból, ugy mint „ Felperes egy felől, más felől Chyrjék Bálint Menhárt Gás- „ pár és Chyrjék Márton ugy mint Al-peresek, monda ezt az „ Felperes az Al-peresekhez, az mely örökséget Zóltánban „ birtok mind malmot, és minden örökséget, kik Zóltánban „ voltanak, titeket nem illet, mert az mi más Anyánk vére „ minket illet, ezt megkíványuk tölletek, az Al-pereseknek „ Chyrjék Menyhárd és Gáspár és Márton képében Ferentz „ György azt felelé; azt mondjuk, nem tartozunk megadni, „ mert az mi Anyánk holtáigh békességesen birta, és holtá



gát, tiszti hatalom mellett megváltozzon. *b*, Generalis hire nélkül nem szabad Urunkhoz menni. *c*, Minden Székben a' Kapitányok Királybirók a' szabad Székelyeknek értékeit felírják, és Generális Uramnak írva küldjék. *Fő Ember, Nemes, Darabant, szabad Székely*

---

„ után mi reánk maradt, és békességesen birtuk, időt töltöt-  
 „ tünk benne, az Fel-peres azt mondá: azt mondom, hogy  
 „ ebben időt nem töltöttetek, mert eddig Anyánk engedel-  
 „ méből és mi engedelműnkől birtátok, úgy hoztak ebben  
 „ mint atyafiat, hogy mi engedelműnkől birnátok, azért ha  
 „ most is mi engedelműnkől akarnátok birni, tehát még is  
 „ nem háborgatnok, de magatoknak akarnátok tulajdonítani  
 „ azért kéri meg, az Al-peres azt mondá, mi ti engedel-  
 „ metekből nem birtuk, hanem mint mijénket, és mint At-  
 „ tyántól maradtatt úgy birtuk. Az Fel-peres azt mondá,  
 „ megbizonyítom Bátyámmal Chyrjék Vitalussal egyetemben,  
 „ hogy mi engedelműnkől birtátok. Az Al-peresek az el-  
 „ len semmi bizonyt nem adának, azért mi úgy lölök, hogy  
 „ elég hozzá, az Al-Peresnek nem teczék, elfogák, ezt mon-  
 „ dák, jól helen ( jó helyen) mies bizonyitok, ( mi is) To-  
 „ vábbá ennek utánna Chyrjék Bálint képében Ferentz György  
 „ úgy mint Procurator azt mondá; Én te ellened egyéb okot  
 „ nem akarok adni, mert erről levelünk vagyon mind Tené-  
 „ ked mind én nékem, az minémü birodallomban benne va-  
 „ gyunk, mert sem te sem én nem az Te más Anyad után bir-  
 „ juk, azért kívánom, hogy az levelet elé hozd, az megmutatja  
 „ mint birjuk, mert mikor azt elé hozod, akkor is ezt mondom,  
 „ hogy Miháltz György adta nekünk, feje váltságában Bor-  
 „ bathi Simon birótól vette más földével Chyrjék Bálint ha-  
 „ laláért, más levelet ha előhoz abból jobban meg láczik  
 „ mint vagyon, azért nekünk úgy tetzék, hogy elő kell hoz-  
 „ ni az levelet harmad ezen napra, és nem tetszék az Fel-  
 „ peresnek, el vitte mi elöllünk, hogy másutt is meg lát-

nevezetek fordulnak elő alább, hól a' marha' lopásról tesznek törvényt mely köztök akkor nagyon elharapodzott: Ujra 1608-ban is tartott a' Székelység Gyűlést Udvarhelyen mint Kazy L. 1. p. 72 írja, hól Báthori Gábornak pénzbéli segedelmet nyújtottak, és a' Sóaknákat is vissza adták. » *Siculi ter Udvarhelini et primum quidem liberales convenere, a singulis aratris centum et decem nummos Principi polliciti, alterum fabricam Albani templi sumptibus suis adiutores se receperunt, tertium salinas antiquitus juris regii restituendas Principi communi suffragio statuerunt.*

§. 5.

*Székek' régi Privilegiumi.*

Említést érdemelnek ez úttal néhány Privilegiumok, melyeket vagy a' Magyar Királyok, vagy a' honnyi Fejedelmek adtak némely Székeknek: ilyenek már  
1-mo.) *Az Aranyos Széké*, 1285-ből. Ugyan is V-dik Isván Királytól kapták a' Kezdi Székelyek Aranyos földét adományban melyről IV-dik Lászlónak Pri-

---

„ tatya, a' Fel-peres azt jelenté, hogy ha adta volna is,  
„ az Miháltz György nem adhatóját adta volna, mert semmi  
„ bírodalma nem vólt rajtha, mert minékünk más Atyáunktól  
„ maradt, és tencked az idegen vólt. Ezt én Cyzér Pál irat-  
„ tam Virág Vasárnap 1564 Esztendőben az én hitöm sze-  
„ rént, ennek bizonyságára Petsétemmel meg petsétem.”  
( Tabularis hiteles párból ki írva, melyet a' Zóltáni Czyrjék  
Familia bir.) Hasonló ehez az 1559-ben költ ítélete Sepszi  
Széknek Datzó Pál, Gergely osztózó perében a' három  
Geréb Leányokkal.

vilegiumát előmutatván III-dik Andrásnak, ez azt újra megerősítette 1291-ben, valamint 'Sigmond Császár, I-ső Wladislaus, Mátyás Királyok is. Jól viselték magokat a' Tatár pusztitáskor a' Székelyek, Torotzkónál az ellenséget nem tsak megverték, hanem ezer foglyokat is szabadítottak meg; nem külömben a' fel lázzadt Kunok' letsendesítésében derék szolgálatokat tettek IV-dik Lászlónak, 's e' mellett 80 darab Lót adtak a' Királynak szorult állapotjában.

Huszonkilentz Helységet, melyek a' Torda Aranyosi Várhoz tartoztak ( *terram castris nostri de Torda Oronos vocatam* ) vették jutalmul, melyek név szerint megemlíttetnek az adomány levélben ( l. az 1818-béli Gyűjteményt, és Antonii Szereday *Notitia Capituli Albensis* p. 23.) Már ma sok nints meg a' nevezett helységek közül, ellemben több olyan helységek vagynak Aranyos Székben, melyek később időbéli ülések, mint Harasztos, Inakfalva, Kövend, 's t. b.

Hasonlóképpen adott Aranyos Széknek az Ország *Assecuratio* levelet 1600-ban, hogy Mihály Vajda ellen felkelt 's az Ország' Seregéhez állott, szabadtságaik' továbbbi sérthetetlen fentartásáról; melyben előfordul a' többek között: » *Nevezetesen penig értvén az ő kegyelmek kívánságaikat ez felől, hogy a' hosszu Processusok ez ő törvényeik folyásában megrövidítessek, megengedtük Országul, hogy törvények a' Zázados Hadnagy előtt kezdessék, onnét Kapitány eleiben, ha kinek ott nem tetszik, Fejedelem Zemelée eleiben transmittáltassék. Actum in Castris ad oppidum Thoroda positis die undecima mensis Septembris Anno D. 1600 Stephanus Chiak — Bornemisza de Kápolna,*

*Stephanus Tholdi de Szalonta: 12 petséttel megerősítve* ( Confer. Krit. Saml. p. 104 107. 's az eredeti oklevél meg van a' Szék' Levéltárában )

2-do.) *Hászton Szék.* 'Sigmond Császártól kapta szabad Jurisdictióját, a' ki alatt a' Kászoni Székelyek Mőldvában hadakozván, jól viselték magokat, a' Csikiak ezért nehezteltek, 's 12 Kászoniakat magokhoz fel tsalván, megfognak 's erőszakkal elveszik tőlők 'Sigmond Császártól nyert szabadság leveleket. Mátyás Király 1462-ben Erdélyben jő, kinek a' Kászoniak Lázár Bálint Követjek által panaszt tesznek, melynek következtében vissza kapják szabad Jurisdictiójokat. *Siculis nostris de Sede Hászton denuo et novo annuimus, concessimus, ut ipsis juxta antiquas libertates ipsorum per praedictum Dominum Sigismundum Imperatorem eisdem alias concessas uti, frui, inter ipsos que Judicem et Belliductorem pro se eligere, Sedem que habere possint, et valeant. Datum in Oppido nostro Megyes feria quinta proxima post f. Concep. B. Mariae Virginis a. D. 1462* Megerősítették ezt a' Szabadság levelet II-dik Wladislaus 1515-ben, Báthori Christoph 1580-ban, Báthori 'Sigmond 1589-ben, Mihály Vajda 1600-ban, Bethlen Gábor 1613-ban. Ezen Privilegiumnál fogva minden teréhtől megmentetnek a' Kászoniak, kivéven a' katonai kötelességeket. ( Az eredeti Levelek hiteles Mássai a' Szék' Levéltárában vagynak.)

3-tio.) *Bardótz Szék.* Első Rákótzai György 1635-ben 13-dik Junii a' Fejérvári Gyűlésen adott ennek a' Széknek Privilegiumot, melynél fogva Udvarhely Szék alól kivette annyiban, hogy tsak Appellatióban vihessék pereiket Udvarhely Szék' eleibe. Az ide tartozó hely így

van benne, *Concludimus igitur, praedictarum novem Possessionum Bardótz Szék vocatarum Vice Judicum Regium e medio sui electum; in eo tamen statuendo antiquum usum et ritum cum illaesa superiorum officialium auctoritate observare adstrictos habere et inter tenere, causas tamen per viam appellationis ad sedem superiorem in Oppido Udvarhely transmittere posse et debere. Additum etiam ex unanimi eorundem pro Sede Bardotz sollicitantium consensu, Vice Judicem Regium in sui medio continuo habitantem verum nobilem et possessionatum modo praemisso e sui ipsorum medio electum et eligendum singulis annis functioni suae valedicere, a Sede veniam accipere, absolutum vel absolvendum ab officio recedere, retentum vero, vel retinendum in eodem officio per eum quoque annum permanere debere.* Ebben a' Privilegiumban Bardótz Szék Vargyasi Districtusnak is neveztetik, 's állott akkor 9 falukból, úgy mint Bardótz, Vargyas, Olosztelek, Száldobos, Füle, Hermány, Bibartzfalva, Kis Batzón, Telegd Batzón Helységekből (Az eredeti Levél meg van a' Szék' levéltárban.)

4-to.) *Miklósvár Szék.* Zápolya János Király adta a' Privilegiumot, melyben a' Székely és Temesi Fő Ispán Lábathlan János ítéletét helyben hagyta. Ugyan is Lábathlan János Mátyás Király' parantsolatjából igazította el Miklósvár és Sepsz Szék közt támadt pert, melyben ítéletesen jurisdictióbéli szabadságot tulajdonított Miklósvár Széknek 1459-ben. Megerősítette ezt Zápolya János Király 1532-ben az akkori Ország' Secretariussa Werbőczy István alá írván ezt, egyszer'smind később Bátorfi Gábor Fejedeleme is megerősítette

1610-ben 21 X-ber. Már 'Sigmond Császár' idejében birt Miklósvár Széke tulajdon Jurisdictióval, mert elő hozták a' perben a' Császár' 1404-ben költ levelét, melyet irt Morva Országban Sostély Városban ( Datum in descensu nostro campestri terrae Moraviae nostrae Oppido Sostély f. 2-da pr. post. f. B. Jacobi Apost. A. D. 1404. ) *Siculis ad Sedem Sebes spectantibus salutem et Gratiam. — Ad nostrae Majestatis veniens conspectum fidelis noster Petrus dictus Konin Siculus nostrae praedictae Sedis de Sebes nobis significari curavit, quo alias vir magnificus Stiborius tunc Vajvoda nostra Transilvaniensis ad supplicationem providorum virorum Judicis Consulum et Seniorum possessionis seu villae Miklósvára vocatae agnoscens exin communis boni profectionem et Reipublicae utilitatem annuisset, et indulisset seriose vigore suarum literarum, quod ipse in dicta villa Miklósvára ad instar certarum Sedis partium illarum Sedem judicarium haberet ac celebraret, et causas lites ac quaestiones quascumque judicarias sententiarum more definire, et decidere juridicis temporibus sedem per debitis et opportunis valerent atque possent etc.* Sepszi Szék nem akarta ezt megengedni, azért 'Sigmond Császár' parantsólt, hogy további megvizsgálásig ne háborgassa Miklósvár Széket szabad jurisdictiója folytatásában; de Sepszi Szék úgy látszik nem sokat hajtott erre, mert még Zápolya János is inti őket a' megerősítőlevélben 1532-ben *memoratos exponentes verbis injuriosis afficere et ipsis minari nullo modo audeatis, sed si quid cum eisdem agere habeatis, id — jure mediante et non via facti contra ipsos prosequi debeatis.* Ujj Protectio-

nális levelet kapott Miklósvár Szék 1625-ben Bethlen Gábor Fejedelemtől, melynek kezdete így van: *Erdő vidéken a' Miklósvár Székhez való kilentz falubéliek adák értésünkre, hogy régi b. e. Királyok Fejedelmek indulgeálván nékik, hogy ők noha a' Háromszéki Fő Kapitány és Királybirók alatt legyenek, de Vitézjek magok közül való lévén törvény dolgában magán való egy külön Székek légyen, a' honnan az ő törvények is mint a' több Székeké nem másuvá hanem egyenesen Tabláinkra appelláltassék 's a' t.*

Meg van ma is Miklósvár Széknek 1648-ban 1-a Martii Cserey Miklós Vice Királybiró Kálnoki Mihály Bede Máthé Assessorok' petsétjük alatt költ levél a' többi Székekhez, melyben ezeket régi leveleik' tartalma szerint tudósítják törvényes szokásaikról öt pontokban

1-szor. Hogy az Ecclesiasticus perekben is a' papi Elöljárók ha ott nem laknak is hozzájuk mennek a' pert ellátni.

2-szor. Más perek a' Vice Királybiró 's Assessorok előtt kezdetnek el, 's onnan közönséges gyűlésben revideáltatnak, és a' Fejedelem' táblájára küldetnek fel.

3-szor. Hogy a' Tisztek közzülök választatnak.

4-szer. Minden törvényes orvosságokkal vagy Menedékekkel élhetnek a' peresek nállok.

5-szor. Az Ország' gyűlésére egy Nemes és egy Primipilus küldetnek a' Széktől Követeknek. (Meg vagynak az eredeti oklevelek a' Fejérvári Káptalannál és hiteles párokban a' Széknél: Egy része ki is van nyomtatva Bardótz és Miklósvár Székek Privilegiuminak az 1818-béli Gyűjteményben.)

5-to.) *Három Szék' Privilegiuma.* Adta I-ső Rákótzí György 30-dik Január. 1636, melyben a' Székely Nemzet' régi Szabadságait megerössíti, nevezetesen hogy magva szakadtában Királyi Jus Székely földön nem lehet. Ez a' Privilegium, mint foglalatja mutatja az egész Székelysége kiterjesztve vólt, nem tsak Három Székre. (*Septem Sedium Siculicalium Nobiles Primipili et Pixidarii*) ki van nyomtatva in *Imagine Nationis Sicul.* p. 72. Báthori Christoph már 1580-ban hasonló Privilegiumot adott Három Széknek. (Cserey Haereditas Sicul. mss.)

## §. 6.

### *Székelyek' Személyes Szabadságai.*

a) Szabad Székelyt törvényes meghívás és megítélés előtt nem lehetett elfogni, mint a' szokásbéli törvények' 5, 8, 28-dik számjaiból kitetszik.

b) Minden peres dolgok elébb tulajdon Székekben láttattak el, 's ugy a' megirt módon appelláltattak. *Parantsolattal senkit se hihassanak a' Vajda Urak's Ispán eleibe, hanem kit kit Székén keressenek először, és a' ki mit nem igazól az kérdőjével mehessen el Ország' törvénye szerint* (Szokásbéli Törvények, a' 16-dik Szám alatt) ismét, *Az örökös Székely meg ne tartassék Vajda Urak' Tábláján, hanem ha halált érdemlene* (l. c. Nro. 28.) de már a' ho'nyi Fejedelmek alatt eltávoztak ezen szokástól, mint az Apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 13. szóról szóra így olvassuk: *Jobbágyok' kérésekben, Statutióknak Contradictiójában, legitimum Mandatumoknak nem obtemperálásában, és Notában evocáltathatnak Táblára vagy Dietára.*



c) Katonai 's Polgári Hivatalokat csak Székelyek viselhettek régen a' Nemzet közt. (Apr. C. P. II. Tit. 1. art. 7. Comp. C. P. II. Tit. 1. art. 1, 2, 4. Trip. P. 3. t. 4.) *A' Székelység is nem utolsó tagja lévén a' szegény Hazának ő Nagysága Kapitányokat, Királybirákat, Generalisokat magok Nemzetéből állókat, és köztök lakókat adjon közebe. Vesd össze a' felyebb felhozott Constitutiók' Rendszabásait.*

d) Werbőzti' tanubizonysága szerint P. 3. t. 4. minden örökös szabad Székely nemesi szabadsággal birt, és fő váltsága 25 forint vólt.

## §. 7.

### *Vagyomi Szabadságok.*

1-mo.) A' Székelyek hűségtelenség' esetében se vesztették el vagyomokat, hanem azok az Atyafiakra szállottak: Trip. P. 3. t. 4. szokásbéli törvények' 30-dik száma így van, *Székely Ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha fejét hitetlenségért elvesztené is, hanem atyafiaira marad. Az Agyagfalvi Constitutio rendel, mind az által ha mi öröksége lészen (a' Pártütőnek) az örökösre maradjon* (cf. art. 13 anni 1648 16 Martii.) De már láttuk felyebb, hogy 1562. után ezen szabadságtól elestek a' Székelyek.

2-do.) A' Székely örökség csak fíjakat illetett, 's ha fíjak nem vóltak, Leányokra szállott az örökség, kik juris fictione *fia leányoknak* neveztettek (Praefectae) A' szokásbéli Törvények 18-dik száma mondja, *valamely Embernek két leánya vagyon, és fíja nintsen, a' le-*

ány olyan örökös az atya örökségében, mint a' fi-  
ju, de ha a' Leányoknak fajok leszen Leányok is,  
a' fiu leány atyafiát kiházasítsa belőlle. Ugyan e'  
mondatik felyebb a' 14-dik szám alatt is. Ebből az is  
kitetszik, hogy a' fiu leányoknak' gyermekei közzül is  
tsak a' fjak örökösödtek a' jószágban.

De már Báthori István' idejében 1575-ben Arapa-  
taki Geréb András' három fiu Leányai a' Vajda Táblája' ité-  
leténél fogva kéntelenítették megosztozni más leányi ágon  
a' Törzsöktől Arapataki Antaltól lejövő örökösökkel, ugy  
mint Datzó Pállal, és Györgyel az Arkosi és Bedőházi ha-  
táron lévő Székely jószágokban, jól lehet Sepsi Szék a' Ré-  
szeket nem ítélte ki, mint kitetzik az itt követ kezendő  
helyéből a' Szék' itéletének. » *Mi Birák megláttuk, és  
ugy tetszik nekünk, hogy régtől fogván ilyen tör-  
vényünk volt, hogy a' mely Fiu az Örökségben meg  
maradott, 's annak Leánya lett, Fija nem volt; ő  
maga megholt; a' Leányra maradt a' Jószág, hanem  
tsak házasítást vehettek benne, a' Fiunak Leányát  
illette, a' gyökeresült az örökségben.* És még ez előtt  
nehány Esztendőkel is protestált az Udvarhely Széki  
Primipilaris és Pixidariusi Rend Sárdi Simény Elek és  
András' perében a' Leányággal ekképen » *az eddig ob-  
servált usus szerint kíványuk Constitutióunkat Szoká-  
sainkat helyben hagyatni, sőt a' törvénynek tartását  
szerint az hól fiu leányság vagyon, és az effele jó-  
szágokban Praefectának maradéki, eddig soha Le-  
ányal nem osztotlak az olyan Székely örökségből;  
ezután is né osztózzanak.*

Nagy hasonlatossága volt ezen törvényeknek a'  
Salicus törvénnyel, mely szerint ha az örökség' hagyónak

fíju gyermekei voltak, a' leányok nem osztoztak velek. Még volt a' Francusoknál a' fíjúsítás is, tsak hogy abban az esetben, ha az örökség' hagyónak se fíju, se leány gyermekei nem maradtak, az aszonyi nemből való óldalas atyafiak az örökösödésből nem voltak kizáratva, sőt némely esetekben elsőbségi jussok volt a' férjfi Nem felett (lásd Montesquieu de l' Esprit des Lois a Londres 1768 Livre XVIII. Chap. XXII. )

3-tio.) Királyi jus nem volt a' kihólt Székely familiák jószágaiban, mert ha atyafiak nem maradtak a' szomszédra szállott a' Székely jószág. (lásd Apr. C. P. 3, t. 76, art. 7. és az 1571-béli 19 Novemberi Kolosvári Gyűlés' végzéseit.) Első Rákotzi György pedig erről 1636-ban nyilvános szabadtság' levelet adott a' Székelyeknek. Még 1506-ban is, Régennek felét adván II-dik Wladislaus Nádasí Nagy Simonnak ezt a' ragasztékot teszi az Adomáylevélhez, *Dum modo non sit possessio regalis, aut ad castra regalia aut terras Saxonum vel Siculorum non pertineat.* (Meg van az eredeti oklevél a' Kolosmonostori levéltárban, honnan azt kiírták Eder és Benkő: ) Láttuk már felyebb, hogy ebben a' tekintetben is a' honnyi Fejedelmek alatt sok változás jött bé, nevezetesen 1562 után a' Királyi jus az Adománylevelekkel bé volt hozva, 's még az adoptió esetében is használta a' Fiscus ezt a' Just ( V. Szakasz Kelemen Gergely. )

4-to.) Hadakozó Nép lévén a' Székelység adót nem adott Birtokiról a' Magyar Királyok alatt, kivévén az egy ökör adót. Hogy a' Székelység hajdan nem adózott ki-

tetszik Első Ferdinánd Biztossainak Jelentésekből, kik 1552-ben Erdélyben a' Királyi jövedelmeket vizsgálták meg, » *Siculi in commune omnes sunt nobiles ab omnibus Contributionibus exempti.* Világos Mátyás Király' parantsolatjából, mely 1473-ban költ, *si quidem fideles nostri Siculi nullis prorsus pecuniariis exactio-nibus sive nobis sive hominibus nostris obstricti a perpetuis temporibus dignoscantur, nisi spontaneis et promptis oblationibus ad nostri et aliorum serenissimorum Regum Hungariae conjugiorum et Natorum hilaria etc.* Werantz Antal is így bizonyít 1538-ból *Ez a' Székelyek' eredete, és Nemessége, melyel minyá-jan birnak, ha szinte szántóvasat 's kapát forgatnak is kezekben, semmi adóval, semmi pénz fizetéssel nem tartoznak.* (Kovachich l. c. T. II.) A' Leopoldinum Diploma 14 dik pontja mondja továbbá, *Siculi ab omni tributo, hibernorum aut aestivorum molestia, a Decimis et praestationibus ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum penitus sint exempti.* Ezért énekli Schesaeus (Ruinae Pannonicae Wittembergae 1571.)

Hi neque nobilibus nec regi debita census  
Munera pendebant, hac solum lege ligati  
Si quoties patriae immineant adversa viritim  
Nullo invitati precio mox arma capessunt.

Az itt felhozott helyek arra mutatnak, hogy a' Székelyek első régi öszve szerkeztetéseknél fogva adóval soha se tartoztak, 's bár az idők' terhes volta miatt, kivált a' Török' uralkodásakór tagadhatatlan nagy adók alá vettettek is, mind az által ezen szabadságbeli jussok mindenkor megésmertetett.

A' mi már az ökör adót illeti; Istvánfi így ír Hist. Regni Hung. L. IV. *Bé vett szokás a' régi törvényeknél fogva minden házi gazda egy ökröt adni tartozik, valahányszor a' Királynénak fiu gyermeke születik azért, hogy barom tsordákat tartván igen sok szarvas marhákat tartanak.* Bonfinius pedig, ki a' Mátyás Udvarában élt Rerum Ungar. Dec. LI. D. 1. írja, *A' Székelyek mint hogy még ez ideig nem tudják mi a' Szolgaság, semmi adót nem adnak a' Királynak, hanem házanként egy egy ökröt, még pedig nem Királyi parantsolat szerint, hanem önkéntesen, mintha Ország' szükségére kérettetne az.*

Mihály Vajda' Szabadság' levelében 1599-ből (28-dik November.) *Régi megrögzött szokása a' Székelyeknek, hogy meg változván az Uralkodó, az ujjonnan választott Királynak, vagy mikor az megházasodik, minden hatodik ökör a' Király' számára el bélyegeztetik, melyett ők magok nyelvéken ökörsütésnek neveznek, a' mely adó ezután is a' köz jóra nézve köztők felszedettessen.*

Ugyan tsak ebben az Esztendőben 20 Novemberben Fejérváron tartatott Ország' Gyűlés végzései közt a' 4-dik Czikkelyben mondatik. » *Miért hogy pedig a' Székelységnek szabadságát meg adta Nagytságod, azoknak régi szabadságok szerint a' memoria hominum ilyen törvények vólt, hogy mikoron Fejedelem változott, avagy meg házasodott, minden hat ökörnek egyikét a' Fejedelem' számára szedték, kit ők ugyan' ökör sütésnek hívtak, melyet Nagytságod most is felszedessen Udvarának és Hadának jó rész szükségeit Nagytságod velle megéri.* Első Ferdinánd' Biztosi ir-

ják, *Minyájan tartoznak egy ökröt adni, a' kik marhákat tartanak, a' Királynak a' koronázáskor, ugy ha megházasodik, vagy mikor fíja születik.* Oláh Miklós in Attila c. 18. *Adót senkinek, még a' Királynak sem adtak, hanem mikor a' Király megkoronáztatik, megházasodik, vagy fíja születik, minden Székely egy ökört ad a' Királynak, de ezt is nem egy könnyen tejesítik.*

Ennyi sok tanubizonyságok után a' már a' kérdés, hogy Bonfiniusnak van é igaza, hogy az ökör adó ajándék volt, és nem kiszabott adó: hihetőbb, hogy adóvá vált későbben, ha eleinte önkéntes ajándék volt is, mint Frantzia Ország' Nemesseinél a' *Don gratuit*, melyet XIV-dik Lajos haláláig önkéntesen adtak, azután a' Régenség' és XV-dik Lajos alatt még nem is lehetett tanátskozni a' megtagadásról (Duclos Geheime Nachrichten von der Regirung Ludwigs XIV. und Ludwigs XV. Leiptzig 1792 I. Th. p. 412 et seq.)

Hozzá járul ehhez az is, hogy a' többi felhozott helyek régi szokásról és törvényekről szóllanak, és Istváni okát is adja, hogy mivel barom' tenyésztetéssel foglalatoskodnak a' Székelyek mint a' Kunok' is, ökör adót adnak; a' mellett a' Székelyeknek még ösjobbágysai se fizettek adót a' XVI. Századig; sőt még akkor is ritkán, melynél fogva az ökör adót könnyen meg is adhatták. De ebben is, mint más dolgokban a' Tisztviselők, kivált a' Vajdák nagyon sanyargatták őket, nevezetesen II-dik Wladislaus alatt, mikor fel is zendültek, mint hogy Báthori István Vajda' és Barlabásy Leonhárd (de Hederfája) Vice Vajda' huzavonáit nem győzték többet kiállani. Hogy az ököradó nem gratuitum vagy

precarium vólt abból is gondolom, mivel a' *Censale*, *Donativum*, *Donaticum* Dufresne Glossariuma szerint a' közép századokban annyit tett mint Tributum, adó; sőt II-dik Wladislaus alatt 1514-ben hozott törvénynek 17-dik Czikelye *de pensitatione pullorum* ily felirással van, *Munera Colonorum*. Az el mondottak szerint világos, hogy három esetekben adtak ökör adót a' Székelyek, u. m. a' Királyok' koronáztatásakor, vagy ha megházasodtak, és mikor a' Királynék fíjat szültek. Első Ferdinánd Biztosi le is írják tisztán miként szedetett fel az ökör adó. » *Adja ezt a' köz rend* ( *Vulgus Nobilium Sicularum* ) *minden Széknek első betűje a' marhára süttetik, — köz gyűlésben határozzák el, hogy szedessen fel az adó. A' választás a' Székely gazdáé, azután választ a' Királyi adó szedő, hányat választhat minden Gazda, gyűlésben határoztatik el a' marhák' száma szerint, a' kinek négy marhája van, kettőt kiválaszt, 's a' más kettőből választ az adó szedő egyet, — a' hinek két marhája van, több ilyen két marhájú Gazdával össze gyűjti a' marhákat, 's így választ a' Székely Gazda kettőt, a' más kettőből az adó szedő egyet, 's minden Székely hite megett tartozik előhozni marháit az ökör sütés alkalmával: — rossz szokás, hogy a' Primorok, és Lófők sokat megmentenek az adó alól oly szín alatt, hogy telkeiken laknak, kik különben adót adni kötelesek volnának* ( Kovachich SS. Rer. Hung. Minor: T. II. p. 388. ) Werantz Antal írja, hogy már az ő idejében megkezdett szünni az ökör adó, de még is örömöst adtak néha a' haza' szükségére: ugyan ő mondja, hogy minden Familia vagy kapu egy ökröt adott a'

koronázáskor, a' Király' házassága' alkalmával, vagy ha fíja született a' Királynénak, de ha leányt szült, ugy az adó elmaradt. Huszthi András Ó és Újj Daciájában írja, hogy az ökör adó gyakran 40 ezerre is felment régen, de Isabella idejében megtsökkent, 's három vagy négy ezer vólt végre az elbélyegzett ökrök' száma.

Az ököradón kívül vólt még más adó neme is a' Székelyek közt, mely a' Török uralkodása ideje alatt jött bé. Ugyan is a' Fejedelmeknek a' pénzbeli adó mellett Sólyom madarakat kellett küldeni Constantzinápolyban, 's azon Székelyek, kik Sólyom madarakat fogtak, különös szabadságokkal ajándékoztattak meg. Sólyomkö Málnás felett az erdőben régi vár vólt, hól sok Sólyom madarak vóltak, ugy az Olth vize mellett, Udvarhely és Erdő vidék' szomszéd határain egy meredék kőszikla emelkedikfel, melynek hasonlóképen Sólyomkö a' neve, hól a' köz hagyomán szerint Sólyom madarakat fogtak, valamint Csikban a' Gimesi hegyeken is. Megérdemli r-ső Apafi Mihálynak Levele a' közlést, melyet az Udvarhelyi Tisztséghez küldött 1676-ban 22-dik August. Így ír a' Fejedelem Radnóthról, » *A' hűségteknek székeiben lévő Solymárok tartozván a' szokás szerint minden esztendőben a' Portára adóval nyóltz nyóltz Solymokat bévinni, mivel pedig az adó beszölgáltatásának ideje szinte jelen vagyon, annak okáért kegyelmesen, és igen serio parantsoljuk hűségteknek, mindjárt azon hűségtek székebeli Solymároknak parantsolja meg, hogy az esztendőben általok adminisztrálandó nyóltz Solymokat elkészítvén velekk együtt ad vigesimum quintum diem proxime affuturi Septembris minden okvetetlen Brassóban lenni el ne*



mulassák, oly készülettel legyenek pedig, hogy on-  
nét az adóval együtt mentest indulhassanak meg.  
*Nec secus facturi.* Van egy Gubernialis rendelés 1700-  
ból is, melynek ez a' kezdete, *Az Udvarhelyi Sólym-  
árok' alázatos instantiájokból értették, hogy régi böl-  
dog emlékezetü Fejedelmektől adattatott Privilegiumok  
ellen — Hegyelmetek azzal nem gondolván marhájokat  
lajtott: el, 's mind eddig is nem restituálta, — azért  
hegyelmeteknek megparantsoljuk 's t. b. —* ( Mind a'  
két darab eredetiképen meg van az Udvarhelyi Levél-  
tárban : Nro. 31. )

5-to.) Dezmát nem adtak a' Székelyek Termeszt-  
ményeikből az Uralkodóknak, 's a' mellett szabad halászat,  
vadászat kortsmárolás vólt mindég köztök, mely szabad-  
tságok bizonyos tekintetben máig is épen fenn marad-  
tak. A' Comp. C. P. III. t. 3, art. 8, azt is látjuk,  
hogy vámoktól, harmintzadoktól mentek vóltak, ha nem  
nyereségre, hanem magok szükségekre vásároltak ga-  
bonát a' két Oláh Országban.

6-to.) Egy nevezetes jelent a' Székékelyek' osztozó  
és tsereleveleikben az, a' mi a' Templomokban lévő  
álló és ülőhelyekről elő fordul. Ugyan is mint a' Jó-

---

Nro. 31.) A' Sólýom madarokat régen nagy bethben tartották,  
de még is a' régi írásokban meg Olaus Magnusnál is nints  
emlékezet az ezekkel való vadászatról. Norvégiában jött  
ez a' szokás legelőbb bé, 's onnan Frantzia Országban  
's Angliába ment által. Philippus Audax tett legelőször fő  
Sólýom Vadász mestert, és sokakat elküldött Daniában,  
hogy ott tanulják meg a' mesterséget. ( Jenaer Litteratur  
Zeitung 1789, Ngy. p. 293. )

szágokban, ezekben is osztottak hajdan a' Familiák, 's a' Székely örökségek egyben voltak a' templombéli álló vagy ülőhelyek kaptsolva. Ma is vagynak ezekről sok Familiáknak leveleik, melyekből láthatni, hogy egyik vagy más Familia örökségét, vagy annak felét a' templombéli ülő és álló helyekkel, vagy pedig csak az egyik helyet eladta, vagy eltserélte. Így p. o. a' Gidófalvi Imre Familia' 1699-ben költ Tseré levelében olvasni lehet, » *Együtt adának felyül meg irt Imre István-nak feleségével együtt örökösön tserében két darab falun való jószágot minden rajta való épületekkel edgyütt, és minden hozzá tartozandó pertinentiával edgyütt, Erdőn, Mezőn, Templomban, falun, és réten lévőket Gidófalván 's tt.*

Ezen különösségnek okát a' legrégibb időkben kell keresni, mikor a' Székely Nemzetségek a' keresztyén vallásra térvén, magoknak Nemzetségek és Ágazatok szerint Templomokat és ülő helyeket építettek közerővel, 's a' vagyom' menysiségéhez, és köz szolgálat' nagyságához képest mindenik Familiának kimutatattott a' Templombéli ülő vagy álló hely, mely idővel, sőt ma is némely Székely Helységekben, p. o. Létzfalván, mint birtokos jus (accessorium ad principale) úgy nézetetik.

A' Székelyeknek Egyházi Intézeteikben itt bővebben belé ereszkedni nem akarok, mivel az e' Könyv' tzeljára nem tartozik, de annyit bizonyosággal megjegyezhetek itt is, hogy azokban más Nemzeteknél fel nem található különösségekre lehet akadni a' régi időkben. Így p. o. a' Mihály Familia Adomány levelében (1580. 5-dik Nov.) melyet Báthori Christoph adott e' van,

*Consideratis fidelibus servitiis nobilis agilis Pancratii Petri Mihály filiorum quondam honorabilis Michaelis Praesbiteri populorum in Csikszentgyörgy. Ek-*  
kor hát még Csikban a' Catholicus Papok házások vól-  
tak: hasonlóképen 1633-ból olvasni lehet az Apr. C.  
P. I. T. 7, art. 1. » *A' Vicáriusságról néhai idvezült*  
*Rákotzi György Fejedelemtől akkori Vicariusnak*  
*adatott levele szerint, hogy tisztiben el járhasson, és*  
*hogy nőtelen Pap is lehessen Esperest, ha a' Nős*  
*Papok is választják, végeztetett.* Kazy L. V. p. 29.  
és Benkő iu Milkovia ennek okát ottan keresik, hogy  
1556-tól fogva 1697-ig nem vólt Erdélynek Catholicus  
Püspöke, 's ez idő alatt tsusztak bé a' Székelyek köz-  
zé több visszaélések a' Szentegyház' Canonjai ellen.

Jól lehet sok változásokon ment is keresztül a'  
Székelység az utóbbi időkben, ma is mindazáltal a' Fő  
Nemesek és Köz-Rend egyenlő jussal birják Vagyo-  
maikat, és a' perek' folytatásában a' törvény köztök sem-  
mi külömséget nem tesz, a' Főváltság' és más Birságok'  
fizetésében, törvényes menedékek' használásában, hatal-  
maskodás' büntetésében, az örökösödésben minyáyan  
egyenlők, támadólag és védőleg minden kiperelhet köz-  
tök, a' büntető keresetekben is, kivévén a' Za'szlóalá-  
írt Székeket, 's azokban lakó katonákat, egyenlő a' Sze-  
mélyes szabadságbeli jus.

Végre politicai tekintetben említést érdemel a' Szé-  
kely Nemzetnek egyesülete a' Magyar és Szász Nemze-  
tekkel 1437-ben 1459-ben ( Krit. Saml. p. 46. et seq.  
Engel l. c. II. Th. p. 864, et seq. ) mely 1545-ben  
Szentgyörgy havának 15-dik napján a' Tordai Gyülés-  
ben megújíjatott, 's azután többször megerősítetett.

Ezen Egyesületnek tzielja vólt, a' három Nemzet jussainak, törvényeinek költsönös fenn tartása 's óltalmazása, melyet esküvéssel petsételték meg: Mind az Esküvés formáját mind az Egyesület' feltételeit meglehet olvasni Apr. C. P. III. art. 1-mo, melyek máig is kötelező erővel birnak, hanem 1744-ben az Ország' Gyűlésén kevés változás esett az esküvés formáján, melyről bővebben szóllani nem ide tartozó dolog, hanem meglehet olvasni Bália Sámuel' Könyvét, *Az Erdély Ország' közönséges Nemzeti Törvényei 1-ső Rész lap 394, et seq.*

## V. S Z A K A S Z.

Székely Ispánok' és más Tisztviselők' Laistroma.

§. 1.

*Székely Ispánok.*

Ezen Laistrom' öszvefűzésében használtam Huszti András már gyakran említett Kéziratját, Haner Jeremiás' Könyvét, ( Das Königliche Siebenbürgen, Erlangen 1763. ) Benkö és Katona Munkáikat, a' magam Jegyzetiből itt ott bővitvén, melynél fogva ugy gondolom, hogy a' Székely Ispánok' Laistroma nyomtatásban eddig elé tsak ily tökéletes formában sem jelent meg. Év szám szerint 1220 tól elkezdve, mert felyebb nem nyomozhattam, ezek vóltak Székely Ispánok.

I. ( 1220 körül. )

*Zótán* vagy *Sotán*, mint Székely Ispán a' Kolosváron 1762-ben kijött Nagy Titulare Calendariumban emlittetik, kit a' Sepsi Zóltáni tősgyökeres Czirjék Familia maga Eleji közzé számlál a' Familiánál meg lévő Genealogia szerint. ( l. alább §. 2. Czirjék Familia. )

II. ( 1224 körül. )

*Simeon*. Második András idejében: emlittetik Friedvalszki Mineralogia Magni Princip. Transilvaniae p. 124, felhozott oklevélben.

III. ( 1291. )

*Moses*. Emlittetik Aranyos Szék' Privilegiumában.

IV. ( 1315. )

*István*. Dienes' fja és *Tamás*. Első Károly alatt Lapos földét Szólnok Vármegyében vissza kapják ( Catalogus Mssc. Szechen. T. I. p. 462. ( Huszthi András az Adómánylevelet közli is Kéziratjában. Nagy Attya István Vajda volt.

V. ( 1329. )

*Lachk*. Benkö szerint Trans. Gen. T. I. p. 195. Huszthi közli az oklevelet l. c. p. 50. melyben Magister Lachk Comes Siculorum elő jő.

VI. ( 1344. )

*Miklos*. Konth Lörintz' fja. Benkö és Szegedi szerint (Decret. et vit. Regum Hung. P. II. p. 145.)

VII. (1549.)

*András*. Lachk, vagy Latzk László' fija. Szegedi Apór Andrásnak véli l. c. Huszthi Bánfi Losontzinak tartja, Haner Thürótzival Latzk' fijának mondja, mint Benkő is. (Repositorium Andreae Comitis Siculorum pro Joanne Gegus in terra Kapus per Saxones occupata de anno 1359. Catalogus mss. Szechen. T. I. p. 399. melyet közöl Huszthi l. c. p. 65. 66.) Ugyan tsak Magister Andreas Comes Siculorum Brassoviensium parantsól a' Káptalannak, hogy a' Kapusi Szászok' dolgát vizsgálja meg, mivel parantsolatja vagyon Lajos Királytól, hogy Jánost Gegus' fiját visza tegye a' birtokban. A' Gróf Bethlen Familia' perében a' Fiscussal elő mutattatik ez a' parantsolat.

VIII. (1352.)

*Miklós*. Előfordul mint Siculorum Comes et de Brassow István' Erdély Vezére' parantsolatjában, a' melyben megparantsolja a' Dézmák' vissza adását a' Bartzasági Káptalannak. Datum Budae D. S. Lucae Evang. A. D. 1352, mely eredetiképen meg van Brassó Várossánál (Krit. Saml. p. 32.) Irattatik filius Briccii, Helytartója volt Zemere, Ersébeth Királynénak 1352-ben Pylysben költ parantsolatja szerint Miklós Vajdához. (Pomarius Congestio Privilegiorum Civitatis Coronensis mss.)

IX. (1555.)

*Lewkus*, vagy Leukus. (Magister) Comes Siculorum et de Brassow I-ső Lajos' Privilegiumában a' Brassói Káptalannak így van írva: *Magnifico viro*

*Leukus Comiti Siculerum et de Brasso, nec non Petro filio Dominici Vice Comiti dicti Comitatus de Brassow.* (A' Város' Levéltárában.)

### X. (1373.)

*Balk*, vagy *Baalckh*. Záz Vajda' fija Benkö és Haner szerint. Egy Michael Zaaz alá irta 1447-ben a' Hunyadi Gubernatorságáról szőlő végzést. Pray Annales Regum Hung. P. III. p. 61. Schlötzernél (Krit. Saml. p. 37.) erre az Évre (1373.) *Comes de Seri* fordul elő mint Székely Ispán, ki ellen a' Brassóiak panaszoltak. Ez annnyival is hihetőbb, mivel Huszthi Balkot Drágal teszi 1387-re Székely Ispánnak l. c. p. 84. *Balk*, *Drág*, *János* filii Szász, három testvérek voltak. Huszthi két oklevelet hoz fel 1373, 1387-ből, de az idő egyikből is bizonyosan ki nem tetszik, hanem az utolsó oklevél szerint hihetőbb, hogy 1387 körül voltak Székely Ispánok mind a' két Testvérek. Egy Cubicularius Cheri, Zápolya János Vajda' Kamarássa említettik 1521-béli Adomány levél végén az Apor Familiának, és *Rivulus Balk* Szirmaynal p. 378.

### XI. (1377.)

*László Benkö után.*

### XII. (1387.)

*Drág*. Záz' fija Vajda és Székely Ispán Haner és Huszthi után. Michael Szász de Monak említettik az 1392-béli oklevélben, melyet Szirmai közöl Not. Top. Pol. C. Z. p. 90.

### XIII. (1394.)

*Miklós.* Deső' fija Benkő után, de e' hibáson van, mert az 1394-béli oklevél szerint már *Nicolaus quondam Comes Siculorum*-nak irattatik, és Huszthi 1383 körül teszi, hol az oklevelet is p. 83. közli, ugymint a' Káptalan' jelentését a' Szentiváni jószág felett Veres Péterhez, György fijához ki akkor Vice Vajda volt.

### XIV. (1395.)

*Franconius.* Kónya fija, Vajda és Székely Ispán Haner után. Huszthi felhoz egy oklevelet (p. 98.) 1406-ból, mely szerint Frank filius Konyae quondam Bani már akkor Ország' Birája volt.

### XV. (1404.)

*Petrus de Perén.* Mandatum Sigismundi datum Johanni Moroth Bano Machoviensi, et *Petro de Perén* Comiti Siculorum, ad exstinguendam Rebellionem in Transilvania per Thomam Episcopum Agriensem, et Stephanum de Debren excitatam. (Cat. Mss. Szech. T. 1.) Huszthi 1403-béli oklevelet hoz már fel, melyben Petrus de Perén pridem Comes Siculorum jő elő, ebből azt hozom ki, hogy elébb volt ő Székely Ispán, és tsak mint Titulus honorificus az 1404 béli oklevélben a' kifejezés, vagy pedig akkor újra visza lépett hivatalában. Szirmay szerint 1411-ben már Zempléni Fő Ispán volt, Édes Attya volt Simon de Perén, és Perényi Péter később Ország' Birája is lett. (lásd többet erről a' Familiáról Notit. Hist. C. Z. p. 19 — 23. és Budai Ferentz Magyar Ország' Polgári Lexiconát a' P betűben.)



XVI. (1405.)

*Joannes Harapló, és Ladislaus de Monostor.* Mint Székely Ispánok említettnek 'Sigmond Császár' levelében, melyet Miklósvár Szék alatt felhoztunk. (IV. Szakasz §. 5.) Ezeknek béérkezéséig elhalasztja a' Sepsi Székkel folytatott per' ellátását.

XVII. (1406.)

*Jacobus Latzk de Szántó, és Joannes Henrici de Tamási.* Huszthi szerint együtt voltak Vajdák, és Szólnoki Fő Ispánok, de Benkő utánna jegyzi, hogy ezek Székely Ispánok is voltak, mint a' Szászok' Privilegiümának 1406-ban (7. Kalend. Martii) költ megerősítése mutatja, melyet maga olvasott Benkő (lásd Schlötzert is Krit. Saml. p. 46.) hol az 1437-béli Egyesületről készült oklevélben Jachs Mihályal elő jő Tamási is mint Székely Ispán. Ez a' Henricus Tamási Várnánál esett el. (Pray Annal. R. H. P. III. p. 31.)

XVIII. (1409.)

*Michael de Nádas.* Salamon' fija. Testimoniales super causa successionali filiorum Emerici Madaras coram Sede Marosiensi ventilata. Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 402. Huszthi közli az oklevelet is, melyről felyebb emlékezet is volt téve.

XIX. (1415.)

*Johan Michael Jakts.* Mind ketten Székely Ispánok. Litterae super indultu terras suas in possessione

Ivás fok mezeje vendendi Demetrio Nemes et Ladislao Nemes de Kálnok concessae. (Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 402.)

## XX. (1426.)

*Petrus de Pelsötz.* (Pelströzt) említettik Beretzk Város Privilegiumában 'Sigmond Császártól, kihez ennek levelével járúlnak, hogy szabad jurisdictiót nyerjenek. Ez a' Bebek Familiából lehetett, melynek de Pelsötz volt Praedicatuma, és Bebek Imre Vajda is volt 1393-ban és 1403-ban, mint a' Bebek Familia kötelező leveléből kitetszik, melyet 1449-ben Vásárhelyi Gerő' fiainak adott. Balia Sámuel Bubek Imrének írja a' Vajdák' Laistromában lap 181. Egy Detricus Bubek Palatinus volt 1398-ban Koller szerint Hist. Episcop. Quinque Eccles. T. 3. p. 228. Bubek Imre volt Auraniai Perjel 1397-ben Kelemen l. c. p. 162.

## XXI. (1428 — 1455.)

*Michael Jakts de Kusal.* Említettik in Donatione Sigismundi Possessionis Alsófüld in Comitatu Kolos pro Gregorio Erdeli de anno 1428. (A' Kolosmonostori Levéltárban megvan eredetiképpen) Több Levelek emlékeznek már erről a' Székely Fő Ispánról. Schlötzernél Krit. Saml. p. 46. 1437-ben is elő fordul Tamási Henrikel mint Székely Ispán.

## XXII. (1445.)

*Gregorius Bethlen.* Benkö és Huszthi után. Albert Király ennek engedte meg 1438-ban hogy Várat

építhessen Bethlenben, melyről a' levél megvan a' Gróf Bethlen Familia perében a' Fiscussal.

### XXIII. (1448.)

*Emericus de Pelsötz.* Benkö szerint, ugyan tsak a' Bebek Familiából származottnak lenni véllem: 1445-ben az Ország' hét Igazgatói közzül egyik vólt (Kelemen l. c. p. 192.) elveszett a' Rigó mezei tsatában 1448-ban (*Diarium Mss. Regni 'Transilvaniae.*)

### XXIV. (1450.)

*Rumoldus Rozgoni és Comes de Zalavár.* Benkö után.

### XXV. (1455.)

*Szilágyi Mihály.* Benkö szerint Hunyadi János' idejében.

### XXVI. (1458 — 1459.)

*Lábathlan János.* Székely és Temesi Fő Ispán, ki a' Megyesi Gyűlésben ítéletet hozott Miklosvár' részére. Balia Samuel ezt Szilágyi Mihály után teszi mindjárt: lásd Schlöztzert is Krit. Saml. p. 46. Huszthi p. 116 Lábathlan Lászlót teszi Székely Ispánnak 1459-re, és oklevelet is ad; ezt a'nyival is inkább nem tudom meggyeztetni, mivel p. 118. közölt oklevelében is olvasom, *Ladislaus Lábathlan Comes quondam Siculorum.* Szirmay (Not. Hist. C. Z. p. 40. 41.) Lábathlan Andrást 1461-re teszi Székely Ispánnak, ki Ztropkó Vár'

Kapitánya volt, 's 1483-ban Zempléni Fő Ispán, édes Attya *Gergely* Várnánál esett el. Egy Lábathlan Gergelyel fogattatta el Mátyás Szilágyi Mihályt Szegeden 1458-ban, és Világos Várra küldötte fogságban (Engel I. c. III-ter Theil p. 225.) 's talán a' Huszthi' Lábathlan Lászlója egy *Ladislaus Farkas de Lábathlan*-nal, ki 1447-ben a' Hunyadi Gubernatorságáról szöllő végzést alá irta (Pray Annales R. H. P. III. p. 61.)

## XXVII. (1459 — 1460.)

*Pakos László.* Benkő után, ki egy időre teszi Lábathlan Jánossal.

## XXVIII. (1460.)

*Oswaldus de Rozgon* és *Ladislaus Maior* filius *Deső de Losontz.* Benkő 's Haner után. Huszthi 1461-ből közli az oklevelet is p. 118. Szirmay pedig (Not. Top. Pol. C. Z. p. 102) 1458-ra teszi, hol a' Rozgoni Familia nevezetesebb tagjait felhozza. Engel Raynaldot is Osvaldal együtt teszi Székely Ispánnak. (I. c. III. Th. p. 174.)

## XXIX. (1461.)

*Rozgoni Sebestyén.* Benkő után.

## XXX. (1462 — 1464.)

*Nicolaus Senior de Vizakna.* Ez alatt hozatott Senyei magva szakadtán, kinek két Leányai maradtak, a' Székely örökösödésről törvény 1451-ben, mint felyebb láttuk, ekkor Vice Gubernator volt.

XXXI. (1457 — 1466.)

*Johannes Comes de Sancto Georgio et Bozyn.*  
A' Székelyek' Constitutiójában felyebb előjő neve, és Zabolán költ parantsolatjában 1466-ból, ugy in Catalogo Mss. Szechen. T. I. p. 406. Huszthi p. 115. oklevelet ad 1457-ből is, melyben magát Vajdának és Székely Ispánnak írja.

XXXII. (1467.)

*Bertholdus Elderbach de Monyoró Herék.* Már 1467 előtt is együtt voltak Vajdák Szentgyörgyi és Bozyni János, és 'Sigmond Grófokkal, megjegyezvén azt is, hogy kivált Mátyás Király alatt sokat változtak a' Vajdák, és Székely Ispánok, nem akarván, hogy hatalmokat egy könnyen vissza éljenek, ha több esztendőkre megmaradnának. Huszthi is erre az évre teszi.

XXXIII. (1468 — 1475.)

*Nicolaus Csupor (Chiupor) de Monoszló.* Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 406. elesett 1473-ban Nagy Mihálynál Zemplén Vármegyében a' Lengyelekel való tsatában (Szirmay Notit. Top. Polit. Com. Zemplén. p. 377.)

XXXIV. (1470 — 1476.)

*Johannes Pongratz, seu Pancratius de Dengeleg.* Vajda és Székely Ispán Haner szerint. Lásd Schlötzert is Krit. Saml. p. 68. ki ellen a' Szászok protestáltak. Huszthi p. 123. 1462-re teszi együtt Ujlaki Miklóssal Vajdának és Székely Ispánnak, de az oklevélből e' ki nem tetszik; p. 124. pedig 1470-ből oklevelet ad, mely

szerint Vajda és Székely Ispán volt akkor Csupor Miklóssal, 1518-ra újra Dengelegi Pongráztot teszi, de oklevél nélkül.

XXXV. (1473 — 1474.)

*Mérai Magyar Balázs.* Ki Lustrát tartott a' Székely földön 1473-ban (Imago Nat. Sicul. p. 50.) Ugyan ennek mint Vajdának, és Székely Ispánnak ítéletét tejesítik Apa Ferentz', és Leonárd' részire Csupor Miklós volt Vajda ellen, ki az Apa familia jószágaiban foglalásokat tett (Gróf Bethlen Familia' levelei szerint) lásd Huszthit is p. 126. 's emlékezik rólla Bonfinius is Dec. 3. L. IX. Gálszéch megvétele leírásában.

XXXVI. (1478.)

*Wingárthi Geréb Péter.* Huszthi p. 128. felhozza az oklevelet 1478-ból.

XXXVII. (1482 — 1493.)

*Báthori István.* Vajda és Székely Ispán, meg van béiktató parantsolatja ifjabb Ördög Simon' részire a' Kémeri birtokban. (Datum in Bajon 1482.) Helytartói voltak 1483-ban, 1488-ban, 1490-ben Telegdi István és 1492-ben Almási Mihály. Ez a' Báthori István Ország' Birája is volt. A' Szászok' Privilegiuma' megerősítésében Mátyás Király által (1486. 8-va Idus Febr.) előző Comes Stephanus Apor Judex Curiae, nec non Transilvaniae Vajvoda, et Comes Sicularum Benkö jegyzése szerint Huszthi Kéziratjában, de egész bizonyossággal nem meri állítani, hogy jól olvasta é, vagy nem.

XXXVIII. (1493 — 1498.)

*Ladislaus de Losontz*, és *Bartholomaeus Drághfy de Belthewk*. Erdélyi Vajdák és Székely Ispánok: ebben az esztendőben (1493) vette el II-dik Wladislaus Báthori Istvántól a' Vajdaságot: felyebb volt már róllok emlékezet.

XXXIX. (1498 — 1510.)

*Petrus Comes de S. Georgio et Bozyn*. Ország' Gyűlést hív össze mint Vajda és Székely Ispán Tordára 1498-ban 12. X-ber. az eredeti oklevelet közli *Éder Obs. Crit. ad Felmerum* p. 171. Ugyan előtte bíráltnak Bethlen Miklós és Gergely Apafi Leonárdal és Ferentzel: 1504-ben Ország' Birája is volt, még 1510-ben Székely Ispánnak és Vajdának írja magát Eder szerint, ki eredeti irását olvasta, említi Huszthi is p. 132.

XL. (1507.)

*Tárchay János*, vagy *Tártzay*. *Litterae Annae Reginae ad Johannem Tarchay de Toth Selymes Comitem Siculorum super conferenda Plebania Zenefalvensi prope Pesthinum* (Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 409.) Szirmay Not. Hist. Com. Zempl. p. 44 1500-ra teszi, hogy Székely Ispán lett Pray után: 1490-ben pe-Zempléni Fő Ispán volt (p. 42.)

XLI. (1511 — 1526.)

*Zápolya János*. Ennek Helytartói voltak *Turótzai Miklós* 1512-ben, *Hagymási Miklós* 1519-ben, *Csutsi*

*Tomori István* 1523-ban mint Haner megjegyzi lásd Huszthit is p. 135.

XLII. ( 1527 — 1530. )

*Perényi Péter, Báthori János* Székely Ispánok Zápólya János alatt, mint Bália Sámuel felhozza lap 190. Perényi Péterről nyilván szóll parantsolatja Kolosmonostorhoz a' Meregjói határ kijártatása felett 1529-ből, mely szerint Bethlen Elek volt Helytartója, 's Haner pedig 1531-re Thelegdi Miklóst teszi a' Székely földön Helytartónak: említi Huszthi is p. 136. Megvan Első Ferdinánd' levele eredetiképen Bethlen Elekhez, Pempslinger Marcushoz, és Lázár Ferentzhez 1528-ból, melyben írja, hogy Perényi Pétert Abujvári Fő Ispánt Vajdának és Székely Ispánnak kinevezte ( Gróf Bethlen Familia' levelei közt ) Leírja életét Szirmay Not. Hist. C. Z. p. 64. Felesége volt Zékell Klára, fija volt Perényi Gábor.

XLIII. ( 1534. )

*Szunyogszegi Majláth István.* Ír Zápólya János néki mint Vajdához, és Székely Ispánhoz, hogy Janakafi Jánost az Apafiakkal békéltesse meg, a' mi ugy is lett ( Gróf Bethlen Familia levelei szerint ) Haner 1540-ig viszi Vajdasága' idejét. A' Fogarasi Várban egy helyen ilyen felírás van *Stephanus Majlád Vajvoda Transilvaniae et Sicularum Comes Anno D. 1538.*

XLIV. ( 1539. )

*Balassa Imre.* ( de Gyarmath ) Mint Vajda és Székely Ispán parantsól Kolosmonóstornak, hogy Byka-



li Vitéz Tamást Valkói, Bykali, Alsó, közép, Felső Földi stb. Birtokaiban iktassa bé (Datum in Castro Almás 1539. a' Kolosmonostori levéltárban)

#### XLV. ( 1550. )

*Ladislaus Edemfi.* Huszthi szerint p. 139, de oklevelet nem ad.

#### XLVI. ( 1553. )

*Báthori András.* Vajda és Székely-Ispánnak neveztetik az 1553-ban 2-dik Janur. Kolosváron tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben. Lásd Huszthit is p. 141.

#### XLVII. ( 1554 — 1555. )

*Ruszkaf Dozó István, és Kendi Ferentz.* Benkő Trans, Gen. T. I. p. 192. említi az oklevelet, 'ugy Huszthi is p. 139 hoz fel 1554-ből mást. Benkő szerint Vice Vajdáknak és és Vice Comites Siculorumnak írják magokat. A' Literatus Sylvius Gáspár armális leveleiben pedig 1555-ből Siculorum Comites nevezetek van, mely Armálist Első Ferdinánd adott Sylviusnak, mint Báthori Gábor' Secretáriussának és Draghfy György' Nevelőjének ( Collect. Jos. Benkő fc. sc. 8-us Nro. 13.)

#### §. 2.

#### *Székely Tisztek' Laistroma Alphabetum szerént.*

Meg kell itt előre jegyeznem, hogy ezen Laistromot a' Familiák bővithetik Leveleikből, mivel egy magános Ember' erején felyül van, kivált régi elavult idők-

ből tökéletes rajzolatot adni. Továbbá nem kell itt várni egyben függő Genealogiai kidolgozást, mert am-  
bár több hiteles kútfők után tett Jegyzéseket bírok is,  
de ilyen kidolgozás magában már egy külön könyvet  
tenne. A' mit adok tehát, csak töredék, de hasznos  
töredék, melyet idővel bővíteni lehet; megemlítvén  
útóljára azt is, hogy a' XVIII-dik Századra szántsán-  
dékkal nem mentem által, mivel az abban történt dol-  
gok, és változások a' Székely földön úgy is inkább es-  
mereteseek, és Könyvem tzéljára sem tartoznak.

## A Betű.

*Alia Farkas.* ( *Allya* ) Praedicatura volt de Ka-  
rathna, vagy Korothna, Felesége Bánfi Loszontzi Mar-  
gith, Bánfi Boldisár' Leánya, az 1607-ben ( 15 October )  
költ Adómánylevél szerént, melynél fogva Belső Szól-  
nokban bizonyos jószágokat kaptak. Caspár Böjtinus ír-  
ja ( de Gestis Gabrielis Bethlen mss. ) hogy Báthori  
Gábor tette Három Szék Fő Kapitányává 1612. Tanács  
Úr, Curiae Magister és Küküllő Vármegye Fő Ispánja  
is volt 1615-ben ( 4 Nov. ) költ más oklevél szerint: 's  
még 1620-ban is Fő Kapitánynak és Küküllő Fő Ispán  
jának irattatik; ( Archiv. Jegyzés ) emlittetik az 1608-  
beli ( 9 Augst ) Fejérvári Gyűlés' végzéseiben is.

*Alia Sámuel.* Udvarhely Széki Fő Kapitánynak  
1635-be 17-dik Julii iktattatott bé ( Arch. J. ) Fija volt  
a' felyebbi Alia Farkasnak. Előjö neve mint Fő Kapi-  
tánynak Bardótz Szék Privilegiumának felolvasásában,  
( Publicatio ) 1636-ban a' Keresztes mezői táborban  
Székelység' Generalissa lett, ( Diarium Mss. Regn.

Transilv. ) megholt 1638-ban Fogarasban Haller' Diariuma szerint.

*Alia Mátyás.* Viselt é a' Székelyek közt Tiszt-séget nem tudom, hanem mint Erdélyi Fő Emberről emlékezik 1549-ben Pósghai Martinusius Györgyhez tett jelentésében ( Kovachich SS. Rer. Hung. Min. T. I. p. 87. )

*Alárd Ferentz.* Aranyos Szék követje az Agyagfalvi Gyűlésre 1506-ban.

*Akadási Mihály.* Székbírónak választatott 1505-ben Udvarhely Széken, mint a' Constitutióban olvasni lehet. Az 1252-ben költ oklevélben előjő *Vincentius Comes filius Akadas Siculi de Sebus* ( Benkő Trans. Gen. T. I. p. 446. )

*Albert János.* Orbai Szék' Assessora 1695 körül, követ is volt 1704-ben az Ország Gyűlésen Szebenben, mely Rákótzí Ferentzet számkivetette.

*Angyalosi János.* 1654-ben Vicekirály Biró Alcsikban.

*Angyalosi János.* Bethlen Gábor' idejében Regni Praetor v. Itélő Mester, kit megkoronáztatása után a' Brasói Szászokhoz követnek küldött ( Böjti Gáspár l. c. )

*Angyalosi István.* Vice Királybiró Udvarhely Székben 1668 — 1669 körül ( Arch. J. )

*Apafi Lénárt.* Maros Szék követje az Agyagfalvi gyűlésre 1506-ban melynek alá is irta nevét.

*Árapataki Antal.* A' Geréb Ágák' egyik törzsöke Mátyás Király' idejében élhetett, kinek leánya volt Dorottya, Datzó Balázné, fíja pedig Geréb László Birtokos Fő Székely volt a' maga idejében ( Datzó Familia leveleiből. )

*Andrási Mihály.* Andrásfalvi Balázs' fija jelen volt a' Maros Vásárhelyi Nemzeti Gyűlésen 1451-ben mint Székülöbíró, hol a' Székely örökösödésről törvényt tettek.

*Andrási Márton.* 1550-ben Adománylevelet nyert testvérjével együtt a' Szentkirályi Birtokról (II. Szakasz §. 9.) Későbbben Békési Gáspárral tartván mindketten üldözöben vétettek. Még 1556-ban Kornis Miklóssal Tanács Urnak rendeltetett ki a' Székelyek' részéről Petrovich Péter Helytartó mellé (Trans. Gen. T. I. p. 210 és art. Diaet. Anni 1556. circa Dominicam Oculi in Szászszebes) hasonlóképpen az előtt is úgy mint 1548-ban Tanács Urnak volt kirendelve a' Székelyek' részéről Martinusius mellé (Diar. Mss.)

*Andrási Péter.* Testvérije Mártonnak, ki a' Báthoriak alatt megfosztatott Jóságától, mert olvasom Báthori 'Sigmond' Adománylevelében, (1583 — 13 Junii) hogy Andrási Péter' birtoka, nevezetesen a' Csik Szentsimoni halastava Szemere vagy Kétházi Mihálynak ajándékozott, mely az előtt az Udvarhelyi Várhoz volt ragasztva. Miháltz Elek' kéziratban lévő Genealogiában emlékezik még két *Andrási Györgyökről*, *Andrássi Jánosról*, és *Andrássi Mátyásról*, kik a' 15-dik Század' végén és a' 16-dik Század' elején Fő Emberek voltak Csikban, 's az akkori híres Betz Familiában házasodtak.

*Aporok.* Praedicatuma az Apor Familiának *de Szent Miklós* vagy *Hezdi Torja*, későbbben *de Al Torja*, mely mind egy. Már Thurótzi P. II. c. 26. említ egy *Opourt*, ki 'Toxun Vezér' idejében a' Magyar Had' Vezére volt, mely Constantinápolyt ostromlotta. Jongelinus szerint (Catalogus Palatinerum et Regiae Curiae

Judicum ) Palatinusok is voltak ebből a' Fámiliából, Szegedi János pedig esmeretes lévén a' Familia' leveleivel Genealogiáját is öszve füzte az Aporoknak ( Decreta et Vitae Reg. Hung. IV. Béla alatt.) Hasonlóképpen Miháltz Elek, ki az Apor Fámiliával vérségi egyben köttetésben volt, több familiai levelek után ki dolgozta más Fámiliáknak is atyafiságos egybenköttetését az Apor Ággal az el múlt Században. Ezeknek utmutatásai szerint megemlítem a' Familia' nevezetesebb Tagjait.

*Apor László.* A' XIV. Század' elején Erdélyi Vajda, ki Fogaras Várát építette. Bavariai Ottót fogságban tartotta Bálványos Várában Kezdi Székben, hol a' palota ajtaja felett való kőben bé volt metszve *Comitis Ladislai Apor*: mely felírás még a' XVII-dik Század' végén olvasható volt. *Apor András* fija Lászlónak, ki Szegedi szerint Vajdaságot viselt Ember volt.

*Apor István.* András testvére, hasonlóképpen Vajdaságot viselt, és 1351 körül Tóth és Horváth Országok' Bánja volt.

*Apor János és Balász* a' felyebbi László' Testvérejei, kik Székely Ispánok lehettek. Miháltz Elek 1311-béli oklevélben olvasta Comes Johannes nevét. Comes Blasiusnak pedig meg van Testamentuma 1311-ből, melyből kitetszik, hogy ő Buda mellett a' Nyulak' Szigetében temetettetett el, és Százazpataki Jóságát Comes Johannes Testvére fíjainak hagyta, ugy mint *Istvánnak Miklósnak, Demeternek* ( filiis Comitis Johannis, filii Opor fratris sui Benkö Transilv. Specialis mss. ) Tamás Vajdának 1324-ben költ levelében említettnek *Apor Sándor és Egidius* más részről *István és János de*

Szárazpatak, kik között az osztájos nehézségeket Káptalan és Vajda' Személyesseinek kellett ellátni.

*Apor László.* Mátyás Király alatt Béts Várossának Vice Commendánsa, kire bizta Mátyás' halála után Zápolya István a' Város' őltalmazását, míg az ostrom tart.

*Apor István.* Kezdi Szék' követje az Agyagfalvi gyűlésen 1506-ban 's talán ez vólt az, ki Apor Lászlóval Mihállyal ( de Torja ) Blaskó János, ( némely kézirat szerint Blasi, Balási, Balaskó ) és Betz Imre' birtokjait Szárazpatakon, Szent Jánoson Zápolya Jánostól ajándékban kapták 1521-ben, mely adománylevelre Vajdai petsét van nyomva. Későbbben fejedelmi megegyezést nyertek az Aporok a' Vajdától nyert adományra Báthori 'Sigmondtól 1584-ben, mely oklevélben említetnek *Apor Imre* István' fija *Apor Miklos*, *Ferentz*, *Balás'* fiai, ki testvér vólt Imrével, *Apor Péter*, *István*, *Sándor*, *László'* fiai, *Apor István*, és *András*, *Mihály'* fiai.

*Apor András.* Székely Moysessel 1603-ban Brassó mellett esett el, 's az előtt már sok Aporbirtokot fiscalis Processus mellett el vesztett rész szerint el adósodván, rész szerint a' Fejedelem' Író Deákjait megvervén. A' Brassói tsatában öt Aporok estek el, *Apor András*, *Lörintz*, 's két *Apor János*, és *Tamás* ( Kazy L. I. )

*Apor Lázár.* ( de Al Torja ) Vice Királybíró Kezdi Székben, mint az 1630-ban 21 Junii költ Adománylevel tartja, melynél fogva Nyujtódon, Gelentzén Mikos Birtokot kapott.

*Apor Lázár.* 1664. körül Vice Királybíró Kezdi Székben, kiről Conp. P. III. Tit. 8. art. 9. emlékezet

van. Ez a 'Familia' gazdag levéltárját elvesztette, mikor Constantzinapolyban Béli Pállal Apafi ellen üzte panaszát. 1661-ben Keménytől fogságban is tétetett. ( Kazy L. 8. ) Bátyja volt az alább következő Apor Istvánnak, mint Bethlen Miklós' Kézíratí Autobiographiájában megjegyzi.

*Apor István.* Leopold Császár alatt Liber Bárová azután Gróflá lett. Csik Gyergyó, Kászón Fő Királybirája volt 1692 körül, azután Kormányszéki Tanácsos, Kintstármester, 's végre Sereg' Fő Generalissa lett: 1666-ban még Vice Királybíró volt Al Csikban ( Arch. Jegy. )

*Apor Péter.* A' megnevezett Apor Lázár' János fijától unokája. Háromszék' Fő Királybirája, sok ideig Küküllő Vármegye' Fő Ispányja 1699 körül, igen derék tanult Ember volt, ki VI-dik Károly Császártól arany nyaklántzal tiszteltetett meg.

## B Betű.

*Balázsiak:* Procopius említ egy Balás nevű Hunus Vezért, *sexcenti e Massagetarum gente Sagittarii omnes, quos Balas ducebat summa vir fortitudine* ( Deseritzki T. III. p. 16. )

*Balázi Domokos.* Baróthi Balázi György' fíja, mint Miklósvár Szék' követje megemlíttetik Erdélyi Fő Kapitány Wingárthi Geréb Jánostól hiteles másban kiadott Privilegiumában Miklósvár Széknek 1459-ből.

*Baláskó, vagy Bláskó* ( Balázsinak is van írva ) János jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen 1506- Csik Székből: 1521-ben jószágát elvesztette.

*Balázsi Ferentz.* Udvarhely Szék' Királybirája 1606, 1607 körül (Arch. J.) emlékezik róla Mikó Ferentz is §. 59. hogy Rákótzai 'Sigmond és Báthori Gábor' követje volt a' Törökökhöz 1610-ben.

*Balázsi Ferentz* (de Sz. Demeter) Udvarhely Szék' Vice Kapitánya 1609-ben, 1618-ban pedig Fő Kapitány (Arch. J.) Az 1608. (9 August.) Fejérvári Gyűlésben Ország' követjének rendeltetett ki másokkal együtt.

*Balásfi Farkas.* 1551-ben (26 Julii) a' Kolosvári Gyűlésben kirendeltetett a' Spanyol katonák mellé.

*Balázsi Ferentz* (de Andrásfalva) 1571-ben Szék' biró Marósszékből a' Nagy Tamás' Perfolyta levelek szerint.

*Balázsi Ferentz.* (Senior de Veszke) 1625-ben Székelység' Generalissa, és Udvarhely Széki Fő Kapitány (Diarium Mss.)

*Balásfi Miklós.* Cancellariae majoris scriba, et Juratus Notarius 1633-ban (Zólyomi David felett hozott ítéletben.)

*Balásházi László.* I-ső Rákótzai György' követje az Eperjesi Tanátskozásban (Kazy L. IV.)

*Balásfi Ferentz.* Küküllő Vármegye Fő Ispánja 1570 körül (Arch. J.)

*Balázsi János* (Balassi) Báthori 'Sigmond alatt 1594-ben Secretarius, ki Alesius János Nemes levelét alá írta Jozsika István Cancellariussal 6-dik X-ber 1594 említették ez a' Székelyek' részéről az 1594 (11 August) Kolosvári Gyűlés' végzéseiben is.

*Balásfi, vagy Balassa Ferentz* de Sz. Demeter Udvarhelyszék' Fő Kapitánya, és Fő Lovászmester 1627-



ben: előjö még 1635-ben is mint Fő Kapitány a' Bardótz Szék Privilegiumában, ki Alia Sámuel előtt viselte ezt a' hivatalt.

*Balási Mihály.* 1617-ben jelen volt a' Lippai táborban, 's aláírta az Ország' Levelét, mely a' Vár-Örzöknek adattatott, hogy feladják a' Várat, kik osztán Vajasdon Alsó Fejérvármegyében telepítettek meg a' kezekben lévő Privilegium' tartalma szerint. Praedicatuma volt de Vechke, 's akkor Maros Szék' Fő Kapitánya 's ugyan tsák 1617-ben Bethlen Gábornak Követje a' Nagy Szombathi Alkudozásra. (Diar. Mss.)

*Balfi Lukács,* jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen Udvarhely Székből 1506-ban.

*Balog Pál.* Aranyos Székből. Az 1608 (9 August) Fejérvári Gyűlésen Ország' Követjének neveztetett ki, másokkal.

*Baróthi Gáspár és Miklós* (de Baróth) 1610-ben Miklósvár Szék' Követje Báthori Gáborhoz és Szék Biró.

*Bagosi János* 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbirónak választatott.

*Bartsai Gáspár* Maros Székből jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésén.

*Bartalis Ferentz* Csik Székben Assessor, ki Mikó Ferentz mellett állott 1611-ben, mikor Vicekapitánynak nem akarták befogadni (Mikó §. 177.)

*Bálinthit György* Fő Ember, ki 1640-ben vette Feleségül a' kivándorlott Petki Ferentz házastársát (Haller Diar.)

*Baló László.* Erre bizattatott a' kívándorlott Béldi Pál' leveleinek egyben szedése ( Bethlen Miklós' Biogr. Mss. )

*Batsó Gergely.* 1556-ban elkésérte Zápolya János 'Sigmondot Sulimán' udvarlásra Nándorfejérvárra a' Székelyek' részéről ( Huszthi Ó és Újj Dacia. )

*Bartók György* ( de Málnás ) 1661-ben Sepsi Szék' Assessora ( Imre Familia' levelei szerint. )

*Bakó István.* Maros Szék' Főkapitánya, kit Barsai Gáspár megöletett ki sem hallgatva ( Joh. Bethlen Hist. L. 3. C. 10. )

*Bakó István.* A' Székely Sereg' Kapitányai közül egy Sorban vagy Radul Vajda ellen 1604-ben, Báthori Gábor részen állott ( Bőjthi Gáspár Hist. Mss. )

*Barlabássi Lukács* ( de Szárazajta ) Fő Székely Birtokos 1488-ben Thelegdi István Vice Vajda parantolatja szerint Huszthynál, egy Barlabássi Leonhárd ( de Hederfája ) Vice Vajda is volt II-dik Wladislaus' idejében.

*Barabás Péter* ( de Albis ) Fiscalis Director 1668-ban ( Huszthi p. 150. )

*Barabás András.* Hét esztendeig raboskodott Lengyel Országban II-dik Rákótzai György háboruja következtetésében, és nagy pénz' fizetés mellett szabadult meg, melyért Rákótzai egy Curiát adott néki Fogarasban, 's holtáig Pensiót ( Epistolarium Jos. Benkö )

*Basa Tamás.* Három Szék' Főkapitánya és Tanács Úr 1642-ben. *Basa Tamás*, mondja Kemény János Historiájában, *Evangelicus és jó Ember* volt, *de testvérjei Péter és István Latrok, Bethlen Gábor életére törekedtek, míg nem Temesváron felakasztat-*

*ta Bethlen Gábor Istvánt, Pétert pedig a' Dunában vetették.*

Basa Tamás 1642-ben Követ volt Constantinápolyban Seredi és Sulyok Istvánokkal, ott volt az Apafi Mihály' Fejedelemmé tételén is 1661-ben az Ali Basa' táborában mint Tanács Úr ( Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 17. ) 1653-ban még Fő Kapitány volt, mint az Apr. Const. bérekesztéséből kitetszik: 's meg van nállam egy Kézirat' mássa, melyet Basa Tamás tulajdon kezével mint Fő Kapitány 1649-ben írt alá, melyben néhány Falukban lévő Principilus Katonák név szerint felvagnak írva, azymint Nagyajtáról 28, Batzonból 23, Baróthról 26, Bodokról 30, Olth szemről 6, Málnásról 7 számmal. Ugyan tsak Basa Tamás az Ország' részéről II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratoriumot is 1657-ben 1-ma Novemb. aláírta másokkal.

*Basa István.* Tamás' testvére, többekkel öszve esküdt Báthori Gábor' megölésére, és 1610-ben 25-dik Martii a' Besztertzei Gyűlésen megbélyegeztetett: azután mint felyebb láttuk csufoson holt meg.

*Basa Péter.* Basa Tamás' fja kit II-dik Rákótzai György Kövárba tett fogságban, honnan 1660-ban társaival ki szabbadult; 's megholt 1666-ban (Bethlen Miklós Biogr. Mss.) Testvérejei voltak *István* és *János* mint az 1630-ban Henter Péter által készült Genealogia Henteriadum mutatja.

*Bánfi Pal.* János 'Sigmond Fejedelem' idejében 1564-ben Udvarhely, Maros, Háromszék, Csik', Gyergyó Főkapitánya, mint kitetszik a' Fejedelem' 1566-ban költ rendelkezéséből hozzá, melyben ilyen titulussa

van, » *Egregius Paulus Bánfi Losontzi de Mogyoró, Capitaneus Sedium nostrarum Siculicalium Udvarhely, Maros, Hezdi, Sepsi, Orbai, Csik et Gyergyó, Praefectusque arcis nostrae Székel támad.*

*Bánfi Farkas.* ( de Zengtelke ) Báthori István alatt Udvarhely Maros Székek Fő Királybirája és Tanács Úr: 1580-ban lett Dobokában Fő Ispán ( Arch J. ) Báthori István' 1581-ben költ Adománylevelében irattatik *Magnificus Wolfgangus Bánfi Losontzi.*

*Bedő István.* ( de Kálnok ) Három Szék' Főkapitánya, újj Adománylevelet kap Szentléleki, Peselneki, Felső Torjai, Kantai, Karathnai, Gelentzei Birtokiról 1607-ben 1-ma Junii Rákótzii 'Sigmondtól. Emlékezet van rólla a' Gyenge Familia' Primipilaris levelében is 1607-ből, mely fel olvastatott a' Sepsi Szék' Lustrája' alkalmatosságával: 1606-ban Botskaihoz Kassára követ volt az Ország részéről, mint az törvénytzikkelyek mutatják, melyeket Botskai megerősített. Mikó Ferentz azt jegyzi meg, hogy 1602-ben Sorbán Vajdával tartott Székely Moses ellen: Báthori Gábor későbbben megölette Bedő Istvánt ( Böjthi Gáspár l. c. L. I. ) Ennek Maradékai lehettek a' más két Bedők Kálnokból kikről az Imrék alatt emlékezni fogok.

*Beke Oremus* ( Hieronymus ) Csikban 1611-ben Székbiró, és Mikó Ferentz' pártján lévő ( Mikó l. c. §. 177. )

*Besenyői vagy Besenyei Pál* ( Paulus de Besenyő ) Sepsi Szék' követje a' Megyesi Ország' Gyűlésre 1459-ben, emlittetik Lábatlan János' ítéletében.

*Benedek János és Péter.* Az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbiráknak választatták, az Agyagfalvi Constitutióban Benedekfi Jánosnak 's Péternek irattatnak.

*Benedek Christján.* ( de kis Batzon ) Bardótz Szék' Jegyzője az 1635-ben költ Privilegium szerint: 1655-ben Vice Királybíró ugyan ott. ( Arch. J. )

*Bede Mátyás* ( de Bardótz ) Miklósvár Székben Assessor 1648 ban a' Széklevele szerint, melyet Cserey Miklóssal alá irt.

*Betz Imre* ( de Csik Szent Márton ) Csik, Gyergyó, Kászon Fő Királybírája, 20 jobbágyos telkeket kapott Csik Szent Simonban Báthori 'Sigmondtól 1583-ban 6-dik Juliú költ Adománylevél szerint; ugyan tsak ennek számára költ egy más adománylevél 1583-ban 29 Xber Kászoni birtokiról, melyeket Lázár István foglalt volt el. Ez a' Familia Pálban és Miklósban, kik fíjai voltak Betz Imrének a' fíjuágon ki hólt, hanem mind kettőnek sok leányai maradtak, kik a' férjhez menetel által elágaztak ( Miháltz Elek Geneal. Mss. )

*Betz Imre.* 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésen jelen volt Csik Székből.

*Bethlenek. Benche.* Comesnek irattatik némely oklevelekben, melyek a' Familiánal meg vagynak. Egy a' Bethlen Familia' régi Eleji közzül, ki V-dik István-nak, mint Erdély' Vezérének, mikor ez az attyától üldöztetett, a' Székely és Szász földön nagy szolgálatoakat tett, nevezetesen a' Feketehalomi Várban vévén bé magát V-dik István, ott sokat könnyített sorsán ( *multa et grata servitia impendit indefesse, quae vix possunt per singula recitari* ) mint az 1268-ban költ oklevele bizonyítja, mely eredetiképen meg van a' Familiának,

's a' mely levél szerint *Bochon*, *Bench*, *Benche*, *Bethlen*, fiai voltak Lörintznek *de villa Bylok*.

*Bethlen Elek*. 1525 — 1528-ban Erdély' Vice Vajdája, és a' Székely Ispánság' Helytartója, ki a' maga idejében nagy befolyásu Ember volt, mint I-ső Ferdinánd, Báthori István Palatinusnak, Zápolya Jánosnak hozzá írott leveleik mutatják, melyek eredetiképen meg vagynak a' Familiánál. Ennek fija volt *Ferentz* 1541-ben I-ső Ferdinánd' *Étek*' hordója. ♦

*Bethlen Gábor*. 1610-ben Csiki Főkapitány Nemes János és Mikó Ferentz Diariumai szerint: azután Fejedelem.

*Bethlen János* ( de kis Bun ) Udvarhelyi Szék' Főkapitánya 1663 — 1665 körül ( Arch. J. ) 15 Esztendeig viselte a' Cancellariusi, Fejérvármegyei Fő Ispáni és Főkapitányi hivatalt, megholt 1678-ban 28 Febr. Édes Attya volt Bethlen Farkas, Fő Generalis Erdélyben, Tanács Úr, Küküllő Vármegye' Fő Ispánja és Szamosujvári Főkapitány. Bethlen János írta meg Erdély Ország' Historiáját négy Könyvekben 1621-től kezdve 1663-ig.

*Bethlen Miklós*. Született 1642-ben, 1667-ben lett Udvarhely Széki Főkapitány, 's a' volt még 1674-ben is ( Arch. J. ) Ez írta meg az *Életét*, és *Életében* történt dolgokat, mely kéziratban meg van az Nagy Enyedi Könyvtárban. Meg holt Bétsben 1712-ben. Gulátsi Albert Diariuma szerint Bethlen Miklós Cancellarius az Udvarhelyi Főkapitányságból I-ső Apafi Mihály alatt ki tétetett.

*Bethlen Gergely* 1686-ban Főkapitány Udvarhely Székben ( Arch. J. ) 1691, 1692-ben volt Kormányszéki

Tanátsos, és Küküllő Vármegye' Fő Ispánja, Udvarhely Széknek Fogarasnak Főkapitánya, mint Gulátsi Albert írja: Az Archivumi Jegyzések szerint 1676-ban 23 X-ber iktattatott bé az Udvarhely Széki Főkapitányságban, és Bethlen Miklós azt a' különöst jegyzi meg rólla, *hogy 20 Esztendeig volt Fő Kapitány, és Bunnról reá nem érkezett soha, hogy törvényes derék Széket üljön csak egyszer is, a' mi hitel felett való tsuda, de valóságos dolog.* (Biogr. Mss.) Meg holt 1697-ben mint Tanács Úr és Provincialis Generalis.

*Bethlen Sámuel.* Maros Szék' Főkapitánya, Királyi Tábla Biró: meg holt 1707-ben (Bod Peter Tymbaules p. 100.)

*Béldiek.* Ennek a' Familiának Praedicatuma *de Uzon*, gyököres Székely Familia.

*Béldi Benedek:* híres katona 'Sigmond Császár alatt a' 14-dik Században (Benkő Trans. Specialis Mss.)

*Béldi Albert és Péter Benedek' Fijai,* Hunyadi-val hartzóltak Szent Imrén és Vaskapunál a' Török ellen (Benkő.)

*Béldi Márton.* Mint Vajda' Embere Inquisitióra küldetett ki 1479-ben Kendi Antal Vice Vajdától Hidvégi Mikó Lörintz panaszára. A' Kenyér Mezején Báthori István Vajda és Kinisi Pál Temesi Ispán alatt hartzólt.

*Béldi Pál.* Albert' Fija, 1509-ben, hogy a' Móldvai lárma Erdélyre is ki ne terjedjen, a' Székelyekkel elejekben ment a' Zenebonáskodóknak, 's jól viselte magát, úgy 1519-ben is a' Paraszt háborukor Zápolya János alatt vitézkedett (Benkő l. c.)

*Béldi Péter.* Sepsi Székben Fő Ember kit 1509-ben a' Prásmáriak öltek meg, melyről inquiráltat a' Székelyek' Ispánja ( Pomarius Congestio Privilegiorum civitatis Coronens: Mss. ) Ez a' Péter a' felyebbi Benedek fia lehetett,

*Béldi János.* A' Báthoriak alatt Fő Asztalnok, Tanács Úr: 1595-ben Gyirgő Váránál az Ellenség' nagy seregét Oláhországban üzte, 1599-ben András Cardinális mellé állott, 's a' Szebeni szerentsélen hartzban, ( hól Pál, és Kelemen fiai is jelen voltak ) elesett Pál fijával együtt. Ekkor égette fel Mihály Vajda Birtokát is Bodolán, mikor éppen 1599-ben 23 October Ország Gyűlésére ment ( Trans. Gen. T. I. p. 248. ) Emlittetik az 1594. 17 Aug. Kolosvári Gyűlés' végzéseiben is: már 1584-ben a' Kálnoki Bálint perében mint Sepsi Szék' egyik Birája Oculatornak volt kirendeltetve.

*Béldi Kelemen.* Háromszék' Főkapitánya Báthori és Bethlen Gábor' idejekben, 1625-ben Tanács Úr is volt. 1607-ben alá irta a' Jesuitákról szolló Contestatiót ( Kazy L. I. ) Emlittetik mint Főkapitány Miklós-vár Széknek adott óltalom levélben 1625-ből, 's egyik Főkapitánya volt a' Székely Seregnek Brassónál Radul Vajda ellen ( Böjthi Gaspár l. c. )

*Béldi János.* Testvérje Kelemennek, Váradi Kapitány.

*Béldi János.* Kelemen' fija, Háromszék' Vicekapitánya, Fő Asztalnok I-ső Rákótzai György alatt.

*Béldi Pál.* Kelemen' fija, testvérje Jánosnak, először Fő Asztalnok, azután Három Szék' Fő Király Birája, és Sereg' Generalissa, Belső Szólnoki Fő Ispán 1660 — 1670 körül, ugy Zarándban is Fő Ispán 1678-



ban. A' Maros Vásárhelyi Gyűlés' végzéseit 1663-ban 24 Septemb. mint Tanács Úr és Helytartó két más társaival megerősítette, Apafi Fejedelem Magyar Ország-ra menvén ki akkor, (Trans. Gen. p.303. T.I.) 1679-ben megbélyegeztetett, és a' Törököknél a' hét toronyban zárattatván megholt.

*Béldi Pál.* II-dik Rákótzai György alatt mint Kapitány elesett a' Lengyel háboruban 1657-ben Enyedi István Nagy Bányai Notarius' Historiája szerint a' Lengyel háborúról Mss.)

*Béldi Kelemen.* Egész Székelység' Fő Generalisa I-ső Apafi és II-dik Rákótzai György alatt (Mihály Elek Jegyzeti szerint:)

*Bernád Damian Tzirjék,* és *Bernád Tzirjék* jelen voltak az Agyagfalvi Gyűlésen 1506-ban.

*Bernád Balázs.* 1551-ben 20 Julii tartott Ország Gyűlésben a' Maros Vásárhelyi könnyű Gyalogság mellé rendeltetett Tanács Urnak a' Székelyek részéről (Diar. Mss.)

*Bernád Ferentz.* Megbélyegeztetett 1612-ben a' Széchenyi Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert (Böjthi Gáspár l. c.)

*Bernád János.* Csikban Székbíró, ki Mikó Ferentz mellett volt mikor nem akarták befogadni.

*Bernád István.* Rákótzai 'Sigmond' Mindenesse, ki Urának kintsét Magyar Ország-ra kitakarította. (Böjthi Gaspar l. c.) A' Bernád Familia is Székely.

*Biró Miklós.* Sepsi Székből jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen.

*Biró Balázs.* 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbírónak választatott.

*Biró András.* Sokáig volt Perceptor Udvarhely Székben, és a' tsonka Várnak Udvari Tisztje I-ső Apafi alatt.

*Bitsak Benedek* (de Mosán) Székbíró 1451-ben a' Maros Vásárhelyi Constitutio' tartalma szerint.

*Blovotzki Jakab.* 1584-ben Százados, (Ductor Centenarius Primipilorum nobilium) Báthori Christoph' kedves Embere, a' ki Székely Leányt Kolumbán Katalint vett feleségül, 's elváltoztatta nevét feleségéért: 1596-ban a' Keresztesmezőn haláloson megsebesített, 's Erdővidéken Oloszteken holt meg. (Kolumbán Famil. Genealog.)

*Botskór András* (Tusnát Szeredszegi) 1628-ban Vice Király Biró Al Csikban. (Arch. J.)

*Bors István* (Szentkirályi) 1630-ban V. Királybiró Al Csikban.

*Bors Gergely.* detto detto 1648-ban.

*Bodó Bernárd.* Kezdi Székben Fő Ember Báthori István' idejében, Felesége vőlt Török Ersébeth, fiai Máthé, és Mihály, kik ujj adománylevelet nyernek Karathnai, Peselneki, Dálnoki, Al Tórjai Birtokjokról 1583-ban 25. September.

*Bodó Sándor* (de Füle) 1690 — 1697 Bardótz Szék' Jegyzője, 1697 — 1711-ig Vice Királybiró ugyan ott. (A. J.)

*Bodó Gáspár.* Mátyás Király' Itélő Mestere, ki 1462-ben a' Székely földön Királyi Biztos vőlt.

*Botz András* másképpen Székely, 1581-ben kapott katonai Szolgálatjáért Esztelneken Kezdi Székben birtokot: költ az adománylevél 1581 10-dik April.

*Boér István* (de Szombathfalva) Báthori Gábor alatt megbélyegeztetik, de Bethlen Gábortól kegyelmet nyert. (Böjthi Gáspár I. c.)

*Bogáthi Melchior*. 1604-ben Básta fogságra vettette. (Kazy L. I.)

*Bogáthi Boldizsár*. Székelyek' Vice Kapitánya, kire bizta Báthori 'Sigmond, hogy Kornis Farkassal gyűjtsék táborban a' Székelyeket 1595-ben Mindszenti Benedek' Fővezérsége alatt. (Trans. Gen. T. I. p. 235.)

*Bogáthi Miklós*, ki az 1603 7. Martii Kolosváron tartott Gyűlés végzéseit alá írta, volt Radul' fogja és Brassóban holt meg. (Kazy L. I.)

*Bornemisza*. Udvari Consiliarius és Csiki Fő Királybíró Bornemisza János Praedicatuma volt *de Házon*, ki 1710-ben viselte ezt a' hivatalt, de nem lévén esmeretes ezen Familia' Székely származásával, nem tudom, hogy a' töllem felhozandó Bornemisza Székely Törzsekből eredteké vagy sem? Engel azt mondja, hogy legelőször Mátyás Király alatt kezdett egy Bornemisza (Absternius) esmeretes lenni, ki Nemességet is kapott Magyar Országban.

*Bornemisza Pál*. Udvarhely Széki és Jenői Fő Kapitány, 's Mezei Had' Generalissa öregebbik Rákótzai György alatt, ennek leánya volt 'Susánna, ki Kemény Bóldizsárhoz ment férjhez, mint Kemény János írja Historiájában, másik leánya volt Anna I-ső Apafi Mihály' felesége.

*Bornemisza Bóldizsár*. 1541-ben Ország' Fő Kapitánya, ki mellé rendeltetik Bagdi György és Végedi Imre Thordai Esperest. (Kovachich SS. R. H. Min. T. I. p. 23.)

*Bornemisza György.* Oláh Miklós Érsek' Jegyzése szerint Fő Ember, megholt Posonyban 1552-ben 13. Febr. (Kovachich l. c. p. 92.)

*Bornemisza János.* (de Kalnó) Báthori István alatt a' Lengyel Országi háborúkban sokat szolgált, kapja Szent Jakabot Doboka Vármegyében, mely azelőtt Ujvárhoz tartozott, mint az Adománylevél de dato 29. Martii 1581 tartja. Megölettetett más nagy Emberekkel 1594-ben Báthori 'Sigmond alatt.

*Bornemisza György.* Kit Básta 1604-ben fogságban tett, Juris utriusque Doctor, et Sedis judicariae Principis Assessor, alá írta a' Contestatiót 1607-ben. (Kazy L. I. p. 92.)

*Bornemisza János.* 1629-ben Kassai Gubernator, ki Bethlen Gábor' halála után a' Császárnak által adta a' Várost, (Kazy L. II.) 1634-ben Szendrői Kapitány volt. (Szirmay Not. Hist. C. Z. p. 167.)

*Bornemisza János.* II-dik Lajos Király Tutora Bakats Tamással (Kelemen l. c. p. 260.)

*Bornemisza Bálint,* ki 1447-ben alá írta a' Hunyadi Gubernátorságáról szóló végzést. (Pray Annal. Rerum Hung. P. III. p. 61.)

*Bornemisza Böldizsár.* Tanács Ur, és Fejér Vármegye Fő Ispánja, tserél Brassói Herser Jánossal Jószágot 1607-ben 8-dik 9-ber mint a' Fejedelmi Egyezés mutatja.

*Bögözi János.* (de Bögöz) Udvarhely Szék' Fő Kapitánya 1505-ben mint az Udvarhelyi Constitutio mondja.

*Bögözi András.* (de Miklósfalva) V. Királybíró Udvarhely Székben 1606-ban és 1607-ben (Arch. J.)

A' Henter Familiának 1654-ben a' Fiscalis Directorral folyt perében elő jönnek.

*Bögözi János.* (de Miklósfalva) ki fija lesz talán Andrásnak.

*Bögözi Gergely.* Mind ketten birtokos Székelyek abban az időben.

*Borosnai Péter* (de Borosnyó) Sepszi Szék' Követje 1459-ben a' Megyesi gyűlésre.

*Bölöni Péter.* Ilyés' fija (de Bölön) Miklósvár Szék' követje a' Megyesi gyűlésre 1459-ben.

*Bölöni Gáspár.* (de Nagy Bölön) Scriba, et juratus Notarius Cancellariae majoris, et Aulae Familiaris, mint Báthori Gábor írja Miklósvár Széknek 1610-ben adott Privilegiumában. Nagy Promótora volt Mikó Ferentznek, mint maga vallja Historiájában §. 65.

## C Betű.

*Czakó Radul.* (de Beretzkfalva) 1426-ban Székely Ispán' egyik követe 'Sigmond Császárhoz, ki szabad jurisdictiót eszközölt ki Beretzk Városnak a' Privilegium tartalma szerint.

*Czakó János.* Jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen 1506-ban.

*Czakó Benedek.* (Chakó) 1524-ben Székely Vársárhelyi gyűlésen ott volt, 's alá írta nevét azon irásnak, melyet a' Székelyek és Nemes Urak irtak a' Szászoknak, hogy az 1506-ban kötött szövetségnél fogva nyuljanak fegyverhez mellettek. (Eder Obs. Crit. ad Felmerum.)

*Czakó Ferentz.* (Szentléleki) Vice Királybíró Al Csikban 1646-ban. (Arch. Jegyzés.)

*Czakó György.* 1695-ben Taxator a' Cancellariánál. (Bethlen Biogr.)

*Cserei Familia.* (Nagyobbára Benkőből Trans. Gen. T. II. kivéve — régi Székely Familia.)

*Cserei Balázs.* (de Baróth) 'Sigmond Császár életét mentette meg, kitől 1393-ban Nemes levelet és 13 faluból álló Birodalmot kapott. (Zeitschrift von Schedius 1803. IV. Band p. 225.)

*Cserei Mihály.* Balázs atya, I-ső Lajos Király alatt derék katona volt, és 'Sigmond alatt is Királyi Banderium' Kapitánya.

*Cserei Lukács.* Balázs' unokája, ki 1442-ben Hunyadi János alatt a' Szentimrei ütközetben Fejérvár mellett Mezech Török Vezért fiával megölte, ennek fija

*Cserei Antal.* Vice Vajda Erdélyben, ennek fija

*Cserei Ferentz.* Zápolya János' Udvarában Kamarás Ur.

*Cserei Pál.* Zrinyi Miklós alatt szolgált, 's 1566-ban Siklósnál elesett, Fija Ferentznek, testvére Cserei Mátyásnak.

*Cserei György.* A' Báthoriak alatt Ezerekes, e' költözött először Baróthról Nagy Ajthára, és e' vette fel a' Nagy Ajthai Praedicatumot, fija volt Cserei Lászlónak, ki testvére volt Cserei Györgynek.

*Cserei Miklós.* János' fija I-ső Rákótzai György' fő Asztalnokja, ennek fiai voltak

*Cserei Miklós.* Miklósvár Szék' V. Királybirója 1648-ban, kinek petsétje alatt költ a' IV-dik Szakaszbán §. 5. említett Levél a' Szék' törvényeiről, elesett Vaskapunál.

*Cserei Mihály.* Testvérje Miklósnak, elesett a' Gyalui tsatában.

*Cserei György.* A' két utólsónak testvérje, II-dik Rákótzai I-ső Apafi alatt a' 'Testörző Sereg' Kapitánya, a' Praekopi Tatároknál követ, meghólt Eszéknél.

*Cserei Dániel.* György' fija, 1683-ban Béts alatt veszett el.

*Cserei Farkas.* Testvér a' felyebb megnevezett Miklóssal, Mihályal, Györgyel, I-ső Apafi Fő Konyha mestere.

*Cserei János.* Éppen ezeknek testvére, I-ső Apafi Fő Asztalnokja, Fogarasi Vice Kapitány 1677-ben, ki azután 8 esztendeig raboskodott Bátyának Cserei Györgynek egy leveléért. (Bethlen Miklós' Biogr. mss.) Meghólt Nagy Ajthán 1717-ben 72 Esztendős korában.

*Cserei Mihály.* Született 1667-ben, atya vólt János, kit utóljára emlitettem, a' Zernyesti ütközetben jelen vólt, Csik, Gyergyó, Kászon Székek' felvigyázója. Ez irta Brassói Magánosságában meg az *Életében történt dolgoknak Historiáját.*

*Czirjék Familia.* Ez a' Familia is egy a' legrégebb Székely Familiák közül, Praedicatuma de Sepsi Zóltán, régen irták Zóltánfalva: ma is meg van Proediolum *Zóltánka*, Kálnok 's Zóltán között, a' *Czirjékek'* Csere Erdelye Kálnokban, a' Gróf Kálnoki Familia' Birtoki; hasonlóképpen Zalánban fen van névvel a' *Czirjékek'* Hertjek és *Jószágok*, ugy Bodokban *Czirjék utsza*, a' kilentz Falu' havassán Bodok' határán *Zóltán kutja*, melyek mind arra mutatnak, hogy ennek a' Familiának hajdan nagy és szép birtokai vóltak, de azokat a' Familia levelek szerint Czirjék Simon

Fiscalis Director; megölvén egy Mikót Zóltánban a' Tánorok' Kapunál bélyegen elvesztette. Régi levelekben elő forduló nevei ennek a' Familiának *Chyrjék*, *Czirjék*, *Czerjék*, *Chyryrek*, *Cziraki*, *Czirjaki*, *Czirjéki*, és Bod Péter de Nominibus propriis a' tölle kiadott Páris Pápai Lexiconában azt jegyzi meg, hogy Cirjacus, Cyriacus, Czerjék mind egyet jelent a' Kalendáriumban is lévő ily nevű Szentel. Egy Ciriag János (a' Medicisi Cosmus' idejében) 1458 ban Florentiában Notarius vólt (l. Bibliothek historischer Classiker 18-ter Band Wien 1817. p. 44.) Az 1770-ben a' Királyi Táblánál hiteles párban vétetett Familia leveleiben, és 1725-ben készült Familia Genealogiájában ilyen nevezetes Személyek jönnek elő ebből a' Familiából.

*Chyrjék Dienes*. Sepsi Szék' Fő Kapitánya 1420 körül.

*Czirjék Vitellius*. (de Zoltánfalva) Fő Ember Mátyás Király alatt Sepsi Székben Királybiró.

*Czirjék Antal*. Három Szék' Fő Kapitánya 1480 körül (*Partium Alutanarum Capitaneus*) ennek unokája Ferentztől

*Czirjék Mihály*. Regni Notarius 1500 körül, ennek fija

*Czirjék Simeon*. II-dik Lajos Király' Kamarássa.

*Czirjék Vitellius*. Simeon' fija Csikban Fő Kapitány.

*Czirjék Simeon*. Vitellius' fija, Causarum fiscalium et regalium Director 1580 körül.

*Czirjék Ferentz*. Simeon' fija, Sepsi Szék' Vice Királybirája és Assessor primarius 1620 körül.

*Czirjék Ferentz*, a' felyebbinek fija, Fiscalis jószágokban Praefectus 1650 körül.



*Czirjék Tamás.* Ferentz' fija, Ductor et Commen-  
dans plagae Alutanae, vagy Ezeredes 1680-ban, meg-  
hált 1704-ben; *Étfalván* temette el Testvérje, hól Tem-  
plomot és Eccleziát építtetett: Testvérjét hívták Pál-  
nak, két Zászlót tettek bé az Etfalvi Templomban, me-  
lyet építettek, az egyik Zászló 1677-ben a' másik 1704-  
ben állíttatott fel.

*Czirjék Pál.* Tamás' fija, Fejér és Kolos Várme-  
gyékben Tábla Biró.

*Czirjék Balázs.* Jelen vólt az Agyagfalvi Gyűlés-  
ben 1506-ban. A' IV-dik Szakasz §. 4. közölt 1564-ben  
költ oklevélben említettnek még *Chyrjék Simon*, *Bá-  
lint*, *Menyhárt*, *Gáspár*, *Vitellius*.

*Czerjék András.* (Szent Simoni) V. Királybiró  
Al Csikban 1671-ben (Arch. J.)

*Czerjék János.* Ugyan ott V. Királybiró 1669-ben.

*Czerjék László.* Csik Szék' követje, ki 1704-ben  
alá irta a' Rákótzai Ferentz' számkivettetését. Miháltz  
Elek végre azt jegyzi meg, hogy hajdan a' Czirjék Fa-  
milia birta egész Domokosfalvát is. Órbai Székben,  
mely ma Praedium.

*Cyzer Pál.* (Csizér) 1564-ben Sepsz Szék' Ki-  
rálybirája. (IV. Sz. §. 4.)

*Csiszér Miklós.* Sepsz Székben Assessor 1646-ban.

*Csiszér István.* (Gidófalvi) Assessor 1697-ben  
ugyan ott. (Imre Familia Levelek szerint.)

## D Betű.

*Datzó János.* (de Zalán) Sepsz Szék' követje a'  
Megyesi Gyűlésre 1459 ben.

*Datzó Péter.* 1506-ban jelen volt az Agyagfalvi gyűlésben.

*Datzó Sándor.* (Sandrinus Datzó de Szárazajta) 1532-ben Zápolya Jánoshoz több társaival követ Miklósvár Szék' részéről.

*Datzó Mihály.* Emlittetik az 1550 (2. Febr.) Kolosvári Gyűlés végzéseiben.

*Datzó István.* az 1556-ban Szász Sebesben tartott Ország' Gyűlése végzéseiben megemlittetik.

*Datzó Bernhárd.* 1547-ben bizonyít a' Brassóiak' perében Mogyoróssal. (Pomarius l. c.)

*Datzó Pál és György.* Mint Székely katona Tisztek emlittetnek az 1556-béli Aprilisben tartott Kolosvári Gyűlés végzéseiben, és Petrovich Helytartó őket mint Dicatorokat számadásra vonja a' Partialis Gyűlés előtt. Ezeknek attyok volt Datzó János, Nagy Attyok Datzó Balázs, ki Arapataki Antal' testvérjét Dorotyát vette feleségül, 's ezen leszármazásnál fogva Geréb András három fiu Leányait törvényes osztozásra kényszerítették, mint felyebb láttuk.

*Datzó Tamás és Ferentz.* Emlittetnek mint Szék' Tisztek az 1586-ba költ parantsolatjában Báthori 'Sigmondnak.

*Datzó György.* 1580-ban (22. May) Fejérváron tartott Gyűlésben Sepszi Szék' követje. (Milkovia T. I. p. 350.)

*Datzó Ferentz.* Sepszi Székben fő Ember: ujj adománylevelet kap Sepszi 's Orbai Székekben lévő birtokairól 1583-ban 7-dik Novemb. emlittetik az 1594-ben (14. Aug.) Kolosváron tartott Gyűlés végzéseiben is, hol Commissióban kirendeltetik, ugy az 1601-ben (3.

Junii) tartott Kolosvári Gyűlésben is. Ez egy Személy a' Datzó Tamással említett Ferentzel.

*Datzó János.* 1663-ban Követ a' Portánál, 's Csikban Főkapitány, hol 1669-ben 30-dik Julii iktattatott bé Csik Szeredában Nemes János és Kálnoki Mihály által (Nemes János' Diariuma és Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 30.) Tökölivel való egyetértésért megbélyegeztetett 1686-ban a' Szcheni Gyűlésben (Bethlen Biogr.)

*Datzó György.* (de Gyulatelke) Fő Biró Doboka Vármegyében 1666 — 1671 közt. (Arch. J.)

*Dániel Familia.* (de Vargyas) Törzsökös Székely Familia, már 1400 körül virágzó volt, mint Benkő mondja Trans. Gen. T. 2. a' mely időből esmeretesek.

*Dániel Balázs, Péter, és Lukács,* mint jó katonák.

*Dániel 'Sigmond.* Báthori Istvánnál Aulae Marschall Lengyel Országban, ennek unokája

*Dániel Péter.* Három Szék' Főkapitánya 1600 körül.

*Dániel Péter.* Fija Péternek, Bethlen Gábornál Aulae Marschall.

*Dániel Mihály.* Székelység' egyik Kapitánya Radul ellen Báthori Gábor mellett Brassónál (Böjthi Gáspár l. c.) alá írta 1638-ban 7. Julii mint Három Széki Fő Királybiró a' Dési Gyűlés' végzéseit. Bethlen Gábornak kedves Embere volt, 's követte a' Magyar 's Morva Orzági háborúkbán, mikor ujj adománylevelet is nyert tőlle 1621-ben Strasnitzán Morvában 28-dik 8-ber mind a' két Nemre Székely, és Vármegyei jószá-

giban, melyben katonai vitézségét különösen dítséri Bethlen Gábor Fejedelem. A' Miklósvár Széknek adott oltalomlevél szerint már 1625-ben Fő Királybirája volt Három Széknek: 1638-ban az adóval a' Portához küldtetett, 's megholt 1642-ben.

*Dániel Ferentz*, a' felyebbi Péter' fija, Udvarhely Szék' Fő Királybirája 1654-ben (Arch. J.) alá írta az Országtól II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratiót 1657-ben 1-a Novembris. Sokszor követ volt a' Török Udvarban. Felesége volt Béli Judit, Béli Pál Huga. (Joh. Bethlen Hist. L. II. c. 7.)

*Dániel János. Ferentz'* testvére, 1639 — 1649 Udvarhely Szék' Vice Kapitánya. *Dániel János Vice Kapitány expeditióban megrvén addig substituáltatik Dániel Ferentz 12. April. 1649.* (Index Archivi) Gerendi István' Leányát vette el, mint Kemény János írja Historiájában, ezt küldötte I-ső Rákótzai György Lipsiában követnek, hogy szövetséget kössön a' Svecussal. (Samuel Puffendorf Rerum Svecicarum Libri XVII. §. 21. ad annum 1644.) 1654-ben volt Három Szék' Fő Királybirája.

*Dániel István.* A' felyebbi Ferentznek, János Testvérjének fija. Udvarhely Szék' Fő Királybirája, felesége Kemény Sophia, Kemény Péter' Leánya, ki testvér volt Kemény János Fejedelemmel. Daniel István Királyi Táblabíró is volt, és Béli Pálhoz huzott. (Bethlen Miklós Biogr.)

*Dániel Péter.* Emliti 1667-ből Bethlen Miklós, hogy feleségét Kun Helenát akarta elvenni.

*Dániel Mihály.* 1685-ben Követ Schaffenberg Generalhoz. (Bethlen Miklós I. c.)

*Dániel Ferentz.* Testvérje Istvánnak, hasonlóképpen Ferentznek fija. Udvarhely Szék' Fő Királybirája 1693 körül és I-ső Apaſi Követje a' Római Császárhoz. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 23.) Ugyan ezt nevezte Rákótzí Ferentz ki 1707-ben is Fő Királybirónak. (A. J.)

*Demjén Ferentz.* (de Dálnok) megbélyegeztetett 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet kapott. (Bőjthi Gáspár)

*Dienes András.* Maros Székből, jelen volt az Agyagfalvi gyűlésben.

*Domokos Familia.* Miháltz Elek ezt egynek mondja lenni a' Betz Familiával, tsak hogy egyik ága megváltoztatta nevét.

*Domokos Péter.* Emlittetik az 1600-ban 25-dik Oktob. Létzfalván tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben.

*Domokos Ferentz és István.* (de Alcsernáton) megbélyegeztettek 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyertek. (Bőjthi Gáspár l. c.) Egy Domokos István de Alcsernáton alá irta 1638-ban 7. Julii a' Dési Gyűlés' végzéseit, talán a' kettő egy Személy — ?

*Domokos Tamás és Dominicus.* Két Testvérek. egyik Királybiró Kezdi Székben: megölette mind a' kettőt Básta György 1600-ban Márkosfalva és Mátisfalva közt, mint az Alsó Csernátoni Reformatum Templomban lévő felírás bizonyítja, melyet Bod Péter Tymbaules Hungaruz című munkájában p. 71 közöl.

*Domokos Tamás.* II-dik Rákótzí alatt Kapitány, elesett a' Lengyel háboruban 1657-ben. (Enyedi István Hist. mss.) Egy Thomas Domokos de Csernáton 1656-ban Csiki Fő Királybiró volt. (Arch. J.)

*Domokos János.* 1662-be Apafi alatt megbélyegeztetett. (Kazy L. 8.)

*Dónáth János.* (de Nagy Borosnyó) 1586-ban Sepsi Szék Ülöbiró, emlittetik Báthori 'Sigmond' parantsolatjában.

*Dónáth György.* Sorbán Vajdával tartott 1602-ben, kivel magát egyesítette. (Mikó Ferentz l. c. §. 51.)

*Dónáth István.* Három Szék' Fő Kapitánya, kit Bartsai Ákos Fejedelem tett, és 1660-ban a' Kemény János' részén lévő k fogságban vetettek, 's megfolytattak. (Benkő Trans. Gen. T. I. p. 295.)

*Dónáth János.* Derék Ember, Gyulai Ferentz mellett Bétsben követ 1688-ban, 's már 1676-ban is a' volt. (Bethlen Miklós' Biogr.) A' Donáthok a' Donáti Olasz Familiából származnak ugy vélem, mint a' Marco és Kolumbán Familiák. (Bibliothek Historischer Klassiker 18. B. p. 202.)

*Dósa Ferentz.* Maros Széki Assessor 1571-ben a' Nagy Tamás' Perfolyta levelek szerjnt.

## F Betű.

*Farkas Ferentz.* (de Bögz) 1627-ben Udvarhely Székben Vice Kapitány. (Arch. J.) 1635-ben is a' volt Bardótz Szék' Privilegiuma' foglalatja szerint: emlittetik az Apr. Const. bérekesztésében is. Adománylevelet nyert 1620 ban 14. Julii Bögzözi, Agyagfalvi, Czibrefalvi, 's a' t. birtokairól. E' volt kezes Kemény Jánossal a' Budai Basánál is 1636 ban.

*Farkas Márton.* 1566-ban Ágyuzó Inspectornak választatott Országos Gyűlésben.

*Farkas Ferentz.* 1685-ben Vice Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.) Egy Farkas Ferentz alá írta 1657-ben II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratoriumot is, de melyik nem tudom.

*Farkas Ferentz.* Kazy L. I. p. 9. Vir illustrisnak írja, megölette Mihály Vajda, hogy Báthori András részin volt. (Mikó Ferentz §. 15.)

*Fants Mihály.* Székely Hadvezére Csikban 1476-ban, kinek parantsólt Mátyás Király, hogy István Móldvai Vajda' segítségére menjen a' 'Törökök ellen, hozzá adván *secus Suspendium non evadis.* (Epistolae Corvinianae P. IV. Nro. 75.)

*Fantsali Balázs.* 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Szék' Birónak választatott.

*Ferentzi Pál.* (de Száldobos) 1635-ben Bardótz Szék' követje a' Privilegium' tartalma szerint.

*Ferentzi István.* 1651-ben V. Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.)

*Ferentzi György.* (de Patakfalva) 1679-ben V. Királybíró ugyan ott.

*Ferentzi János.* (de Bodok) 1661-ben Sepsi Szék' Assessora.

*Forró Oswald.* (de Haporton) 1479-ben Vajda' Emberének neveztetik ki Kendi Antal Vice Vajda által, hogy feleltessen Mikó Lörintz' részére.

*Forró Miklós.* Ágyuzó Inspectornak neveztetett ki az 1566-ban tartott Ország' Gyűlésben.

*Forró János.* 1594-ben elfogattatott Báthori 'Sigmund alatt több másokkal. (Mikó Ferentz §. 3.)

*Fosztó Mátyás.* 1635-ben Bardótz Szék' követje, Fülei volt a' Privilegium szerint.

*Fosztó György.* (de Füle) 1697 — 1711 Bar-  
dótz Széki Jegyző. (Arch. Jegyz.)

*Fodór Balint.* 1611-ben Csikban Assessor, ki Mikó  
Ferentz ellen volt, hogy bé ne fogadják. (Mikó l. c.)

## G Betű.

*Gáspár János.* Maros Szék Főkapitánya, és Ki-  
rálybirája, ki 1606-ban Ország' követje volt Botskai  
Istvánhoz Kassára, mint a' tölle megerőssített Articu-  
lusok bizonyítják: 1608-ban is követ volt az Ország'  
részéről.

*Gál Ferentz.* (de Kínos) Udvarhely Szék' Jegy-  
zője 1627-ben. (A. J.)

*Gálfi Ferentz.* (de Martonos) 1647-ben V. Ki-  
rálybíró ugyan ott.

*Galambfalvi Ferentz.* (de Galambfalva) Erdély  
Fő Vezére' Személyesse 1459-ben Udvarhely Széken;  
mert Wingarthi Geréb János így irta magát, *Supremus*  
*Capituneus Regiae Majestatis in Partibus Transilva-*  
*niciis.* (Huszthi p. 121.)

*Geréb András.* (de Fiátfalva) Radul Vajda ellen  
vált, kinek fogságában is esett, és nagy áron váltotta  
meg magát. (Böjthi Gaspar l. c.) Bethlen Gábor alatt  
vált a' Testőrző Sereg' Kapitánya; voltak még neveze-  
tes Emberek a' Fiátfalvi Gerébek közzül, mint *Böldi-*  
*zsár, György, Benedek,* kik 1583-ban 19. Sept. Ado-  
mánylevelet is kaptak. Ezeknek az Attyok volt *Geréb*  
*Benedek, János 'Sigmond'* idejében élt. Geréb An-  
drásban ennek az Ágnak magva szakadt, mert több  
adományleveleket ólvastam, melyek per Defectum An-  
dreae Geréb adattak.



*Geréb Miklós.* (de Szent Mihály) 1564-ben többek Zápolya János 'Sigmond parantsára elfogattatott, de az Ország' kérésére eleresztettek a' foglyok.

*Geréb János.* (de Wingarth) Görgényi Commen-dans 1451-ben, ki a' Székely Nemzet' Gyűlésében Viz-aknai Miklóssal jelen volt.

*Geréb Péter.* 1475-ben megverte Zápolya István-nal a' Törököket Szala Vármegyében, hól pusztítottak. (Engel I. c. III-ter Th. p. 363.)

*Geréb Ferentz és György.* (de Árokpataka) 1612-ben 15. May a' Szecbeni Gyűlésben megbélyegeztettek, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyertek. (Böjthi I. c.) Árokpatakáról voltak meg *Geréb László*, 's ennek fija *Geréb András*, Lászlónak Attya *Arapataki Antal* a' Törzsök, Andrásnak három Leányai maradtak, ugymint *Katalin* Apor Jánosné, *Anna* Gyöngyösi Jánosné, és *Margith*: ezekkel osztoztak Datzó Pál és Gergely mint felyebb láttuk.

*Geréb István és János.* Udvarhely Székben Fő Nemesek, 1689-ben magvok szakadt. (Bethlen Miklós Biogr.)

*Gergelyfi János.* Jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506-ban Udvarhely Székből.

*Gergelyfi Mihály.* (de Kybed) Maros Székben Assessor 1571-ben a' Vadasdi per szerint.

*Gergely Deák.* (Szentimrei) V. Királybíró Al-Csikban 1656-ban. (Arch. J.)

*Gyárfás Pál.* (Létzfalvi) Kezdi Székben Assessor Bethlen Gábor idejében, tserélt jószágot Réthy Istvánnal 1629-ben 24. Junii fejedelmi Egyezés mellett.

*Gyalakuti Péter* Miklós' fia 1451-ben Fő Királybiró Maros Székben ( *Capitalis Judex noster* mint a' *Constitutio* mondja )

*Gyalakuti Mihály* jelen volt az Agyagfalvi Gyülésen.

*Gyulafi László* ( *de Rátoth* ) Székelyek' Főkapitánya 1603-ban 's 1604-ben megholt Köpétzen 1605-ben volt közép Szólnoki Fő Ispán is 1599 körül ( *Mikó Ferentz* l. c. §. 78. )

*Gyulafi László* ( *Rathothi* ) Maros Szék' és Mezei Hadak' Fő Kapitánya 1696 körül ( *Gulátsi Diárium* szerint ) volt ez Kormányiszéki Tanátsos is. Egy Gyulafi Sámuel *de Rátoth* 1590 körül Dobokai Fő Ispán is volt, Kazy pedig L. 7. írja egy Gyulafi Lászlóról, hogy 1653-ban nem egyezett meg a' Jesuiták' eltörlésében.

*Gyulai Ferentz*, ( *Maros Némethi* ) Udvarhely Szék' Fő Királybirója és Tanáts Úr 1690 körül ) *Bethlen Biogr.* )

*Glesan Miklos* ( *de Geyes* ) Maros Széki Assessor 1571-ben.

*Garzó Márton* ( *Szent Miklósi* ) 1611-ben Al-Csikban Mikó Ferentz ellen volt.

## H Betű.

*Hadnagy Mátyás.* ( *Pálfalvi* ) 1611-ben Mikó Ferentz ellen volt.

*Henter Gáspár.* ( *de Aytán Ajtha* ) 1532-ben Miklósvár Szék' követe Zápolya Jánoshoz.

*Henter Benedek* ( de Nagy Ajtha ) Háromszék' Főkirálybírája 1578-ben Báthori Christoph' Mandatum Statutoriuma szerint, mely költ 1578-ben 4 Martii, melynélfogva Radnóthi Kendi Ferentzet, Tanács Urat, és Küküllő Fő Ispánját Baróthon három jobbágyos telkek' birtokában kellett a' Főkirálybírónak béiktatadni: 1586-ban volt a' Fejedelem' Tábla' Assessora a' Kálnoki és Jankó perlevelek szerint,

*Henter Péter.* 1631-ben kap egy Primipilatust Nagy Ajthán Első Rákótzai Györgytől: Supremus Dux vagy is Miklósvárszék' Kapitánya volt 1649-ben a' Basa Tamás' Laistroma szerint.

*Henter András.* 1631. körül V. Királybíró Sepsiben Henter Péternek a' Primipilatusban béiktatásáról szöllő levél szerint.

*Henter Benedek.* Főkirálybíró Csikban 1682-ben, Udvari Secretarius lett 1695-ben ( Bethlen Biogr. )

*Henter Pál.* Megbélyegeztetik Apafi alatt 1662-ben ( Kazy L. 8. )

*Henter Ferentz.* Itélő Mester, ki 1704-ben aláírta Rákótzai Ferentz Proscriptióját. A' Genealogia Henteriadum nevű Jegyzetben, melyet Henter Péter 1630. körül készített, Törzsök Sándor Hadnagy, ennek fiai István és Mihály.

*Hirkó Mihály.* Sepsi Székből jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen.

*Horváth János* ( de Palozs ) Director Fiscalis 1668. körül ( Huszthi l. c. p. 150. ) Ennek özvegye volt Ugron Ersébeth, Ugron Pál Leánya, kinek osztó perében Ugron Istvánnal ítélet hozattatott 1669-ben 28 October.

*Horváth György*, Székely Nemes ki Gétzi András mellett volt a' Brassóiakkal való tsatában 1602-ben ( Mikó §. 195. )

*Huszár Mátyás*. Fő Királybiró Maros Székben és Fő Asztalnok 1632-ben kapja Székely Mojses bélyegén a' Fiátfalvi Kastélyt ( 31 Augus. 1635. költ az Adómánylevél ) Alá írta a' Dési Gyűlés végzéseit 1638-ban 7-dik Julii ( Bod Péter Eccles. Hist. Mss. )

Egy Huszár Mátyás Kemény János mellett harczolt Apafi ellen ( Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 22. )

## I Betű.

*Jakabházi Pál*. V. Királybiró Udvarhely Székben 1679-körül ( Arch. J. )

*Jankó Boldizsár* ( de Zágon ) Orbai Székbiró 1629-ben.

*Jankó Mihály*, ( Maxai ) Kezdiben Székbiró 1630 körül.

*Jankó István*, ( Nobilis de Zalán ) 1586-ban Kálnokiakkal perel Egyed Mezeje felett, melyről meg van Báthori 'Sigmond parantsolatja, fíja Boldizsár folytatta utánna a' pert:

*Jantsó Mihály*. ( Senior de Gidófalva ) 1646-ban Sepsi Székben Assessor ( Imre Familia levelek. )

*Illard Ferentz*. Maros Székből „jelen volt Agyagfalván 1506-ban.

*Illye János* Dienes fíja, a' Megyesi Egyesületbe 1459-ben említettik ( Krit. Saml. p. 46. )

*Imets Mátyás*: emlékezet van rólla az 1600-ban ( 25 Octobr. ) Létzfalván tartott Ország' Gyűlés végezé-

seiben, hogy Jóságát elvették, említették az 1602-béli (25 Aug.) Megyesi Gyűlés' végzéseiben is.

*Imets István.* Székely Mojses' egyik Vezére 1603-ben mikor ujj török Sereggel béütött Erdélyre, elesett Brassónál Imets István is Marcus Fuchs akkori Író és Brassói Szász Pap' kézirati Kronikája szerint.

*Imre György.* (Ethfalvi) 1659-ben Sepsz Székben Assessor.

*Imre András.* (Gidófalvi) 1677 körül Assessor ugyan ott.

*Imre Miklos.* detto 1674 körül, kapott Kálnokban Bedő Istvántól, ki fíja volt Bedő Istvánnak (bizonyosson a' Főkapitánynak lásd felyebb a' B betűbe) egy Szilvást, hogy megszabadította az Ellenség' torkából Szekerén, mint a' Familiánál lévő eredeti Levél szórol szóra mondja.

*Intze Balázs* 1611-ben Csikban Fő Jegyző (Mikó l. c.)

## K Betű.

*Kálnoki Familia.* Törzsökös Székely Familia, mely Benkő szerint Nagy Lajos Királyunk' idejére felviszi származását, egy volt a' Nemes Familiával régen, 's Praedicatumát de Kálnok vette (Trans. Gen. T. I.)

*Nemes András de Kálnok.* Szegedi szerint a' Törzsök, ki Benkő véleménye szerint a' Kálnoki nevet első felvette, ott volt ez a' Megyesi Gyűlésen 1459-ben Sepsz Szék' részéről, ennek fíja *Kálnoki András* kinek fíja

*Kálnoki Bálint* ki 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésben jelen volt, ennek fíja

*Hálnoki Péter.* Három Szék' Fő Királybirája a' XVI-dik Század' közepén

*Hálnoki János* 1600 — 1610 körül Fő Királybiró Három Széken, 1602-ben Gétzi Andrással tartott Mikó' szerint, 1607-ben alá írta a' Contestatiót a' Jezsuiták mellett ( Kázy L. I. ) emlittetik az 1608 9 Augus. Fejérvári Gyűlés' végzéseiben, megbélyegeztetik az 1612. 15 May Szebenben tartott Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet kap. ( Böjthi l. c. ) Ennek fiai, voltak *Balint* ki 1627-ben 4 Augus. Brassóban megholt 24 esztendő s korában, *István* ki testvérjének Sirkövet állított fel.

*Hálnoki Mihály* ( de Szárazajta ) Székülő Miklosvár Székben 1649-ben mint a' Szék levele tartja.

*Hálnoki Balint.* 1560-ban 11 Xber kirendeltetik az Országtól vallásos disputatio hallgatására: 1586-ban perelt Tamás testvérjével Egyédmezeje felett Miklósvárszékben a' Jankó Familiával.

*Hálnoki Benedek* ( de Köröspatak, megbélyegeztetett 1612-ben de Bethlen Gábortól kegyelmet nyert.

*Hálnoki István.* V. Királybiró Miklósvárszékben 1631. körül Henter Péter Statutoriája szerint.

*Hálnoki Mihály* 1660 körül Csiki Főkapitány, kit a' KeményJános részin lévő, Csikban fogságra vetettek ( Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 10 Kazy L. 8. )

*Hálnoki Bálinth.* 1667 — 1678 Bethlen János' Miklós' Attyánál honorarius Szólga Deák, Fő Ember' gyermeke, Miklós' barátja, kit igen ditsér, Béli Pállal ki-vándorlott a' Törökhöz hól meg is holt.

*Hálnoki Samuel.* Háromszéknek Fő Királybirája 1690 körül Tökölit megverte Hunyadnál, az elvett

Zászlója Tökölnek meg van Köröspatakon, Kintstármester, Fő Provinciális Commissarius is volt, 's 1697-ben Grófi titulust nyert. Volt Csiki Főkapitány is. 1701-ben Spanger András Jesuitával Pethő Gergely Kronikáját 1626 is folytatta, megholt 1706-ban.

*Hálnoki Jo'sef.* 1704-ben aláírta a' Rákótzai Ferentz Proscriptióját: A' Familia Praedicatuma de *Höröspatak*.

*Kamuthi Farkas.* (de Szent László) Főkapitány Udvarhely Székben, Tordai Fő Ispány, Tanács Úr 1618 körül Gyaluváráról költ Inscriptionalis levél szerint (1628 5 Octobr.) Ennek fia Kamuth Miklós, kinek újra 34 ezer forintba inscribáltatott Gyaluvára. Édes Attyának Báthori Gábor adta azt 1610-ben, mint Kémény János írja Historiájában. Kazy pedig írja L. 2, hogy Kamuthi Farkas 1613 ban Báthori Gábor megölésében részes volt. Egy Kamuthi Balázs Dobokában Fő Ispány volt 1612-ben Archiv: jegyzések szerint, ki a' Homonnai Had ellen Bethlen Gábor mellett volt Kémény János' bizonyítása szerint, 's a' Contestatiót is aláírta 1607-ben (Kazy L. I.) Egy más Kamuthi István 1627-ben (de Szent László) Bethlen Gábor Cubiculariussa volt.

*Hátzai Antal.* 1505-ben Székbíró az Udvarhelyi Constitutió szerint.

*Karátson Péter* (de Karátsonfalva) Mihály fia, Maros Székben Fő Székely 1461-ben (Huszthi p. 118.)

*Karátsi György.* (Szentgyörgyi) 1634-ben Vice Királybíró Al-Csikban (Arch. J.)

*Helemen Mihály.* (de Madefalva) 1611-ben Csiki Fő Király bíró Nemes János' Diariuma szerint; említettik az 1608. 9 Aug. Fejérvári Gyűlés' végzéseiben Péter

Deákkal. Ez nem akarta megesmerni Mikó Ferentzet Vice Kapitánynak, minthogy Csikban nem volt birtoka azért Pártot formált ellene, de sikertelen.

*Kelemen István.* Első Rákotzi György Komornikja Miháltz szerint.

*Kelemen Gergely* vette Feleségül Miklós Leányát Ersébethet, ennek Magva szakadtván támadt Első Rákotzi György' idejében Iklódi Thóldalagi János Fiscalis Directorsága alatt az a' Per Székely örökség felett, melyben az Miklós Mártontól fíjuvá fogadott (Adoptio) Kelemen Gergely' Magva szakadtán az örökség a' Testvérek, és más Atyafi Ingerensok kizárásával a' Fiscusnak, íteltetett meg leginkáb azért, hogy Kelemen Gergely fejedelmi megegyezést kért és nyert a' fíjuvá való fogadás felett.

*Hedei Ferentz* 1505-ben Székbíró az Udv. Constit. szerint.

*Heresztes Illyés* ( de Olosztelek ) Bardótz Szék' követje 1635-ben mint a' Privilegium tartja. Vólt Jegyző is ott 1635 — 1655-ig ( Arch. J. )

*Kendi Ferentz.* Datzó Györgyel követ 1580-ban a' Székelyek részéről az Ország Gyűlésére, kik a' Szászok' Dezmáját egy Quártára akarták levonattatni (Milkovia.)

*Kemény Bóldisár.* Udvarhelyszék' Főkapitánya, 1657-ben homlokban lötték a' Lengyel háborúban, mint Kemény János írja.

*Kemény János.* A' Székelyek' részéről követ a' Pozsoni Dietára 1552-ben, Kendi Ferentz vólt a' Magyarok' részéről: *Pro Siculis Jannes missus Cognomine Kőmön* (Schesaci Ruina Pannon: L. 3.)



*Kemény Simon.* Attya Kemény János a' Fejedelelem 1660-ben 13 May Udvarhely Széki Főkapitánya' tette ( Index Arch. )

*Kemény István* 1556-ban elkéséri János' Sigmondot Sulimán' táborában a' Székelyek' részéről ( Ó és uj Dacia ) *Kezdi Vásárhelyi Mójses* Pataki Professor 1601 körül ( Szirmai Not. Top. Polit. C. Z. p. 213. ) ezt csak azért jegyzettem ki, hogy ez Kezdi Vásárhelyből kerülhetett ki, 's más Familiai Neve lehetett.

*Holumbán Endre* ( de Olosztelek ) Százados, egy Eustachius nevű Barát keresztelte meg ( Geneal. Famil. )

*Holumbán András.* 1618-ban Százados Udvarhely Székben.

*Holumbán Ferentz.* 1651-ben Ezereades, Lengyel Országban követséget viselvén Tatár' fogságban esett honnon kiszabadulván Kakutsi Péter Szólgával Apafi Mihály' kiváltásában a' rabságból nagy Eszköz vólt, a' kinél Aulae familiaris lett; E' készítette a' Familia' Genealogiáját.

*Hovázi Ferentz.* Báthori István alatt Kapitány, ki Szász faluban Kézdi Székben birtokot kapott 1581-ben.

*Hontz András* ( de Solymos ) 1667 — 1669 körül Vice Királybíró Udvarhely Székben ( Arch. J. )

*Kornisek.* Erdélyben Magyar Országról jöttek bé; oda pedig Engel szerint Frantzia Országból. Huszthi Vajvodae Trans. p. 94 fel hoz egy oklevelet 'Sigmond Császártól 1403-ból melyben mondatik. *Annuentes Petro de Isyp, ut ipse possessionem suam RUZHA vocatam* ( Abaujvármegyében ) *Bartholomoeo de Thobayd et per eum Antonio et Cornisio de dicta Tho-*

*bayd fratribus eiusdem Bartholomoei uterinis legandi, dandi, — — meram et omnimodam habeat planitudinem potestatis. A' Kornisok' Praedicatuma de Ruszka innen megmagyarázható. A' Szent Páli Székely származású Kornisokat meg kell ezen Törzsöktől úgy vélelem különböztetni.*

*Kornis Mihály* (de Zenthpál) Székelyek' részéről ki nevezetetik az Adó számvitelére 1558-ban 28 Sept. a' Fejérvári Gyűlésben, emlittetik már az 1560-ban és 1566-ban tartott Ország Gyűlés végzéseiben is. E' kapott Maros Székben 1569-ben Vadasdon két jobbágyos telket, mely felett mint láttuk, Lófő Nagy Tamással hosszas pere volt.

*Kornis Ferentz* (de Szent Pál) 1609 körül Udvarhely Szék' Főkapitánya (Arch. Jegy.)

*Kornis Farkas.* Székelység egyik Főkapitánya 1595-ben a' Feketéhalmai táborban (Trans. Gen. T. I. p. 235) Báthori András mellett volt későbbben, 's Görgényben vette magát, míg nem Mihály Vajda megölette (Mikó l. c. §. 15.)

*Kornis Miklós* 1548-ban a' Székelység' részéről Martinusius mellé rendeltetik a' Tordai Gyűlésben Tanáts Urnak, úgy 1556-ban is Petrovits mellé (Trans. Gen. T. I. p. 216.) bizonyít 1547-ben mint Székely Tiszt a' Brassóiak' perében Mogyoróssal (Pomarius l. c.)

*Kornis Bóldisár.* 1604-ben volt Székelység' Generalissa, kinek Belgioso parantsólt, hogy Botskai ellen menjen, de a' Székelység haza jött 's elhagyta (Mikó l. c.) 1610-ben volt Három Szék' Főkapitánya és Székelység' Generalissa. Bátyával Kornis Györgyel Báthori Gábor ellen esküdött, Györgyöt megölik a' Fejedelem

zsóldosai, Bóldisárt elfogták megsebesítve, és megszenteltiázták a' Besztertzei Gyűlésben (Mikó §. 113. )

*Kornis Mihály* kit kasonlóképen Mihály Vajda öletett meg 1601-ben (Kazy Hist. R. Hung. Tyrnaviae 1737. p. 9. )

*Kornis 'Sigmond* Testvérje Bóldisárnak, kiszökött Magyar Országra a' felyebbi eset után, és 1611-ben Forgáts 'Sigmond alatt a' Császári haddal jött vissza ( Mikó l. c. ) 1636 ban Vezér volt I-ső Rákótzai György' egyik seregénél, Szalontánál a' Törökökel megütközött, de nem érkezvén Segítség vissza húzni kénytelen volt Seregét ( Kazy L. IV. ) In Contestatione Catholicorum a' Jesuita Rend' eltörlése felett aláírta magát 1607-ben Bóldisár Bátyával. (Kazy L. I. p. 92. ) Bóldisár akkor Tanács Úr volt. Kornis 'Sigmond Báthori Gábor alatt megbélyegeztetett, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert ( Böjthi l. c. )

*Kornis Gáspár.* 1601-ben Báthori 'Sigmondtól Tömlöztben vettetett (Kazy L. I. p. 10. )

*Kornis Gáspár.* Apafi alatt 1662-ben megbélyegeztetett (Kazy L. 8. ) de 1673-ban Maros Székben újra Főkapitány lett (Bethlen Biogr.)

*Kornis Ferentz.* 1653-ben nem egyezett meg a' Jésuita Rend eltörlésben (Kazy L. 8. )

*Konin Péter.* 1404-ben Sepsi Székben Fő Ember és Szék Tiszt a' Miklosvári Privilegium szerint.

*Kósa Balázs.* 1611-ben Csikban Fő Székely, Mikó mellett volt.

*Kováts Péter.* 1630-ben Bethlen Gábor' Özvegye ellen pártot ütött, de 900 Székelyek ellene menvén a' Szilágyságban meg verték. ( Kazy L. 2. )

*Kováts Antal.* (Kórondi) 1617 (19 Junii) Bétsben Bethlen Gábortól Adománylevelet nyert a' Kóron-di jószágra, a' Párajdi Sóaknánál 18 esztendeig Ispánságot viselt.

*Kováts Ferentz.* (Antal' fija) Hadnagy, kiházasodott Petekre Fejér Vármegyében. (Epistol. Jos. Benkö.)

*Kövér Ferentz.* Kemény Jánosnál Aulæ Familiaris Siculus, ki Bartsai Fejedelmet Görgény Várából kihozta Várodi Jánóssal, és az utban elvesztette ( Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 14. )

*Költhő Mihály.* ( Keölthew de Köröspatak ) 1586-ban Báthori 'Sigmond kirendeli mint Széktisztet Sepsiben az Egyed Mezeje felett foly perben.

*Kövér László* (Gidófalvi) 1677-ben Székbíró Sepsiben.

*Köles Péter* (Gidófalvi) 1674 — 1679 Székbíró ugyan ott.

*Köles István* 1697-ben Székbíró ugyan ott (Imre Famil. levelek.)

*Kis János.* Székely Sereg' Kapitánya, kinek Basta György 1604-ben írja, *Egregio Johanni Kis, ac universitatis Militum sub Capetaneatu existenti*, 's parancsolja, hogy Besztertzé Vidékére menjenek.

*Kis Farkas* Kapitány, ki Rádul Vajdától Székely Mojseshez állott 1603-ban ő véle elveszett ( Kazy L. I. ) A' fenn ki irt Kis János' fjaiból Magyar Országra is származtak ki, 's Belényes körül jószágot is kaptak, 's talán unokája lesz az a' Kis András, ki Szirmay sze-

rint ( Not. Top. Pol. C. Z. p. 140. ) 1646 körül Tokaj' Várának Vice Commendánsa volt.

*Hypo Domian maior* ( de Nagy Baróth ) 1459-ben Miklósvár Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre.

*Hun Familia.* Egyik Ág *de Osdola* írja magát, másik *de Haal*, ebből lett egy harmadik *de Rosáli*, de a' két utólsoknak Benkő szerint magva szakadt. Regi Székely Familia.

*Hun Antal* Kezdi Székből jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506 ban.

*Hun Gothard.* Kiről Istvánfi írja L. XII. hogy 1534-ben János Király' Serege' Vezére volt, és Szathmárt ostromolván elesett, minekutánna a' Királytól Hunyad Vármegyében szép Jozszágokat kapott.

*Hun Gáspár* ( de Osdola ) Buda Vára Commendánsa, ki Zápolya Jánostól kapta Al-Gyógyot 18 Falukkal, 's birta a' Maradéka Báthori 'Sigmond idejéig Benkő és Dobai szerint.

*Hun Lázár.* 1548-ban a' Székelyek' részekről Martinusius mellé Tanáts Urnak rendeltetett ki a' Tordai Gyűlésben ( I-ma Dominica f. Trinitatis. )

*Hun István és Ferentz* 1627 körül Fő Székely Nemesek Kamuthi István' Jegyzeti szerint, ki Bethlen Gábornak Kamarása volt ( Collect. Benköiana. )

*Hun Dániel* 1619-ben ( 20 Aug. ) Józsgót nyert Bethlen Gábortól Lupa Márton, Mihály másképen Getzö Magva' Szakadtan.

*Hun Gábor.* Daniel fija, kinek hoszas pere folyt az Adományba kapott birtok felett a' Getzö Succesorokat 1633-tól kezdve 1643-ig.

*Kun Gothárd.* I-ső Rákótzai György alatt egy vi-  
gyázatlan szaváért javaitól megfosztatott, és fogságban  
hólt meg (Joh. Bethlen Hist. L.I.)

*Kun László* ( de Rosali ) Tanács Úr, meghólt  
1644-ben (Diar. Mss.)

*Kun István.* 1666-ban Hunyadban Fő Ispány  
Zólyomi Miklós helyett ( Arch. J. )

*Kun István* 1690-ben Tököli bétsapásakor Teleki  
Mihályal elesett a' Kozmási Ecclezsia' Jegyző könyve  
szerint Cancellarius Bethlen Miklós' első Felesége volt  
Kun Helena, Kun István Leánya, Kun Istvánnak fe-  
lesége volt Basa Helena, ki 1671-ben Zabolán hólt meg,  
hanem ez a' Kun István ugy hiszem más Személy le-  
hetett.

## L Betű.

*Lázár Familia.* Eredetére nézve Székely Praedi-  
catuma de Szárhegy, hanem későbbben elágazván több  
helyekről is elnevezettek p. o. de Csik Szent Mihály.  
de Szent Anna de Gyalakuta.

*Lázár Bálint* ( de Csik Szent Mihály ) Kászon Szék-  
nek 1462-ben ki eszközlötte a' Privilegiumot, mint fel-  
lyebb láttuk, 's Királybiróságot, és Hadnagyságot visel ott.

*Lázár András* Bálint' fija hasonlóképpen.

*Lázár Ferentz* András' fija nem különben.

*Lázár András* ( de Gyergyó ) Udvarhely Szék'  
Fő Tisztje 1505-ben a' Constitutio' szavai szerint.

*Lázár Balázs* jelen volt Csikból 1506-ban az  
Agyagfalvi Gyűlésben.

*Lázár Ferentz* ( de Zenth Anna ) 1551-ben ( 26  
Júlii ) az Országtól kirendeltetett a' könnyű Gyalogság-

hoz Maros Vásárhelyre: 1571-ben mint Maros Szék' Tablabilirája emlittetik a' Vadasdi perben ha ez utolsó nem más Személy —

*Lázár Imre* Maros Székből Országoson kirendeltetik 1558-ban 28 Sept. a' Fejérvári Gyűlésben az Adó' számban vételére, ugy 1560-ban vallásos Disputatio' hallgatására. Egy Lázár Imre de Gyalakuta mint Szék-bíró elő jő a' Vadasdi perben is 1571-ben.

*Lázár István.* (de Szárhegy) emlittetik Betz Imre Adománylevelében 1583-ból, hogy 13 jobbágy telkeket Kászon Impérfalván, és primipilaris örökségeket foglalt el Felsőfalván. E' lehetett az, kit 1564-ben Zápolya János 'Sigmond több másokkal elfogatott, de az Ország' kérésére eleresztette.

*Lázár István.* Az elébbenninek fija, a' kitől ki' kellett foglalni Betz Imrének az említett Birtokot.

*Lázár András.* (de Szárhegy) 1593 körül Csiki Fő Királybíró, mint kitetszik egy Procuratoria Constitutionából, mely így kezdődik, *Nos Andreas Lázár de Szárhegy, et Michael Szemere Judices Regii trium Sedium Csik, Gyergyó et Kászon memoriae commendamus — Datum in Csik Gömrötsfalva feria 5-ta prox post Epiphaniam* 1593. (Kováts Tamás Csik Szék Táblája Jegyzője közlése szerint 1775-ből Benkő Józsefhez) Ez a' Lázár András nevelte Bethlen Gábort és Istvánt Böjthi Gáspár szerint l. c.)

*Lázár János.* (de Gyalakuta) emlittetik egy 1626-ban 2-dik Junii költ Adománylevélben.

*Lázár György.* Itélő Mester 1659-körül, II-dik Rákóczi Györgyhez küldettetett Szalhmárra, hogy Bartsaikossal ne kötölözködjön, 's a' Partiumot eresze

ki az Országnak. (Enyedi István Hist. mss.) Megölettetett Kemény János' lovassai által. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 12. és Kazy L. 8.)

*Lázár István.* 1659 — 1663 Csiki Fő Királybíró Enyedi István szerint, 1672-be is a' vólt. (Arch. J.) Bartsai Gáspár Görgényben vitette fogságra, de onnan elszökött, 's a' Csikiakat fellázasztotta Bartsai ellen. (Joh. Bethlen I. c. L. 3. c. 10.) Egyik fő Mester vólt a' két Mikesekel, hogy II. dik Rákótzí György Fejedelemnek ujra vissza vétetett. (J. Bethlen L. 2. c. 12.) Meghólt a' Szamosujvári fogságban. (Bethlen Miklós Biogr.)

*Lázár Imre.* Maros Székben Fő Királybíró 1682 — 1690, vette feleségül Bethlen Miklós' hugát 1668-ban. (Bethlen Miklós I. c.)

*Lázár Farkas.* Felesége Bernád Clara, kinek perében a' Fiscussal hozattatott 1597-ben a' Székely örökség felett az a' nevezetes Ítélet, melyről többször szót tettem.

*Lázár István.* (Magnus) Első Rákótzí György' követje. A' Putnoki táborban meghólt Illyriában 1644-ben Haller Diariuma szerint.

*Lázár György.* (kettő) mint Mágnások 1704-ben alá irták a' Rákótzí Ferentz' Proscriptióját.

*Latzók Mihály.* Órbai Székből jelen vólt az Agyagfalvi gyűlésben.

*Latz István.* (Csekefalvi) 1644-ben V. Királybíró Al Csikban. (A. J.)

*László Tamás* vagy Tamás Deák. 1692 körül V. Királybíró Al Csikban. (Arch. J.)



*Lengyelfalvi Böldizsár.* Székbíró Udvarhely Székben 1505-ben.

*Lemhényi Gergely.* Mátyás' fija, 1426-ban Beretzk' Város' követje 'Sigmond Császárhoz.

*Literati Péter.* (de Szent Mihályfalva) 1566-ban fori Inspectornak rendeltetett az Országos Gyűlésben.

*Literati Gáspár.* (de Nagy Bölön) 1610-ben Miklósvár Szék' követje.

*Literati Pál.* (de Kinos) Vice Királybíró Udvarhely Székben 1668 — 1669 körül. (Arch. J.)

*Literati János.* (de Chokfalva) Maros Széki Assessor 1571-ben.

*Literati Johan Zoltán.* (de Gidófalva) Homo regius az Egyed mezei perben 1586-ban.

*Lohodi Péter.* Udvarhely Szék' Assessora 1505-ben.

## M Betű.

*Makó Gergely.* Csiki Fő Kapitány 1600-ban (Arch. J.) említetik a' Szász Követek' Instructiójában is a' Háromszékiekhez, hogy elállott Mihály Vajdától (Krit. Saml. p. 107.) 1603-ban Székely Mojses' mellett volt. (Kazy L. I.)

*Mátis János.* Csiki Főkapitány 1603 — 1609 körül. (Wolfgangi Bethlen Hist. L. 14.) Radul Vajdával tartott. (Mikó)

*Makó György.* Székely Mojses' Kapitánya. (Kazy L. I.)

*Márkos Mihály.* 1505-ben Székbíró Udvarhely Székben.

*Markó Pál.* (Marco) 1635-ben Bardótz Szék' követje a' privilegium szerint. (Oloszteleki)

*Markó Márton.* (Oloszteleki) 1672 — 1683 Vice Királybíró Bardótz Székben. (Arch. J.)

*Markó Ferentz.* (detto) 1690 — 1697 Vice Királybíró Bardótz Székben, azelőtt 1683 — 1690 Fő Jegyző. (Arch. Jegyz.)

*Markó Sándor.* (detto) 1697 — 1711 Fő Jegyző ugyan ott.

*Maróthi György.* V. Királybíró Udvarhely Székben 1627-ben. (A. J.)

*Magyar János.* Beretzki Kenéz 1426-ban. (Privilegium)

*Mátyus János.* Aggerum Magister 1566-ban.

*Megyesfalvi Jakab.* 1451-ben Székbíró a' Constitutió szerint.

*Madaras János.* 1571-ben Maros Széki Bíró, említettik a' Vadasdi perben.

*Madaras Barnabás és Jakab.* 1409-ben Maros Székben Fő Székelyek, attyok *László*, nagy attyok *Madaras Imre* (Emericus de Madaras) lásd az oklevelet Huszthynál p. 98.

*Maxai Balázs.* (de Nyárádtő) Vice Fiscalis Director, említettik az Matskási János ellen hozatott Ítéletben 1640-ből.

*Maxai Balázs.* (de Maxa) Ruszkai Kornis 'Sigmond Szószóllója I-ső Rákótzai György idejében.

*Mikes Familia.* Praedicatuma de Zabola,

*Mikes 'Sigmond.* 1600 — 1614 körül Fő Nemes Órbai Székben, Mikó szerint §. 191. Brassóba vette magát 1611-ben, Báthori Gábor alatt megbélyegeztetett, de Bethlen Gábortól kegyelmet nyert, mint Böjthi Gáspár írja. Ennek fiai *Mihály*, *János*, *Pál*, kik

megbélyegeztettek Királyfalvi Tarnótzai (Tarnóthi) Sebestyén' Leánya Sára elragadásáért a' Szentléleki Kastélyból, melyen rajta érték őket 1630-ban, Említettnek ezen három Mikesek némely 1641-ben 20-dik Januariusban költ Adománylevélben is.

*Mikes Mihály.* (de Zabola) A' Test őrző Lovas Katonaság' Vice Kapitánya, kapja Patsolai Borbára Feleségével Maros Ujvárnak felét 1649-ben 22-dik Májusban. Első Rákótzai György Lengyel Országban küldötte a' Korona' megnyeréséért. (Joh. Bethlen Hist. L. 2. c. 6.) II-dik Rákótzai is elküldötte a' Lengyelekhez 1656-ban, hol megajándékoztattott, Venetiában is volt Követ, lett Erdélyi Cancellarius 1657-ben Enyedi István szerint. 1660-ban Bartsai által számkivettetett. (Joh. Bethlen I. c. L. 8.)

*Mikes Benedek.* Ki Kemény Bóldizsár' Leányát Sophiát vette Feleségnek el, mint Kemény János írja.

*Mikes Sigmond.* Édes Attya a' felyebbi Mikes Mihálynak, I-ső Rákótzai György alatt Tanács Ur, Fő Lovász Mester, elő jő a' neve az 1635-ben készült lustralis könyvben is.

*Mikes Helemen.* Mihály' Testvére, I-ső Apafi alatt Tanács Ur, Statuum Praesidens, Itélő Mester is volt, és 1659-ben Háromszék' Főkapitánya Enyedi István szerint, ez ütött bé Moldvába néhány ezer Székelyekkel II-dik Rákótzai György' parantsára Moldvai Vajda Constantin ügyében, azután lett Fejér Vármegyei Fő Ispán és Székelység Generalissa is. Hogy Béli Pál számkivettetett elnyerte az Uzoni Kastélyt a' Statuok' megegyezésével 1679-ben (Joh. Bethlen I. c. L. 2. és az 1679-béli Ország' Gyűlés végzéseit art. 10. 11.)

Ő vette reá György testvérjével Háromszéket, hogy az Uralkodásról lemondott II-dik Rákóti Györgytől el ne álljanak, és Bethlen János L. 3. c. 16. vádolja, hogy rossz katona volt. Kazy pedig emlékezetben hagyta, mint megszorult volt a Besztertzei Gyűlésben 1659-ben. *Vir nobilis Clemens Mikesius in summum capitis periculum venit. Crimini illi datum est, quod fauces et angustias, quas cum tribus armatorum Sicularum milibus insidere jussus fuerat, deseruerit, sed ille hanc accusationem prolatis Bartsai literis, quas secutus sit, facile fregit, manusque diserpentium in exilium suum armatas a se amovit. L. 8.*

*Mikes János.* 1660 körül Kövári Kapitány, kit II-dik Rákóti György tett még annak, de Rákóti halála után Ugron István, Basa Péter és mások, kik ott Fogságban voltak a Várvéd sereget magok részekre édesgetvén Mikés Jánost fogságra vetették, meg is holt Váradon abban az Esztendőben, (Kazy L. 8. és Enyedi István Hist. mss.) hová fogságra Bartsai küldötte.

*Mikes Mihály.* Három Szék' Főkapitánya, Királyi Tábla Biró, Kormányszéki Tanácsos. Leopold Császártól Grófi titulust nyert, fia volt Kelemennek.

*Mikes Pál és Farkas.* Követe 1685-ben Schaffenberg Generalishoz, ki a' Diplomát hozta le. (Bethlen Miklós)

*Mikó Familia.* Praedicatuma volt régen de Hidvégh, azután de Olthszem de Bodok; vagynak más Mikók is, kik Csikból de Zsögöd írják magokat.

*Mikó Lőrincz.* (de Hidwegh) 1479-ben Fő Székely, kinek részire adott Kendi Antal Vice Vajda Inquisitorium Mandatumot.

*Mikó Ferentz.* (de Olhszeme) Fő Ember Báthori István alatt (*Litterae Prorogatorie pro relicta Vidua Helena Kornis et Orphani Francisci Mikó Anno 1575 26. April. in Collect. Jos. Benkö*)

*Mikó Balázs.* (de Orozfája) ki Bogáthi Balázs' Özvegyét Apafi Magdalenát vette el, ki a' XV-dik Század' elején született Apafi Mihály Vajda' maradéka volt. Előkelő fő Ember volt Balázs a' XVII-dik Században.

*Mikó Miklós.* Emlittetik az 1594 (17. Aug.) Kolosvári Gyűlés' végzéseiben: egyedül maradt Báthori András Cardinalis mellett, ki mellett hivségének áldozatja lett. (*Trans. Gen. T. I. p. 250.*)

*Mikó János.* Hidvéghi Mikó Ferentz atya, hasonlóképpen Báthori Andrással tartott, és a' szerentsétlen tsata után 1599-ben Görgényben vette magát másokal. (*Mikó Ferentz §. 15.*)

*Mikó György.* Háromszék' Vice Kapitánya 1610-ben, 1607-ben pedig Sepsz Szék' Királybirája a' Gyenge Familia' Primipilaris Levele szerint: 1617 — 1620 Háromszék' Főkirálybirája, ki Várhegyet kapta ajándékban Benkö szerint: említi Mikó Ferentz is 1610-ből, de van szó rólla az 1608. (9. Aug.) Fejérvári Gyűlés' végzéseiben is.

*Mikó Ferentz.* (de Hidvég) 1611-ben lett Csikban Vice Kapitány, mint maga írja, 1613 — 1635-ig Csik, Gyergyó, Kászon Főkapitánya, végre Kintstár-mester, Kamarás és Belső Tanácsos, született 1584-ben, Bétsi és Berliini követ is volt, megholt 1635-ben. Kazy szerint (L. IV.) még 1633-ban a' Török Udvarnál követséget viselt. Megírta az Életében történt dolgokat 1594-től kezdve 1612-ig. Ennek fia volt Mikó

József, kinek Magva szakadt némely 1643-ban (8-dik 9-ber) költ Adománylevelé szerint.

*Mikó Miklós.* 1646 körül sokáig követ a' Portánál. (Tr. G. T. II.)

*Mikó István.* (de Bodok) Háromszék' Fő Királybirája 1680-ban a' Szárazajtai Nagy familia' Primi-pilaris Levele szerint, megholt Szebenben 1686-ban 9-dik Juliusban, mint a' Bodóki Templomban lévő zászlóra fel van írva. Felesége volt Bálpataki Éva.

*Mikó Miklós.* Fija Istvánnak, Háromszék' Főkirálybirája 1688 körül.

*Mikó Ferentz.* (de Zsögöd) 1647-ben Vice Királybiró Al Csikban. (Arch. Jegyzés)

*Mikó Péter.* ('Sögödi) 1655-ben V. Királybiró Alcsikban.

*Mihálcz Familia.* Orbai Székből Gelentzéről származott mint Miháltz Mihály Genealogiája írja.

*Mihálcz Mihály,* 's ennek fija *Miklós.* Tóth Ország és a' Tenger part' Bánja mint Timon írja ad annum 1326: *Michael L. Baro de Mihacs in locum Nicolai parentis Banus maritimi et totius Sclavoniae substitutus.*

*Miháltz Ferentz.* 1549 (12. X-ber) Maros Vársárhelyi Gyűlésben Követnek választatott Isabellához.

*Miháltz Pal.* Oláh Országban katonáskodott a' Báthoriaktól üldöztetett Székely Nemesekkel a' Törökök ellen.

*Miháltz Mihály.* Háromszor volt Kezdi Széknek Vice Királybirája 1690 — 1700 közt. Ennek unokája volt Miháltz Elek, ki az Apor és más familiák Genealogiáját Jegyzésben hagyta.

*Mihályfi István.* Sepsi Székből jelen volt az Agyagfi Gyülésben.

*Mihály Tamás.* Százados 1566-ban, ki az Ujvári Tábor alól két száz Székely lovasokkal Isabella elibé küldtetett. (Milkovia P. I. p. 297.)

*Mihály Péter és Pongrátz, filii quondam honorabilis Praesbiteri populorum in Csik Szent György,* mint az 1580-ban (5-dik 9-ber) költ Armalis mondja.

*Mihály Imre.* Székely Mojses' egyik Kapitánya: (Kazy I. 1.)

*Miklós 'Sigmond.* (Zabolai) megbélyegeztetett 1612-ben a' Szebeni Gyülésben.

*Miklós Márton.* Kinek Leányát Ersébethet Kelemen Gergely vett el, 's ezt fijának fogadta fejedelmi megegyezés mellett I-ső Rákótzí György alatt.

*Mindszenti Benedek.* (de Vitze) Udvarhely Szék Főkapitánya 1591-ben, volt Dobokai Fő Ispán is 1580 — 1587 körül, és a' Székelység' Generalissa Fekete Halomnál 1595-ben. Az 1603 (7: Martius) Kolosvári Gyülés' végzéseit alá írta. (Trans. Gen. T. I. p. 235.)

## N Betű.

*Nagy Barnabás.* (de Fel Ajtha, vagy is Közép Ajtha) 1488-ban Vajda' Személyesse a' Barlabassi perben. (Huszthi I. c.)

*Nagy Ferentz.* Tamás' fja, Demetherfalvi, régi Lófő Maros Székben, kinek Kornis Mihályal folyt a' pere 1571-ben.

*Nagy Menyhárt.* Fő Székely, ki Brassóban vette magát 1612-ben. (Mikó §: 191.) Ennek Leánya volt

Nagy Borbára, Apor Lázárné. 1619-ben Vice Kapitány volt Udvarhely Székben: *Kamuthi Uramtól és a' Széktől választatott Nagy Menyhárt Uram Vice Kapitányának*, mint az Levéltárban fel van jegyezve.

Nagy Ferentz. (Barothi) 1635-ben Bardótz Szék követje.

*Nemes Familia.* Törzsök Comes Vincentius filius Akadás 1257-ből ki IV-dik Bélától Zék földet kapja. (az Adománylevél ki van nyomtatva Trans. Gen. T.I. p. 446.)

*Nemes Bálint.* (de Hidvég) 1459-ben Sepsí Szék követje a' Megyesi Gyűlésre, emlittetik Lábathlan János' ítéletében.

*Nemes Demeter és László.* (de Kálnok) 1415-ben Tiszti Fő Emberek, kiknek Jakts Mihály Székely Ispán megengedi, hogy Ivásfok mezei birtokokat elad-hassák.

*Nemes Mihály.* (de Hidvég) 1479-ben Vajda' Személyességének kirendeltetik Kendi Antal által a' Mikó perben.

*Nemes Mihály.* (de Hidvég) 1532-ben Zápolya Jánoshoz követ a' Miklosvári és Szék közt folyt perben.

*Nemes János.* (de Kilyén) Fejedelem' Embere 1586-ban a' Jankó Tamás' perében. (Huszthi l. c.)

(*Nemes Balázs és János* (de Hidvég)

(*Nemes János* (de Ádámos) Minor. Megbélyegeztettek az 1612-ben (15. May) Szebenben tartott Gyűlésben. Mikó Ferentz pedig írja §. 174, hogy ő kapta el a' Hidvégi Nemeseknek birtokát Bethlen Gábortól. 1611-ben, minthogy ellene felkeltek Brassóval, és hogy Nemes Balázs fivőjével *Tamással*, ugy Nemes János 1611-



ben 1612-ben Brassóban vették magokat. (§. 191.) Nemes Balázs Gétzi András részin volt a' Brassóiakkal való tsatában. Azután megbékélt Bethlen Gáborral, mert a' Portánál Követje volt, 's jól viselte magát, Böjthi Gáspár írja Nemes Balázsról, *Senex multarum rerum usu clarus.*

*Nemes Tamás.* talán Nemes Balázs fija, 1638-ban Három Szék' Főkapitánya, ki a' Dézsi Gyűlés' végzéseit 7-dik Juliusban 1638 alá írta. (Bod Péter Eccl. Hist. mss.)

*Nemes Leonard.* Bélyeg miatt elveszti Maros Némethit, 's. kapja Gyulai Ferentz 1607-ben az Adomány levél szerint.

*Nemes Bálint.* (de Hidvég) vette Kemény Péter Leányát Sophiát II-dik Rákótzai György' idejében. (Kemény János I. c.)

*Nemes János.* Három Szék' Főkapitánya 1667-ben; (Bethlen Miklós Biogr.) a' volt 1680-ban is a' Száraz Ajthai Nagy Familia' primipilaris Levele szerint.

*Nemes Péter.* Alá írta a' Rákótzai Ferentz' Számkivettetését 1704-ben.

*Némethi Gergely.* Főkapitány 1609-ben Udvarhely Székben (Arch. J.) 1612-ben is a' volt Mikó Ferentz szerint §. 191.

*Nyujtódi Pál.* Székbíró Udvarhelyen 1505-ben.

*Nyujtódi János.* (Johannes de Noythod) 1459-ben Vajda Személyesse Pálfalva és Várhalya közt folyt perben. (Huszthi p. 121. Vajvodae Trans. mss.)

*Nyujtódi Pál.* 1571-ben Maros Székben Bíró a' Vadasdi Perben.

*Nyujtódi Demeter.* 1524-ben a' Székely Vásárhelyi Gyűlésben jelen volt, és alá írta nevét a' Szászokhoz küldött levélnek. (Eder Obs. Crit. p. 255.)

*Nyujtódi Gergely.* 1594 (21. X-ber) Maros Vásárhelyi Gyűlésben kirendeltetik küldötségi Munkára.

*Nyujtódi Péter.* 1426-ban Kezdi Székből Követ 'Sigmoid Császárhoz Beretzk Várossa' dolgában.

## O Betű.

*Orbán István.* V. Királybiró Udvarhely Székben 1609. (A. J.)

*Orbán Péter.* Ugyan ott V. Királybiró 1639 — 1646. (A. J.)

*Orbán Ferentz.* (de Lengyelfalva) Fő Jegyző ugyan ott 1639 — 1646. említettik Bardótz Szék' Privilegiumában is 1635-ből.

*Orbai Miklós.* 1566-ban Vigiliarum Praefectusnak választatik az Ország' Gyűlésben (Strázsa Mester) 's talán ez az, ki adót vitt bé Constantzinápolyban 1568-ban mint Werantz Antal Diariuma mondja. (Kovachich l. c. T. I. p. 153.)

*Osváth* (de Bibartzfalva) Bardótz Szék' Követje 1635-ben.

*Osváth Mihály.* (de Bibartzfalva) 1656-ban Vice Királybiró ugyan ott, atya volt Bertalan. (A. J.)

## P Betű.

*Pálfi Miklós.* 1676-ban V. Királybiró Udvarhely Székben. (A. J.)

*Pálfi András.* Ugyan ott V. Királybiró 1651-ben

*Patakfalvi Helemen.* Székbíró ugyan ott 1505-ben.

*Patakfalvi Péter.* *Gyorsaságosnak* neveztetik az Udvarhelyi Constitutióban.

*Pataki Antal.* 1462-ben Fő Székely Kászonban, kiről felyebb szó volt.

*Pál Ferentz.* (de Bodók) Sepsiben Assessor 1661-ben. (Imre levelek.)

*Petki Familia.*

*Petki István.* Adománylevelet kap Jásdfalvi Birtokáról Udvarhely Székben 1584-ben 4. Januar.

*Petki János.* 1547-ben bizonyít mint Székely Tiszt Brassónak a' Mogyorósi Perben. (Pomarius l. c.)

*Petki János.* 1604-ben a' Székelyeket Botskaí' részére hajtya, jó Embernek írja Mikó, 's megholt 1612-ben Brassóban. (§. 191. és Kazy L. I. p. 9.) Vólt Fő Királybíró Udvarhely Székben 1606 — 1607. (Arch. J.) Megbélyegeztetett a' Szebeni Gyűlésben 1612-ben, mert Bethlen Gábor' kedvéből kijátszották Mikó szerint. Praedicatuma de Derzs. (lásd Trans. Gen. T. I. p. 254.)

*Petki István.* Csiki Főkapitány, mint Gyergyónak és Kászonnak is, Bethlen Gábor' fő Udvari Mestere, Morvában egy Sántzban lötték meg farban, mint Kemény János írja, alá irta a' Dési Gyűlés' végzéseit 1638-ban. (Bod Péter l. c.)

*Petki Gábor.* 1564-ben Csiki Főkapitány, az egész Székelység' Generalissa, mint Zápolya János 'Sigmond Sepsi Szent Györgynek adott Privilegiumában írja: *Quocirca vobis fidelibus nostris Gabrieli Petki, Capitaneo sex Sedium nostrarum Siculicalium in Castris*

*nostris* — (itt házak van) *et Várhegy constitutis, aliisque militibus nostris etc.*

*Petki Bálint.* Leánya Kata, kit Cseffei Benedek vett el, mint a' Cseffieknek adott Adománylevél bizonyítja 1581-ből. Fő Székely Ember volt.

*Petki Ferentz.* (de Derzs) 1601-ben Doboka' Fő Ispánja (Arch. J.) talán e' bélyegeztetett meg Székely Mojsessel, mert némely 1634-ben költ Adománylevél szerint mind kettőnek birtokjaik másoknak adattatnak. Ki is vándorlott a' Törökökhöz Székely Mojsessel, hogy a' Fejérvári Gyűlésben 1633-ban mind ketten számkivettettek. (Diar. mss.)

*Petki Simon.* 1617-ben Bethlen Gábor' Cancellarius, ki a' Kórondi Kováts Antal' Nemes levelét alá írta.

*Petki István.* 1635-ben Vice Kapitány Csikban, 1636-ban pedig Főkapitány Nemes János' Diariuma szerint.

*Petki Farkas.* Báthori Christoph Lugosi, és Karánsebesi Bánná 's Fő Cancellariusá tette; fia Petki János hasonlóképen Fő Cancellarius Báthori 'Sigmond alatt, ki Rákótzai 'Sigmondtól Liber Baronatust kapott a' Sajdi Jószágotat inscribálván néki. Ez régi Praedicatumát *de Királyhalmá* megváltoztatta *de Derzs*-re. Nagy tekintetű Ember volt Udvarhely Székben, mint Benkő írja.

*Petki István.* (de Királyhalmá) A' két Rákótziai alatt Tanács Ur, Csiki Főkapitány. Volt Helytartó Beldi Pállal 1663-ban. Ali Vezér megkínálta a' Fejedelemséget, de nem fogadta el. (Joh. Bethlen I. c. I. II. c. 7. L. III. c. 16.) Nemes János azt jegyzi meg,

hogy 1667-ben 26. Januar. Maros Vásárhelyen holt meg az Ország' gyűlése alatt, Enyedi István pedig írja, hogy 1659 ben nem esküdött meg a' Csikiakal Bartsai hűségére.

*Petki János.* (de Derzs) Fija Petki Istvánnak, ki 1654-ben Csiki Fő Királybiró. (Arch. J.)

*Petki Dávid.* Fija Jánosnak, Kamarás Ur, Kolos Vármegye Fő Ispánja későbbben, ki Leopold alatt Gróffá lett.

*Pekri Lőrincz.* Udvarhely Széki Főkapitány, Grófi Méltósággal birt, Gulátsi Albert 1696-ban meglátogatta Bétsi utjában a' Trentsini feredőben. Bethlen Miklós pedig írja, hogy 1686 ban megbélyegeztetett a' Szebeni Gyűlésben Tökölivel való Egyetértéséért.

*Perneszi (Perniczzi) de Osztopán.* 1589-ben Udvarhely Széki Főkapitány. (A. J.) Egy Perneszi Gábor 1607-ben (10. Junii) a' Kolosvári Gyűlésben megbélyegeztetett. Perneszi István volt 1584-ben Várhegyi Commendáns is, mint a' Tóth Familia pixidarius levele bizonyítja.

*Pernyeszi 'Sigmond.* (de Osztopán) Királyfalván lakott, ki több könyveiről esmeretes, melyeket 1646-ban kiadott. (Trans. Gen. T. II.)

*Péter Deák.* (de Szent György) 1604-ben — 1616-ban Vice Királybiró Al Csikban. (Arch. J.)

*Pónya Mihály.* Maros Széki Főkapitány 1409-ben Nádas Mihály Székely Ispán oklevele szerint (Huszthi l. c. p. 98.)

*Polyák János.* (de Szent Anna) Fija Ferentznek, Polyák Miklós, Testvére Ferentznek, 1583-ban 7-dik

Jun. Maros Széki jószágaikról ujj Adománylevelet kaptak, hol Tisztségeket viseltek.

*Polyáksfalvi Péter.* 1505-ben Székbíró Udvarhelyen.

*Próda Márton.* 1635-ben Bardótz Szék' követje.

*Pünkösti Gergely.* 1640 körül Juratus Notarius Cancellariae majoris, emlittetik a' Matskási János ellen hozatott Ítéletben.

## R Betű.

*Rátz Mihály.* (de Prod) 1579-ben Három Szék' Fő Királybírája és Várhegy Commendánsa Rád Mátyás Primipilaris Levele' foglalatja szerint.

*Rátz György.* Kapitány, Radul Vajdával tartott Székely Mojses ellen. (Mikó §. 51.) Később Radul fejét vétette Brassóban mint Böjthi Gáspár írja, volt ekkor (1604) Székely Hadak' vezére: alatta állottak *Bedő István, Bakó István, Béli Kelemen, Daniel Mihály, Geréb András, Báthori Gábor* részin.

*Rákótzí 'Sigmond.* Első Rákótzí György' fíja. Székely Generalisnak tette az Attya, és Három Szék' 's Udvarhely' Főkapitányának 1643-ban, kinek Helytartója Béli János volt. (Diar. mss.) Meghólt 1650-ben Szirmay l. c. p. 182.

*Rákosi Mihály.* Nobilis Siculus mint Kazy írja L. 7. kit 1655-ben Kolosváron megégettek helytelen Tűz tétel' Gyanujáért.

*Rapólti János.* Báthori Gábor alatt 1612-ben megbélyegeztetett, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert. Született Székely.

*Rhédei János.* Főkirálybíró Udvarhely Székben 1647 — 1648. (A. J.)

*Rhédei Ferentz.* (de Kis Rhede) 1668 — 1669 ugyan ott Főkirálybíró, 1684-ben is a' vólt, ha nem más Személy az, a' kiről az Index Archivi így szóll, 1684. 21. Julii: *Rhédei Ferentz Ur' Fő Királybíró-ságát supleálja Méltóságos Bethlen Gergely Fő Kapitány Ur.*

*Rhédei Ferentz.* Háromszék' Főkapitánya: *Dominus in Huszth, et Küküllővár, perpetuus in Maramaros Locique eiusdem Supremus Comes.* Apafi alatt Tanács Ur, meghólt 1663-ban Küküllővárban. Fija vólt a' Fejedelemnek Iktári Bethlen Drusiánától, öregebb Bethlen István' Leányától. (Diar. mss.)

*Rhédei László.* Háromszék' Főkapitányá 1660-ban Bartsai Ákos tette.

*Rhédei Ferentz.* 1603-ban Székely Mojsessel tartott, 's elesett vele. (Kazy L. I.) Egy más Rhédei Ferentzről írja Kazy, hogy 1613-ban Báthori Gábor' elvesztésében részes vólt.

## S Betű.

*Sámbokrédi Miklós.* (de Udvarhely) Székbíró: Adománylevelet kapott Járásfalvi, Tzibrefalvi 's t. b. Birtokairól 1620-ban 14. Julii.

*Sámbokrédi Pál.* Báthori Christophnál Scriba Cancellariae majoris, mint Marcellus Squarcialupus Fő Orvosának adott Adománylevele 1581-ből (2. Martius) mondja.

*Sándor Gergely.* (de Nagy Galambfalva) Vice Királybíró 1667 — 1669 — 1676 Udvarhely Székben (Arch. Jegyz.)

*Sándor Gáspár.* Apafi' Követje Párisban 1677-ben (Kazy L. 8.)

*Sándor Gergely.* Régi próbált Hadnagy, mint Bethlen Miklós írja Biographiájában.

*Sándor János.* 1621-ben Bethlen Gábor Követje a' Haimburgi Alkudozásra. (Kazy L. 2.)

*Szalántzi György.* Fő Székely Nemes, ki 1704-ben alá írta Rákóti Ferentz' Számkivettetését.

*Szalántzi Gábor, László, Christoph.* László' fiai, kiknek Mihály Vajdától elvett Lőföldi Részek (Portio) az 1600-ban (25. October) Létzfalván tartott Gyűlésben vissza ítéltetnek.

*Szalántzi István.* Tanács Ur, Tábla Biró: 1638-ban alá írja a' Dési Gyűlés' végzéseit az Unitariusok' dolgában. (Bod Péter l. c.)

*Szalántzi György.* 1594-ben többekel elfogattatott (Mikó §. 3.)

*Sárosi János.* (de Póka) Fiscalis Director Kun Gothard ellen folytatott Keresetben, miről már szó volt. A' Kelemen Gergely' magva szakadtán folytatott Fiscalis perben is az akkori Fiscalis Director Iklódi Thóldalagi János' Vicéje.

*Székely (Zékel) Familia.* Ez a' Familia' Nevezet szélesen kiterjedő mind Magyar mind Erdély Országban. Nevezetesebbek ilyen névvel ezek.

*Zékel János.* (de Zent Geurgh) Auraniai Perjel (Prior) 1445-ben Dalmátia, Tóth, Horváth Országok' Bánja, elesett Várnánál. (lásd Budai Ferentz Polgári Lexiconja 3 dik Darabját és Engelt l. c. III-ter Theil p. 124 — 132, 139.)



*Zékel Tamás.* (de Kewend) 1449 — 1461 Auraniai Perjel mint Kerchelich irja, (Notitiae Praelimin. de Regnis Dalmat. Croat. Sclavoniae) ki azt is mondja, hogy Hunyadi János Zékel Nemből való, minthogy Thurótzai is P. IV. c. 46, Zékel Jánost Attyafiának mondja. Dlugoss Lengyel író is ezt mondja Budai Ferentz szerint; lásd Prayt is Annales Regum Hungariae P. III. p. 213.

*Zékell Antal.* (de Killyén) 1459-ben Sepsí Szék' Követje a' Medgyesi Gyűlésre.

*Székel Jákab.* (de Kövend) Mátyás Király' Kamarássa, 1474-ben kapta Adományban Gyéres, Tohát Csörke falukat Tordában, és Thordalak Praediumot, mely Adománylevél az Ürmösi Maurer Familiánál meg van. 1480-ban egyik Generalissa volt Mátyás Királynak Fridrich ellen. (Engel I. c. III. Theil p. 368.)

*Székel Bálint.* (de Lisnyó) Báthori 'Sigmond-tól kapott Kilyénben Birtokot, mely Várhegyhez tartozott 1583-ban 14. Junii; ez még Báthori István alatt is sokat szolgált, jó katona volt.

*Zékel Mihály.* (de Szent Iván) Comes de Bistricia 1459-ben, közli az oklevelét Huszthi p. 116.

*Zékel János.* (de Chykfalva) Maros Széki Assessor 1571-ben.

*Székel István.* 1564-ben több más nagy Emberekkel elfogattatott, de az Ország' kérésére eleresztetett.

*Székel Móses.* Ki Fejedelmi titulust vett fel, elesett 1603-ban Brassó mellett, 's nem akarta semmiképen hogy Báthori 'Sigmond II-dik Rudolph Császárnak engedje által Erdélyt (Trans. Gen. T. I. p. 245.)

1599-ben Báthori András mellett volt, 's Görgényben futott. (Mikó §. 15.) Ennek fija

*Székely Móses.* (de Seménfalva) 1627 körül Fő Királybíró Udvarhely Székben, és Fő Asztalnok; kapta Marosujvárt, Heningsfalvát 1626-ban 24. Junii, Szederjest, és Fiátfalván egy részt a' Kastélyaal együtt 1622-ben 22. August. de 1635-ben már Huszár Mátyás nyerte el Birtokinak egy részét, mint felyebb láttuk: számkivettetett 1633-ban a' Fejérvári Gyűlésben, (Bethlen János L. I.)

*Székely Móses.* Nem tudom egy é a' Brassónál elesettel. Báthori 'Sigmondtól kapott 16 jobbágyos telkeket Szemerefalván, Seménfalván. Jól katonáskodott Báthori István alatt, a' Polotzki 's Pleskowi Várak' megvételeben különösön kimutatta magát, mint az 1583-ban 10-dik Jun. költ Adománylevél bizonyítja.

*Székely Mihály.* Báthori 'Sigmond' Vice Provisora, mint az 1594-ben költ Nemes Levele Alesius Jánosnak mutatja, kinek (t. i. Alesiusnak) Székely Anna volt a' Felesége.

*Székely István.* 1595-ben Zarándi Fő Ispán. (A. J.)

*Zékel Pál.* Fő Nemes Székely, kit a' Fogarasi Kapitány akasztatott fel 1524-ben, melyért, és több hasonló visszaélésekért a' Székely földön, Követek mentek II-dik Lajos Királyhoz. (Eder Obs. Crit. l. c. p. 255.)

*Székely Sámuel.* Csikban Vice Kapitány 1662 körül, ki Lázár István Bátyával Kálnoki Mihályt fogásban teszi. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 10.)

*Székely István.* Megbélyegeztetik 1662-ben. (Kazy L. 8.)

*Szemere Mihály.* (Kétházi másképen) de Szent Király, Fő Királybíró Csikban 1593-ban Lázár András-sal, kapta 1583-ban Andrászi Péter' Birtokának egy részét ajándékban.

*Szemere 'Sigmond.* Emlittetik az 1600-ban Létzfalván tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben.

*Szemere Mihály.* Segesváron ölette meg Mihály Vajda 1601-ben. (Kazy L. I.) Nem tudom egy Személyé a' felyebbivel.

*Szemere Pongrátz.* Báthori 'Sigmond 1601-ben tömlöztben vetteti. (Kazy L. I.)

*Semén Miklós.* (de Kadáts) Vice Királybíró Udvarhely Székben 1606 — 1607. (Arch. J.)

*Semién István* (de Szent Király) 1409-ben Szószöllő Maros Székben.

*Szent Páli István* Királyi Táblabíró 1635-ben az Appr. Const. bérekesztése szerint.

*Szent Páli János.* Csiki Főkapitány, béiktattatott 1667-ben 28 Martiusban Rhédei Ferentz, és Mikes Kelemen által (Joh. Bethlen L. 3. c, 21 és Nemes János Diar.) Kazy szerint (L. 8.) egy Szent Páli János 1662-ben megbélyegeztetett volt.

*Sebestény János* (Köpétzi) Miklósvár Szék' követje 1610 ben Báthori Gáborhoz.

*Szent Györgyi Barnabás* Capitaneus majoris Exercitus 1451-ben a' Maros Vásárhelyi Constitutio szerint.

*Szent Anna* (Emericus filius Pauli de Szent Anna) Judex terrestris Maros Székben 1409-ben (Huszthi l. c.)

*Szengyel Tamás* Fő Székely Maros Székben 1409-ben.

*Simon Mihály.* Fő Székely Nemes, kit Tóldalagi Mihályal a' Szászok öltek meg (Joh. Bethlen L. 3. c. r.)

*Simonfi Tamás, György* (de Besenyő) 1488-ban Birtokos Székelyek perelnek Barlabássi Lukással. (Huszthi l. c.)

*Szombatfalvi 'Sigmund* V. Királybiró Udvarhely Székben 1699 1700. (Arch. J.)

*Szombatfalvi Gergely* Székbíró ugyan ott 1505-ben *Sólyom Pál* és *Balázs Mátyás* fiai 1409-ben Maros Székben Fő Székelyek, perelnek a' Madaras Fami-liával (Huszthi l. c. p. 98.)

*Szölga Gergely* (de Vargyas) Jegyző Bardótz Székben 1697 — 1711. (Arch. J.)

*Szonda István* 1666-ban Sepsí Szék Birájának és Primornak írja magát Imre Miklós' Cambialis levelében Szonda Tamással, 1674-ben 1677. Szék Jegyzője is volt az Imre levelek szerint.

*Szörtsei János* Megbélyegeztetett 1612-ben a' Sze-beni Gyűlésben de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert (Böjthi, )

## T Betű.

*Tarnóthi Sebestény* 1630 — 1641. Primor Kez-di Székben ki a' Szentléleki Kastélyt birta.

*Tatár Gergely* Marosszéki, jelen volt az Agyagfal-vi Gyűlésben.

*Torma Christof.* Követ a' Török Udvarnál (Kazy L. I.)

*Torma György* Követ ugyan ott 1633-ban, meg-eskült Báthori Gábor' meg ölésére Basa Istvánnal, 's megbélyegeztetett 1610-ben 25 Martii (Trans. Gen. T. I. p. 259.)

*Torma Péter* Fejedelmi Táblabíró 1635-ben az Apr. Constitut. bérekesztése szerint aláírta a' Dési Gyűlést Györgyel.

*Torma János, és István* 1662-ben megbélyegeztettek ( Kazy L. 8. )

*Torma Gergely* Fő Nemes Székely 1627-ben ( Kármuthi Consignatioja szerint in Collect. Benkőiána. )

*Torma Miklós* aláírta 1704-ben Rákótzai Ferentz számkivettetését.

*Thamási László és több Tamásiak* de Náznánfalva, Csik 's Maros Székben Fő Birtokosok a' 16-dik Században ( lásd Zelemir Pétert )

*Thelegdi Mihály.* Székelyek' Főkapitánya 1569-ben kihez János 'Sigmond küldi parantsát ( 1818-beli Gyűjtemény. )

*Therek Pál* ( de Szent Miklós Torja ( 1479-ben Vajda Személyesse Kendi Antal Panrantsolatja szerinti

*Török István* Bethlen Gábor' egyik Főkapitánya 1612-ben Földvárnál egyesíti magát Gétzi Andrással ( Mikó l. c. )

*Tompa István* Castrorum Praefectus 1566 ban.

*Tompa István* Csiki Tiszt, ki Lázár Istvánnal felzuditya a' Csikiakat Bartsai ellen ( Joh. Bethlen l. 3. c. 10. )

*Tompa Ferentz* 1558-ban Isabella kedves Embere, kivel a' két Kendieket elveszteti ( Ó és Újj Dacia Mss. )

*Thöldalagi Mihály* ( de N. Erce ) Maros Szék' Főkapitánya Fő Lovászmester, Tanács Úr, és Praesidens. 1636-ban még Főkapitány volt a' Három Széknek adott Privilegium szerint; 1620 ben már Maros Székben viselte ezt a' hivatalát, megholt 1642-ben: vette felesé-

gúl 1640-ben Szent Páli Özvegyét Petki Ersébethet, a' Lakadalmon ott voltak I-ső Rákótzai György 's a' két Oláh Ország' Fejedelmei. — Völt Tordai Fő Ispán is ( Haller Diariuma ) Ez a' Thóldalagi Mihály nagy birtokot kapott 1612-ben 6 Martii Tóth Mihály magva szakadtán: Miháltz Helena Protestatiója ellene Kolosmonostor előtt meg van Benkö Gyűjteményeiben.

*Thóldalagi Mihály.* Bartsai Követje a' Török Császárhoz; ( Joh. Bethlen L. 2. c. 16 ) ezt küldötte II-dik Rákótzai György halála után a' Székelyekhez is Bartsai, hogy táborban gyűjtse őket, de Segesvárnál a' Szászok megölték. ( Bethlen János l. 3. c. 1. )

*Thóldalagi János* ( de Iklód ) Director Fiscalis Első Rákótzai idejében: egy más Thóldalagi János volt Apafi Fejedelem Kamarássa ( Bethlen János l. 4. c. 14. )

*Tóth Miklós* Maros Székről követ Agyagfalvára 1506-ban.

*Tsomortáni László* Kézdi Székből követ 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésre.

*Tövissi János* ( Johan Literatus de Tyvis ) származására nézve Székely mint Szirmay mondja, kapta Füzeséri Helységet Zemplénben 1403-ban Adománylevel mellett, hogy a' régi Füzeséri birtokosok a' Döbrei ( Debrő ) lázzadásban részt vettek: Ennek a' Tövissinek maradékai a' Füzeséri nevet azután is megtartották ( Not. Top. Polit. Com. Zemplén p. 376. )

## U Betű.

*Ugron Familia.* Nevezetes régi Székely származásu Familia: Praedicatuma de Abrahámfalva.

*Ugron Imre.* 1447-ben aláírta a' Hunyadi Gubernátorságáról szolló végzést ( Pray Annales Reg. Ung. P. III. p. 61. )

*Ugron Pál* ( de Ábrahámfalva ) Vice Királybíró Udvarhelyen 1609 körül. Ennek Felesége volt Fiadfalvi Geréb Anna, fiu Gyermekei ettől *István*, *András*, *Mihály*, *János*, Leánya *Ersébeth*, Pálótzai Horváth János' Özvegye, ki Testvérjével Istvánnal hoszas pert folytatott, hogy részét ki nem adta maradék nélkül megholt Testvércjek András Birtokiból Csutsba, Gabudon, Hariban, Fejér Vármegyében, Szent Jakaban Tordában. Ugron Pálnak neve előző az 1614-béli Iustrális Könyvben.

*Ugron János.* Fő Asztalnok, ki 1630-ban 2-dik Febr. bizonyos tserélt Jóságokról Megegyezést kapott.

*Ugron Pál.* Fő Királybíró Udvarhely Székben 1637 — 1641 körül ( Arch. J. ) emlittetik Miklósvár Szék' Privilegiumában is.

*Ugron István.* ( de Kányád ) 1663 — 1665. Fő Királybíró Udvarhely Székben. ( Arch. J. ) II-dik Rákótzai György fogságban tartotta Kövárban, de 1660-ban másokkal együtt ki szabadította magát. ( Bethlen Miklós Biogr. )

*Ugron Ferentz.* Vice Királybíró Udvarhely Székben 1668 1669-körül ( Arch. J. )

*Ugron András.* Apafi alatt Fogarasi Kapitány ( A. J. ) ott volt a' Nagy Szöllösi hartzban Kemény János mellett, 's fogságban esett, de Apafi eleresztette, mert az előtt Apafi' megváltására a' rabságból ő is pénzt adott. ( Joh. Bethlen L: 3. c. 22, 23. ) Volt Generalis Perceptor is Bartsai alatt ( Bethlen Miklós Biogr. )

*Ugron Pál*. 1704-ben aláírta Rákótzai Ferentz számkivettetését.

*Ugron János*. Udvarhely Szék' követje 1704-ben az Ország Gyűlésére, aláírta Rákótzai' számkivettetését.

*Ugron Ferentz*. Generalis Contributionis Perceptor 1683-ban (Diar. Mss.)

*Ülkei Balint* ( de Vargyas ) 1656 — 1683 Fő Jegyző Bardótz Székben, 1683 — 1690. pedig Vice Királybíró ugyan ott ( Arch. Jegyz. )

## Z Betű.

*Zél Simon* ( de Nyárádtő ) Jakabfia, Fő Székely Maros Székben 1461-ben ( Huszthi l. c. )

*Zebed Demeter* ( de Közéapajta ) 1459-ben Miklósvár Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre.

*Zelemir Péter* ( de Náznán ) Báthori 'Sigmond-tól ujj Adomány Levelet kap 1583-ban 28 April. Felesége Thamási Borbára, kinek sok Thamási Familiabirtoka volt Maros Székben, Csikban, melyekről szóll az Adománylevél.

*Zólyomi Dávid* ( de Albis ) Háromszék' Főkapitánya 1630-körül Felesége Bethlen Katalin, a' Fejedelem Bethlen István' Leánya, megbélyegeztetett 1633-ban, és Köváron 18 Esztendeig fogságban szenvedett, hól meg is holt 1649-ben ( Kazy L. IV. ) volt Kolos Vármegyé Fő Ispánja, Mezeihadak' Generálissa is.

*Zólyomi Mikós Dávid* fija 1635-ben Zarándban Fő Ispán, Felesége Clara Mélit de Bribér. Megbélyeztatott 1670-ben. Kazy azt írja L. 8. p. 233, hogy II-dik Rákótzai György szerentsétlen ütközetét 1659-ben melyek következtében ő meg is holt, sokan Zólyomi Mik-



lósna tulajdonították, hogy a' tsata' közepén a' Török-  
höz ment által, megakarván boszulni édes Attya halálát.  
*Egy Zólyomi Miklósról, kinek Drugeth házból volt a'*  
Felesége 1495-ből emlékezik Szirmay Not. Top. Pol.  
C. Z. p. 77.

## V Betű.

*Vaska Peter* ( de Kálnok ) Báthori 'Sigmond ki-  
küldi mint Széktisztet az Egyedmezei perben 1586-ben.

*Vas István* ( de Gyeres ) Aranyos Szék' Főkapitánya 1649-ben, kapta Szamosujvárt Adománylevel mel-  
lett mely költ 1649-ben 28 April.

*Veres Mihály* ( de Köröspatak ) 1459-ben a' Me-  
gyesi Gyűlésre követ Sepsi Székből.

*Veress Ferentz* ( Szentléleki ) 1636 — 1642 Vice  
Királybíró Al Csikban ( Arch. J. )

*Veres János* ( de Farnas ) 1583-ban 3-dik Maii  
Birtokot kap Galambfalván mint Tiszti Ember.

*Veres János* ( de Árkos ) Sepsi Szék Fő Jegyzője  
1607-ben a' Gyenge familia Primipilaris Levele szerint.

*Vitályos Gergely* ( Gidófalvi ) 1661 körül Sepsi  
Szék Assessora az Imre Famil. Levelek szerint.

---

---

Imprimatur,

Claudiopoli die 21-mo Maji  
1829.

Johannes Szabo mp.  
*Qua librorum Revisor.*

---

## K é r e l e m !

---

**H**ogy a' Nagy Érdemű és Tisztelt Olvasó közönség a' Könyv megjelenésére tovább ne várokozzon kénytelen vagyok azt az Előfizető vagy tsak aláírt Urak' Neveik nélkül közre bocsátani, egy részről azért mivel szemeimnek gyengesége ebben megakadályoztatott, más részről azért is mivel sok helyről, vagy nagyon csonkán küldettek bé a' feljegyzések, vagy hozzám el se érkeztek még, 's mind a' két ok miatt nagyon hátráltatott volna a' Könyv' megjelenése.

Azonban tartozó kötelességemnek esmérem szíves háládatossággal megemlíteni. —

1-ször.) A második Nemes Székely Gyalog ezered Commondoját, hol Barothelységben egyedül szinte 40 Előfizetők találtottak,

2-szor.) Tekintetes Nemes Alsófejérvármegyét hól a' Méltóságos Főispán Czirjék Dénes Úr hathatos pártfogása mellett százon felyül ment az Előfizetők' száma.

3-szor.) *A Nagy Méltóságú Királyi Tábla tagjai, a' Nemes Háromszéki, és Nemes Udvarhely Széki Tisztségek, valamint az Nemes első Székely Gyalog, és a' Nemes Székely Huszár ezeredek' Tisztikarja az Előfizetés útján segítették a' kiadót: ekképpen a' Nemes Tanuló Ifjúság serege a' Nemes Enyedi, M. Vásárhelyi, és Udvarhelyi Nemes Reformatum Collegiumokban számos nyomtatványokra jelentette magát, 's ókajtja a' kiadó, hogy könyve a' közvárokozásnak ha nem egészben is legalább sok tekintetekben megfelelhessen.*

---



